

Wishing Journal Review

ISSN : 2774-0218 (Online)

Wishing Journal Review (WJR)

วารสารภาวนาสารปริทัศน์

Vol.05 No.03 (September-December 2025)

ปีที่ 05 ฉบับที่ 03 (กันยายน-ธันวาคม 2568)

Wishing Journal Review. (WJR)

ISSN : 2774-0218 (ออนไลน์) วารสารภาวนาสารปริทัศน์

Volume 5 No 3 (September – December 2025) ปีที่ 5 ฉบับที่ 3 (กันยายน - ธันวาคม 2568)

กำหนดการเผยแพร่ ปีละ 3 ฉบับ

ฉบับที่ 1 มกราคม-เมษายน / ฉบับที่ 2 พฤษภาคม-สิงหาคม / ฉบับที่ 3 กันยายน - ธันวาคม

วัตถุประสงค์ (Objective)

เพื่อส่งเสริมการผลิตผลงานทางวิชาการและงานวิจัยด้านการศึกษาศาสนาและวัฒนธรรมประเพณี เพื่อให้บริการทางวิชาการในสังคมอุดมปัญญาและภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทย เพื่อเป็นเวทีแลกเปลี่ยนแนวคิดด้านการศึกษาพระพุทธศาสนาและปรัชญา และเพื่อประชาสัมพันธ์ผลงานและกิจกรรมศึกษาศาสนาและวัฒนธรรมประเพณี

คณะกรรมการที่ปรึกษา

พระธรรมปัญญาภรณ์ (ไพบูลย์ ชินวิโส)

พระครูศรีธรรมนาท

พระราชสุตถาภรณ์ (ประศักดิ์ อคฺคปญฺโญ) รศ.ดร.

พระสุวรรณเมธาภรณ์ (ขุนทอง สุวณฺณเมโ) ผศ.

พระเมธีธรรมาจารย์ (ประสาน จนทสาโร) รศ.ดร.

พระครูโสภณพุทธศาสตร์ (เชี่ยว ชุตินฺธโร) ผศ.ดร.

ศาสตราจารย์ ดร. จำนง อติวัฒนสิทธิ์

รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุยะพรหม

รองศาสตราจารย์ ดร.สมศักดิ์ บุญปู

รองศาสตราจารย์ ดร.ธีรยุทธ์ พึ่งเทียน

รองศาสตราจารย์ ดร.ชาติชาย พิทักษ์ธนาคม

บรรณาธิการ (Chief Editor) : พระครูภาวนาโชติคุณ, ดร.

ผู้ช่วยบรรณาธิการ (Assistant Editors) : ผศ. ดร. นิเวศน์ วงศ์สุวรรณ และ ดร. ดลนพร วราโพธิ์

กองบรรณาธิการ (Editorial Board)

ภายใน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ศาสตราจารย์ ดร. จำนง อติวัฒนสิทธิ์

รองศาสตราจารย์ ดร. อินฉา ศิริวรรณ

รองศาสตราจารย์ ดร. สุทธิพงษ์ ศรีวิชัย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. นิเวศน์ วงศ์สุวรรณ

พระปลัดทวีญญ อคฺคชโร, ดร.

ภายนอก

รองศาสตราจารย์ ดร. ชลวิทย์ เจียรจิต

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. วันชัย สุขตาม

มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ชนันภรณ์ อารีกุล

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

พระมหาฉัตรชัย ขยญาณเมธี, ดร.

รองเจ้าคณะอำเภอนากลาง จังหวัดหนองบัวลำภู

พระมหาคณาวุฒิ อคฺคปญฺโญ

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

พระมหานพพร อภิพนฺโธ

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

เลขานุการ/ศิลปกรรม : ดร. ดลนพร วราโพธิ์

สำนักงาน วัดถ้ำสิงโตทอง ตำบลปากช่อง อำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี 70150 โทร 032-206290

สารจากบรรณาธิการ

วารสารภาวนาสารปริทัศน์ ปีที่ 5 ฉบับที่ 3 (กันยายน – ธันวาคม 2568) นี้ นับได้ว่าเป็นวารสารที่มีคุณภาพทางด้านวิชาการเกี่ยวกับการศึกษา สังคมศึกษา พระพุทธศาสนาและศิลปวัฒนธรรม ที่จักได้รับการยอมรับในระดับชาติ และจักพัฒนาฐานข้อมูลปรากฏในศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย TCI (Thai-Journal Citation Index Center) ในอนาคตตอนใกล้นี้ บทความวิจัยและงานสร้างสรรค์ที่ได้รับการตีพิมพ์ในวารสารนี้ ถือว่าเป็นข้อมูลทางวิชาการที่มีประโยชน์ต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษา การบริการวิชาการด้านสังคมและพระพุทธศาสนา และการประยุกต์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา กับสังคมศาสตร์สมัยใหม่ อันเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศชาติต่อไป

สิ่งที่พึงตระหนักและพัฒนาควบคู่กันไปกับวิชาการคือความมีศีลธรรมและจรรยาบรรณของความเป็นนักวิชาการแบบสังคมพุทธ กล่าวคือ ต้องมีการศึกษาค้นคว้าข้อมูลอย่างละเอียดถึงแหล่งสังคมปฐมภูมิ สังคมทุติยภูมิ เศรษฐกิจกติกากา และสิทธิของบุคคลที่เกี่ยวข้อง พร้อมทั้งรายงานผลการวิจัยและข้อค้นพบตามความเป็นจริงในเชิงสร้างสรรค์ วิพากษ์ วิจาร์ณ อยู่บนฐานข้อมูลและหลักแห่งเหตุผล ที่สำคัญนักวิชาการทางสังคมทางพระพุทธศาสนานั้น พึงปลูกศรัทธามั่นคงในพระพุทธศาสนา สร้างสรรค์งานเพื่อให้สามารถนำไปพัฒนาประเทศชาติ และเทิดทูนไว้ซึ่งสถาบันพระมหากษัตริย์

ขออนุโมทนาทีมงานจัดทำวารสารภาวนาสารปริทัศน์ ที่ได้ช่วยกันผลิตงานวิชาการแก่สังคม สร้างองค์ความรู้บูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ให้ชาวโลกได้ศึกษาและนำไปใช้ประโยชน์ได้อย่างกว้างขวางสืบไป

(พระครูภาวนาโชติคุณ)

บรรณาธิการ

วารสารภาวนาสารปริทัศน์

ผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณากลับกรองบทความ (Peer Review)

ผู้ทรงคุณวุฒิภายใน

พระมหาสมบุรณ์ สุธมโม รัต.ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระณรงค์ ฐานวุฑโฒ ฝศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระครูภาวนาโชติคุณ, ดร.	เจ้าคณะตำบลปากช่อง เจ้าอาวาสวัดถ้ำสิงโตทอง
พระครูวัชรสุวรรณาท, ดร.	รองผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์เพชรบุรี
	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระครูสุนทรวัชรกิจ, ดร.	รองผู้อำนวยการฝ่ายวิชาการวิทยาลัยสงฆ์เพชรบุรี
	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระมหากังวาน ธีรธมโม, ดร.	วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี
	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
รองศาสตราจารย์ ดร.อินฉา ศิริวรรณ	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
รองศาสตราจารย์ ดร.สุทธิพงษ์ ศรีวิชัย	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
รองศาสตราจารย์ ดร.สิน งามประโคน	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
รองศาสตราจารย์ ดร.ภัทรพล ใจเย็น	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
รองศาสตราจารย์ ดร.ชวาล ศิริวัฒน์	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นิเวศน์ วงศ์สุวรรณ	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชนทอง วัฒนประดิษฐ์	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธิดิวดี หมั่นมี	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ดร.ดลนพร วราโพธิ์	นักวิชาการอิสระ

ผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณากลับกรองบทความ (Peer Review)

ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก

พระราชรัตนมณี (บุญเทียม ญาณินโท)	วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
รองศาสตราจารย์ ดร.ปิยะนาถ บุญมีพิพิธ	มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พรศักดิ์ สุจริตรักษ์	มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชวน ภารังกุล	มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง
รองศาสตราจารย์ ดร.วิชชุดา หุ่นวิไล	มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา
รองศาสตราจารย์ ดร.ชลวิทย์ เจียรจิต	มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นภาพรณ ธีธัญญา	มหาวิทยาลัยเวสเทิร์น
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วันชัย สุขตาม	มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ฉันทธร ตินภพ	มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ รุ่งรังสิมา สัตยาไชย	มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชนันภรณ์ อารีกุล	มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อนุวัต กระสังข์	มหาวิทยาลัยกรุงเทพธนบุรี
อาจารย์ ศุภินธน์การย์ ระวังวงศา	มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร
ดร. สีฟ้า ณ นคร	นักวิชาการอิสระ
ดร. อาทิตา ชูตระกูล	นักวิชาการอิสระ
ดร. ณัฏพงษ์ วิชัยอัชชะ	นักวิชาการอิสระ

~ ก ~

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
สารจากบรรณาธิการ	i
ผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาถ้อยแถลงบทความ (Peer Review)	(1)
สารบัญ	ก
Academic Articles/บทความวิชาการ	
1. Application of Technology in Developing Social Studies Teaching, Integrating the Principles of Yonisomanasikara การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีในการพัฒนาการสอนสังคมศึกษาสถานหลักโยนิโสมนสิการ <i>Thipawan Bohripan</i> ทิพวัลย์ บริพันธ์	AA 1-12
2. Buddhist Principles and the Use of Artificial Intelligence in Teaching Social Studies หลักแนวพุทธกับการใช้ปัญญาประดิษฐ์ในการสอนสังคมศึกษา <i>Monsiri Lowhabud</i> มณฑลสิริ เลหาบุตร	AA 13-22
3. Social Studies Education and Youth Development การสอนสังคมศึกษากับพัฒนาเยาวชน <i>Phramaha Natdanai Thanavuddho (Niamhom)</i> พระมหาณัฐดนัย ฐานวฑฺฒโต (เนียมหอม)	AA 23-32
4. Social Studies Teaching in the Thailand 4.0 การสอนสังคมศึกษายุค Thailand 4.0 <i>Tanakom Phikulthong</i> ธนกร พิกุลทอง	AA 33-42
5. The Role of Teachers as Learning Coaches for Modern Learners บทบาทของครูในการเป็นโค้ชทางการเรียนรู้ (Learning Coach) สำหรับผู้เรียนยุคใหม่ <i>Phra Sirithep Thammawaro (Sirirattanatrai)</i> พระศิริเทพ ธรรมวโร (ศิริรัตนตรัย)	AA 43-58

Academic Articles/บทความวิชาการ

หน้า

- 6 Mindfulness as in an Integrative Mechanism of a Tri-Sikha: A Moral Cultivation Approach in the Context of Contemporary Thai Society
สมาธิในฐานะกลไกเชื่อมโยงแห่งไตรสิกขา: แนวทางปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม
ในบริบทสังคมไทยร่วมสมัย
Punnapha Boonrit
ปุนณภา บุญฤทธิ AA 59-72
- 7 Buddhist Principles Related to Leadership Development for Social Studies Teaching
หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวกับการพัฒนาภาวะผู้นำสำหรับการสอนสังคมศึกษา
Phra Samu Somporn Tissavaro (Surasit)
พระสมุห์สมพร ตีลส์วโร (สุรสิทธิ์) AA 73-88
- 8 Social Development of Personnel Administration
การพัฒนาสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา
Phra Chirayu Uttamo (Mul Mak)
พระจिरายู อุตตโม (มูลมาก) AA 89-102
- 9 Modern Approaches to Meditation Teaching Management
at the Willpower Institute
รูปแบบของการจัดการเรียนการสอนสมาธิภาวนาในยุคสมัยใหม่ของสถาบันพลังจิต
ตานุภาพ
Sak Prasandee
ศักดิ์ ประสานดี AA 103-116

Research Articles/บทความวิจัย

หน้า

10. Guidelines for developing strategic leadership to raise the quality of
educational institutions under the Suphanburi Primary Educational Service
Area Office Area 3
แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์เพื่อยกระดับคุณภาพของสถานศึกษาสังกัด
สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 3
Wisanu Niampan, Pratoomtong Tritat
วิชณู เนียมปาน, ประทุมทอง ไตรรัตน์ AR 1-12
- คำแนะนำสำหรับผู้นิพนธ์บทความ
หนึ่ง

การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีในการพัฒนาการสอนสังคมศึกษา

ผสานหลักโยนิโสมนสิการ

Application of Technology in Developing Social Studies Teaching, Integrating the Principles of Yonisomanasikara

ทิพวัลย์ บริพันธ์

นิสิตดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการสอนสังคมศึกษา คณะครุศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Thipawan Bohripan

Ph.d Student for Department Teaching Social Studies, Faculty of Education

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

E-mail : tip.bohri@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิชาการฉบับนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีในการพัฒนาการสอนสังคมศึกษาผสานหลักโยนิโสมนสิการ อันเนื่องมาจากบริบทของโลกยุคใหม่ที่เทคโนโลยีดิจิทัลเข้ามามีบทบาทสำคัญในการใช้ชีวิตและการเรียนรู้ การจัดการเรียนรู้วิชาสังคมศึกษาจำเป็นต้องมีการปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงดังกล่าว โดยเฉพาะการ บูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ หลักโยนิโสมนสิการ มาสอดแทรกในการเรียนรู้ ซึ่งเป็นกระบวนการคิดอย่างมีเหตุผลและลึกซึ้ง อันส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถวิเคราะห์ แยกแยะ และเชื่อมโยงความรู้สู่การปฏิบัติได้อย่างเหมาะสม การบูรณาการเทคโนโลยีสามารถดำเนินการได้ผ่านการใช้สื่อเทคโนโลยีการเรียนรู้ที่หลากหลาย เช่น สื่อมัลติมีเดีย แพลตฟอร์มออนไลน์ และเครื่องมือเสมือนจริง (VR/AR) การเรียนรู้ผ่านอุปกรณ์เคลื่อนที่ เช่น แท็บเล็ตหรือสมาร์ทโฟน, Gamification การใช้เกมเพื่อสร้างแรงจูงใจและประสบการณ์การเรียนรู้ที่สนุกสนาน สามารถสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ที่มีปฏิสัมพันธ์สูง ตอบสนองความแตกต่างระหว่างบุคคล และกระตุ้นการเรียนรู้ที่มีความหมาย

ผลลัพธ์ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นคือผู้เรียนมีความเข้าใจเนื้อหาสังคมศึกษาอย่างลึกซึ้ง มีทักษะการคิดเชิงวิเคราะห์ และสามารถประยุกต์ใช้ความรู้ในชีวิตจริงได้อย่างเหมาะสม ดำเนินชีวิตอย่างมีคุณธรรมให้ผู้เรียนคิดเป็นทำเป็น และแก้ปัญหาเป็นและเป็นพลเมืองที่มีความรับผิดชอบต่อสังคมในโลกยุคใหม่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ: การประยุกต์ใช้เทคโนโลยี, วิชาสังคมศึกษา, โยนิโสมนสิการ

Abstract

This academic article aims to study the application of technology in developing social studies teaching by integrating the principles of Yoniso Manasikara. Due to the context of the modern world where digital technology plays an important role in life and learning. Social studies learning management needs to be adjusted to be consistent with these changes, especially by integrating Buddhist principles, namely the principle of Yoniso Manasikara, into learning. It is a process of thinking rationally and deeply, which encourages learners to analyze, distinguish and link knowledge to practice appropriately. Technology integration can be carried out through the use of various learning technology media. Such as multimedia, online platforms and virtual reality (VR/AR) tools, learning via mobile devices such as tablets or smartphones, Gamification, using games to create motivation and fun learning experiences. It can create highly interactive learning experiences that cater to individual differences and stimulate meaningful learning.

The expected outcome is that learners will gain a deeper understanding of social studies content. Possess analytical thinking skills and can apply knowledge appropriately in real life. Live a moral life, enabling learners to think, act, and solve problems effectively. Become responsible citizens of society in the modern world.

Keywords: Application of technology, social studies, Yoniso Manasikara

1. บทนำ

การศึกษาแนวทางการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการพัฒนาการเรียนการสอนสังคมศึกษา โดยผสมผสานกับหลักโยนิโสมนสิการ ซึ่งเป็นกระบวนการคิดอย่างมีเหตุผลและลึกซึ้ง อันส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถวิเคราะห์ แยกแยะ และเชื่อมโยงความรู้สู่การปฏิบัติได้อย่างเหมาะสม การบูรณาการเทคโนโลยี เช่น สื่อมัลติมีเดีย แพลตฟอร์มออนไลน์ และเครื่องมือเสมือนจริง (VR/AR) ร่วมกับกระบวนการโยนิโสมนสิการ สามารถสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ที่มีปฏิสัมพันธ์สูง ตอบสนองความแตกต่างระหว่างบุคคล และกระตุ้นการเรียนรู้ที่มีความหมาย ผลลัพธ์ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นคือผู้เรียนมีความเข้าใจเนื้อหาสังคมศึกษาอย่างลึกซึ้ง มีทักษะการคิดเชิงวิเคราะห์ และสามารถประยุกต์ใช้ความรู้ในชีวิตจริงได้อย่างเหมาะสมในศตวรรษที่ 21 การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีดิจิทัลได้เข้ามามีบทบาทสำคัญต่อวิถีชีวิตของมนุษย์ ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการศึกษา โดยเฉพาะในภาคการศึกษาที่ต้องเผชิญกับความท้าทายจากการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ ผู้เรียนในยุคปัจจุบันเติบโตมาท่ามกลางสภาพสังคมดิจิทัลที่มีข้อมูล

จำนวนมหาศาล การเชื่อมต่อไร้พรมแดน และการสื่อสารที่เกิดขึ้นแบบทันทีทันใด ทำให้รูปแบบการเรียนการสอนในระบบการศึกษาจำเป็นต้องปรับตัว เพื่อให้สอดคล้องกับวิธีการรับรู้ การคิด และการเรียนรู้ของผู้เรียนในโลกยุคใหม่วิชาสังคมศึกษาเป็นหนึ่งในกลุ่มสาระการเรียนรู้ที่มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาความรู้ ความเข้าใจ และค่านิยมที่เกี่ยวข้องกับการอยู่ร่วมกันอย่างสร้างสรรค์ในสังคม ซึ่งครอบคลุมประเด็นด้านสังคม วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ และศาสนา อย่างไรก็ตาม การจัดการเรียนการสอนสังคมศึกษามักเผชิญข้อจำกัดในด้านความน่าสนใจของเนื้อหาและวิธีการเรียนการสอนที่อาจไม่สามารถสร้างแรงจูงใจหรือเชื่อมโยงกับประสบการณ์จริงของผู้เรียนได้อย่างเพียงพอ จึงเกิดความจำเป็นในการพัฒนาวัตกรรมการสอนที่สามารถผสมผสานทั้งเนื้อหาสาระและกระบวนการเรียนรู้เข้ากับเทคโนโลยีสมัยใหม่

ในขณะเดียวกัน หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะหลักโยนิโสมนสิการ (*Yoniso Manasikāra*) เป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยส่งเสริมการคิดอย่างมีเหตุผล รอบคอบ และลึกซึ้ง ช่วยให้ผู้เรียนสามารถวิเคราะห์ สังเคราะห์ และประเมินข้อมูลอย่างมีวิจารณญาณ การบูรณาการหลักโยนิโสมนสิการเข้ากับเทคโนโลยีการเรียนรู้ จึงเป็นแนวทางที่มีศักยภาพในการยกระดับคุณภาพการสอนสังคมศึกษา ทั้งในด้านเนื้อหาวิชาการและการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมปัจจุบัน เทคโนโลยีเพื่อการศึกษา (Educational Technology) มีความหลากหลายและก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว ไม่ว่าจะเป็นสื่อมัลติมีเดีย แพลตฟอร์มการเรียนรู้ออนไลน์ เครื่องมือเสมือนจริง (VR/AR) การเรียนรู้ผ่านอุปกรณ์เคลื่อนที่ และเทคนิค *Gamification* ที่ใช้กลไกของเกมเพื่อกระตุ้นแรงจูงใจและสร้างประสบการณ์การเรียนรู้เชิงโต้ตอบ การนำเทคโนโลยีเหล่านี้มาผสมผสานกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา จึงไม่เพียงแต่ช่วยให้ผู้เรียนมีความเข้าใจเนื้อหาวิชาสังคมศึกษาอย่างรอบด้าน แต่ยังเสริมสร้างทักษะชีวิต การคิดเชิงวิเคราะห์ และความรับผิดชอบต่อสังคม

หลักโยนิโสมนสิการ ซึ่งหมายถึงการใช้ความคิดอย่างถูกต้องและลึกซึ้ง (systematic analytical thinking) เป็นหลักธรรมที่สามารถประยุกต์ใช้ในการสอนเพื่อกระตุ้นให้ผู้เรียนมองปัญหาอย่างรอบด้าน วิเคราะห์เหตุและผล และตัดสินใจอย่างมีเหตุผล เมื่อผสมผสานกับเทคโนโลยีการศึกษา เช่น สื่อดิจิทัล อินโฟกราฟิก เกมการศึกษา หรือสภาพแวดล้อมเสมือนจริง ครูสามารถออกแบบกิจกรรมที่ทั้งน่าสนใจและลึกซึ้ง เพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจประเด็นสังคมอย่างเชื่อมโยงกับชีวิตจริง² แนวทางการประยุกต์ใช้สื่อเทคโนโลยีในการสอนสังคมศึกษา ผสานหลักโยนิโสมนสิการ

1. ใช้สื่อดิจิทัลเชิงโต้ตอบ (Interactive Digital Media)

- การประยุกต์ใช้: ใช้โปรแกรมนำเสนอออนไลน์ เช่น Canva, genially หรือ Google Slides สร้างสื่อที่ผู้เรียนสามารถคลิกสำรวจเนื้อหาได้

- การผสมผสานโยนิโสมนสิการ: ออกแบบคำถามนำเชิงวิเคราะห์ (Why / How / What if) ให้ผู้เรียนเชื่อมโยงข้อมูลจากสื่อกับประสบการณ์ของตนเอง

2. ใช้สภาพแวดล้อมเสมือนจริง (VR) และเสริมจริง (AR)-

- การประยุกต์ใช้: ให้ผู้เรียนทัศนศึกษาเสมือนในสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ ผ่านแว่น VR หรือแอป AR เช่น Google Expeditions
- การผสมผสานโยนิโสมนสิการ: กระตุ้นให้ผู้เรียนสังเกต วิเคราะห์ และตั้งข้อสรุปจากสิ่งที่เห็น โดยให้เปรียบเทียบกับสถานการณ์ปัจจุบัน

3. ใช้แพลตฟอร์มการเรียนรู้ร่วมกัน (Collaborative Platforms)

- การประยุกต์ใช้: ใช้ Google Workspace, Padlet หรือ Microsoft Teams ให้ผู้เรียนร่วมกันสร้างแผนที่ความคิดหรือฐานข้อมูล
- การผสมผสานโยนิโสมนสิการ: ออกแบบโจทย์ให้ผู้เรียนสืบค้นและประเมินความน่าเชื่อถือของข้อมูลก่อนบันทึกลงระบบ

4. ใช้มัลติมีเดียเพื่อการเล่าเรื่อง (Digital Storytelling)

- การประยุกต์ใช้: ให้ผู้เรียนสร้างวิดีโอสั้น เล่าเรื่องประเด็นทางสังคมที่ตนสนใจ โดยใช้ภาพ เสียง และคำบรรยายประกอบ
- การผสมผสานโยนิโสมนสิการ: ให้ผู้เรียนวิเคราะห์เหตุและผลของปัญหาที่เล่า และนำเสนอแนวทางแก้ไขที่เป็นไปได้

5. ใช้เกมการศึกษา (Game-based Learning)

- การประยุกต์ใช้: ใช้ Kahoot! Quizizz หรือ Minecraft Education เพื่อจำลองสถานการณ์ทางสังคม
- การผสมผสานโยนิโสมนสิการ: กำหนดคำถามและภารกิจที่ต้องใช้การคิดวิเคราะห์ก่อนตัดสินใจภายในเกม

การพัฒนาเป็นนวัตกรรมให้ครูใช้เทคโนโลยีควบคู่กับหลักสูตร ต้องเริ่มจากการออกแบบเนื้อหาที่สอดคล้องกับบริบท และพัฒนาสื่อที่ตรวจสอบความถูกต้องทางศาสนาได้ สุรัตน์วดี, สุวิทย์ วีระวัฒน์, (2566: 23) ในยุคที่เทคโนโลยีก้าวกระโดดอย่างรวดเร็ว และเข้ามามีบทบาทสำคัญในชีวิตประจำวันของเรา การนำหลักสูตรทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ร่วมกับเทคโนโลยีจึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจและเป็นที่ยกย่องกันอย่างมาก การประยุกต์ใช้หลักสูตรและเทคโนโลยีในการจัดการเรียนรู้ในวิชาสังคมศึกษา ให้เข้าถึงกลุ่มคนได้มากขึ้นและตอบโจทย์ความต้องการของคนรุ่นใหม่ อย่างไรก็ตาม การนำเทคโนโลยีมาใช้ต้องคำนึงถึงข้อดีข้อเสีย และควรมีการวางแผนและดำเนินการอย่างรอบคอบ เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ผู้เรียนและสังคม

2. การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีในการพัฒนาการสอนสังคมศึกษาสถานหลักโยนิโสมนสิการ

การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีในการพัฒนาการสอนสังคมศึกษาสถานหลักโยนิโสมนสิการ ทำได้ดังนี้

1) นิยามและขอบเขตแนวคิดหลัก

1.1 สังคมศึกษา (Social Studies Education)

สาขาวิชาที่บูรณาการประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ รัฐศาสตร์ สังคมวิทยา และศาสนา เพื่อพัฒนาความเข้าใจสังคมและความเป็นพลเมืองประชาธิปไตยที่มีคุณธรรม

1.2 เทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้ (Educational Technology)

เครื่องมือ สื่อ และกระบวนการ เช่น สื่อมัลติมีเดีย แพลตฟอร์มออนไลน์ LMS เครื่องมือ VR/AR การเรียนผ่านมือถือ (m-learning) เกมและกลไกเกม (gamification) และปัญญาประดิษฐ์เพื่อการศึกษา (AI in Education)

1.3 หลักโยนิโสมนสิการ (Yoniso Manasikāra)

การใคร่ครวญอย่างแยกคายบนฐานเหตุผลและเหตุปัจจัย มุ่งให้ผู้เรียนตั้งคำถาม วิเคราะห์เหตุ-ผล พิจารณาทางเลือก คาดการณ์ผลลัพธ์ และสะท้อนคิด เพื่อก่อให้เกิดปัญญาและคุณธรรม

1.4 การบูรณาการ (Integration)

การออกแบบการสอนที่เชื่อมโยง เนื้อหา-วิธีสอน-เทคโนโลยี-คุณธรรม เข้าด้วยกัน เพื่อพัฒนาสมรรถนะด้านความรู้ ทักษะคิดเชิงเหตุผล และคุณค่าทางจริยธรรม

2) ฐานคิดทางทฤษฎีที่รองรับ

2.1 ทฤษฎีการเรียนรู้

- *คอนสตรัคติวิสต์* และ *สังคมคอนสตรัคติวิสต์*: ผู้เรียนสร้างความรู้ผ่านปฏิสัมพันธ์และประสบการณ์จริง

- *เมตาคอกนิชัน/การกำกับตนเอง*: สอดคล้องกับการไตร่ตรองเชิงโยนิโสมนสิการ

- *ภาระทางปัญญา (Cognitive Load)*: ชี้้นำการออกแบบมัลติมีเดียอย่างพอเหมาะ

- *เรียนรู้จากปัญหา/โครงการ/บริการสังคม*: เอื้อต่อการเชื่อมทฤษฎีกับชีวิตจริง

2.2 กรอบเทคโนโลยีการสอน

- TPACK: บูรณาการ Content-Pedagogy-Technology ของครู

- SAMR: ระดับการใช้เทคโนโลยี (แทนที่→เพิ่มพูน→ปรับเปลี่ยน→เกิดใหม่)

- Design Thinking / ADDIE: วงจรออกแบบและพัฒนาบทเรียน

2.3 ฐานคิดทางพุทธศึกษา

- ไตรสิกขา (ศีล-สมาธิ-ปัญญา) เป็นกรอบพัฒนาคุณธรรมและปัญญา
- หลักเหตุปัจจัย/อิทัปปัจจยตา สนับสนุนการคิดเชิงระบบและความเชื่อมโยง
- สติ-สัมปชัญญะ เป็นฐานของการใคร่ครวญและการสะท้อนคิดหลังเรียน

3) องค์ประกอบของรูปแบบการสอนผสมโยนิโสมนสิการ (Model)

3.1 วัตถุประสงค์การเรียนรู้ (สามมิติ)

- พุทธิพิสัย: เข้าใจเนื้อหาสังคม วัฒนธรรม ศาสนา
- ทักษะพิสัย/สมรรถนะ: วิเคราะห์เหตุ-ผล อภิปราย ตัดสินใจ แก้ปัญหา
- จิตพิสัย/คุณธรรม: เมตตา ความรับผิดชอบ จิตสาธารณะ

3.2 สมรรถนะที่ผู้เรียนควรมี

- การตั้งคำถามแบบโยนิโสฯ การให้เหตุผลจากหลักฐาน การไตร่ตรองสะท้อนคิด (reflective practice) และพลเมืองดิจิทัล

3.3 สารและประเด็นเรียนรู้

- ปัญหาสังคมร่วมสมัย ความหลากหลายทางวัฒนธรรม ศาสนาในสังคมไทยและโลก
- สิทธิ-หน้าที่พลเมือง เศรษฐศาสตร์พลเมือง ฯลฯ

3.4 สื่อและเครื่องมือ

- มัลติมีเดียเชิงหลักฐาน: แผนที่เชิงโต้ตอบ อินโฟกราฟิก สารคดีสั้น
 - แพลตฟอร์มออนไลน์/LMS: ห้องเรียนกลับด้าน ฟอรัมอภิปราย
 - VR/AR: จำลองเหตุการณ์ประวัติศาสตร์/แผนที่โลก
 - Mobile Learning: งานภาคสนามผ่านแอปสำรวจ/แผนที่
 - Gamification: เควสต์ ป้ายเชิดชู (badges) คะแนนความก้าวหน้า
 - AI เพื่อการเรียนรู้: ผู้ช่วยตั้งคำถามเชิงโยนิโสฯ ตรวจสอบเบื้องต้น วิเคราะห์ฐานข้อมูล
- สาธารณะ

3.5 กระบวนการเรียนรู้ 6 ขั้น (Y-ADDIE)

- กำหนดโจทย์เชิงโยนิโสฯ: ชวนตั้งคำถาม “เหตุ-ปัจจัยคืออะไร/ผลกระทบต่อใคร”
- สืบค้นหลักฐาน: ใช้ฐานข้อมูล มัลติมีเดีย แผนที่ ข้อมูลเปิด (open data)
- วิเคราะห์เหตุ-ผล: แยกองค์ประกอบ สร้างแผนผังเหตุปัจจัย/สาเหตุ-ผล
- สร้างคำอธิบาย/ทางเลือก: เปรียบเทียบแนวทาง พร้อมเกณฑ์คุณธรรม
- ตัดสินใจ-ลงมือ/สื่อสาร: ผลิตงานดิจิทัล/รณรงค์/โครงการบริการสังคม
- สะท้อนคิด (ภาวนา): ไตร่ตรองสิ่งที่เรียนรู้ ความลำเอียง ผลต่อสังคม และปรับปรุง

3.6 การประเมินผล (Assessment)

- เพื่อพัฒนา (Formative): โพลสั้น ๆ บันทึกสะท้อนคิด การให้ข้อเสนอแนะเพื่อน
- ปลายภาค (Summative): พอร์ตโฟลิโอ โครงการงานศึกษาประเด็นสาธารณะ นำเสนอเชิง

นโยบาย

3.7 สภาพแวดล้อมการเรียนรู้

- ออกแบบให้ปลอดภัยทางจิตใจ (psychological safety) มีพื้นที่อภิปรายเชิงเคารพ รับฟังความเห็นต่าง และใส่ใจการเข้าถึงสำหรับผู้เรียนที่หลากหลาย

4) การใช้สื่ออุปกรณ์/เครื่องมือเทคโนโลยี (Practical Playbook)

4.1 มัลติมีเดีย

- ใช้คลิปสั้น/อินโฟกราฟิกเพื่อจัดลำดับความซับซ้อน ลดภาระทางปัญญา
- ให้ผู้เรียนสร้าง “วิดีโอสตอรี่เล่าเรื่องหลักฐาน” 2-3 นาที จบด้วยคำถามโยนิโสฯ

4.2 แพลตฟอร์มออนไลน์/LMS

- ออกแบบฟอร์ม 3 ช่วง: ตั้งคำถาม—นำหลักฐาน—สังเคราะห์ร่วม
- ใช้ rubric ความลึกของเหตุผลและมารยาทดิจิทัลในการให้คะแนน

4.3 VR/AR

- ทัศนศึกษาเสมือน: เดินชมวัด/พิพิธภัณฑ์/แหล่งประวัติศาสตร์ พร้อมใบงาน “เหตุ-ปัจจัย-ผล”

- AR แผนที่: ซ้อนชั้นข้อมูลประชากร เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม เพื่อฝึกคิดเชิงระบบ

4.4 Mobile Learning ภาคสนาม

- เก็บข้อมูลชุมชนจริง (ภาพ/เสียง/พิกัด) ผ่านแอป แล้วทำแผนที่เรื่องเล่า (story map)

4.5 Gamification

- เควสต์ “นักสืบเหตุปัจจัย”: ปลดล็อกด่านจากการตั้งคำถามเชิงโยนิโสฯ ที่มีคุณภาพ
- Badge พิเศษสำหรับ “การใช้หลักฐานข้ามสาขา” และ “การถอดบทเรียนคุณธรรม”

4.6 AI เพื่อการเรียนรู้

- ตัวช่วยตั้งคำถาม: ให้คำแนะนำ 3 ระดับ (พื้นฐาน-วิเคราะห์-สังเคราะห์)
- ระบบโค้ชสะท้อนคิด: bot ถามชี้้นำหลังส่งงาน (“ข้อสันนิษฐานของคุณคืออะไร/หลักฐานรองรับอะไร/ผลกระทบต่อกลุ่มเปราะบาง”)
- วิเคราะห์งานเขียนเบื้องต้นเชิงโครงสร้าง (ไม่ให้คะแนนสุดท้าย) เพื่อชี้จุดเสริมหลักฐาน

5) มิติคุณธรรมและจริยธรรมดิจิทัล

- เป็นส่วนตัวและความปลอดภัยของข้อมูลผู้เรียน
- การอ้างอิงแหล่งที่มา/ลิขสิทธิ์/สื่อที่เป็นธรรม
- อคติของอัลกอริทึม: ฝึกตั้งคำถามเชิงโยนิโสฯ ต่อผลลัพธ์จากระบบดิจิทัล
- สุขภาวะดิจิทัล: เวลาใช้หน้าจอ สมดุลชีวิต-การเรียน

6) ตัวชี้วัดผลลัพธ์ (Outcomes & Indicators)

6.1 ระดับผู้เรียน

- คะแนนรูบริกซ์เชิงโยนิโสฯ (\geq ระดับ “ดี”)
- คุณภาพการอ้างอิงหลักฐาน/การโต้แย้งเชิงเหตุผล
- พฤติกรรมพลเมืองดิจิทัล: เคารพความเห็นต่าง/ตรวจสอบข่าวลวง
- โครงการเพื่อสาธารณะ: มีผลลัพธ์ที่วัดได้ (เช่น เอกสารข้อเสนอเชิงนโยบาย/กิจกรรมรณรงค์)

6.2 ระดับครูและชั้นเรียน

- ดัชนี TPACK ของครูเพิ่มขึ้น
- การมีส่วนร่วมบนแพลตฟอร์ม (อัตราตอบกลับ/เวลามีคุณภาพ)
- วงจรสะท้อนคิดครู (lesson study / PLC) ต่อเนื่อง

7) บทเรียนต้นแบบ (Prototype) — ตัวอย่างโครงเรื่องสั้น

หัวข้อ: “เศรษฐกิจแพลตฟอร์มกับความเป็นธรรมทางสังคม”

- สัปดาห์ 1: ปูพื้นเนื้อหา + ตั้งคำถามโยนิโสฯ
- สัปดาห์ 2: สืบค้นหลักฐาน (บทความ รายงาน ข้อมูลเปิด) + แผนผังเหตุผล
- สัปดาห์ 3: ถกเถียงเชิงนโยบายในฟอรัม + โครงการจำลอง (stakeholder role-play)
- สัปดาห์ 4: ผลิตอินโฟกราฟิก/วิดีโอสั้นเสนอทางเลือก พร้อมเกณฑ์คุณธรรม
- สัปดาห์ 5: สะท้อนคิดรายบุคคลและรายกลุ่ม + ประเมินด้วยรูบริกซ์

8) ปัจจัยสู่ความสำเร็จและข้อจำกัด

- ปัจจัยสู่ความสำเร็จ: วิสัยทัศน์ของโรงเรียน/ผู้บริหาร, การพัฒนาครูต่อเนื่อง, โครงสร้างพื้นฐานดิจิทัล, วัฒนธรรมการเรียนรู้ร่วม, การมีส่วนร่วมของชุมชน ข้อจำกัดที่พึงระวัง: ช่องว่างดิจิทัล, ภาระงานครู, ความลำเอียงของข้อมูลออนไลน์, คุณภาพ/ความน่าเชื่อถือของแหล่งข้อมูล, ความเป็นส่วนตัวและจริยธรรมการใช้ AI

9) กรอบแนวคิดสังเคราะห์ (Conceptual Framework—บรรยาย)

- ปัจจัยนำเข้า (Input): ผู้เรียน/ครู/เนื้อหา/ทรัพยากรเทคโนโลยี/บริบทโรงเรียน
- กระบวนการ (Process): โมเดลการสอน 6 ชั้นแบบ Y-ADDIE ผสาน TPACK & SAMR
- ผลผลิต (Output): ผลงานดิจิทัล โครงการงานสังคมศึกษา การสื่อสารสาธารณะเชิงหลักฐาน
- ผลลัพธ์ (Outcome/Impact): สมรรถนะคิดเชิงเหตุผล-คุณธรรม พลเมืองดิจิทัล และความสามารถปรับตัวต่อสังคมที่เปลี่ยนแปลง

10) ชุดเครื่องมือ (Toolkit) ที่แนะนำสำหรับผู้สอน

- แม่แบบใบงาน “เหตุ-ปัจจัย-ผล” (Cause–Consequence–Ethics Map)
- รูบริกซอร์โต้แย้งเชิงหลักฐาน + เช็กลิสต์อ้างอิงแหล่งข้อมูล
- แม่แบบบันทึกสะท้อนคิด 3 ระดับ: ข้อเท็จจริง→ความหมาย→คุณธรรม
- ชุดคำถามกระตุ้นโยนิโสฯ 20 ข้อสำหรับแต่ละสาระ (ประวัติศาสตร์/ภูมิศาสตร์/เศรษฐศาสตร์/ศาสนา)
- แนวทางใช้ AI อย่างรับผิดชอบในชั้นเรียน (purpose, prompt, privacy, proof)

3. บทสรุป

แนวทางการจัดการเรียนรู้วิชาสังคมศึกษาโดยผสมผสานหลักธรรมทางพุทธศาสนากับเทคโนโลยีดิจิทัลในการจัดการเรียนรู้วิชาสังคมศึกษาในศตวรรษที่ 21 เป็นแนวทางที่ช่วยให้การเรียนการสอนมีความทันสมัย น่าสนใจ และส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้เรียนในมิติที่ครบถ้วนทั้งความรู้ ความเข้าใจ และคุณธรรม จึงเป็นโมเดลการจัดการเรียนรู้ที่ตอบโจทย์ความท้าทายของยุคสมัยอย่างแท้จริง เทคโนโลยีดิจิทัลเข้ามามีบทบาทในชีวิตประจำวันอย่างแพร่หลาย การจัดการเรียนรู้วิชาสังคมศึกษาจึงจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนทั้งรูปแบบ วิธีการ และเนื้อหาให้สอดคล้องกับโลกยุคใหม่ หนึ่งในองค์ความรู้ใหม่ที่มีความสำคัญ คือการบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ากับเทคโนโลยีดิจิทัล เพื่อเสริมสร้างคุณธรรม ความเข้าใจทางสังคม และทักษะชีวิตของผู้เรียนให้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลง แนวคิดหลักขององค์ความรู้นี้ประกอบด้วย

1. การบูรณาการเนื้อหาและสื่อ

นำหลักธรรมโยนิโสมนสิการมาผนวกเข้ากับสื่อดิจิทัล อาทิ วิดีโอ, อินโฟกราฟิก, เกมการศึกษา และแอปพลิเคชัน เพื่อให้ผู้เรียนเข้าถึงหลักธรรมได้อย่างมีความหมายและสนุกสนาน

2. การใช้รูปแบบการเรียนรู้แบบผสมผสาน (Blended Learning)

การจัดการเรียนรู้ทั้งในห้องเรียนและผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ ช่วยเพิ่มความยืดหยุ่นและกระตุ้นให้ผู้เรียนมีส่วนร่วม พร้อมฝึกทักษะดิจิทัลควบคู่กับการพัฒนาจิตใจ การเรียนรู้แบบผสมผสาน (Blended Learning) คือ การจัดการเรียนการสอนที่ผสมผสานระหว่างการเรียนการสอนในรูปแบบดั้งเดิม (Face-to-Face) กับการเรียนการสอนผ่านระบบออนไลน์ (Online Learning) โดยมุ่งหวังให้เกิดการเรียนรู้ที่มี

ประสิทธิภาพมากขึ้น เข้าถึงผู้เรียนได้ในวงกว้าง และสามารถปรับให้เหมาะสมกับความต้องการของผู้เรียนแต่ละคนได้

3. พัฒนาทักษะชีวิตและคุณธรรมควบคู่กัน

การจัดการเรียนรู้วิชาสังคมศึกษาในศตวรรษที่ 21 ไม่เพียงเน้นการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับสังคม วัฒนธรรม หรือประวัติศาสตร์เท่านั้น แต่ยังต้องมุ่งเน้นการพัฒนา ทักษะชีวิต (Life Skills) ควบคู่ไปกับการปลูกฝัง คุณธรรม จริยธรรม ให้ผู้เรียนสามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีคุณภาพ เป็นพลเมืองที่รับผิดชอบต่อสังคม และอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างสันติ การจัดการเรียนรู้ที่เน้นทั้งความรู้ ความเข้าใจ และการประยุกต์ใช้หลักธรรมในชีวิตจริง ช่วยส่งเสริมจิตสำนึกทางสังคม ความมีวินัย ความรับผิดชอบ และสมาธิ ซึ่งล้วนเป็นทักษะสำคัญของพลเมืองในสังคมปัจจุบัน

4. ส่งเสริมการมีส่วนร่วมและสร้างสรรค์ของผู้เรียน

การจัดการเรียนรู้วิชาสังคมศึกษาในศตวรรษที่ 21 ควรเน้นการมีส่วนร่วมของผู้เรียน (Student Participation) และส่งเสริมให้เกิด ความคิดสร้างสรรค์ (Creativity) ในการเรียนรู้ เพื่อให้ผู้เรียนรู้สึกเป็นเจ้าของการเรียนรู้ มีแรงจูงใจ และสามารถนำความรู้ไปต่อยอดได้อย่างมีประสิทธิภาพ

5. ให้ผู้เรียนผลิตสื่อธรรมะหรือสื่อสังคมศึกษาในรูปแบบดิจิทัล เป็นการเรียนรู้เชิงรุกที่

พัฒนาทั้งทักษะการคิด วิเคราะห์ การสื่อสาร และจิตสำนึกที่ดี การส่งเสริมให้ผู้เรียนเป็นผู้ผลิต (Creator) แทนการเป็นเพียงผู้รับสาร (Consumer) เป็นแนวทางสำคัญในการจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 โดยเฉพาะในวิชาสังคมศึกษาและการเรียนรู้ด้านพุทธธรรม การให้ผู้เรียนผลิตสื่อในรูปแบบดิจิทัล เช่น วิดีโอ สั้น, อินโฟกราฟิก, พอดแคสต์, การ์ตูนแอนิเมชัน หรือบทความออนไลน์ ช่วยให้ผู้เรียนได้ ฝึกคิด วิเคราะห์ สังเคราะห์ และสื่อสารอย่างสร้างสรรค์ อีกทั้งยังส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้อย่างลึกซึ้งและต่อยอดไปสู่การเผยแพร่ความรู้เพื่อประโยชน์ของผู้อื่น

6. บทบาทของครูในยุคดิจิทัล

ในยุคดิจิทัลที่เทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทในทุกมิติของการเรียนรู้ ครูไม่ใช่เพียง "ผู้ถ่ายทอดความรู้" แต่ต้องปรับบทบาทเป็น "ผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้" (Facilitator), "นักออกแบบการเรียนรู้" (Learning Designer) และ "โค้ช" (Coach) ที่ส่งเสริมศักยภาพของผู้เรียนอย่างรอบด้าน โดยเฉพาะในการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาที่บูรณาการหลักธรรมกับเทคโนโลยีครูต้องทำหน้าที่เป็นทั้ง "ผู้นำทางวิญญาณ" และ "ผู้อำนวยการเรียนรู้" โดยมีความเข้าใจทั้งในหลักธรรมและการใช้เทคโนโลยีอย่างสร้างสรรค์

ในยุคศตวรรษที่ 21 การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีและสังคมอย่างรวดเร็วทำให้การจัดการเรียนรู้ต้องปรับตัวให้ทันต่อบริบทใหม่ นักเรียนในยุคนี้เป็น "พลเมืองดิจิทัล" ที่เข้าถึงข้อมูลได้ง่ายและใช้เทคโนโลยีเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวัน ส่งผลให้รูปแบบการเรียนรู้ต้องมีความทันสมัย น่าสนใจ และเชื่อมโยงกับโลกแห่งความจริงอย่างไรก็ตาม การเรียนรู้ในยุคนี้หากขาดกรอบคุณธรรมและจริยธรรม อาจทำให้ผู้เรียนขาด

สมดุลทางจิตใจและขาดทักษะการคิดวิเคราะห์อย่างลึกซึ้ง ดังนั้น การบูรณาการ หลักธรรมทางพุทธศาสนา เข้ากับเทคโนโลยีจึงเป็นแนวทางสำคัญที่จะช่วยเสริมสร้างคุณภาพการเรียนรู้ ทั้งในด้านเนื้อหาและด้านจิตใจ การผสมผสานหลักธรรมกับเทคโนโลยีมิได้หมายถึงการทำให้ศาสนาเป็นเรื่องทันสมัย แต่คือการทำให้หลักธรรมสามารถเข้าถึง เข้าใจ และนำไปใช้ได้จริงในชีวิตของผู้เรียนที่อยู่ในโลกยุคดิจิทัล เป็นการสร้างสมดุลระหว่าง “ความรู้ทางโลก” และ “ปัญญาทางธรรม” เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เป็น “พลเมืองดี” ที่มีคุณภาพทั้งด้านความคิด จิตใจ และสังคม การบูรณาการหลักธรรมกับเทคโนโลยีในบริบทการจัดการเรียนรู้ยุคใหม่ ไม่เพียงปรับการเรียนการสอนให้เข้ากับผู้เรียนยุคดิจิทัล แต่ยังสร้างสมดุลระหว่าง “ปัญญา” และ “จิตใจ” ซึ่งถือเป็นรากฐานสำคัญของพลเมืองที่มีคุณธรรมและพร้อมอยู่ร่วมในสังคมอย่างยั่งยืน

4. เอกสารอ้างอิง

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2564). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม.

วิจารณ์ พานิช. (2560). *การเรียนรู้เชิงรุกในศตวรรษที่ 21*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหิดล.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2563). *แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560–2579*. กรุงเทพฯ: פרקหวานกราฟฟิค.

Jonassen, D. H. (2014). *Learning to Solve Problems: A Handbook for Designing Problem Solving Learning Environments*. New York: Routledge.

Mayer, R. E. (2021). *Multimedia Learning*. (3rd ed.). Cambridge: Cambridge University Press.

Molenda, M., & Januszewski, A. (2013). *Educational Technology: A Definition with Commentary*. New York: Routledge.

Prensky, M. (2001). *Digital Game-Based Learning*. New York: McGraw-Hill.

Volume 5 No 3 (September – December 2025)

ปีที่ 5 ฉบับที่ 3 (กันยายน – ธันวาคม 2568)

~ AA 12 ~

Wishing Journal Review.

วารสารภาวนาสารปริทัศน์

หลักแนวพุทธกับการใช้ปัญญาประดิษฐ์ในการสอนสังคมศึกษา
Buddhist Principles and the Use of Artificial Intelligence
in Teaching Social Studies

มณฑลสิริ เลหาบุตร

นิสิตดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการสอนสังคมศึกษา คณะครุศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Monsiri Lowhabud

Ph.d Student for Department Teaching Social Studies, Faculty of Education

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

E-mail : monsiripa15@gmail.com

บทคัดย่อ

กระทรวงศึกษาธิการได้มีนโยบายจัดการเรียนรู้รายวิชาสังคมศึกษาเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาผู้ให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีคุณภาพ เข้าใจความเปลี่ยนแปลงทางสังคม และสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข โดยเนื้อหาทางสังคมศึกษานั้นเอื้อต่อการพัฒนาผู้เรียนทั้งด้านความรู้ ทักษะ เจตคติ และคุณธรรม จริยธรรม อันเป็นรากฐานของการเป็นพลเมืองดีในระบอบประชาธิปไตย การจัดการเรียนการสอนสังคมศึกษาจึงไม่ควรจำกัดอยู่เพียงการถ่ายทอดความรู้แบบดั้งเดิม ในสังคมไทยที่มีรากฐานทางศาสนาและวัฒนธรรมที่ยาวนาน พระพุทธศาสนาได้มีบทบาทสำคัญในการกำหนดทิศทางการทางจิตใจและความคิดของประชาชน แนวทางการสอน

สังคมศึกษาศตวรรษที่ 21 โลกกำลังเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วด้วยพลังของเทคโนโลยี โดยเฉพาะปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence – AI) ซึ่งเข้ามามีบทบาทในชีวิตประจำวันอย่างลึกซึ้ง ตั้งแต่การค้นหาข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลขนาดใหญ่ ไปจนถึงการสร้างสรรคเนื้อหาด้วยตนเอง การศึกษาในปัจจุบันจึงไม่สามารถเพิกเฉยต่อการเปลี่ยนแปลงนี้ได้รายวิชาสังคมศึกษา ซึ่งเน้นความเข้าใจเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ การเมืองการปกครอง และคุณธรรม จริยธรรมทางสังคม กำลังเผชิญความท้าทายครั้งใหญ่ คือการ สอนให้ผู้เรียนสามารถใช้เทคโนโลยีอย่างมีวิจารณญาณและความรับผิดชอบ ไม่หลงเชื่อข้อมูลเท็จหรือใช้เทคโนโลยี ในทางที่ผิดอย่างไรก็ตาม AI เป็นเพียงเครื่องมือ หากผู้ใช้ขาดกรอบคิดทางจริยธรรม ก็อาจเกิดปัญหา เช่น การลอก เลียนผลงาน การเผยแพร่ข้อมูลบิดเบือน การเลือกปฏิบัติ หรือแม้กระทั่งการใช้เทคโนโลยีเพื่อสร้างความเกลียดชัง ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมี “เสริมทิศทางการคุณธรรม” เพื่อกำกับทิศทางการใช้ AI ให้เกิดประโยชน์ต่อการเรียนรู้และสังคม โดยรวมหลักธรรมทางพุทธศาสนา สามารถเป็นกรอบคิดสำคัญในการใช้ AI ในการ เรียนการสอนสังคมศึกษาได้อย่างเหมาะสม เพราะหลักธรรมเหล่านี้ไม่ได้เป็นเพียงคำสอนเชิง

ศาสนาเท่านั้น แต่ยังเป็นหลักสากลที่เน้นความถูกต้อง มีเหตุผล เคารพผู้อื่น และมุ่งสู่การอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ดังนั้น การบูรณาการ AI เข้ากับการสอนสังคมศึกษาโดยอิงหลักพุทธ เป็นแนวทางที่จะช่วยให้ผู้เรียนไม่เพียงได้รับความรู้ด้านวิชาการเท่านั้น แต่ยังสามารถปลูกฝังจิตสำนึกด้านคุณธรรม จริยธรรม และความรับผิดชอบ ต่อส่วนรวม อันจะนำไปสู่การเป็น “พลเมืองดิจิทัล” ที่มีคุณภาพและมีจิตใจงดงาม

คำสำคัญ : หลักแนวพุทธในการเรียนรู้การสอนสังคมศึกษา, ปัญญาประดิษฐ์

Abstract

The Ministry of Education has implemented a policy to organize the teaching and learning of Social Studies as a key mechanism for developing individuals to live in society with quality, to understand social change, and to coexist happily with others. The content of Social Studies supports the development of learners in terms of knowledge, skills, attitudes, and moral-ethical values, which form the foundation of being a good citizen in a democratic system. Therefore, the teaching of Social Studies should not be limited to the traditional transmission of knowledge.

In Thai society, which has a long-standing foundation in religion and culture, Buddhism has played a significant role in shaping the mental and intellectual orientation of the people. In the 21st-century approach to teaching Social Studies, the world is rapidly changing under the influence of technology, especially Artificial Intelligence (AI), which now plays a profound role in daily life — from information retrieval and big data analysis to the creation of original content. Education today cannot ignore these changes.

Social Studies, which emphasizes understanding history, geography, economics, politics and governance, as well as social morality and ethics, is now facing a major challenge: teaching learners to use technology with critical thinking and responsibility, avoiding the pitfalls of believing in false information or misusing technology. AI, however, is merely a tool; without an ethical framework, its use may lead to problems such as plagiarism, dissemination of distorted information, discrimination, or even incitement of hatred.

Therefore, it is necessary to have a “moral compass” to guide the use of AI for the benefit of learning and society as a whole. Buddhist principles can serve as an important conceptual framework for the appropriate use of AI in teaching Social Studies, as these principles are not only religious teachings but also universal values that emphasize

righteousness, rationality, respect for others, and peaceful coexistence. Integrating AI into Social Studies education based on Buddhist principles can help learners gain not only academic knowledge but also a moral and ethical consciousness, along with a sense of social responsibility. This will contribute to the development of “digital citizens” who are both competent and virtuous.

Keywords: Buddhist-based approach to Social Studies education, Artificial Intelligence

1. บทนำ

การเรียนการสอนสังคมศึกษาไม่เพียงแต่เป็นการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับสังคม ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ ศาสนาและหน้าที่พลเมืองเท่านั้นแต่ยังเป็นการหล่อหลอมจิตใจให้ผู้เรียนมีคุณธรรมจริยธรรมและความรับผิดชอบ ต่อสังคมอีกด้วยการนำหลักแนวคิดของพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาจึงเป็น แนวทางที่มีประสิทธิภาพโดยเฉพาะในบริบทของสังคมไทยที่มีรากฐานวัฒนธรรมทางพุทธศาสนาอย่าง ลึกซึ้งจึงต้องใช้วิธีการเรียนรู้ที่จะช่วยสร้างเสริมเติมเต็มประสบการณ์ให้ผู้เรียนได้ใช้สติปัญญา ความรู้ความคิด ความสามารถ ทักษะ ค่านิยมและเจตคติที่ดีตลอดจนต้องจัดให้เหมาะสมกับวัยและวุฒิภาวะของผู้เรียน ให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมจัดการเรียนรู้ของตนเอง พัฒนาและขยายความคิดของตนเองจากความรู้ที่ได้เรียน (วิภาพรรณ พินลา. 2561,105) การปฏิรูประบบการจัดการเรียนรู้เป็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญของการปฏิรูปการศึกษาในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ เป็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญของการปฏิรูปการศึกษาในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ครูผู้สอนจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบบทบาทของตนเองจากการเป็นผู้บอกความรู้ให้จบไปในแต่ละครั้งที่เข้าสอน มาเป็นผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียนกล่าวคือ เป็นผู้กระตุ้น ส่งเสริม สนับสนุน และจัดกิจกรรมให้ ผู้เรียนเกิดการพัฒนาให้เต็มศักยภาพความสามารถความถนัดและความสนใจของแต่ละบุคคลและต้องจัด กิจกรรมที่ฝึกให้ผู้เรียนได้ศึกษาค้นคว้า และลงมือปฏิบัติจริง ฝึกการคิด วิเคราะห์ วิจัย สร้างสรรค์ และค้นพบ ด้วยตนเอง ซึ่งเป็นความรู้ที่เกิดขึ้นจากการศึกษาค้นคว้า มิใช่ความรู้ที่ได้รับจากครูผู้สอนแต่เพียงแหล่งเดียว โดย ครูผู้สอนต้องสอนวิธีแสวงหาความรู้มากกว่าสอนตัวความรู้ สอนการคิดมากกว่าสอนให้ท่องจำสอนโดยเน้นผู้เรียน เป็นสำคัญมากกว่าเน้นที่เนื้อหาวิชา วิธีการเหล่านี้ช่วยพัฒนาผู้เรียนให้มีนิสัยสนใจใฝ่หาความรู้ด้วยตนเอง รักการ เรียนรู้ แลเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ อันนำไปสู่การเรียนรู้ตลอดชีวิต (วิชัย ต้นศิริ. 2547, 132) ในยุคดิจิทัล เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence – AI) ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงกระบวนการเรียนการสอนในหลายสาขาวิชา รวมถึงรายวิชาสังคมศึกษา ซึ่งมีเป้าหมายหลักในการ พัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ ความเข้าใจในสังคม วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง และมี คุณธรรมจริยธรรมที่เหมาะสมต่อการดำรงชีวิตในสังคมงานวิจัยของ (Luckin et al. 2016,14) ชี้ให้เห็นว่า AI สามารถช่วยสนับสนุนการเรียนการสอนโดยการวิเคราะห์ข้อมูลการ

เรียนรู้ของผู้เรียนและปรับรูปแบบการสอนให้ เหมาะสมกับความต้องการเฉพาะบุคคล ขณะที่ (Holmes, Bialik, & Fadel 2019,5) ระบุว่า AI ไม่ได้เพียงช่วย จัดการข้อมูลหรือสร้างสื่อเท่านั้น แต่ยังเป็นตัวกระตุ้นให้ผู้เรียนพัฒนาทักษะการคิดขั้นสูง (Higher-Order Thinking Skills) ผ่านกิจกรรมเชิงโต้ตอบและการแก้ปัญหาที่ซับซ้อนในบริบทของประเทศไทย (สุชาติ ธาดาธำรง เวช 2563,) อธิบายว่า การศึกษาไทยต้องปรับตัวให้ทันกับความเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยี โดยเฉพาะ AI ซึ่งควร ถูกบูรณาการเข้ากับการสอนเพื่อเสริมสร้างทั้งความรู้และคุณธรรม เพื่อให้ผู้เรียนสามารถเป็นพลเมืองดิจิทัลที่ รับผิดชอบต่อสังคมอย่างไรก็ตาม นักวิชาการหลายท่านเตือนว่า การใช้ AI ในการสอนสังคมศึกษาจำเป็นต้องมี กรอบกำกับที่ชัดเจน เพื่อหลีกเลี่ยงปัญหา เช่น การลอกเลียนผลงาน การเผยแพร่ข้อมูลเท็จ หรือการใช้เทคโนโลยี ในทางที่ไม่เหมาะสม ซึ่ง (Selwyn 2019,14) เน้นว่า AI ควรเป็น “เครื่องมือสนับสนุน” มากกว่า “ผู้ตัดสินใจแทน มนุษย์” ดังนั้น ครูผู้สอนสังคมศึกษาจึงควรใช้ AI เพื่อเสริมศักยภาพการสอน ไม่ใช่แทนที่กระบวนการคิดของผู้เรียน การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่ผสมผสาน AI อย่างเหมาะสมจะช่วยให้ผู้เรียนมีทั้งความรู้เชิงลึกทางสังคมและ ทักษะการใช้เทคโนโลยีอย่างมีวิจารณญาณ อันเป็นรากฐานสำคัญของการดำรงชีวิตในสังคมสมัยใหม่อย่างมี คุณภาพ

2. หลักการพุทธศาสนาที่ใช้ในการสอนสังคมศึกษา

1) **อิทธิบาท 4** ได้แก่ ฉันทะ (ความพอใจในการเรียนรู้), วิริยะ (ความพากเพียร), จิตตะ (ความตั้งใจและเอาใจใส่) และวิมังสา (การใช้ปัญญาในการพิจารณา) ซึ่งเป็นหลักการสำคัญที่ช่วยให้ผู้เรียนสามารถตั้งใจเต็มที่และสามารถพัฒนาตนเองได้อย่างต่อเนื่องในการศึกษาสังคม

2) **ไตรสิกขา** (ศีล สมาธิ ปัญญา) ไตรสิกขาเป็นแนวทางที่ช่วยพัฒนาผู้เรียนให้มีศีลธรรมในชีวิตประจำวัน (ศีล), มีสมาธิในการเรียนรู้ (สมาธิ), และมีปัญญาในการคิดและตัดสินใจ (ปัญญา) จะช่วยให้ผู้เรียนสามารถนำความรู้ที่เรียนมาใช้ ประโยชน์ในสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3) **อริยสัจ 4** หลักการของอริยสัจ 4 (ทุกข์, สมุทัย, นิโรธ, มรรค) จะช่วยให้ผู้เรียนสามารถเข้าใจธรรมชาติของปัญหาสังคมและรู้วิธีการแก้ไขปัญหาด้วยการใช้กระบวนการคิดอย่างมีเหตุผลและมีคุณธรรมในการแก้ไขปัญหาสังคม

4) **หลักกาลามสูตร** หลักกาลามสูตรสอนให้ผู้เรียนไม่ยึดติดกับสิ่งใด ๆ โดยไม่ใช้เหตุผลและการไตร่ตรอง ซึ่งเป็นหลักการที่ช่วยให้ผู้เรียนมีวิจารณญาณในการรับข้อมูลและเลือกแนวทางที่ถูกต้อง

3. กระบวนการเรียนรู้ตามแนวพุทธ

การจัดการเรียนการสอนสังคมศึกษาแบบพุทธจะใช้กระบวนการที่เน้นฝึกฝนทั้งด้านปัญญาจิตใจ ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

1) การเรียนรู้ผ่านกิจกรรม

การจัดกิจกรรมกลุ่มที่ส่งเสริมการร่วมมือการสะท้อนความคิดเห็น และการแก้ปัญหาทางสังคม โดยใช้หลักการระดมสมองในการวิเคราะห์ปัญหาสังคมเช่น การเลือกตั้ง, ความยากจน, หรือความขัดแย้งในสังคม

2) การสอนด้วยการสะท้อนคิด (Reflection)

ให้ผู้เรียนมีโอกาสสะท้อนคิดเกี่ยวกับปัญหาสังคมผ่านกระบวนการตั้งคำถามและการอภิปราย ซึ่งเป็นการใช้วิจารณญาณในการพิจารณาและแยกแยะความถูกต้อง

3) การฝึกสติและสมาธิ

การฝึกสมาธิหรือการใช้เทคนิคการทำจิตใจให้สงบเพื่อช่วยให้ผู้เรียนมีสมาธิในการเรียนรู้ และมีความสามารถ จัดการกับความเครียดและอารมณ์ที่เกิดขึ้นจากสถานการณ์ต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน

4) การบูรณาการเนื้อหาพุทธศาสนาในสังคมศึกษา

การนำหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา เช่น กฎแห่งกรรมและการประพฤติปฏิบัติให้มีคุณธรรมมาเชื่อมโยง กับการศึกษาเรื่องสิทธิและหน้าที่ของประชาชน

4. การใช้ปัญญาประดิษฐ์ในการสอนสังคมศึกษา

ในยุคดิจิทัลปัจจุบัน เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence หรือ AI ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในหลายด้าน รวมถึงในวงการศึกษ โดยเฉพาะการสอน วิชาสังคมศึกษา ที่เป็นการเรียนรู้เกี่ยวกับสังคม วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ และการเมือง AI สามารถช่วยพัฒนาการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น รวมถึงเพิ่มความน่าสนใจ และสร้างประสบการณ์เรียนรู้ที่หลากหลายให้กับนักเรียน ดังนี้

1) การปรับเนื้อหาการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับแต่ละบุคคล (Personalized Learning)

AI สามารถวิเคราะห์ข้อมูลพฤติกรรมการเรียนรู้ของนักเรียนแต่ละคน เช่น ความเร็วในการเรียนรู้ ความเข้าใจ ในเนื้อหา และจุดอ่อนจุดแข็ง จากนั้นสามารถปรับเปลี่ยนเนื้อหาและรูปแบบการสอน ให้เหมาะสมกับนักเรียน แต่ละคนได้ ตัวอย่างเช่น ระบบ AI อาจแนะนำบทความ วิดีโอ หรือแบบฝึกหัดเสริมในเรื่องที่นักเรียนยังไม่ เข้าใจ ให้การเรียนสังคมศึกษามีประสิทธิภาพมากขึ้นและส่งเสริมให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการเรียนอย่างแท้จริง

2) การสร้างสื่อการเรียนรู้ที่หลากหลายและทันสมัย

AI สามารถช่วยสร้างสื่อการเรียนรู้ที่หลากหลาย เช่น การจำลองเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ในรูปแบบ Virtual Reality (VR) หรือการสร้างแชทบอทเพื่อให้นักเรียนสอบถามข้อมูลเพิ่มเติมเกี่ยวกับเหตุการณ์สำคัญ ทางสังคม การเมือง หรือวัฒนธรรม ซึ่งช่วยกระตุ้นความสนใจและทำให้นักเรียนเข้าใจเนื้อหาได้ง่ายขึ้นและลึกซึ้งมากขึ้น

3) ปรับปรุงการสอน

ด้วยความสามารถของ การวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อประเมินผลและ AI ในการวิเคราะห์ข้อมูลขนาดใหญ่ (Big Data) ครูสามารถนำข้อมูลผลการเรียนรู้ของ นักเรียนมาวิเคราะห์เพื่อค้นหาแนวโน้มการเข้าใจเนื้อหาในแต่ละบท และวางแผนการสอนหรือปรับปรุงหลักสูตร ให้ตอบโจทย์ความต้องการของนักเรียนได้ดียิ่งขึ้น นอกจากนี้ AI ยังสามารถประเมินผล การเรียนรู้ผ่านการทำแบบทดสอบอัตโนมัติ วิเคราะห์คำตอบ และให้คำแนะนำอย่างรวดเร็ว ทำให้ครูมีเวลามากขึ้นในการเตรียมสื่อ และกิจกรรมที่เหมาะสมกับนักเรียน

4) การส่งเสริมทักษะคิดวิเคราะห์และการแก้ปัญหา

AI สามารถออกแบบกิจกรรมที่ส่งเสริมให้นักเรียนฝึกทักษะการคิดวิเคราะห์ เช่น การจำลองสถานการณ์ทางสังคม ที่ซับซ้อน และให้นักเรียนวางแผนแก้ปัญหา นอกจากนี้ AI ยังสามารถเสนอแนะแนวทางหรือข้อมูลสนับสนุนให้นักเรียนเรียนรู้จากกรณีศึกษา และพัฒนาความเข้าใจในประเด็นทางสังคม ได้อย่างลึกซึ้ง

5) ความท้าทายและข้อควรระวังในการใช้ AI

แม้ AI จะมีประโยชน์มากในการสอนสังคมศึกษา แต่ก็มีข้อควรระวัง เช่น การพึ่งพา AI มากเกินไป อาจทำให้ ครูลดบทบาทการเป็นผู้แนะนำและสร้างความสัมพันธ์กับนักเรียน การเก็บรักษาข้อมูลส่วนบุคคลของนักเรียน ต้องมีความปลอดภัย และควรตรวจสอบเนื้อหาที่ AI สร้างขึ้นว่าไม่มีความลำเอียงหรือข้อมูลผิดพลาด

5. กระบวนการเรียนรู้ตามแนวพุทธ

การจัดการเรียนการสอนสังคมศึกษาแบบพุทธจะใช้กระบวนการที่เน้นการฝึกฝนทั้งด้านปัญญาและจิตใจ ซึ่ง สามารถสรุปได้ดังนี้

1) การเรียนรู้ผ่านกิจกรรม การจัดกิจกรรมกลุ่มที่ส่งเสริมการร่วมมือ การสะท้อนความคิดเห็น และการแก้ปัญหาทางสังคม โดยใช้ หลักธรรมะในการวิเคราะห์ปัญหาสังคม เช่น การเลือกตั้ง, ความยากจน, หรือ ความขัดแย้งในสังคม

2) การสอนด้วยการสะท้อนคิด (Reflection) ให้ผู้เรียนมีโอกาสสะท้อนคิดเกี่ยวกับปัญหาสังคมผ่าน กระบวนการตั้งคำถามและการอภิปราย ซึ่งเป็นการ ใช้วิจารณ์ญาณในการพิจารณาและแยกแยะความถูกต้อง

3) การฝึกสติและสมาธิ การฝึกสมาธิหรือการใช้เทคนิคการทำจิตใจให้สงบเพื่อช่วยให้ผู้เรียนมีสมาธิ ในการเรียนรู้และสามารถ จัดการกับความเครียดและอารมณ์ที่เกิดขึ้นจากสถานการณ์ต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน

4) การบูรณาการเนื้อหาพุทธศาสนาในสังคมศึกษา การนำหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา เช่น กฎแห่งกรรมและการประพฤติปฏิบัติให้มีคุณธรรมมาเชื่อมโยง กับการศึกษาเรื่องสิทธิและหน้าที่ของประชาชน

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต, 2559 : 134-135) ได้กล่าวถึงลีลาการสอนของพระพุทธเจ้าว่า เมื่อมอง กว้างๆ การสอนของพระพุทธเจ้าแต่ละครั้ง จะดำเนินไปจนถึงผลสำเร็จ โดยมีคุณลักษณะซึ่งเรียกได้ว่าเป็นลีลา

ในการสอน 4 อย่าง ดังนี้ 1) สันทสสนา คือ อธิบายให้เห็นชัดเจนแจ่มแจ้งเหมือนจูงมือไปดูเห็นกับตา 2) สมาทปนา คือ จูงใจให้เห็นจริงด้วย ขวนให้คล้อยตาม จนต้องยอมรับและนำไปปฏิบัติ 3) สมุตเตชนา คือ รั้งใจให้แกลวกล้ำบังเกิดกำลังใจ ปลุกให้มีอุตสาหะแข็งขัน มั่นใจว่าจะทำให้สำเร็จได้ไม่หวั่นย่อต่อความเหนื่อยยาก 4) สัมปหังสนา คือ ขโลมใจให้เข้มขึ้น รั้งเริง เบิกบาน ฟังไม่เบื่อและเปี่ยมด้วยความหวังเพราะมองเห็นคุณประโยชน์ที่จะได้รับจากการปฏิบัติ

อรรถกถาชี้แจงเพิ่มเติมว่า ข้อ 1 ปลดเปลื้องความขลาดหรือความมิดมัว ข้อ 2 ปลดเปลื้องความประมาท ข้อ 3 ปลดเปลื้องความอืดคร้าน ข้อ 4 สมฤทธิ์ การปฏิบัติ จำ 4 ข้อนี้สั้นๆ ว่า ชี้ให้ชัด ขวนให้ปฏิบัติ รั้งให้กล้า ปลุกให้รั้งเริง หรือ แจ่มแจ้ง จูงใจ แกลวกล้ำ รั้งเริง สรุปลงได้ว่า ลีลาในการสอนของพระพุทธเจ้า 4 อย่าง ที่ทรงใช้สอนและประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี มีองค์ประกอบเป็นคุณลักษณะพิเศษ คือ แจ่มแจ้ง จูงใจ หาญกล้า รั้งเริง

วิธีการสอนของพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนพุทธสาวก พุทธะสาวิกา โดยใช้วิธีการต่างๆ ที่หลากหลาย ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับลักษณะของบุคคลที่จะรับการเทศนา สั่งสอน เนื่องจากแต่ละบุคคลมีความแตกต่างกัน ซึ่งวิธีการสอนของพระพุทธเจ้าองค์มีลักษณะ ดังนี้ 1) อิทธิปาฏิหาริย์ เป็นการสอนที่อาศัยความสามารถพิเศษเฉพาะตัวของผู้สอนจะใช้กับผู้ที่ดีคือ หัวแข็งอย่างมีมีจนาทิภูริ เพื่อปราบให้สยบยอมรับฟัง 2) อาเทศนา ปาฏิหาริย์ คือ การตกใจ ทายใจจาก สภาพจิตของบุคคล โดยพูดเป็นคำสั้นๆ ที่กินใจ และประทับใจช่วยกัน ขยายปริศนาธรรม และ 3) อนุสาสนีปาฏิหาริย์ เป็นการกระทำที่พระพุทธเจ้า ทรงใช้มากที่สุดและได้ผลมากที่สุดแม้จะใช้วิธีที่ 1 ถึง 2 แต่ต้องใช้วิธีที่ 3 ด้วยทุกครั้ง พุทธวิธีสอนนี้ มีผู้รวบรวมไว้หลายวิธี เช่น พุทธทาสภิกขุ กล่าวว่าพระพุทธองค์ทรงพูดด้วยปากทำให้ดู อยู่ให้เห็น (Phra Dhammapitaka (P.A. Payutto) เขียนไว้ ในพุทธวิธีในการสอน ดังนี้ 1. การสอนแบบบรรยาย มีวิธีการสอน ดังนี้ 1) ขึ้นเสนอหลักการหรือข้อเท็จจริง เช่น เรื่องการสอนเบญจศีลเบญจธรรม ผู้สอนจะอธิบาย ข้องดเว้น 5 ข้อ และข้อปฏิบัติ 5 ข้อ พร้อมเสนอ สื่อประกอบในแต่ละข้อ 2) ขึ้นซักไซ้ไล่เรียงผู้สอน จะสนทนากับผู้เรียน ให้ผู้เรียนได้คิดวิเคราะห์ หาเหตุผลว่า เหตุผลใดจึงต้องงดเว้น (ศีล 5) และ เหตุใดจึงต้องปฏิบัติตาม (ธรรม 5) และ 3) ท่าน สรุปลงใจความสำคัญเป็นขั้นที่ผู้สอน 2. การสอนแบบไตรสิกขา คือ การสอน ที่ผ่านกระบวนการ 3 ขั้นตอนของศีล สมาธิ ปัญญา 1) อธิศีลสิกขา คือ การควบคุมกาย วาจา ใจให้คิด ดีทำดี พุทฺติ 2) อธิจิตสิกขา คือ การฝึกอบรมจิตให้ มั่นคงแน่วแน่จดจ่อปลอดโปร่งตั้งใจที่จะรับรู้สิ่งดีๆ 3) อธิปัญญาสิกขา คือการฝึกอบรมให้เกิดความรู้ ที่สูงขึ้น เริ่มจากความเห็นถูก ความคิดถูกวิธีการ สอนนี้ ผู้สอนนำกระบวนการไตรสิกขาไปฝึกให้ เกิดขึ้นกับผู้เรียน โดยใช้ร่วมกันกับวิธีสอนอื่นๆ ด้วยผู้สอนก็ควบคุมให้ผู้เรียนสำรวมกาย วาจา ใจ ให้ตั้งใจและบันทึกซักถามให้เกิดปัญญา 3. วิธีสอนแบบธรรมสภาจจณา คือ วิธีสอน ที่ใช้หลักการสนทนาเป็นสำคัญ เป็นการสนทนา แลกเปลี่ยนความคิดเห็น และอภิปรายร่วมกัน วิธีการสอนแบบธรรมสภาจจณา เป็นวิธีการสอน ที่พระพุทธเจ้าทรงใช้บ่อยวิธีหนึ่ง ทรงใช้ถามนำคู่ สนทนาเข้าสู่ความเข้าใจธรรม ส่งเสริมให้มีการ สนทนาธรรมกันในหมู่สาวก วิธีการสอน

แบบธรรมสากัจฉานี้ โดยกำหนดขั้นตอนให้เหมาะสม กับการเรียนรู้ของนักเรียน 4. วิธีสอนแบบอริยสัจ 4 มีกระบวนการ สอน ได้แก่ การกำหนดปัญหา (ทุกข์) การตั้งสมมุติฐานของปัญหา (สมุทัย) การทดลองเก็บข้อมูลทำให้ แจ่มด้วยตนเอง (นิโรธ) และขั้นวิเคราะห์ข้อมูลสรุป ผล (มรรค) 1) กำหนดปัญหา ทุกข์เพราะมีอายุตน จริงหรือ 2) สาเหตุปัญหา ตากระทบรูป ทำให้เกิด ทุกข์ 3) ทดลองเก็บข้อมูล นำเสนอภาพให้นักเรียน ดูหลายภาพ ทั้งน่าดูและไม่น่าดู 4) วิเคราะห์ข้อมูล การกระทบทำให้เกิดการปรุงแต่ง ตากระทบรูป บางครั้ง เป็นทุกข์ บางครั้งเป็นสุข 5. วิธีสอนแบบปุจฉา-วิสัชนา วิธีการ สอนแบบนี้จะมีปรากฏในพระไตรปิฎกจำนวนมาก คือเป็นลักษณะถามตอบระหว่างผู้สอน ผู้เรียน ผู้สอนไม่ต้องตอบคำถามเอง แต่ผู้สอนจะกระตุ้น เร้าด้วยคำถามให้ผู้เรียนช่วยกันหาคำตอบ ผู้เรียน จะเกิดปัญญาด้วยตัวเอง 6. วิธีสอนแบบสืบสวนสอบสวน เป็นวิธี สอนที่เน้นกระบวนการหาความจริงด้วยการ ตั้งคำถามเพื่อนำไปสู่แนวทางในการหาคำตอบ ดังนี้ 1) การเห็น ปัญหา และการวิเคราะห์ปัญหา 2) การ เสนอเหตุแห่งปัญหาในรูปของการตั้งสมมุติฐาน 3) การเก็บรวบรวม ข้อมูล 4) การทดลอง/ทดสอบ สมมุติฐานด้วยข้อมูล และ 5) การสรุปผล

จากพุทธวิธีการสอนของพระพุทธเจ้าดังกล่าวสรุปได้ว่า วิธีการสอนของพระพุทธเจ้า คือ สันผัสสนา คือ อธิบายให้เห็นชัดแจ่มแจ่มเหมือนจูงมือไปดูเห็นกับตา สมาทปนา คือ จูงใจให้เห็นจริงด้วย ชวนให้คล้อยตาม จนต้องยอมรับและนำไปปฏิบัติ สมุตเตชนา คือ เร้าใจให้แก่วกกล้าบังเกิดกำลังใจ ปลุกให้มีอุตสาหะแข็งขัน มั่นใจว่าจะทำให้สำเร็จได้ไม่หวั่นย่อท้อต่อความเหนื่อยยาก สัมปหังสนา คือ ขโลมใจให้เข้มแข็ง ร่าเริง เบิกบาน ฟังไม่เบื่อและเปี่ยมด้วยความหวังเพราะมองเห็นคุณประโยชน์ที่จะได้รับการปฏิบัติ ปลดเปลื้องความ เกลาหรือความมืดมัว ปลดเปลื้องความประมาท ปลดเปลื้องความอึดคร้าน สัมฤทธิ์การปฏิบัติ โดยสรุป 4 ข้อ สั้นๆ ว่าชี้ให้ชัด ชวนให้ปฏิบัติ เร้าให้กล้า ปลุกให้ร่าเริง หรือ แจ่มแจ่ม จูงใจ แก่วกกล้า ร่าเริง สรุปได้ว่า ลีลาใน การสอนของพระพุทธเจ้า 4 อย่าง ที่ทรงใช้สอนและประสบสำเร็จเป็นอย่างดี มีองค์ประกอบเป็นคุณลักษณะ พิเศษ คือ แจ่มแจ่ม จูงใจ หาญกล้า ร่าเริง

พระพุทธเจ้านอกจากจะทรงยึดหลักการสอนให้ผู้ฟังเข้าใจเหตุผลซาบซึ้งในคุณค่าและปลุกเร้าให้ หาญกล้าแล้ว พระองค์ยังทรงสอนให้เข้าเกิดความเข้มแข็งเบิกบานไม่เหน็ดเหนื่อยหรือท้อแท้ให้มีความหวังใน ผลของการที่ได้ปฏิบัติตาม (Vitthaya Thongdee and Suphawit Rompaen, 2018: 291-292)

หลักการสอนของ พระพุทธเจ้าดังกล่าวมานี้แสดงให้เห็นถึงพระปรีชาสามารถในการสอนของ พระองค์ได้อย่างชัดเจน “พระพุทธเจ้าทรงมีวิธีสอนอันชาญฉลาด เมื่อพระองค์ แสดงพระธรรมเทศนาจบลง ผู้ฟังจะสรรเสริญเสมอว่า แจ่มแจ่มจริง พระองค์ผู้เจริญ แจ่มแจ่มจริง พระธรรมเทศนาของพระองค์ เสมือน หงายของที่คว่ำบอกหนทางแก่คนหลงทาง ส่องประทีปในที่มืดให้คนมีจักขุได้เห็นรูป” จึงสมควรอย่างยิ่งที่ผู้ทำ หน้าที่ในการสอนจะได้ศึกษาและทำความเข้าใจ เกี่ยวกับหลักการสอนของพระพุทธเจ้า พร้อมกับยึดถือเป็น หลักปฏิบัติ (วศิน อินทสระ. 2545, 342) ต่อไป

6. สรุป

การจัดการเรียนรู้วิชาสังคมศึกษาซึ่งเป็นรายวิชาหนึ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง ในการพัฒนาสมรรถนะของผู้เรียน ให้สามารถเรียนรู้การดำรงชีวิตอยู่ในสังคม และการอยู่ร่วมกับบุคคลอื่น ได้อย่างมีความสุข การจัดการศึกษาที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญในการเรียนรู้ โดยผสมผสานแนวคิดทางการ ของนักการศึกษาชาวตะวันตกเข้ากับแนวคิดในทางพระพุทธศาสนา โดยสรุปเป็นหลักการได้ 3 ประการ 1. การเรียนรู้ต้องเริ่มต้นที่ตนเอง (Self Learning) 2. การเรียนรู้ต้องควบคู่กับการปฏิบัติ (Learning by Doing) 3. การเรียนรู้ต้องควบคู่กับความ สนุกสนาน (Enjoy Learning)

การจัดการเรียนรู้วิชาสังคมศึกษาเป็นกระบวนการสำคัญที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีสมรรถนะที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตในสังคม สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข และนำความรู้ ความเข้าใจที่ได้รับไปประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างเหมาะสม สมดุล และยั่งยืน จุดมุ่งหมายสำคัญของวิชาสังคมศึกษาคือการพัฒนาผู้เรียนให้มีทักษะทางสังคม ทักษะการคิดวิเคราะห์ ทักษะการตัดสินใจ และทักษะการแก้ปัญหา เพื่อเตรียมความพร้อมสู่การเป็นพลเมืองดีของประเทศและของโลกในอนาคต

อย่างไรก็ตาม การจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาที่มุ่งสู่การพัฒนาสมรรถนะของผู้เรียนอย่างแท้จริง ควรอิงบนพื้นฐานของ หลักแนวพุทธ ซึ่งเป็นรากฐานทางจริยธรรมและสติปัญญาที่ลึกซึ้ง โดยเฉพาะการจัดการเรียนรู้ที่เน้นให้ผู้เรียน ใช้สติใคร่ครวญ (โยนิโสมนสิการ) นำไปสู่การเข้าใจตนเองและสังคมรอบข้างอย่างลึกซึ้ง ผ่านการมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ด้วยตนเอง ฝึกคิดไตร่ตรอง และสร้างเจตคติที่ดีต่อผู้อื่น การเรียนรู้จึงไม่ใช่เพียงการรับข้อมูล แต่เป็นการฝึกฝนจิตใจ ปัญญา และคุณธรรมควบคู่กัน

การจัดการเรียนรู้ที่ยึดหลักแนวพุทธจะช่วยเสริมสร้างประสบการณ์ที่ลึกซึ้งให้แก่ผู้เรียน โดยเน้นการพัฒนาความคิด ความสามารถ และทักษะควบคู่กับการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม เช่น ความเมตตา ความเสียสละ และความยุติธรรม ตลอดจนส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยวิธีที่เหมาะสมกับวัยและวุฒิภาวะของผู้เรียน เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ของตนเอง ขยายกรอบความคิดจากสิ่งที่ได้เรียนรู้ สู่การสร้างความรู้ใหม่ที่มีคุณค่าต่อการดำรงชีวิตในสังคมอย่างมีสติ สมดุล และมีเป้าหมายในทางธรรม

ดังนั้น การจัดการเรียนรู้วิชาสังคมศึกษาที่บูรณาการแนวคิดตามหลักพุทธจึงไม่เพียงแต่สร้างผู้เรียนที่มีความรู้และทักษะ แต่ยังพัฒนาผู้เรียนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งทางปัญญา จิตใจ และคุณธรรม พร้อมเผชิญกับความท้าทายในโลกยุคใหม่ด้วยปัญญาและความเมตตา การนำปัญญาประดิษฐ์มาใช้ในการสอนสังคมศึกษา เปิดโอกาสให้การเรียนรู้มีความยืดหยุ่น เข้าถึงง่าย และ น่าสนใจมากขึ้น ทั้งยังช่วยส่งเสริมทักษะสำคัญของนักเรียน เช่น การคิดวิเคราะห์ และการแก้ปัญหาอย่างมี เหตุผล อย่างไรก็ตาม การใช้งาน AI ควรมีการวางแผนและควบคุมอย่างรอบคอบ เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด ลดผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นได้

7. เอกสารอ้างอิง

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ทศพิธราชธรรม. (2568). *ทศพิธราชธรรมของ พระธรรมราชา*. สืบค้นเมื่อ 16 มีนาคม 2568. จาก: <https://www.porpeang.org/categorycontent/1742/tenwords>.

Cooper, T. L. (2012). *The Responsible Administrator: An Approach to Ethics for the Administrative Role*. (6th ed.). Jossey-Bass.

Denhardt, R. B., & Denhardt, J. V. (2015). *Public Administration: An Action Orientation*. (7th ed.). Cengage Learning.

Edelman. (2023). *Edelman Trust Barometer*. Retrieved 16 March 2025. from <https://www.edelman.com>

Frederickson, H. G. (2010). *Social Equity and Public Administration: Origins, Developments, and Applications*. M.E. Sharpe.

Hood, C. (1991). *A Public Management for All Seasons?* *Public Administration*, 69(1): 3–19.

Menzel, D. C. (2012). *Ethics and Public Administration: A Guide for Public Servants*. M.E. Sharpe.

OECD. (2020). *Government at a Glance 2020*. OECD Publishing.

Osborne, D., & Gaebler, T. (1992). *Reinventing Government: How the Entrepreneurial Spirit is Transforming the Public Sector*. Addison-Wesley.

Osborne, S. P. (2006). *The New Public Governance?* *Public Management Review*, 8(3), 377–387.

Organization for Economic Co-operation and Development (OECD). (2017). *Strategic Foresight for Better Policies*. Paris: OECD Publishing.

Peters, B. G., & Pierre, J. (2020). *Governance, Politics and the State*. London: Red Globe Press.

Pollitt, C., & Bruckert, G. (2011). *Public Management Reform: A Comparative Analysis - New Public Management, Governance and the Neo-Weberian State*. (3rd ed.). Oxford University Press.

United Nations. (2023). *World Public Sector Report 2023: Transforming Institutions for a More Resilient Future*.

Wilson, W. (1887). *The study of administration*. *Political Science Quarterly*, 2(2): 197-222.

World Bank. (1992). *Governance and Development*. Washington, DC: World Bank.

World Economic Forum. (2021). *Global Technology Governance Report 2021*. Geneva: WEF.

การสอนสังคมศึกษากับการพัฒนาเยาวชน

Social Studies Education and Youth Development

พระมหาณัฐธนี ฐานวุฑโฒ (เนียมหอม)

ดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการสอนสังคมศึกษา คณะครุศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Phramaha Natdanai Thanavuddho (Niamhom)

Ph.d Student for Department Teaching Social Studies, Faculty of Education

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

E-mail: natdanai168ton@gmail.com.

บทคัดย่อ

สมาชิกทุกคนในสังคมล้วนมีบทบาทและหน้าที่ตามสถานภาพของตน แม้รายละเอียดของบทบาทหน้าที่จะมีความแตกต่างกันไปตามบริบท แต่โดยหลักการแล้วล้วนมีจุดมุ่งหมายร่วมกัน หากทุกคนปฏิบัติหน้าที่ของตนอย่างถูกต้อง ย่อมถือได้ว่าเป็น "พลเมืองดีของสังคมและชาติ" ซึ่งจะส่งผลให้ประเทศชาติเกิดความมั่นคงและพัฒนาอย่างยั่งยืน ดังนั้น สมาชิกในสังคมทุกคน โดยเฉพาะเยาวชนซึ่งเป็นกำลังสำคัญของชาติในอนาคต จึงควรศึกษาและตระหนักถึงบทบาทหน้าที่ของตน พร้อมทั้งยึดมั่นในการปฏิบัติ เพื่อร่วมกันขับเคลื่อนประเทศชาติไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองอย่างมั่นคงและยาวนาน

คำสำคัญ: การสอน, สังคมศึกษา, การพัฒนาเยาวชน

Abstract

Every member of society has roles and responsibilities according to their social status. Although the specifics of these roles may differ depending on the context, they share a common purpose in principle. When individuals fulfill their duties correctly, they can be regarded as "good citizens of society and the nation," contributing to national stability and sustainable development. Therefore, all members of society—especially the youth, who are the future of the nation—should study, understand, and remain committed to their responsibilities in order to collectively drive the country toward lasting prosperity and stability.

Keywords: Social Studies, Teaching, Youth Development

1. บทนำ

เยาวชนกับการเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมและประเทศชาติ เยาวชน หมายถึง คนหนุ่มสาวที่มีพลังอันสำคัญที่จะสามารถช่วยกันเสริมสร้างกิจกรรมที่เป็น ประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศชาติในอนาคต ดังนั้น เยาวชนที่ดีควรตระหนักในคุณค่าของตนเอง และร่วมแรงร่วมใจ สามัคคี และเสียสละเพื่อส่วนรวม เยาวชนที่ดีควรจะเป็นผู้ที่มีคุณธรรม จริยธรรม กล่าวคือ จะต้องมึธรรมะในการดำเนินชีวิต ควรมีลักษณะของเยาวชนที่ดีได้แก่

1. การเสียสละต่อส่วนรวม เป็นคุณธรรมที่ช่วยในการพัฒนาประเทศชาติให้มีความเจริญก้าวหน้า เพราะถ้าสมาชิกในสังคมเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม และยอมเสียสละผลประโยชน์ส่วนตน จะทำให้สังคมพัฒนาไปอย่างรวดเร็วและมั่นคง

2. การมีระเบียบวินัยและความรับผิดชอบต่อหน้าที่ เป็นคุณธรรมที่ช่วยให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข เพราะถ้าสมาชิกในสังคมยึดมั่นในระเบียบวินัย รู้และเข้าใจสิทธิของตนเอง ไม่ละเมิดสิทธิผู้อื่น และตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ของตนให้ดีที่สุด สังคมนั้นก็จะมีแต่ความสุข เช่น ข้าราชการทำหน้าที่บริการประชาชนอย่างดีที่สุด ก็ย่อมทำให้เป็นที่ประทับใจรักใคร่ของประชาชนผู้มารับบริการ

3. ความซื่อสัตย์สุจริต เป็นคุณธรรมที่มีความสำคัญ เพราะหากสมาชิกในสังคมยึดมั่นในความซื่อสัตย์สุจริต เช่น ไม่ลักทรัพย์ ไม่เบียดเบียนทรัพย์สินของผู้อื่นหรือของประเทศชาติมาเป็นของตน รวมทั้งผู้นำประเทศมีความซื่อสัตย์สุจริต ก็จะทำให้สังคมมีแต่ความเจริญ ประชาชนมีแต่ความสุข

4. ความสามัคคี ความรักใคร่กลมเกลียวปรองดองและร่วมมือกันทำงานเพื่อประโยชน์ส่วนรวมจะทำให้ สังคมเป็นสังคมที่เข้มแข็ง แต่หากคนในสังคมเกิดความแตกแยกทั้งทางความคิดและการปฏิบัติตนในการอยู่ร่วมกัน จะทำให้สังคมอ่อนแอและล่มสลายในที่สุด

5. ความสะอาดและเกรงกลัวในการทำชั่ว ถ้าสมาชิกในสังคมมีหิริโอตตบัพะ มีความเกรงกลัวและสะอาดในการทำชั่ว สังคมก็จะอยู่กันอย่างสงบสุข เช่น นักการเมืองจะต้องมีความซื่อสัตย์สุจริตไม่โกงกิน ไม่เห็นแก่ประโยชน์พวกพ้อง โดยต้องเห็นแก่ประโยชน์ของประชาชนเป็นสำคัญ ประเทศชาติก็จะสามารถพัฒนาไปได้อย่างมั่นคง

ความสำคัญของการเป็นเยาวชนที่ดี เนื่องจากความสำคัญของเยาวชนมีผลต่อการพัฒนาสังคมและประเทศชาติ บทบาทของการศึกษาในการปลูกฝังคุณลักษณะอันพึงประสงค์ให้กับเยาวชนต้องปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง ความสำคัญของการศึกษาในการเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจ และจิตสำนึกของเยาวชน การเป็นเยาวชนที่ดีมีความสำคัญต่อตนเองและประเทศชาติ ดังนี้

1) **ความสำคัญต่อตนเอง** เยาวชนที่ดีต้องเป็นผู้มีคุณธรรม จริยธรรมในการดำเนินชีวิต คิดดี ทำดีเพื่อตนเองและเพื่อส่วนรวม ปฏิบัติตนตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย จะทำให้มีสุขภาพกาย สุขภาพจิตที่ดี สร้างสัมพันธภาพที่ดีระหว่างกันและกัน เป็นที่รักของคนรอบข้าง

2) **ความสำคัญต่อส่วนรวม** เมื่อเยาวชนได้รับการปลูกฝังให้เป็นเยาวชนที่ดีแล้ว ก็จะเป็นพลเมืองที่ดีในอนาคต และถ้าประเทศชาติมีพลเมืองที่ดี มีความรับผิดชอบปฏิบัติตามกฎระเบียบกติกาของสังคม และนำหลักประชาธิปไตยมาใช้เป็นแนวทางในการกำหนดบทบาทและหน้าที่ของตน ก็ย่อมทำให้การอยู่ร่วมกันในสังคมเป็นไปอย่างสงบสุข

3) **ความสำคัญต่อประเทศชาติ** เมื่อสังคมมีเยาวชนที่ดี และมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคม ย่อมเป็นพื้นฐานทำให้เกิดพลเมืองดีในอนาคต และเมื่อสังคมมีพลเมืองที่ดี ย่อมนำมาซึ่งการพัฒนาประเทศชาติให้เจริญก้าวหน้าต่อไปอย่างรวดเร็ว

2. วัตถุประสงค์ของบทความ

1. เพื่อให้เยาวชนกับการเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว เยาวชนในสถานภาพของการเป็นบุตรควรมีบทบาทหน้าที่ ดังนี้

- 1.1 เคารพเชื่อฟังบิดามารดา
- 1.2 ช่วยเหลือบิดามารดาในทุกโอกาสที่ทำได้
- 1.3 ใช้จ่ายอย่างประหยัด ไม่ฟุ่มเฟือย สรุ่ยสุร่าย
- 1.4 มีความรักใคร่ปรองดองในหมู่พี่น้อง
- 1.5 ตั้งใจศึกษาเล่าเรียน
- 1.6 ประพฤติตนให้สมกับเป็นผู้ดำรงวงศ์ตระกูล

2. เพื่อให้เยาวชนกับการเป็นสมาชิกที่ดีของโรงเรียน เยาวชนในฐานะนักเรียนควรมีบทบาทหน้าที่ ดังนี้

- 2.1 รับผิดชอบในหน้าที่ของนักเรียน คือ ตั้งใจเล่าเรียน ประพฤติตนเป็นคนดี
- 2.2 เชื่อฟังคำสั่งสอนอบรมของครูอาจารย์
- 2.3 กตัญญูรู้คุณของครูอาจารย์
- 2.4 รักใคร่ปรองดองกันในหมู่เพื่อนนักเรียน
- 2.5 ส่งเสริมเพื่อนในทางที่ถูกที่ควร

3. เพื่อให้เยาวชนกับการเป็นสมาชิกที่ดีของชุมชน ชุมชนคือสังคมขนาดเล็ก เช่น หมู่บ้านหรือกลุ่มคน โดยเยาวชนเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนที่ตนอาศัยอยู่ จึงต้องมีบทบาทหน้าที่ต่อชุมชน ดังนี้

- 3.1 รักษาสุขภาพลักษณะของชุมชน เช่น การทิ้งขยะให้เป็นที่ ช่วยกำจัดสิ่งปฏิกูลต่าง ๆ เป็นต้น
- 3.2 อนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในชุมชน เช่น ไม่ขีดเขียนทำลายโบราณวัตถุในชุมชน ช่วยกันดูแลสาธารณสมบัติ

สมบัติ

- 3.3 มีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมของชุมชน

4. เพื่อให้เยาวชนมีการพัฒนาและตระหนักกับการเป็นสมาชิกที่ดีของประเทศชาติ ดังนี้

- 4.1 เข้ารับการศึกษาขั้นพื้นฐาน 12 ปี
- 4.2 ปฏิบัติตนตามกฎหมาย
- 4.3 ใช้สิทธิในการเลือกตั้ง
- 4.4 ใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า
- 4.5 สืบทอดประเพณีวัฒนธรรมอันดีงามของไทย
- 4.6 ช่วยเหลือกิจกรรมต่าง ๆ ที่ทางราชการจัดขึ้น
- 4.7 ประกอบอาชีพสุจริตด้วยความขยันหมั่นเพียร
- 4.8 ประหยัดและอดออม

3. ความหมายและบทบาทของวิชาสังคมศึกษา

ความหมายของวิชาสังคมศึกษา สารสนเทศศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม เป็นวิชาที่ว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมทั้งทางกายภาพและสังคม ครอบคลุมเนื้อหาด้านภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม การดำเนินชีวิต ตลอดจนศาสนา ศิลปกรรม และจริยธรรม วิชานี้มีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับวิถีชีวิตของมนุษย์ การเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาที่เกิดขึ้นในแต่ละยุคสมัยภายใต้เงื่อนไขของกาลเวลาและปัจจัยแวดล้อมต่าง ๆ

ผู้เรียนจะได้เรียนรู้เพื่อเข้าใจตนเอง เข้าใจผู้อื่น เคารพและยอมรับความแตกต่าง มีคุณธรรม มีความอดทน อดกลั้น สามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพ อยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมอย่างสันติสุข และเติบโตเป็นพลเมืองดีที่มีจิตสำนึกต่อประเทศชาติและสังคมโลก ซึ่งนับเป็นเป้าหมายสำคัญของการจัดการเรียนการสอนสังคมศึกษา

จุดมุ่งหมายของการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษา วิชาสังคมศึกษาเป็นศาสตร์ที่มีขอบข่ายกว้างขวาง ประกอบด้วยแนวคิดรวบยอดและหลักการจากหลากหลายสาขาวิชา ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการเรียนรู้ได้อย่างหลากหลาย ทั้งนี้ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องในสังคมส่งผลโดยตรงต่อวิชาสังคมศึกษา โดยเฉพาะในด้านขอบข่ายเนื้อหาความรู้ที่มีการขยายตัวและเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ข้อมูลที่เคยเป็นข้อเท็จจริงอาจเปลี่ยนแปลงไปตามบริบทของเวลาและเหตุการณ์

ดังนั้น ทั้งผู้สอนและผู้เรียนจึงจำเป็นต้องพัฒนาทักษะในการคัดเลือกและเชื่อมโยงข้อมูลความรู้ให้สอดคล้องกับชีวิตจริง สามารถประยุกต์ใช้ในการแก้ไขปัญหาในชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสม ซึ่งถือเป็นหลักการสำคัญของการจัดการเรียนรู้ในวิชาสังคมศึกษา

นอกจากนี้ การเรียนการสอนสังคมศึกษายังมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาทักษะทางสังคม ซึ่งเป็นทักษะเกี่ยวกับการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นอย่างมีประสิทธิภาพ โดยต้องอาศัยความเข้าใจในข้อมูล ข้อเท็จจริง และความละเอียดอ่อนในการใช้เหตุผลร่วมกับผู้อื่นอย่างเหมาะสม

สาระสำคัญของวิชาสังคมศึกษา วิชาสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม เป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมทั้งทางกายภาพและสังคม ครอบคลุมเนื้อหาหลักสำคัญหลายด้าน ได้แก่ ประวัติศาสตร์ ศิลปกรรม เศรษฐกิจ ภูมิศาสตร์ หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม การดำเนินชีวิต ตลอดจนศาสนา จริยธรรม และการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติสุข

ในยุคแห่งความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วได้ส่งผลกระทบต่อโครงสร้างทางสังคมและคุณค่าทางจิตใจ ความไม่สมดุลระหว่างความต้องการของประชาชนกับทรัพยากรที่มีอยู่จำกัด ทำให้เกิดพฤติกรรมแสวงหาผลประโยชน์เพื่อตนเองโดยละเลยผลกระทบที่มีต่อผู้อื่นและสังคมโดยรวม ความมุ่งมั่นในด้านวัตถุจึงก่อให้เกิดช่องว่างระหว่างวัตถุกับจิตใจ การละทิ้งจารีตประเพณีและคุณค่าทางวัฒนธรรมอันดีงาม นำไปสู่ปัญหาสังคมในหลายมิติ ทั้งด้านเศรษฐกิจ การเมือง และโดยเฉพาะปัญหาด้านคุณธรรมและจริยธรรม

ด้วยเหตุนี้ การจัดการเรียนรู้วิชาสังคมศึกษาจึงมีบทบาทสำคัญในการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม และเสริมสร้างการคิดอย่างมีวิจารณญาณให้กับผู้เรียน เพื่อให้สามารถเข้าใจวิถีชีวิตมนุษย์ เข้าใจการเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัยและปัจจัยแวดล้อมต่าง ๆ ทั้งยังสามารถพัฒนาตนเองให้มีความอดทน อดกลั้น ยอมรับความแตกต่าง และอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างสงบสุข

เป้าหมายสำคัญของการเรียนวิชาสังคมศึกษาคือการสร้างพลเมืองที่มีคุณภาพ มีจิตสำนึกต่อสังคมและส่วนรวม สามารถดำเนินชีวิตอย่างมีคุณธรรมภายใต้บริบทของโลกยุคใหม่ และเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศชาติและสังคมโลกอย่างยั่งยืน

4. การปฏิบัติตนเป็นเยาวชนที่ดีตามสถานภาพและบทบาท

การปฏิบัติตนเป็นเยาวชนที่ดี คือหนทางสู่พลเมืองคุณภาพและอนาคตที่ยั่งยืน ในยุคสมัยที่โลกเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว บทบาทของเยาวชนจึงทวีความสำคัญมากขึ้นกว่าเดิม เยาวชนไม่ได้เป็นเพียงอนาคตของชาติ แต่เป็นกำลังสำคัญในการขับเคลื่อนสังคมและสร้างสรรค์อนาคตที่ยั่งยืน การปฏิบัติตนเป็นเยาวชนที่ดีจึงไม่ใช่เพียงแค่การทำตามกฎระเบียบ แต่เป็นการบ่มเพาะคุณธรรม จริยธรรม และจิตสำนึกสาธารณะ เพื่อเป็นพลเมืองที่เข้มแข็งและพร้อมเผชิญหน้ากับความท้าทายต่าง ๆ เป็นหัวใจสำคัญของการเป็นเยาวชนที่ดี แนวทางการปฏิบัติตนเป็นเยาวชนที่ดีนั้น ครอบคลุมหลากหลายมิติ ทั้งในด้านส่วนตัว สังคม และประเทศชาติ โดยมีหัวใจสำคัญดังนี้

1) **เคารพกฎหมายและวัฒนธรรมประเพณี:** การเคารพกฎหมายเป็นพื้นฐานสำคัญของการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสงบสุขและเป็นระเบียบ การเรียนรู้และเข้าใจในกฎหมาย รวมถึงการปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด แสดงให้เห็นถึงความรับผิดชอบต่อส่วนรวม นอกจากนี้ การเคารพวัฒนธรรมประเพณีที่ดีงามของชาติ เป็นการรักษาเอกลักษณ์และความเป็นไทย รวมถึงเป็นการสืบทอดภูมิปัญญาจากรุ่นสู่รุ่น

2) **มีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณะอย่างสร้างสรรค์:** เยาวชนควรเป็นผู้ที่ตื่นตัวและมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนและสังคม การเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ เช่น การอาสาสมัคร การรณรงค์เพื่อสิ่งแวดล้อม หรือการเสนอความคิดเห็นต่อประเด็นสาธารณะ เป็นการแสดงออกถึงความใส่ใจต่อสังคมและเป็นการสร้างประโยชน์ให้กับผู้อื่น

3) **ไม่ละเมิดสิทธิผู้อื่น:** สิทธิและเสรีภาพของทุกคนมีความสำคัญเท่าเทียมกัน เยาวชนที่ดีควรตระหนักถึงสิทธิของผู้อื่น และไม่กระทำการใดๆ ที่เป็นการละเมิดสิทธิหรือสร้างความเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่น การเคารพความแตกต่างและความหลากหลายทางความคิดเป็นสิ่งสำคัญในการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม

4) **ดำเนินชีวิตด้วยความซื่อสัตย์และมีคุณธรรม:** ความซื่อสัตย์และความมีคุณธรรมเป็นคุณสมบัติที่สำคัญของเยาวชนที่ดี การดำเนินชีวิตอย่างสุจริต ไม่คดโกง ไม่เอาเปรียบผู้อื่น และมีความรับผิดชอบต่อการกระทำของตนเอง เป็นการสร้างความน่าเชื่อถือและเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับผู้อื่น

5) **ใฝ่หาความรู้และพัฒนาตนเองอยู่เสมอ:** การศึกษาหาความรู้ไม่ใช่เพียงแค่การเรียนในห้องเรียน แต่เป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิต เยาวชนควรแสวงหาความรู้ใหม่ ๆ พัฒนาทักษะและความสามารถของตนเอง เพื่อให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลก และสามารถนำความรู้มาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาตนเองและสังคม

6) **มีจิตสำนึกรักชาติและหวงแหนทรัพยากร:** เยาวชนควรมีความรักชาติ ภูมิใจในความเป็นไทย และหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การลดการใช้พลังงาน และการรักษาสิ่งแวดล้อม เป็นการแสดงความรับผิดชอบต่อสังคมและเป็นการสร้างอนาคตที่ยั่งยืนให้กับคนรุ่นหลัง

7) **สร้างอนาคตที่ยั่งยืนด้วยพลังของเยาวชน:** การปฏิบัติตนเป็นเยาวชนที่ดีไม่ใช่เรื่องยาก เพียงแค่เริ่มต้นจากการปรับเปลี่ยนความคิดและพฤติกรรมเล็ก ๆ น้อย ๆ ในชีวิตประจำวัน การกระทำเล็ก ๆ น้อย ๆ เหล่านี้ เมื่อรวมกันแล้ว จะกลายเป็นพลังที่ยิ่งใหญ่ในการสร้างสรรค์สังคมที่ดีและอนาคตที่ยั่งยืน เยาวชนที่มีคุณภาพ คือ ทรัพยากรที่สำคัญที่สุดของชาติ การลงทุนในเยาวชน คือ การลงทุนในอนาคตของประเทศชาติ

ดังนั้น จงภูมิใจในความเป็นเยาวชน จงใช้พลังและความสามารถของตนเองในการสร้างสรรค์สิ่งดีงามให้กับสังคม และจงเป็นเยาวชนที่ดีที่พร้อมจะนำพาประเทศไทยไปสู่อนาคตที่สดใสและยั่งยืน

5. การพัฒนาเยาวชนในบริบทของการศึกษา

ความหมายของเยาวชนและการพัฒนาเยาวชน: การพัฒนาเยาวชนเป็นกระบวนการสำคัญที่มุ่งเสริมสร้างศักยภาพของเยาวชนให้เติบโตอย่างเหมาะสมตามช่วงวัย ทั้งในด้านการศึกษาและคุณธรรม ซึ่งถือเป็นรากฐานสำคัญในการขับเคลื่อนความเจริญทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ เนื่องจากเยาวชนคือรากฐานและอนาคตของชาติ การส่งเสริมให้เยาวชนรุ่นใหม่มีทั้งความรู้ ความสามารถในการเรียนรู้ และคุณธรรมจริยธรรม จึงเป็นการวางรากฐานให้ประเทศมีทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพ

การศึกษาและการพัฒนาเยาวชน: ปัจจัยสำคัญที่เกื้อหนุนการพัฒนาเยาวชน ได้แก่ ความรู้ ทักษะ ชีวิต คุณธรรม และจริยธรรม ซึ่งโรงเรียนและครูมีบทบาทสำคัญในการหล่อหลอมเยาวชนให้พร้อมเผชิญโลกอนาคตอย่างมั่นใจ ประเทศไทยจึงจำเป็นต้องอย่างเร่งด่วนในการเตรียมเยาวชนให้มีความรู้และทักษะที่จำเป็นต่ออนาคต และสามารถมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนประเทศไปสู่เป้าหมายของยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี

ความท้าทายของประเทศไทย: ประเทศไทยกำลังเผชิญกับความท้าทายสำคัญ โดยเฉพาะการพัฒนาเยาวชนให้เป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพและสามารถเป็นผู้นำในการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน ทั้งนี้ ยังต้องเผชิญกับโครงสร้างประชากรที่กำลังเปลี่ยนแปลงเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ โดยคาดว่าในปี 2588 อัตราการพึ่งพิงของประชากรจะเพิ่มจากร้อยละ 20 ในปี 2560 เป็นมากกว่าร้อยละ 50 นั้นหมายความว่า จากเดิมที่มีประชากรทำงาน 5 คน ต่อผู้สูงอายุ 1 คน จะลดลงเหลือไม่ถึง 2 คนภายในปี 2583

การสร้างความร่วมมือเพื่ออนาคตเยาวชน: เพื่อให้บรรลุเป้าหมายตามยุทธศาสตร์ชาติ วิสัยทัศน์อาเซียน 2568 และเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนของสหประชาชาติ ประเทศไทยต้องส่งเสริมความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม ในการให้บริการพื้นฐานและสร้างโอกาสในการพัฒนาตนเองให้แก่เยาวชน โดยเน้นการใช้ชีวิตอย่างมีคุณภาพ และการพัฒนาทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 ตลอดจนสร้างความเท่าเทียมในการเข้าถึงงานและรายได้ เพื่อขับเคลื่อนการเติบโตทางเศรษฐกิจในระยะยาว

วิสัยทัศน์เพื่อเยาวชน: ความสำเร็จในเรื่องนี้ต้องเริ่มจากการมี “วิสัยทัศน์ด้านเยาวชน” ที่ประกอบด้วยนโยบาย บริการ และทรัพยากรที่มุ่งตอบสนองต่อความต้องการที่หลากหลายของเยาวชน โดยเฉพาะกลุ่มที่อยู่ในภาวะเปราะบาง เช่น เยาวชนจากครอบครัวยากจน แม่วัยรุ่น เยาวชนพิการ และเยาวชนที่ขาดโอกาสด้านการศึกษาและอาชีพ ทั้งนี้ รัฐควรจัดสรรงบประมาณอย่างเพียงพอเพื่อรับประกันว่าบริการที่มีคุณภาพจะเข้าถึงเยาวชนทุกกลุ่มอย่างทั่วถึงและมีประสิทธิภาพ

สถานการณ์ปัจจุบันและความเร่งด่วน: แม้ประเทศไทยจะมีความก้าวหน้าในการส่งเสริมสิทธิเด็กในช่วงที่ผ่านมา แต่ยังมีเยาวชนจำนวนมากที่ยังเข้าไม่ถึงบริการพื้นฐาน โดยรายงานขององค์การแรงงานระหว่างประเทศระบุว่า มีเยาวชนอายุ 15–24 ปี ประมาณ 1.3 ล้านคนที่อยู่นอกระบบการศึกษาและการจ้างงาน อีกทั้งยังมีวัยรุ่นหญิงคลอดลูกเฉลี่ยวันละ 300 คน ซึ่งหลายคนต้องออกจากโรงเรียนกลางคัน และเผชิญอุปสรรคในการหางานที่มั่นคง

กลุ่มเยาวชนเปราะบางกับตลาดแรงงาน: เยาวชนที่ขาดโอกาสดังกล่าวมีแนวโน้มที่จะเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่ขาดการศึกษา ขาดทักษะ และเข้าไม่ถึงการสนับสนุนที่จำเป็น ซึ่งทำให้กลายเป็นกลุ่มแรกที่ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงของตลาดแรงงานที่มีการนำเทคโนโลยีมาใช้เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ

การลดช่องว่างระหว่างการศึกษาระดับสูงและการตลาดแรงงาน: แนวทางหนึ่งที่สำคัญคือการลดช่องว่างระหว่างทักษะที่นายจ้างต้องการกับสิ่งที่สอนในระบบการศึกษา โดยภาคธุรกิจควรมีบทบาทในการจัดโอกาสฝึกงาน ฝึกอาชีพ และพัฒนาทักษะให้กับเยาวชน พร้อมกับคุ้มครองสิทธิแรงงาน รวมทั้งสนับสนุนการจ้างงานสำหรับผู้สำเร็จการศึกษาใหม่

การลงทุนในระบบอาชีวศึกษาและการเข้าถึงแหล่งเงินทุน: รัฐบาลควรเพิ่มงบประมาณและสนับสนุนระบบอาชีวศึกษาด้วยเทคโนโลยีและนวัตกรรมใหม่ ๆ พร้อมทั้งจัดโอกาสในการฝึกทักษะสำหรับเยาวชนที่ออกจากระบบการศึกษา รวมถึงปรับปรุงระบบเงินกู้ยืมเพื่อการศึกษาให้เข้าถึงได้ง่ายขึ้น สำหรับเยาวชนที่ต้องการเป็นผู้ประกอบการ ควรมีระบบเงินกู้สำหรับเริ่มต้นธุรกิจ ซึ่งไม่เพียงเพิ่มทางเลือกในอาชีพ แต่ยังช่วยพัฒนาทักษะการเป็นผู้ประกอบการและส่งเสริมเศรษฐกิจของประเทศด้วย

สุขภาพเยาวชนกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน: บริการสำหรับเยาวชนควรให้ความสำคัญกับการดูแลสุขภาพ โดยเฉพาะการป้องกันโรคไม่ติดต่อ ปัญหาสุขภาพจิต ความปลอดภัยทางถนน การตั้งครุฑก่อนวัย และโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อสุขภาพและคุณภาพชีวิตของเยาวชน

สรุปได้ว่า ประเทศไทยไม่ควรปล่อยให้เยาวชนคนใดตกหล่นจากระบบการพัฒนา การลงทุนในบริการที่มีคุณภาพสำหรับเยาวชนจึงเป็นเรื่องเร่งด่วนที่จะช่วยให้ประเทศบรรลุเป้าหมายทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างยั่งยืน

6. สรุป

สนับสนุนการพัฒนาศักยภาพครูสังคมศึกษา จักเป็นส่งเสริมการสร้างหลักสูตรหรือกิจกรรมที่สอดคล้องกับปัญหาในสังคมร่วมสมัย โดยการพัฒนาเครื่องมือวัดและประเมินผลที่สะท้อนผลลัพธ์เชิงพฤติกรรมของเยาวชน ที่ย้ำถึงความสำคัญของการสอนสังคมศึกษาในการพัฒนาเยาวชนให้เป็นพลเมืองดี มีการบูรณาการความรู้และคุณธรรมเป็นหัวใจสำคัญในการหล่อหลอมเยาวชน วิธีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ สังคมศึกษาที่ส่งเสริมทักษะชีวิต การส่งเสริมการคิดอย่างมีวิจารณญาณ การตัดสินใจ และความรับผิดชอบทางสังคม ตัวอย่างกิจกรรมหรือแนวทางการจัดการเรียนรู้ เช่น การเรียนรู้ผ่านโครงการ การอภิปรายประเด็นสังคม เพื่อให้เยาวชนมีความรู้ความเข้าใจในสังคมของตนเองและสังคมโลก มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ เช่น ความมีระเบียบวินัย ความรับผิดชอบ ความเสียสละ มีความสามารถในการใช้ชีวิตอย่างมีคุณภาพและมีจิตสาธารณะ และความร่วมมือระหว่างครู โรงเรียน ชุมชน และครอบครัวมีบทบาทต่อความสำเร็จ ของการสอน สังคมศึกษากับการพัฒนาเยาวชน

7. เอกสารอ้างอิง

- กรมวิชาการ. (2544). *หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544*. นนทบุรี : บริษัทไทยร่มเกล้าจำกัด.
- ดวงเดือน พันธุมนาวิน.(2538). *ทฤษฎีต้นไม้อัจฉริยะธรรม : การวิจัยและการพัฒนาบุคคล โครงการส่งเสริมเอกสารวิชาการ*. กรุงเทพฯ: สถาบันพัฒนาบริหารศาสตร์.
- คำรุณี ทิพยกุลไพโรจน์. (2557). *การพัฒนาตัวบ่งชี้ความยึดมั่นผูกพันกับความเป็นพลเมืองของนักเรียนไทย : การทดสอบความไม่แปรเปลี่ยนของการวัด*. ปรินญานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2551). *พัฒนาสังคมไทย สู่วัฒนธรรมแห่งความใฝ่รู้และสู้สิ่งยาก*. กรุงเทพฯ : หนังสือพิมพ์มติชนรายวัน.
- ไพศาล ภูโพบูลย์ และคณะ. (2565). *หน้าที่พลเมืองวัฒนธรรมและการดำเนินชีวิตในสังคม*. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์.
- เอื้ออารีย์ ทองจาน. (2555). *การพัฒนาแบบวัดทักษะการดำรงชีวิต สำหรับนักเรียนระดับชั้น มัธยมศึกษาตอนปลาย ของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 7*. ปรินญานิพนธ์การศึกษา มหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

Volume 5 No 3 (September – December 2025)

ปีที่ 5 ฉบับที่ 3 (กันยายน – ธันวาคม 2568)

~ AA 32 ~

Wishing Journal Review.

วารสารภาวนาสารปริทัศน์

การสอนสังคมศึกษายุค Thailand 4.0 Social Studies Teaching in the Thailand 4.0

ธนกร พิกุลทอง

ดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการสอนสังคมศึกษา คณะครุศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Tanakorn Phikulthong

Ph.d Student for Department Teaching Social Studies, Faculty of Education

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

E-mail: thanatos.pi79@gmail.com.

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งศึกษาแนวทางการจัดการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษาให้สอดคล้องกับบริบทของยุค Thailand 4.0 ซึ่งเป็นยุคที่ขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรม เทคโนโลยี และความคิดสร้างสรรค์ โดยเน้นให้ผู้เรียนมีทักษะในศตวรรษที่ 21 ได้แก่ การคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา การทำงานร่วมกัน และการใช้เทคโนโลยีอย่างมีวิจารณญาณ บทความนี้นำเสนอแนวทางการสอนที่ใช้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง บูรณาการเทคโนโลยีสารสนเทศ และส่งเสริมการเรียนรู้ผ่านปัญหาและโครงการ เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้สามารถปรับตัวและมีคุณลักษณะของพลเมืองในสังคมโลก

คำสำคัญ: การสอนสังคมศึกษา, Thailand 4.0, ทักษะศตวรรษที่ 21, การเรียนรู้แบบบูรณาการ, เทคโนโลยีการศึกษา

Abstract

This article aims to explore approaches for organizing social studies instruction to align with the context of the Thailand 4.0 era, which is driven by innovation, technology, and creativity. It emphasizes equipping learners with 21st-century skills, including critical thinking, problem-solving, collaboration, and the discerning use of technology. The article presents teaching strategies centered on the learner, integrating information technology, and promoting learning through problem-based and project-based methods, with the goal of developing students who can adapt and possess the qualities of global citizens.

Keywords: Social Studies Teaching, Thailand 4.0, 21st-Century Skills, Integrated Learning, Educational Technology

1. บทนำ

การศึกษาเป็นรากฐานสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศ โดยเฉพาะในบริบทของประเทศไทยยุค Thailand 4.0 ซึ่งมุ่งเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจบนฐานของนวัตกรรมและเทคโนโลยี ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยีในระดับโลกส่งผลให้ระบบการศึกษา โดยเฉพาะการจัดการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา จำเป็นต้องได้รับการปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องและเท่าทันกับบริบทโลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว การศึกษานับเป็นกลไกหลักในการส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพของเยาวชนและพลเมือง ซึ่งเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่สำคัญในการเสริมสร้างความสามารถในการแข่งขันของประเทศในระยะยาว การออกแบบระบบการศึกษาจึงเป็นหัวใจสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาในทุกมิติ ไม่ว่าจะเป็นด้านความมั่นคง การพัฒนาทุนมนุษย์ การสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม รวมถึงการยกระดับระบบบริหารจัดการที่มุ่งสู่การเป็นสังคมแห่งคุณธรรมและการเรียนรู้ การนำนวัตกรรมและเทคโนโลยีมาประยุกต์ใช้ในระบบการศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพจึงเป็นสิ่งจำเป็นเร่งด่วน

การกำหนดวิสัยทัศน์เชิงนโยบายด้านการศึกษาจึงต้องตอบสนองต่อพลวัตของศตวรรษที่ 21 และสนับสนุนการพัฒนาประเทศไปสู่ยุค 4.0 อย่าง “มั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน” ทั้งนี้ ประเทศไทยควรกำหนดกรอบเป้าหมายในการจัดการศึกษาที่ชัดเจน เพื่อเตรียมรับมือกับการเปลี่ยนแปลงในมิติภูมิรัฐศาสตร์และภูมิเศรษฐศาสตร์โลกที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต การบริหารจัดการศึกษาจำเป็นต้องมีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล เห็นภาพรวมของกระบวนการทั้งหมด สนับสนุนการทำงานเป็นทีม และสามารถถ่ายทอดแนวทางการดำเนินงานได้อย่างชัดเจน เพื่อใช้ในการวางแผนพัฒนาอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

ในการขับเคลื่อนระบบการศึกษาไทยสู่ Education 4.0 ภายใต้บริบทของศตวรรษที่ 21 จำเป็นต้องให้ความสำคัญกับการเชื่อมโยงและบูรณาการการดำเนินงานร่วมกันอย่างมีเอกภาพ เพื่อวางรากฐานของการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานไทยให้มีความสมบูรณ์ ชัดเจน และรองรับการเป็นส่วนหนึ่งของประชาคมอาเซียนได้อย่างยั่งยืน

แนวทางการบริหารจัดการศึกษาในยุคใหม่ควรครอบคลุมประเด็นสำคัญ ได้แก่ การวิเคราะห์สภาพการณ์และแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงที่มีผลต่อการศึกษา 4.0 การกำหนดเป้าหมายและโครงสร้างกระบวนการบริหารจัดการศึกษา การพิจารณาปัจจัยที่มีผลต่อการบริหารจัดการอย่างรอบด้าน การกำหนดกลยุทธ์และแนวทางการขับเคลื่อนการศึกษา 4.0 ไปสู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม ทั้งนี้เพื่อยกระดับระบบการศึกษาขั้นพื้นฐานของประเทศไทยให้สามารถรองรับความท้าทายในยุคใหม่ และมีบทบาทร่วมในการพัฒนาอาเซียนอย่างมั่นคงและยั่งยืน

2. ความหมายของ Thailand 4.0 และผลกระทบต่อการศึกษา

2.1 ความหมายของ Thailand 4.0

Thailand 4.0 คือแนวทางนโยบายการพัฒนาประเทศในยุคปัจจุบัน ซึ่งมุ่งผลักดันให้ประเทศไทยเปลี่ยนผ่านไปสู่การเป็นประเทศพัฒนาแล้ว โดยยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ภายใต้วิสัยทัศน์ “มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน” รัฐบาลจึงเลือกใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยีเป็นเครื่องมือหลักในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจ พร้อมกับปฏิรูประบบราชการให้ทันสมัยและตอบสนองต่อบริบทของยุคดิจิทัลอย่างแท้จริง

2.2 เป้าหมายและทิศทางการพัฒนา

คำว่า "4.0" ได้กลายเป็นคำสำคัญในยุคปัจจุบัน ซึ่งสะท้อนถึงการพัฒนาทางเศรษฐกิจของประเทศผ่าน 4 ยุค ได้แก่:

Thailand 1.0 – ยุคเกษตรกรรม ที่ขับเคลื่อนเศรษฐกิจด้วยการเกษตรเป็นหลัก โดยเฉพาะการส่งออกข้าว แม้จะเป็นยุคที่สร้างรายได้ให้ประเทศ แต่ก็มีคามผันผวนสูงจากราคาสินค้าเกษตรในตลาดโลก

Thailand 2.0 – ยุคอุตสาหกรรมเบา เป็นช่วงเปลี่ยนผ่านสู่การผลิตอุตสาหกรรม เช่น สิ่งทอและแปรรูปอาหาร โดยเน้นต้นทุนแรงงานที่ต่ำเป็นข้อได้เปรียบทางการแข่งขัน

Thailand 3.0 – ยุคอุตสาหกรรมเพิ่มมูลค่า เมื่อรายได้ประชาชนสูงขึ้น ค่าแรงก็เพิ่มตาม ส่งผลให้อุตสาหกรรมแบบเดิมไม่สามารถแข่งขันได้ ประเทศจึงต้องพัฒนาไปสู่อุตสาหกรรมที่ใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรม เช่น ยานยนต์และอิเล็กทรอนิกส์

Thailand 4.0 – ยุคนวัตกรรมและรายได้สูง ประเทศจำเป็นต้องยกระดับการผลิตจากการเป็นเพียงผู้รับจ้างผลิต ไปสู่การเป็นเจ้าของนวัตกรรม ผ่านการสร้างแบรนด์ที่มีมูลค่าสูงในระดับโลก การบริโภคภายในประเทศและคุณภาพประชากรจึงกลายเป็นปัจจัยหลักในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจ รัฐบาลตั้งเป้าให้ประเทศไทยก้าวสู่ประเทศที่มีรายได้สูงภายในปี 2032 ซึ่งจะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยความร่วมมือของทุกภาคส่วน โดยเฉพาะ “คนไทยทุกคน” ที่ต้องพัฒนาตนเองให้มีศักยภาพและคุณค่าในตลาดแรงงานของโลกยุคใหม่

2.3 ผลกระทบต่อระบบการศึกษาและการเรียนการสอน

การเปลี่ยนผ่านสู่ Thailand 4.0 ส่งผลต่อระบบการศึกษาอย่างมีนัยสำคัญ โรงเรียนและสถาบันการศึกษาทุกระดับจำเป็นต้องเตรียมผู้เรียนให้พร้อมกับทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 โดยเน้นการพัฒนาทักษะที่สำคัญ 3 ประเภท ได้แก่:

ทักษะด้านการคิด (Cognitive Skills): ความสามารถในการเข้าใจความคิดที่ซับซ้อน คิดวิเคราะห์ และแก้ปัญหา เช่น ทักษะคำนวณ การคิดเชิงวิพากษ์ และการตัดสินใจอย่างมีเหตุผล

ทักษะทางอารมณ์และสังคม (Socioemotional Skills): ความสามารถในการควบคุมตนเอง การมีความเพียร การสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ และการมีพฤติกรรมที่เกื้อกูลต่อสังคม ซึ่งเป็นพื้นฐานในการปรับตัวและสร้างความสำเร็จทั้งในชีวิตส่วนตัวและการทำงาน

ทักษะเชิงเทคนิค (Technical Skills): ความรู้ ความชำนาญ และความสามารถในการใช้เครื่องมือและเทคโนโลยีที่จำเป็นต่อการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพทักษะทั้งสามประเภทนี้มีความสัมพันธ์และส่งเสริมซึ่งกันและกัน การพัฒนาทักษะต้องเริ่มตั้งแต่วัยเด็ก โดยเฉพาะทักษะทางอารมณ์และสังคม ซึ่งควรเริ่มตั้งแต่ปฐมวัย ขณะที่ทักษะเชิงเทคนิคจะค่อย ๆ เสริมเข้ามาในช่วงวัยรุ่นและวัยทำงาน

อย่างไรก็ตาม สิ่งที่ต้องให้ความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าทักษะ คือ **การสร้างระบบการศึกษาที่มีความเสมอภาคและไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง** เพราะแม้ผู้คนจะมีศรัทธาในพลังของการศึกษา แต่ในหลายประเทศ โดยเฉพาะกลุ่มครอบครัวยากจน การเข้าถึงการศึกษายังคงเป็นเรื่องที่ต้องแลกด้วยต้นทุนสูง เช่น ค่าใช้จ่ายหรือระยะทางไปโรงเรียน ทำให้เด็กจำนวนมากต้องหลุดออกจากระบบ

หากระบบการศึกษาหลักกลายเป็นเครื่องมือสร้างความเหลื่อมล้ำแทนที่จะลดช่องว่าง จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องจะต้องเร่งพัฒนาคุณภาพการศึกษาให้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของโลก และออกนโยบายที่ส่งเสริมโอกาสให้เด็กทุกคนได้เข้าถึงการศึกษาอย่างเท่าเทียม เพื่อให้การศึกษาเป็นประตูสู่นาคตที่ทุกคนมีสิทธิ์เข้าถึงได้อย่างแท้จริง

3. บทบาทของวิชาสังคมศึกษาในยุค Thailand 4.0

3.1 การพัฒนาทักษะความคิดและจริยธรรม

ในยุค Thailand 4.0 วิชาสังคมศึกษามีบทบาทสำคัญในการพัฒนาทั้งทักษะความคิดและคุณธรรมจริยธรรมของผู้เรียน โดยผู้มีหน้าที่ส่งเสริมด้านคุณธรรมจริยธรรมต้องมีมุมมองที่ครอบคลุมทั้งแนวคิดและแนวปฏิบัติอันเหมาะสมกับบริบทของสังคมและวัฒนธรรม ทั้งนี้ควรทำความเข้าใจความหมายของคำหลักต่าง ๆ ดังต่อไปนี้:

คุณธรรม (Virtue) หมายถึง ความดีที่ปรากฏผ่านพฤติกรรมและจิตใจ เช่น ความซื่อสัตย์ เสียสละอดทน เป็นต้น ซึ่งเมื่อปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอจะหล่อหลอมเป็นนิสัย

จริยธรรม (Ethics) มีสองความหมาย คือ (1) ความประพฤติที่ดั่งามองหลักศีลธรรม ศาสนา และวัฒนธรรม เพื่อประโยชน์สุขของตนและส่วนรวม (2) ความสามารถในการพิจารณาว่าอะไรควรหรือไม่ควรทำ

จรรยา (Etiquette) หมายถึง กิริยามารยาทที่สังคมยอมรับ ซึ่งสอดคล้องกับวัฒนธรรม เช่น บุคลิกภาพของครู แพทย์ หรือพยาบาลที่ต้องสำรวมทั้งกาย วาจา และใจ

จรรยาบรรณวิชาชีพ (Professional Code of Ethics) เป็นแนวปฏิบัติทางจริยธรรมในแต่ละอาชีพ เพื่อรักษาเกียรติและความน่าเชื่อถือในสายอาชีพนั้น

ศีลธรรม (Moral) หมายถึง หลักแห่งความดีงามที่ควรประพฤติปฏิบัติ อิงรากศัพท์จากคำว่า *Moralis* ในภาษาละติน และเชื่อมโยงกับคำสอนในพระพุทธศาสนา

มโนธรรม (Conscience) คือ ความรู้สึกผิดชอบชั่วดีในใจมนุษย์ เป็นกลไกภายในที่ทำให้รู้ว่าอะไรควรหรือไม่ควรทำ

มารยาทและมรรยาท เป็นแบบแผนพฤติกรรมที่สังคมกำหนด เช่น การเคารพผู้ใหญ่ การใช้คำพูดสุภาพ เหมาะสมตามกาลเทศะ

จริยธรรมจึงถือเป็นกฎเกณฑ์พื้นฐานที่เกิดจากธรรมชาติและสติปัญญาของมนุษย์ ช่วยให้สามารถแยกแยะความดีความชั่วได้อย่างมีเหตุผล

3.2 การสร้างพลเมืองที่มีคุณภาพ

การสร้างพลเมืองดีเป็นภารกิจสำคัญของการศึกษาสังคมศึกษา โดยมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาเยาวชนให้มีจิตสำนึกความรับผิดชอบต่อสังคมและมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน ผ่านกระบวนการต่าง ๆ ได้แก่:

เรียนรู้สิทธิและหน้าที่ของพลเมือง สอนให้นักเรียนเข้าใจสิทธิ หน้าที่ กฎหมาย และระบบการเมืองการปกครองของประเทศ

ฝึกปฏิบัติกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรม เช่น กิจกรรมส่งเสริมความซื่อสัตย์ มีวินัย ความรับผิดชอบต่อ การเคารพสิทธิผู้อื่น และการทำงานเป็นทีม

มีส่วนร่วมในกิจกรรมจิตอาสา ปลุกฝังจิตสำนึกในการเป็นผู้ให้ สร้างความเข้าใจในปัญหาสังคม และร่วมมือกันแก้ไข

สร้างบรรยากาศส่งเสริมความเป็นพลเมืองดีในโรงเรียน ส่งเสริมการเคารพซึ่งกันและกัน ให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ และสร้างวัฒนธรรมต่อต้านการทุจริต

จัดกิจกรรมส่งเสริมความเป็นพลเมืองดี เช่น การเลือกตั้งประธานนักเรียน การรณรงค์ต่อต้านการทุจริต การพัฒนาชุมชน การรักษาสิ่งแวดล้อม และการส่งเสริมสิทธิมนุษยชน

ตระหนักถึงความสำคัญของพลเมืองดี เพื่อสร้างเยาวชนที่มีพื้นฐานทางความคิดและการกระทำที่ส่งเสริมประชาธิปไตย ต้องอาศัยความร่วมมือจากครู ผู้ปกครอง นักเรียน และชุมชน

3.3 การตระหนักรู้ทางสังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม

ในยุคที่โลกเผชิญวิกฤตสิ่งแวดล้อมอย่างรุนแรง การตระหนักรู้ด้านสิ่งแวดล้อมเป็นภารกิจเร่งด่วนที่ทุกฝ่ายต้องมีส่วนร่วม ปัญหา เช่น ภาวะโลกร้อน มลพิษ การสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ และขยะพลาสติก ล้วนส่งผลกระทบต่อชีวิตทั้งของมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่น

วิชาสังคมศึกษาสามารถมีบทบาทสำคัญในการปลูกฝังจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อม โดยเน้นการเรียนรู้ที่ส่งเสริมให้เกิดความเข้าใจ เห็นคุณค่า และพร้อมมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน ซึ่งถือเป็นจุดเริ่มต้นสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม และพัฒนาไปสู่สังคมที่ตระหนักถึงความรับผิดชอบร่วมกันในระดับโลก

4. แนวทางการจัดการเรียนการสอนสังคมศึกษาในยุค Thailand 4.0

4.1 การให้การศึกษาและข้อมูลที่ถูกต้อง การให้การศึกษาและข้อมูลที่ถูกต้องเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมถือเป็นรากฐานสำคัญในการปลูกฝังความตระหนักรู้แก่ผู้เรียน สถาบันการศึกษาควรบรรจุเนื้อหาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมในทุกระดับชั้น ตั้งแต่ระดับประถมศึกษาจนถึงอุดมศึกษา เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจในระบบนิเวศ การใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน และผลกระทบของพฤติกรรมมนุษย์ที่มีต่อสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ภาคการศึกษาแล้ว สื่อมวลชนและหน่วยงานภาครัฐควรมีบทบาทในการเผยแพร่ข้อมูลเชิงวิทยาศาสตร์ที่ถูกต้อง ทันสมัย และเชื่อถือได้ ตลอดจนส่งเสริมแนวทางการแก้ไขปัญหาที่ประชาชนสามารถมีส่วนร่วมได้จริง การให้ความรู้ที่ถูกต้องจะช่วยลดความเข้าใจผิด สร้างรากฐานให้ผู้เรียนตัดสินใจและดำรงชีวิตอย่างรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม

4.2 การรณรงค์และการสื่อสารสาธารณะ การรณรงค์และการสื่อสารสาธารณะเป็นเครื่องมือสำคัญในการกระตุ้นให้เกิดความตื่นตัวด้านสิ่งแวดล้อมในวงกว้าง องค์กรพัฒนาเอกชน ภาครัฐ และภาคธุรกิจควรร่วมมือกันจัดกิจกรรมที่หลากหลายและสร้างสรรค์ เช่น นิทรรศการ การประกวดสื่อสร้างสรรค์ หรือเทศกาลภาพยนตร์สิ่งแวดล้อม เพื่อจูงใจให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม สื่อสังคมออนไลน์และแพลตฟอร์มดิจิทัลสามารถเป็นช่องทางสำคัญในการเผยแพร่ข้อมูลและสร้างการมีส่วนร่วมกับเยาวชนและประชาชนทั่วไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ การใช้บุคคลที่มีชื่อเสียงหรือผู้นำทางความคิดมาเป็นกระบอกเสียงในการสื่อสารเรื่องสิ่งแวดล้อม ยังช่วยขยายผลและกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระดับสังคม

4.3 การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน การมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นกลยุทธ์สำคัญในการสร้างความตระหนักรู้และความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมในระดับท้องถิ่น การจัดกิจกรรมจิตอาสา เช่น การเก็บขยะ การปลูกป่า หรือการแยกขยะในชุมชน ช่วยให้ประชาชนเห็นผลกระทบของปัญหาและมีส่วนร่วมในการแก้ไขอย่างเป็นรูปธรรม นอกจากนี้ ควรส่งเสริมให้ชุมชนมีบทบาทในการวางแผนและตัดสินใจเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรในพื้นที่ของตนเอง เพื่อสร้างความรู้สึกรับผิดชอบและเป็นเจ้าของและมีความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมในระยะยาว การฟื้นฟูและใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการอนุรักษ์ธรรมชาติก็เป็นอีกแนวทางที่เชื่อมโยงการเรียนรู้กับวิถีชีวิตของชุมชน

4.4 การสร้างแรงจูงใจทางเศรษฐกิจและสังคม การเปลี่ยนพฤติกรรมให้เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมจำเป็นต้องอาศัยแรงจูงใจทางเศรษฐกิจและสังคม รัฐบาลสามารถใช้มาตรการส่งเสริม เช่น การลดภาษีหรือให้เงินอุดหนุนสำหรับผู้ที่ใช้พลังงานสะอาด ลดการใช้พลาสติก หรือเลือกผลิตภัณฑ์ที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ภาคธุรกิจสามารถมีส่วนร่วมได้โดยจัดโปรแกรมสะสมคะแนนหรือส่วนลดเพื่อจูงใจให้ลูกค้าปรับเปลี่ยนพฤติกรรม

นอกจากนี้ การสร้างค่านิยมทางสังคม เช่น การใช้จักรยานแทนรถยนต์ หรือการใช้ถุงผ้า แทนถุงพลาสติก ก็เป็นอีกแนวทางหนึ่งที่จะช่วยให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างยั่งยืนในวงกว้าง

4.5 การบูรณาการประเด็นสิ่งแวดล้อมในนโยบายสาธารณะ การบูรณาการเรื่องสิ่งแวดล้อมเข้าสู่ นโยบายสาธารณะเป็นแนวทางสำคัญในการสร้างการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้าง รัฐบาลควรคำนึงถึงผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมในทุกแผนงานและโครงการพัฒนา ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ การคมนาคม หรือการพัฒนาเมือง การกำหนดเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน และตัวชี้วัดด้านสิ่งแวดล้อมในระดับนโยบายจะช่วยให้ทุกภาคส่วนเห็นความสำคัญและร่วมมือกันอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในระยะยาว อีกทั้งควรส่งเสริมการวิจัยและพัฒนา เทคโนโลยีสีเขียว รวมถึงสนับสนุนภาคอุตสาหกรรมที่ใส่ใจสิ่งแวดล้อม เพื่อให้การพัฒนาเศรษฐกิจควบคู่ไปกับการรักษาคุณภาพชีวิตของประชาชนและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน

5. ตัวอย่างการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

5.1 การใช้เทคโนโลยีเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้

ปัจจุบันทั่วโลกให้ความสำคัญกับการนำเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (ICT) มาใช้พัฒนาประเทศในด้านเศรษฐกิจ สังคม และการศึกษา ซึ่งทำให้เกิดความแตกต่างระหว่างประเทศที่มีความพร้อมทางเทคโนโลยีกับประเทศที่ขาดแคลน หรือที่เรียกว่า Digital Divide และยังมีความเหลื่อมล้ำทางองค์ความรู้ระหว่างสังคมที่เข้าถึงข้อมูลกับสังคมที่ไม่สามารถเข้าถึงได้ เรียกว่า Knowledge Divide

ในยุคปฏิรูปการศึกษา เทคโนโลยี ICT ถือเป็นเครื่องมือสำคัญในการยกระดับคุณภาพการเรียนรู้ ช่วยให้การศึกษาเข้าถึงประชาชน ส่งเสริมการเรียนรู้นอกห้องเรียน รวมถึงช่วยในการจัดเก็บ วิเคราะห์ และใช้ข้อมูลเพื่อการจัดการศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการเรียนการสอน

อย่างไรก็ตาม การใช้เทคโนโลยีในสถานศึกษาอาจผิดเป้าหมาย หากผู้บริหารเน้นที่ตัวเทคโนโลยีมากกว่าผลลัพธ์การเรียนรู้ของผู้เรียน เช่น แม้สถานศึกษาจะมีคอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ตพร้อมใช้งาน แต่หากผู้เรียนใช้เทคโนโลยีโดยไม่มีเป้าหมายทางการเรียนรู้ที่ชัดเจน ก็อาจไม่เกิดประโยชน์อย่างแท้จริง

5.2 รูปแบบการใช้เทคโนโลยีในการเรียนการสอน

การเรียนรู้เกี่ยวกับเทคโนโลยี (Learning about Technology): ผู้เรียนเรียนรู้การใช้เครื่องมือ เช่น คอมพิวเตอร์ อินเทอร์เน็ต อีเมล และระบบสารสนเทศต่าง ๆ

การเรียนรู้โดยใช้เทคโนโลยี (Learning by Technology): ใช้เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือในการเรียนรู้ เช่น โปรแกรม CAI โทรทัศน์ดาวเทียม หรืออินเทอร์เน็ตเพื่อค้นคว้า

การเรียนรู้ร่วมกับเทคโนโลยี (Learning with Technology): ผู้เรียนปฏิสัมพันธ์กับเทคโนโลยี เช่น โปรแกรมฝึกภาษาแบบมี Feedback หรือซอฟต์แวร์สถานการณ์จำลอง (Simulation)

รูปแบบที่ 2 และ 3 มีความสำคัญในการส่งเสริมการคิด วิเคราะห์ และการเรียนรู้ด้วยตนเอง หากครูสามารถออกแบบกิจกรรมได้เหมาะสม

5.3 แนวทางเพิ่มคุณค่าการใช้เทคโนโลยีในการเรียนรู้

5.3.1 การพัฒนาทักษะทางปัญญา (Intellectual Skills)

ใช้เทคโนโลยีสนับสนุนกระบวนการคิด ได้แก่ การรับรู้ วิเคราะห์ สรุป และประยุกต์ใช้ความรู้ เช่น การใช้คอมพิวเตอร์สร้างแผนผังความคิด (Concept Map) และพัฒนากระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างเป็นระบบ

5.3.2 การส่งเสริมการเรียนรู้แบบเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง

ผู้เรียนสามารถใช้เทคโนโลยีในการทำโครงการ การค้นคว้า และแก้ปัญหาด้วยตนเอง (Problem-Based Learning) โดยครูเป็นผู้ออกแบบกิจกรรม แนะนำแหล่งข้อมูล และกำกับผลลัพธ์ให้ตรงตามมาตรฐานการเรียนรู้

5.3.3 การจัดปัจจัยสนับสนุนการใช้เทคโนโลยี ประกอบด้วย:

การจัดหาอุปกรณ์และเครื่องมือที่เพียงพอ
การออกแบบกิจกรรมให้ใช้เทคโนโลยีในการค้นคว้าและเรียนรู้อย่างคุ้มค่า
การสร้างระบบแหล่งข้อมูล เช่น Web Sites, Software, ฐานข้อมูล
การจัดศูนย์ทรัพยากรการเรียนรู้ (Learning Resources Center) หรือ E-Library
การสนับสนุนจากหน่วยงานต้นสังกัด เช่น รายชื่อเว็บไซต์น่าสนใจ ฐานข้อมูลความรู้ (Knowledge Bank) และตัวอย่างแนวปฏิบัติที่ดี (Best Practices)

สรุปเทคโนโลยีสารสนเทศ (IT) หากมีงบประมาณก็สามารถจัดหาได้ แต่สิ่งสำคัญคือ I: Information หรือสารสนเทศ ซึ่งจะเป็นหัวใจของการใช้เทคโนโลยีให้เกิดคุณค่าทางการศึกษาอย่างแท้จริง

6. สรุปและข้อเสนอแนะ

การสร้างความรู้ความตระหนักรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมในสังคมเป็นกระบวนการที่ต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วนและใช้เวลาในการปลูกฝัง แต่เป็นก้าวสำคัญสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน การให้การศึกษา การรณรงค์ การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน การสร้างแรงจูงใจ และการบูรณาการประเด็นสิ่งแวดล้อมในนโยบายสาธารณะ ล้วนเป็นกลยุทธ์ที่สำคัญในการสร้างสังคมที่ตระหนักถึงคุณค่าของสิ่งแวดล้อม เมื่อประชาชนมีความเข้าใจและตระหนักถึงความสำคัญของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม พวกเขาจะมีแรงจูงใจในการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมอย่างจริงจัง ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนและคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นสำหรับทุกคนในที่สุด

7. เอกสารอ้างอิง

ทิตินา แคมมณี. (2544). *รูปแบบการเรียนการสอน: ทางเลือกที่หลากหลาย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

_____. (2547). *ศาสตร์การสอน: องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ*. พิมพ์ครั้งที่ 18. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

_____. (2561). *ศาสตร์การสอน: องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ*. พิมพ์ครั้งที่ 22. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ประพันธ์ศิริ สุเสารัจ. (2551). *การพัฒนาการคิด*. กรุงเทพฯ: 9119 เทคนิคพรีนติ้ง.

พรชัย เจตมานัน และคณะ. (2568). *การพัฒนาการบริหารจัดการศึกษา 4.0 ภายใต้พลวัตแห่งศตวรรษที่ 21 สู่ความเป็น ประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียนอย่างยั่งยืนของการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานไทย*. สืบค้นเมื่อ 20 เมษายน 2568. จาก <https://www.kroobannok.com/88772>.

สำนักพัฒนาระบบบริหารงานบุคคลและนิติการ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2564). *Teacher recruitment*. กรุงเทพฯ: กระทรวงศึกษาธิการ.

สาโรจน์ บัวศรี. (2549). *ปรัชญาการศึกษาสำหรับประเทศไทย : จุดบรรจบระหว่างพุทธศาสนา กับ ประชาธิปไตย*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

สิรภพ เหล่าลาภะ. (2545). *พุทธศาสตร์การเมือง*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สหธรรมิก.

เสนาะ ดิยาวี ศ. (2540). *หลักการบริหาร*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สุทธิพงษ์ ศรีวิชัย ผศ.,ดร. (2557). *หลักและทฤษฎีการบริหารการศึกษาตามแนวพุทธ*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

Volume 5 No 3 (September – December 2025)

ปีที่ 5 ฉบับที่ 3 (กันยายน – ธันวาคม 2568)

~ AA 42 ~

Wishing Journal Review.

วารสารภาวนาสารปริทัศน์

บทบาทของครูในการเป็นโค้ชทางการเรียนรู้ (Learning Coach)

สำหรับผู้เรียนยุคใหม่

The Role of Teachers as Learning Coaches for Modern Learners

พระศิริเทพ ธรรมวโร (ศิริรัตนตรัย)

ดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการสอนสังคมศึกษา คณะครุศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Phra Sirithep Thammawaro (Sirattanatrai)

Ph.d Student for Department Teaching Social Studies, Faculty of Education

Mahachulalongkornrajvidyalaya University

E-mail: Thammawaro9@gmail.com.

บทคัดย่อ

การเรียนรู้ได้เปลี่ยนแปลงจากรูปแบบการถ่ายทอดความรู้โดยครูไปสู่การเรียนรู้ที่ผู้เรียนมีบทบาทเป็นศูนย์กลาง ความสามารถในการคิดวิเคราะห์ การเรียนรู้ด้วยตนเอง และการพัฒนาแรงจูงใจภายในเป็นทักษะสำคัญที่ผู้เรียนยุคใหม่จำเป็นต้องมี ส่งผลให้บทบาทของครูต้องปรับเปลี่ยนจาก "ผู้สอน" ไปสู่ "โค้ชทางการเรียนรู้" (Learning Coach) บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความหมาย แนวคิด และความสำคัญของการเป็นโค้ชทางการเรียนรู้ วิเคราะห์บทบาทและทักษะที่จำเป็นของครูในบริบทดังกล่าว รวมถึงศึกษาทฤษฎีและแนวคิดที่เกี่ยวข้อง เช่น การเรียนรู้แบบผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ทฤษฎีแรงจูงใจภายใน และทฤษฎีการโค้ชทางการศึกษา นอกจากนี้ ยังกล่าวถึงความท้าทายในการเปลี่ยนผ่านบทบาทของครูในระบบการศึกษาไทย และเสนอแนะแนวทางในการพัฒนาครูให้สามารถทำหน้าที่เป็นโค้ชทางการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ บทความชี้ให้เห็นว่า การเป็นโค้ชทางการเรียนรู้ไม่เพียงช่วยส่งเสริมศักยภาพของผู้เรียนเท่านั้น แต่ยังเป็นกุญแจสำคัญในการยกระดับคุณภาพการศึกษาให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงในโลกยุคใหม่อย่างแท้จริง

คำสำคัญ: ครู, โค้ชทางการเรียนรู้, ผู้เรียนยุคใหม่

Abstract

Learning has changed from a teacher-based model of knowledge transfer to learner-centered learning. Ability to think critically. Self-paced learning and developing intrinsic motivation are important skills that modern learners need. The purpose of this article is to study the meaning, concept, and importance of being a learning coach, analyze the roles and skills needed of teachers in such contexts, and study related theories and concepts such

as learner-centered learning. Theory of Internal Motivation and Educational Coaching Theory In addition, it discusses the challenges of transitioning the role of teachers in the Thai education system and suggests ways to develop teachers to be able to act as effective learning coaches. The article points out that being a learning coach not only helps to promote the potential of learners. It is also the key to improving the quality of education in line with the changes in the modern world.

Keywords: Teachers, Learning Coaches, Modern Learners

1. บทนำ

ในยุคปัจจุบันที่เทคโนโลยีและนวัตกรรมกำลังเปลี่ยนแปลงโลกอย่างรวดเร็ว การศึกษาก็ไม่อาจหลีกเลี่ยงการเปลี่ยนแปลงนี้ได้ การศึกษา 4.0 เป็นแนวคิดที่มุ่งเน้นการพัฒนาทักษะที่จำเป็นสำหรับศตวรรษที่ 21 โดยเน้นการสร้างนวัตกรรม ความคิดสร้างสรรค์ และการแก้ปัญหาอย่างมีวิจารณญาณ ในบริบทนี้ บทบาทของครูจึงต้องปรับเปลี่ยนไปอย่างมีนัยสำคัญ จากผู้ถ่ายทอดความรู้แบบดั้งเดิมสู่การเป็นผู้อำนวยการเรียนรู้ในการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ บทบาทนี้จะนำเสนอบทบาทสำคัญของครูในยุคการศึกษา 4.0 ที่จะช่วยพัฒนาผู้เรียนให้พร้อมรับมือกับความท้าทายในอนาคต คือการเป็นผู้อำนวยการเรียนรู้ การใช้เทคโนโลยีในการสอนอย่างมีประสิทธิภาพ การส่งเสริมทักษะการคิดวิเคราะห์และความคิดสร้างสรรค์ การพัฒนาทักษะทางสังคมและอารมณ์ การเรียนรู้ตลอดชีวิตและการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง

บทบาทของครูในฐานะโค้ชมีความสำคัญอย่างยิ่งในศตวรรษที่ 21 โดยเฉพาะในด้านการพัฒนาทักษะที่จำเป็น เช่น การคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา และการเรียนรู้ตลอดชีวิต ซึ่งเป็นทักษะสำคัญสำหรับการเตรียมผู้เรียนให้พร้อมต่อการเปลี่ยนแปลงในโลกปัจจุบัน บทบาทของครูในฐานะโค้ช ประกอบด้วย ผู้อำนวยการเรียนรู้ในการเรียนรู้ คือ ครูไม่ได้ทำหน้าที่เพียงถ่ายทอดความรู้ แต่ยังช่วยออกแบบกระบวนการเรียนรู้ที่ส่งเสริมให้นักเรียนสามารถค้นคว้าและสร้างความรู้ด้วยตนเอง การทำหน้าที่เป็น "โค้ช" ช่วยให้นักเรียนพัฒนาทักษะการคิดอย่างลึกซึ้งและสร้างสรรค์ ผู้สนับสนุนการคิดวิเคราะห์และแก้ปัญหา คือ การโค้ชช่วยส่งเสริมให้นักเรียนฝึกฝนการคิดวิเคราะห์ผ่านกิจกรรมหรือประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์จริง เช่น การเรียนรู้เชิงประสบการณ์ (Experiential Learning) ซึ่งช่วยให้นักเรียนสามารถประยุกต์ใช้ความรู้เพื่อแก้ปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผู้ออกแบบกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง คือ ครูในฐานะโค้ชต้องปรับเปลี่ยนวิธีการสอนจากรูปแบบดั้งเดิม เช่น การบรรยาย มาเป็นการจัดกิจกรรมที่เน้นความร่วมมือ การสื่อสาร และความคิดสร้างสรรค์ ซึ่งเป็นหัวใจของทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 และผู้สร้างแรงบันดาลใจและสนับสนุนการเรียนรู้ตลอดชีวิต คือ ครูมีบทบาทในการสร้างแรงจูงใจให้นักเรียนมองเห็นคุณค่าของการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง และส่งเสริมให้พวกเขาพัฒนาตนเองในระยะยาว (วิสุทธิศักดิ์ หวานพร้อม, 2564: 671-673)

การโค้ชทางการเรียนรู้ หมายถึง กระบวนการที่ผู้สอนหรือโค้ชทำงานร่วมกับผู้เรียน เพื่อช่วยกระตุ้นและพัฒนาศักยภาพของผู้เรียนให้เต็มตามความสามารถ ผ่านการตั้งคำถาม การชี้แนะ และการสนับสนุนให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติและคิดวิเคราะห์ด้วยตนเอง โดยมุ่งเน้นการพัฒนาทักษะ การคิดขั้นสูง เช่น การคิดวิเคราะห์ การคิดสังเคราะห์ และการคิดสร้างสรรค์ รวมถึงการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต (รศ.ดร.วิชัย วงษ์ใหญ่, 2557: 2-3) ความสำคัญของการโค้ชทางการเรียนรู้อยู่ที่การช่วยให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการทางความคิดเพื่อการเติบโต (Growth mindset) มีทักษะการเรียนรู้ด้วยตนเอง มีความเชื่อมั่นในตนเอง และสามารถประเมิน ปรับปรุง และพัฒนาตนเองได้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นคุณลักษณะที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตและประกอบอาชีพในโลกยุคปัจจุบันและอนาคต นอกจากนี้ การโค้ชยังช่วยสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการแลกเปลี่ยนความคิดและการตั้งคำถามอย่างสร้างสรรค์ ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการกำหนดวัตถุประสงค์และกิจกรรมการเรียนรู้ของตนเอง (กมลวรรณ คารมปราชญ์ คล้ายแก้ว, 2564: 152-153)

ความจำเป็นในการปรับตัวของครูมีความสำคัญอย่างยิ่งในยุคปัจจุบันที่เทคโนโลยีและสภาพแวดล้อมทางการศึกษามีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะในยุคดิจิทัลและการศึกษา 4.0 ครูต้องเปลี่ยนบทบาทจากผู้ถ่ายทอดความรู้แบบเดิมมาเป็นผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง และใช้เทคโนโลยีอย่างมีประสิทธิภาพเพื่อส่งเสริมทักษะการคิดวิเคราะห์ ความคิดสร้างสรรค์ และทักษะทางสังคมของนักเรียน การปรับตัวของครูยังเกี่ยวข้องกับการพัฒนาความเป็นอิสระในการสอน ซึ่งครูต้องมีความรู้ความสามารถ และความคิดสร้างสรรค์ในการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับความต้องการของผู้เรียนและชุมชน รวมถึงการเปิดรับคำวิจารณ์และการประเมินตนเองอย่างต่อเนื่อง เพื่อพัฒนาวิชาชีพและตอบสนองต่อความเปลี่ยนแปลงในสังคม (ลักขณา จันธิมา, 2567: 52-53)

ผลกระทบต่อผู้เรียน บทบาทครูในฐานะโค้ชช่วยส่งผลกระทบต่อผู้เรียนในหลายด้าน โดยเฉพาะการพัฒนาสมรรถนะที่จำเป็นต่อชีวิตและอาชีพ เช่น การสร้างความรู้ใหม่จากประสบการณ์ การวางแผนพัฒนาตนเอง และการนำสิ่งที่เรียนรู้ไปปรับใช้ในชีวิตจริง การโค้ชช่วยให้ผู้เรียนมีทักษะการคิดขั้นสูง เช่น การคิดวิเคราะห์ การคิดสังเคราะห์ และการคิดสร้างสรรค์ รวมถึงส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความเชื่อมั่นในตนเอง มีวินัยในการเรียนรู้ และสามารถประเมิน ปรับปรุง และพัฒนาตนเองได้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นคุณลักษณะที่จำเป็นในโลกยุคปัจจุบันและอนาคต (รศ.ดร.วิชัย วงษ์ใหญ่, 2557: 3)

2. ความหมาย แนวคิด และความสำคัญของการเป็นโค้ชทางการเรียนรู้ (Learning Coach)

Learning Coach หรือ โค้ชทางการเรียนรู้ หมายถึง บุคคลที่ทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยสนับสนุนและชี้แนะผู้เรียนให้สามารถพัฒนาศักยภาพของตนเองได้อย่างเต็มที่ ผ่านกระบวนการโค้ชที่เน้นการตั้งคำถาม การสะท้อนคิด และการสร้างแรงบันดาลใจ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความตระหนักรู้ เข้าใจตนเอง และสามารถบรรลุเป้าหมายการเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างยั่งยืน (สุภาณี สิ้นไชย, 2565: 432-434) ความสำคัญของการเป็น Learning Coach อยู่ที่การช่วยให้ผู้เรียนสามารถค้นพบทางเลือกและแนวทางการพัฒนาตนเองอย่างมีประสิทธิภาพ โดย

โค้ชจะทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ ช่วยกระตุ้นให้ผู้เรียนใช้ความคิดอย่างลึกซึ้งและสร้างสรรค์ ตลอดจนส่งเสริมการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่นำไปสู่ผลสัมฤทธิ์ที่ดีขึ้นในด้านการเรียนและชีวิตส่วนตัว นอกจากนี้ การโค้ชยังช่วยให้เกิดการพัฒนาทักษะการเรียนรู้ตลอดชีวิตและการแก้ปัญหาอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งเป็นทักษะสำคัญในศตวรรษที่ 21 Learning Coach คือผู้ที่ใช้กลยุทธ์และเทคนิคการโค้ชเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้และการพัฒนาตนเองของผู้เรียนอย่างต่อเนื่อง ช่วยให้ผู้เรียนสามารถนำความรู้ไปปฏิบัติจริง และก้าวข้ามข้อจำกัดต่าง ๆ เพื่อบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ได้ด้วยตนเอง (กมลวรรณ คารมปราษฎ์ คล้ายแก้ว, 2564: 153)

ความจำเป็นของ Learning Coach ในยุคศตวรรษที่ 21 มีความสำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีและสังคมทำให้บทบาทของครูต้องเปลี่ยนจากผู้สอนแบบดั้งเดิมมาเป็นผู้อำนวยความสะดวกและโค้ชที่ช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยตนเองของผู้เรียน Learning Coach ช่วยกระตุ้นให้ผู้เรียนพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา และการสร้างสรรค์ ซึ่งเป็นทักษะสำคัญในศตวรรษที่ 21 บทบาทนี้ช่วยให้ผู้เรียนมีความรับผิดชอบต่อการเรียนรู้ของตนเอง สามารถวางแผนและพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง รวมถึงสามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริงและการทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ Learning Coach ยังช่วยสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ส่งเสริมการเรียนรู้แบบร่วมมือและการใช้เทคโนโลยีอย่างเหมาะสม เพื่อเตรียมความพร้อมให้ผู้เรียนสามารถปรับตัวและประสบความสำเร็จในโลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว Learning Coach มีความจำเป็นในศตวรรษที่ 21 เพราะเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยพัฒนาทักษะและสมรรถนะที่จำเป็นต่อชีวิตและอาชีพของผู้เรียนในยุคดิจิทัล ช่วยให้ผู้เรียนกลายเป็นผู้เรียนรู้ตลอดชีวิตที่มีความคิดสร้างสรรค์และสามารถแก้ปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ความแตกต่างระหว่าง “ครูผู้สอน” กับ “โค้ชทางการเรียนรู้” สามารถสรุปได้ดังนี้

ตารางที่ 1 ความแตกต่างระหว่าง “ครูผู้สอน” กับ “โค้ชทางการเรียนรู้”

ด้าน	ครูผู้สอน (Teacher)	โค้ชทางการเรียนรู้ (Learning Coach)
บทบาทหลัก	ถ่ายทอดความรู้ เนื้อหา และทักษะให้กับผู้เรียน โดยเน้นการสอนแบบทางเดียว (one-way communication) เพื่อให้ผู้เรียนได้รับข้อมูลและความรู้ที่ถูกต้องตามหลักสูตร	ทำหน้าที่เป็นคู่คิดและผู้สนับสนุน ช่วยกระตุ้นให้ผู้เรียนคิดวิเคราะห์ ค้นพบทางออก และพัฒนาศักยภาพของตนเอง ผ่านการตั้งคำถามและการสะท้อนคิด (two-way communication)

ด้าน	ครูผู้สอน (Teacher)	โค้ชทางการเรียนรู้ (Learning Coach)
วิธีการสอน	มุ่งเน้นการสอนเนื้อหา (Content-based) และการบรรยายเป็นหลัก ครูเป็นผู้กำหนดทิศทางการเรียนรู้ กิจกรรม และการประเมินผล	เน้นการเรียนรู้แบบผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (Learner-centered) ส่งเสริมการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) และการพัฒนาทักษะสมรรถนะตามศักยภาพของผู้เรียน
ความสัมพันธ์กับผู้เรียน	ครูเป็นผู้ให้ความรู้และคำสั่ง ผู้เรียนรับข้อมูลและปฏิบัติตาม	โค้ชเป็นเพื่อนร่วมเดินทาง (Partner) ที่คอยสังเกต ให้คำแนะนำ และตั้งคำถามเพื่อกระตุ้นการเรียนรู้ของผู้เรียน
เป้าหมาย	ให้ผู้เรียนมีความรู้และทักษะตามมาตรฐานที่กำหนด	ช่วยให้ผู้เรียนพัฒนาศักยภาพเต็มที่ สามารถวางแผนพัฒนาตนเอง และนำความรู้ไปใช้ในชีวิตจริงได้
ลักษณะการสื่อสาร	สื่อสารทางเดียว เน้นการถ่ายทอดความรู้	สื่อสารสองทาง มีปฏิสัมพันธ์และการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น

ครูผู้สอนเน้นการถ่ายทอดความรู้และทักษะตามหลักสูตร ขณะที่โค้ชทางการเรียนรู้เน้นการสนับสนุนและกระตุ้นให้ผู้เรียนคิด วิเคราะห์ และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่ลึกซึ้งและยั่งยืนในศตวรรษที่ 21 (รศ.ดร.วิชัย วงษ์ใหญ่, 2557: 6)

บทบาทและหน้าที่หลักของครูในฐานะโค้ช คือ การเปลี่ยนบทบาทจากผู้สอนแบบดั้งเดิมที่เน้นการถ่ายทอดความรู้ มาเป็นผู้สนับสนุนและกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาศักยภาพของตนเองอย่างเต็มที่ โดยครูโค้ชจะช่วยให้ผู้เรียนสร้างองค์ความรู้ใหม่ด้วยตนเอง ผ่านกระบวนการตั้งคำถาม การฟังอย่างลึกซึ้ง และการสะท้อนคิด เพื่อให้ผู้เรียนตระหนักรู้ในเนื้อหาและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้จริง หน้าที่หลักของครูในฐานะโค้ช ได้แก่ การสังเกตพฤติกรรมและความต้องการของผู้เรียนอย่างใกล้ชิด เพื่อให้คำแนะนำและกระตุ้นให้เกิดสมรรถนะตามเป้าหมายการเรียนรู้ การใช้เทคนิคการโค้ช เช่น การตั้งคำถามทรงพลัง (Powerful Questioning) และการฟังอย่างลึกซึ้ง (Deep Listening) เพื่อกระตุ้นการคิดวิเคราะห์และการแก้ปัญหา การช่วยผู้เรียนวางแผนพัฒนาตนเองและกำหนดเป้าหมายการเรียนรู้ (ตามกระบวนการ The GROW Model: Goal, Reality, Options, Way Forward) การส่งเสริมการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง และสนับสนุนให้ผู้เรียนมีความรับผิดชอบต่อการเรียนรู้ของตนเอง และการสร้างแรงบันดาลใจและบรรยากาศการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการพัฒนาปัญญาและทักษะชีวิตในศตวรรษที่ 21 ครูในฐานะโค้ชมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาผู้เรียนให้เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ที่มีสมรรถนะครบถ้วน สามารถคิดวิเคราะห์ แก้ปัญหา และเรียนรู้ตลอดชีวิตได้อย่างมีประสิทธิภาพ พร้อมทั้งช่วยให้ผู้เรียนสามารถนำความรู้และทักษะไปใช้ในชีวิตจริงและการประกอบอาชีพได้อย่างยั่งยืน

3. บทบาท หน้าที่ และทักษะที่จำเป็นของครูในฐานะโค้ชทางการเรียนรู้

การโค้ชเป็นเครื่องมือหนึ่งที่คุณสอนนำมาใช้ในการพัฒนาผู้เรียนไปในทิศทางที่ถูกต้อง โดยมีผู้สอนเป็นผู้ชี้แนะและใช้คำถามเพื่อให้ผู้เรียนได้ใช้ศักยภาพของตนเองในการเรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติ สร้างองค์ความรู้ได้ด้วยตนเอง และสามารถปรับปรุงและพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง ทำให้ปัจจุบันการโค้ชจึงมีส่วนสำคัญในการพัฒนาผู้เรียนให้ประสบความสำเร็จในการเรียนรู้ตามเป้าหมายในการเรียนรู้ บทบาทโค้ชทางการเรียนรู้ในฐานะผู้ฟัง ผู้ตั้งคำถาม และผู้สนับสนุน มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาศักยภาพของผู้เรียน โดยมีรายละเอียดดังนี้

1) **ผู้ฟัง (Active Listening)** คือ โค้ชทางการเรียนรู้ต้องฟังอย่างลึกซึ้งและตั้งใจ เพื่อเข้าใจความต้องการ ความคิด และอารมณ์ของผู้เรียนอย่างแท้จริง การฟังเชิงรุกนี้ช่วยสร้างความไว้วางใจและบรรยากาศที่เอื้อต่อการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ทำให้ผู้เรียนรู้สึกได้รับการยอมรับและพร้อมเปิดใจเรียนรู้และพัฒนา

2) **ผู้ตั้งคำถาม (Powerful Questioning)** คือ การตั้งคำถามที่ทรงพลังเป็นเครื่องมือสำคัญของโค้ช เพื่อกระตุ้นให้ผู้เรียนคิดวิเคราะห์ สะท้อนความคิด และค้นพบแนวทางแก้ไขปัญหาคด้วยตนเอง คำถามเหล่านี้ช่วยให้ผู้เรียนพัฒนาทักษะการคิดขั้นสูง เช่น การคิดอย่างเป็นระบบ การคิดสร้างสรรค์ และการตัดสินใจอย่างมีเหตุผล

3) **ผู้สนับสนุน (Supporter and Facilitator)** คือ โค้ชทำหน้าที่สนับสนุนและอำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ โดยช่วยให้ผู้เรียนวางแผนพัฒนาตนเอง กำหนดเป้าหมาย และติดตามความก้าวหน้าอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ยังสร้างบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ส่งเสริมความเชื่อมั่นในตนเอง และกระตุ้นแรงบันดาลใจให้ผู้เรียนมีความมุ่งมั่นในการพัฒนาตนเอง (กมลวรรณ คารมปราชญ์ คล้ายแก้ว, 2564: 155)

ทักษะที่จำเป็นสำหรับครูที่เป็นโค้ช ประกอบด้วย ทักษะหลักดังนี้

1) **ทักษะการฟังอย่างตั้งใจ (Active Listening)** คือ ครูโค้ชต้องฟังผู้เรียนอย่างลึกซึ้ง เข้าใจความต้องการและความรู้สึกของผู้เรียน เพื่อสร้างความไว้วางใจและบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้ การฟังอย่างตั้งใจเป็นทักษะสำคัญที่ครูโค้ชจำเป็นต้องมี เพื่อให้สามารถเข้าใจผู้เรียนได้อย่างลึกซึ้ง ไม่เพียงแคร์รับฟังสิ่งที่ผู้เรียนพูดเท่านั้น แต่จะต้องเข้าใจเจตนา ความรู้สึก และความต้องการที่ซ่อนอยู่เบื้องหลังคำพูดด้วย การฟังอย่างตั้งใจเป็นมากกว่าการได้ยินเสียง แต่คือการเปิดใจ รับรู้ และใส่ใจในสิ่งที่ผู้เรียนต้องการจะสื่อสาร โดยไม่รีบตัดสินหรือแทรกความคิดเห็นของตนเอง เมื่อตั้งใจฟังอย่างแท้จริง ครูโค้ชจะสามารถสร้างความไว้วางใจในความสัมพันธ์กับผู้เรียนได้ ผู้เรียนจะรู้สึกปลอดภัยที่จะเปิดใจและกล้าแสดงความคิด ความรู้สึก รวมถึงประสบการณ์ของตนเองอย่างอิสระ บรรยากาศการเรียนรู้อาจมีความเป็นมิตรและเอื้อต่อการเติบโต ทักษะการฟังอย่างตั้งใจยังรวมถึงการใช้ภาษากายอย่างเหมาะสม เช่น การสบตา การพยักหน้า หรือการแสดงออกด้วยสีหน้าอย่างเข้าอกเข้าใจ รวมถึงการตั้งคำถามเชิงลึกเพื่อให้ผู้เรียนได้คิดทบทวนมากขึ้น ทั้งหมดนี้ช่วยเสริมให้การโค้ชเกิดผลลัพธ์ที่มีคุณภาพ และส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้อย่างต่อเนื่อง

2) ทักษะการตั้งคำถามที่ทรงพลัง (Powerful Questioning) คือ การตั้งคำถามที่กระตุ้นให้ผู้เรียนคิดวิเคราะห์ สะท้อนตนเอง และค้นพบคำตอบด้วยตนเอง ช่วยพัฒนาทักษะการคิดขั้นสูงและการแก้ปัญหา ทักษะการตั้งคำถามที่ทรงพลังถือเป็นหัวใจสำคัญในการโค้ชที่มีประสิทธิภาพ เพราะคำถามที่ดีสามารถปลุกกระตุ้นความคิด เปิดมุมมองใหม่ และทำให้ผู้เรียนเริ่มต้นกระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างแท้จริง คำถามที่ทรงพลังไม่ใช่คำถามเพื่อวัดความรู้ แต่เป็นคำถามที่ชวนให้ผู้เรียนคิดวิเคราะห์ สะท้อนความรู้สึก ความเชื่อ และประสบการณ์ของตนเอง ครูโค้ชที่มีทักษะในการตั้งคำถามอย่างลึกซึ้ง จะสามารถนำพาผู้เรียนไปสู่การค้นพบคำตอบภายในตัวเอง โดยไม่จำเป็นต้องให้คำตอบโดยตรง ซึ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่ยั่งยืน พัฒนาทักษะการคิดขั้นสูง เช่น การคิดอย่างมีวิจารณญาณ การคิดอย่างเป็นระบบ และการแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ การตั้งคำถามที่ทรงพลังยังช่วยให้ผู้เรียนได้ตระหนักรู้ในจุดแข็ง จุดที่ควรพัฒนา และเป้าหมายของตนเองมากขึ้น เป็นเครื่องมือที่ช่วยส่งเสริมการเปลี่ยนแปลงจากภายใน และสร้างแรงจูงใจในการลงมือทำอย่างมีความหมาย ครูโค้ชจึงควรใช้คำถามเปิด คำถามปลายเปิด คำถามสะท้อน และคำถามท้าทายอย่างเหมาะสม เพื่อกระตุ้นการเรียนรู้ในระดับลึก และเสริมสร้างศักยภาพของผู้เรียนให้เติบโตอย่างมั่นคง

3) ทักษะการสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ คือ ครูโค้ชต้องสื่อสารอย่างชัดเจน สุภาพ และสร้างแรงบันดาลใจ เพื่อส่งเสริมความเชื่อมั่นและความร่วมมือในการเรียนรู้ การสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพเป็นทักษะสำคัญที่ครูโค้ชต้องมี เพื่อสร้างความเข้าใจอันดีและเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นระหว่างครูกับผู้เรียน การสื่อสารที่ชัดเจน หมายถึง การใช้ถ้อยคำที่เข้าใจง่าย ตรงประเด็น และเหมาะสมกับบริบทของผู้เรียน เพื่อให้สารที่ส่งไปไม่เกิดความคลาดเคลื่อน และผู้เรียนสามารถนำไปใช้ได้จริง

4) ทักษะมนุษยสัมพันธ์และการสร้างสัมพันธภาพที่ดี คือ การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างครู โค้ชและผู้เรียนเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้การโค้ชประสบความสำเร็จ โดยต้องเคารพและให้เกียรติผู้เรียน การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างครูโค้ชและผู้เรียนถือเป็นรากฐานสำคัญของกระบวนการโค้ชที่มีประสิทธิภาพ ความสัมพันธ์ที่ดีจะช่วยสร้างบรรยากาศแห่งความไว้วางใจ เปิดใจ และการยอมรับซึ่งกันและกัน ทำให้ผู้เรียนรู้สึกปลอดภัยทางความคิดและอารมณ์ กล้าที่จะแสดงออกและเปิดเผยตัวตนอย่างแท้จริง หัวใจของความสัมพันธ์ที่ดีเริ่มต้นจาก การเคารพและให้เกียรติผู้เรียน ไม่ว่าจะเป็นการรับฟังอย่างตั้งใจ การไม่ตัดสิน การยอมรับในความหลากหลายของแนวคิด รวมถึงการให้พื้นที่แก่ผู้เรียนในการแสดงความคิดเห็นและตัดสินใจด้วยตนเอง ครูโค้ชต้องมองผู้เรียนในฐานะ “ผู้มีศักยภาพ” ไม่ใช่เพียงผู้รับความรู้ แต่คือผู้ที่สามารถเรียนรู้ ค้นพบ และพัฒนาตนเองได้อย่างเต็มที่ เมื่อครูโค้ชมีความจริงใจ เอื้ออาทร และยืนเคียงข้างผู้เรียนในทุกกระบวนการ ความสัมพันธ์ที่ดีจะค่อย ๆ เติบโตขึ้น ส่งผลให้การโค้ชดำเนินไปอย่างราบรื่น ผู้เรียนมีแรงจูงใจภายในมากขึ้น และพร้อมที่จะเปลี่ยนแปลงตนเองเพื่อก้าวไปสู่เป้าหมายที่ตั้งไว้

5) ทักษะการบริหารเวลาและวินัยในตนเอง คือ การจัดการเวลาอย่างมีประสิทธิภาพและมีความอดทนช่วยให้กระบวนการโค้ชดำเนินไปอย่างราบรื่นและมีประสิทธิผล การเป็นครูโค้ชที่มีประสิทธิภาพ หนึ่งในทักษะพื้นฐานที่ขาดไม่ได้คือ การบริหารเวลาและวินัยในตนเอง เพราะกระบวนการโค้ชที่ดีไม่ใช่เพียงการสื่อสารหรือชี้แนะเท่านั้น แต่ต้องอาศัยการวางแผนที่เป็นระบบ การใช้เวลาอย่างเหมาะสม และการรักษาความต่อเนื่องของกระบวนการอย่างมีเป้าหมาย การบริหารเวลาอย่างมีประสิทธิภาพ หมายถึง การจัดสรรเวลาในแต่ละช่วงให้เหมาะสมกับกิจกรรมการโค้ช เช่น การเตรียมความพร้อมก่อนพบผู้เรียน การใช้เวลาช่วงสนทนาอย่างคุ้มค่า และการติดตามผลในเวลาที่เหมาะสม การจัดเวลาได้ดีช่วยให้ทุกขั้นตอนของการโค้ชดำเนินไปอย่างราบรื่น ไม่เร่งรัดหรือยืดเยื้อจนเสียจังหวะของการเรียนรู้ ขณะเดียวกัน วินัยในตนเอง คือคุณลักษณะที่ช่วยเสริมความมั่นคงให้กับกระบวนการโค้ช ครูโค้ชที่มีวินัยจะสามารถรักษาคำพูด ตรงต่อเวลา ปฏิบัติตามแผนงาน และสม่ำเสมอในการสนับสนุนผู้เรียน ซึ่งจะสร้างความเชื่อมั่นและความไว้วางใจให้เกิดขึ้นระหว่างผู้เรียนกับครูโค้ชได้อย่างแท้จริง

6) ทักษะการทำงานเป็นทีมและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ คือ ครูโค้ชควรตระหนักว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของทีมโค้ช และพัฒนาทักษะการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกับผู้อื่นเพื่อพัฒนาการโค้ชอย่างต่อเนื่อง ในบริบทของการโค้ชเพื่อพัฒนาผู้เรียนอย่างมีประสิทธิภาพ ครูโค้ชไม่สามารถทำงานเพียงลำพัง แต่ต้องตระหนักว่าตนเองคือส่วนหนึ่งของ “ทีมโค้ช” ที่มีเป้าหมายร่วมกันในการส่งเสริมการเรียนรู้และการเติบโตของผู้เรียน ดังนั้น ทักษะการทำงานเป็นทีม จึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะการประสานความร่วมมือระหว่างครูโค้ชแต่ละคนจะช่วยให้เกิดการแบ่งปันแนวทางการทำงาน แก้ไขปัญหาาร่วมกัน และยกระดับคุณภาพของการโค้ชโดยรวม การทำงานเป็นทีมที่มีประสิทธิภาพต้องอาศัยความเข้าใจ การยอมรับในความหลากหลายของแนวคิด และการเปิดใจรับฟังซึ่งกันและกัน เมื่อครูโค้ชมีทักษะในการสื่อสาร แลกเปลี่ยนความคิดเห็น และสนับสนุนเพื่อนร่วมทีมอย่างจริงใจ ก็จะทำให้ทีมมีพลังในการขับเคลื่อนงานมากยิ่งขึ้น

4. ทฤษฎีและแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการโค้ชทางการศึกษา

ทฤษฎีการโค้ชเชิงพัฒนา (Developmental Coaching)

ทฤษฎีการโค้ชเชิงพัฒนา (Developmental Coaching) เป็นแนวคิดที่มุ่งเน้นการส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพของผู้รับการโค้ชให้เติบโตทั้งในด้านความคิดและพฤติกรรม ผ่านกระบวนการโค้ชที่ช่วยให้ผู้เรียนเกิดความตระหนักรู้ในตนเอง (self-awareness) และสามารถพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา รวมถึงการเรียนรู้ตลอดชีวิตได้อย่างยั่งยืน หลักการสำคัญของทฤษฎีนี้คือการโค้ชไม่ได้มุ่งเน้นเพียงการแก้ไขปัญหาหรือการบรรลุเป้าหมายเฉพาะหน้าเท่านั้น แต่ยังเน้นการเปลี่ยนแปลงเชิงลึกในวิถีคิดและพฤติกรรมของผู้รับการโค้ช เพื่อให้เกิดการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน โดยโค้ชจะใช้ทักษะการตั้งคำถามที่ทรงพลัง การฟังอย่างลึกซึ้ง และการสะท้อนคิด เพื่อกระตุ้นให้ผู้รับการโค้ชค้นพบแนวทางและแรงจูงใจภายในตนเองในการเปลี่ยนแปลง ทฤษฎีนี้มักใช้รูปแบบการโค้ชที่มีโครงสร้าง เช่น GROW Model (Goal, Reality, Options,

Will) หรือ FUEL Model ที่ช่วยให้โค้ชและผู้รับการโค้ชร่วมกันกำหนดเป้าหมาย วิเคราะห์สถานการณ์ปัจจุบัน ค้นหาทางเลือก และวางแผนลงมือปฏิบัติอย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ยังเน้นการติดตามและประเมินผล เพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ทฤษฎีการโค้ชเชิงพัฒนาเป็นกระบวนการที่ช่วยให้ผู้รับการโค้ชพัฒนาศักยภาพอย่างครบถ้วน ทั้งด้านความรู้ ทักษะ และทัศนคติ ผ่านการสร้างความตระหนักรู้และการเปลี่ยนแปลงเชิงลึกในตนเอง เพื่อให้สามารถเผชิญกับความท้าทายในชีวิตและการทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน (ณัฏฐนิธ กาลพัฒน์, 2565: 583-584)

แนวคิดการเรียนรู้แบบผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (Learner-Centered Learning)

แนวคิดการเรียนรู้แบบผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (Learner-Centered Learning) คือรูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่ให้ความสำคัญกับบทบาทของผู้เรียนเป็นหลัก โดยเน้นให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ในกระบวนการเรียนรู้ มีโอกาสแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง และพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา รวมถึงทักษะการเรียนรู้ตลอดชีวิต ในแนวคิดนี้ ครูจะเปลี่ยนบทบาทจากผู้บรรยายเนื้อหาเป็นหลัก มาเป็นผู้อำนวยความสะดวกและสนับสนุนการเรียนรู้ของผู้เรียน โดยจัดสภาพแวดล้อมและกิจกรรมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ที่หลากหลายและเหมาะสมกับความสนใจ ความถนัด และรูปแบบการเรียนรู้ของแต่ละคน ผู้เรียนจึงมีความรับผิดชอบต่อการเรียนรู้ของตนเองมากขึ้น และสามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริงได้อย่างมีประสิทธิภาพ ข้อดีของการเรียนรู้แบบผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ได้แก่ ส่งเสริมการคิดเชิงวิพากษ์และการแก้ปัญหา พัฒนาทักษะการสื่อสารและการทำงานร่วมกับผู้อื่น ปลูกฝังแรงจูงใจภายในและทัศนคติที่ดีต่อการเรียนรู้ รองรับความแตกต่างของผู้เรียนแต่ละคนและส่งเสริมการเรียนรู้เฉพาะบุคคล และเตรียมความพร้อมสำหรับความท้าทายในศตวรรษที่ 21 ห้องเรียนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางจึงมีลักษณะเป็นสภาพแวดล้อมที่เปิดกว้างสำหรับการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การทำงานร่วมกัน และการใช้เทคโนโลยีสนับสนุนการเรียนรู้ โดยครูทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยความสะดวกและผู้สนับสนุนมากกว่าการเป็นผู้บรรยายเพียงฝ่ายเดียว การเรียนรู้แบบผู้เรียนเป็นศูนย์กลางเป็นแนวทางที่ช่วยพัฒนาผู้เรียนให้มีความสามารถในการเรียนรู้ด้วยตนเอง มีทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 และสามารถปรับตัวกับการเปลี่ยนแปลงในโลกยุคใหม่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ (อาณัติวงศ์ จำปา, 2561: 186)

ทฤษฎีแรงจูงใจภายใน (Self-Determination Theory)

ทฤษฎีแรงจูงใจภายใน (Self-Determination Theory: SDT) เป็นทฤษฎีที่พัฒนาโดยนักจิตวิทยา Edward Deci และ Richard Ryan ในปี 1980 ซึ่งอธิบายแรงจูงใจของมนุษย์แบ่งออกเป็นสองประเภทหลัก คือ แรงจูงใจภายใน (Intrinsic Motivation) และแรงจูงใจภายนอก (Extrinsic Motivation)

แรงจูงใจภายใน (Intrinsic Motivation) คือ การทำกิจกรรมต่างๆ เพราะได้รับความสุขและความพึงพอใจจากตัวกิจกรรมเอง เช่น ความสนุก ความอยากรู้ และความต้องการพัฒนาตัวเอง แรงจูงใจประเภทนี้เป็นปัจจัยสำคัญที่นำไปสู่ความสุขและความสำเร็จในระยะยาว เพราะผู้เรียนเลือกทำสิ่งต่างๆ ด้วยความตั้งใจของตนเอง

แรงจูงใจภายนอก (Extrinsic Motivation) คือ การทำกิจกรรมเพื่อให้ได้ผลตอบแทนภายนอก เช่น เงินรางวัล การยอมรับจากสังคม หรือชื่อเสียง อย่างไรก็ตาม การถูกขับเคลื่อนด้วยแรงจูงใจภายนอกมากเกินไปอาจทำให้ความสุขจากการทำกิจกรรมนั้นลดลง และทำให้ผู้เรียนมุ่งเน้นเพียงเป้าหมายสุดท้ายมากกว่ากระบวนการเรียนรู้

ทฤษฎี SDT ระบุว่ามนุษย์จะมีแรงจูงใจและความสุขเมื่อสามารถตอบสนองความต้องการทางจิตใจพื้นฐาน 3 ประการ ได้แก่ Autonomy (ความเป็นอิสระ) — ความรู้สึกว่าตนเองได้เลือกทำสิ่งต่างๆ ด้วยความสมัครใจและควบคุมทิศทางชีวิตของตนเอง Competence (ความสามารถ) — ความรู้สึกว่าตนเองมีความสามารถในการทำสิ่งต่างๆ อย่างมีประสิทธิภาพและรับมือกับความท้าทายได้ดี Relatedness (ความเชื่อมโยง) — ความรู้สึกว่าตนเองมีความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่น และสิ่งที่ทำส่งผลดีต่อสังคมรอบตัว

การเรียนรู้แบบผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (Learner-Centered Learning)

การเรียนรู้แบบผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (Learner-Centered Learning) คือ แนวทางการจัดการเรียนรู้ ที่ให้ความสำคัญกับบทบาทของผู้เรียนเป็นหลัก โดยเน้นให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ในกระบวนการเรียนรู้ มีโอกาสแสวงหาความรู้และพัฒนาทักษะด้วยตนเอง ครูจะเปลี่ยนบทบาทจากผู้บรรยายเนื้อหาเป็นผู้อำนวยความสะดวกและสนับสนุนการเรียนรู้ของผู้เรียนแทน ลักษณะสำคัญของการเรียนรู้แบบนี้ ได้แก่ ผู้เรียนมีบทบาทเป็นผู้นำในการเรียนรู้และมีความรับผิดชอบต่อการเรียนรู้ของตนเอง ครูจัดสภาพแวดล้อมและกิจกรรมที่เหมาะสมกับความสนใจและรูปแบบการเรียนรู้ของแต่ละคน ส่งเสริมการคิดเชิงวิพากษ์ การแก้ปัญหา และทักษะการเรียนรู้ตลอดชีวิต เน้นการเรียนรู้ที่มีความหมายและเชื่อมโยงกับประสบการณ์จริง ใช้การประเมินที่เน้นความเข้าใจและการพัฒนาของผู้เรียนมากกว่าการทดสอบแบบมาตรฐาน ข้อดีของการเรียนรู้แบบผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง คือช่วยเพิ่มแรงจูงใจภายใน ส่งเสริมทักษะชีวิต เช่น การสื่อสาร การทำงานร่วมกัน ความคิดสร้างสรรค์ และการจัดการเวลา เตรียมความพร้อมให้ผู้เรียนสามารถปรับตัวและประสบความสำเร็จในศตวรรษที่ 21 ห้องเรียนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางมักมีการจัดที่นั่งและกิจกรรมที่ส่งเสริมการทำงานร่วมกัน ครูทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยความสะดวกและผู้สนับสนุนการเรียนรู้ โดยใช้สื่อและเทคโนโลยีที่หลากหลายเพื่อรองรับความแตกต่างของผู้เรียน การเรียนรู้แบบผู้เรียนเป็นศูนย์กลางเป็นแนวทางที่ช่วยพัฒนาผู้เรียนให้มีความสามารถในการเรียนรู้ด้วยตนเอง มีทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 และสามารถนำความรู้ไปใช้ในชีวิตจริงได้ (อาณัติวงศ์ จำปา, 2561: 189-192)

5. ความท้าทายและข้อจำกัดในการเปลี่ยนบทบาทครูเป็นโค้ชทางการเรียนรู้

อุปสรรคด้านโครงสร้างระบบการศึกษา

บทบาทครูในฐานะโค้ชทางการเรียนรู้เผชิญกับอุปสรรคด้านโครงสร้างระบบการศึกษาที่สำคัญหลายประการ ได้แก่ ระบบการศึกษาที่เน้นการถ่ายทอดความรู้แบบเดิม ซึ่งยังคงยึดติดกับการสอนแบบบรรยายและการวัดผลด้วยการสอบ ทำให้ครูยังถูกคาดหวังให้เป็นผู้ให้ความรู้เพียงอย่างเดียว มากกว่าการเป็นโค้ชที่ส่งเสริม

การคิดวิเคราะห์และพัฒนาศักยภาพผู้เรียนอย่างเต็มที่ ข้อจำกัดด้านเวลาและภาระงานของครู ที่ต้องรับผิดชอบงานสอนจำนวนมาก ทำให้มีเวลาจำกัดในการโค้ชและติดตามพัฒนาการของผู้เรียนอย่างใกล้ชิด ขาดการสนับสนุนและพัฒนาครูในบทบาทโค้ชอย่างเป็นระบบ ทั้งในด้านการฝึกอบรม เทคนิคการโค้ช และการเปลี่ยนแปลงทัศนคติของครูให้พร้อมรับบทบาทใหม่ โครงสร้างหลักสูตรและมาตรฐานการเรียนรู้ที่ยังไม่เอื้อต่อการจัดการเรียนรู้แบบโค้ช เนื่องจากหลักสูตรมักเน้นเนื้อหาจำนวนมากและการประเมินผลแบบมาตรฐาน ทำให้ครูโค้ชต้องเผชิญความท้าทายในการปรับเปลี่ยนวิธีการสอนให้สอดคล้องกับบทบาทโค้ช ความร่วมมือจากผู้ปกครองและชุมชนที่ยังไม่เต็มที่ ซึ่งส่งผลต่อการสนับสนุนและความเข้าใจในบทบาทครูโค้ช รวมถึงการสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน ทัศนคติและวัฒนธรรมการเรียนการสอนที่ยังยึดติดกับรูปแบบเดิม ทำให้ครูและผู้เรียนบางส่วนยังไม่พร้อมเปิดรับบทบาทโค้ชและการเรียนรู้แบบผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง

ทัศนคติและความตระหนักรู้ของครู

ทัศนคติและความตระหนักรู้ของครู หมายถึง ความคิดเห็น ความเชื่อ และความเข้าใจที่ครูมีต่อบทบาท หน้าที่ และประเด็นต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการสอนและการพัฒนาผู้เรียน ซึ่งมีผลต่อพฤติกรรมการสอนและการปฏิบัติงานของครูอย่างมาก ครูที่มีทัศนคติที่ดีและความตระหนักรู้สูงต่อบทบาทของตน เช่น ความรักและศรัทธาในวิชาชีพครู มีความรับผิดชอบ และเห็นคุณค่าของการพัฒนาผู้เรียน จะมีความมุ่งมั่นในการพัฒนาตนเองและการสอนอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้นักเรียนได้รับประสบการณ์การเรียนรู้ที่มีคุณภาพและเกิดการพัฒนาก้าวหน้าอย่างแท้จริง ทัศนคติที่เปิดกว้าง ยอมรับความคิดเห็นที่แตกต่าง และมีความเข้าใจในศักยภาพของผู้เรียน ช่วยส่งเสริมบรรยากาศการเรียนรู้ที่ดี ทำให้ผู้เรียนกล้าแสดงออกและพัฒนาตนเองได้อย่างเต็มที่มีความตระหนักรู้ในบทบาทหน้าที่และจิตวิญญาณความเป็นครู เช่น ความรัก ความเมตตา ความเสียสละ และความยุติธรรม มีผลต่อพฤติกรรมการปฏิบัติต่อผู้เรียนอย่างเท่าเทียมและมีประสิทธิภาพ การได้รับการสนับสนุนทางสังคมจากเพื่อนร่วมงานและองค์กรวิชาชีพ ช่วยเสริมสร้างทัศนคติที่ดีและความผูกพันในวิชาชีพครู ทำให้ครูมีพฤติกรรมที่พึงประสงค์และมีความสุขในการทำงาน ดังนั้น ทัศนคติและความตระหนักรู้ของครูจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อคุณภาพการสอนและการพัฒนาผู้เรียน ครูที่มีทัศนคติและความตระหนักรู้ในเชิงบวกจะสามารถเป็นแบบอย่างที่ดีและสร้างแรงบันดาลใจให้กับนักเรียนได้ (เอกภูมิ จันทรวงศ์, 2557: 175)

ครูเป็นโค้ชข้อจำกัดด้านเวลา ทรัพยากร และการสนับสนุนจากผู้บริหาร

ครูในบทบาทโค้ชมักเผชิญกับข้อจำกัดสำคัญด้านเวลา ทรัพยากร และการสนับสนุนจากผู้บริหาร ดังนี้

ข้อจำกัดด้านเวลา ครูต้องรับผิดชอบงานสอนและภารกิจอื่น ๆ จำนวนมาก ทำให้มีเวลาจำกัดในการโค้ชและติดตามพัฒนาการของผู้เรียนอย่างใกล้ชิด ส่งผลให้การโค้ชอาจไม่ต่อเนื่องและขาดประสิทธิภาพ

ข้อจำกัดด้านทรัพยากร ทั้งในเรื่องของสื่อการสอน เทคโนโลยี และวัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็นสำหรับการจัดกิจกรรมโค้ชที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางยังไม่เพียงพอหรือเหมาะสม ทำให้ครูโค้ชต้องเผชิญความท้าทายในการออกแบบและดำเนินการโค้ช

การสนับสนุนจากผู้บริหาร เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการโค้ช หากผู้บริหารไม่ให้การสนับสนุนอย่างเต็มที่ เช่น การจัดสรรเวลา การฝึกอบรม และการสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่เอื้อต่อการโค้ช ครูจะขาดแรงจูงใจและทรัพยากรในการพัฒนาบทบาทโค้ชอย่างเต็มที่

ดังนั้น การพัฒนาบทบาทครูในฐานะโค้ชจึงจำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนจากระบบการศึกษาและผู้บริหารอย่างจริงจัง ทั้งในด้านการจัดสรรเวลา ทรัพยากร และการพัฒนาทักษะ เพื่อให้ครูสามารถปฏิบัติหน้าที่โค้ชได้อย่างมีประสิทธิภาพและส่งเสริมสมรรถนะผู้เรียนได้ (สุภานี สินไชย, 2565: 431)

ความเข้าใจของผู้เรียนและผู้ปกครองเกี่ยวกับบทบาทใหม่นี้

ความเข้าใจของผู้เรียนและผู้ปกครองเกี่ยวกับบทบาทครูในฐานะโค้ชมีความสำคัญต่อความสำเร็จของกระบวนการเรียนรู้แบบโค้ช ผู้เรียนมักมีความเข้าใจและยอมรับบทบาทครูโค้ชในฐานะผู้สนับสนุนและผู้ชี้แนะที่ช่วยให้พวกเขาค้นพบความรู้และพัฒนาศักยภาพด้วยตนเอง มากกว่าการเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้เพียงอย่างเดียว ซึ่งช่วยกระตุ้นแรงจูงใจและความรับผิดชอบในการเรียนรู้ของผู้เรียนได้ดีขึ้น ผู้ปกครองบางส่วนอาจยังขาดความเข้าใจในบทบาทใหม่ของครูโค้ช เนื่องจากคุ้นเคยกับรูปแบบการสอนแบบดั้งเดิมที่ครูเป็นผู้สอนและให้ความรู้โดยตรง จึงอาจมีความกังวลเกี่ยวกับประสิทธิภาพของการเรียนรู้แบบโค้ชและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของบุตรหลาน การสร้างความไว้วางใจและการสื่อสารที่ชัดเจนระหว่างครู ผู้เรียน และผู้ปกครองจึงเป็นสิ่งจำเป็น เพื่อให้ทุกฝ่ายเข้าใจบทบาทและเป้าหมายของการโค้ชอย่างถูกต้อง และร่วมมือกันสนับสนุนกระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียน การให้ความรู้และอบรมผู้ปกครองเกี่ยวกับบทบาทครูโค้ชและประโยชน์ของการเรียนรู้แบบโค้ช จะช่วยลดความกังวลและเพิ่มความเชื่อมั่นในระบบการศึกษาใหม่ได้ ความเข้าใจของผู้เรียนและผู้ปกครองเกี่ยวกับบทบาทครูโค้ชมีผลต่อความสำเร็จของการจัดการเรียนรู้แบบโค้ช การสร้างความไว้วางใจและการสื่อสารที่ดีเป็นกุญแจสำคัญในการส่งเสริมความร่วมมือและพัฒนาศักยภาพผู้เรียน (รศ.ดร. วิชัย วงษ์ใหญ่, 2557: 20)

6. แนวทางในการพัฒนาครูสู่การเป็นโค้ชทางการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ

การเป็นโค้ชในการอบรมและการพัฒนาวิชาชีพอย่างต่อเนื่องมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมสมรรถนะและพัฒนาศักยภาพของครูในศตวรรษที่ 21 โดยการโค้ชเป็นกระบวนการที่เน้นความร่วมมือระหว่างผู้โค้ชและผู้รับการโค้ชที่มีความรู้หรือประสบการณ์ใกล้เคียงกัน เพื่อพัฒนาการจัดการเรียนรู้และการปฏิบัติงานของตนเองอย่างต่อเนื่อง การโค้ชช่วยให้ครูได้ใช้กระบวนการคิดและกระบวนการทางปัญญาของตนเองในการเรียนรู้และตัดสินใจเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม โดยมีขั้นตอนสำคัญ เช่น การวางแผน การสังเกต การปฏิบัติ การวิเคราะห์ การประเมิน และการสะท้อนผล ซึ่งช่วยให้การพัฒนาวิชาชีพเป็นไปอย่างมีระบบ การพัฒนาครูใน

ฐานะโค้ชยังต้องอาศัยทักษะสำคัญ เช่น การสร้างความไว้วางใจและความศรัทธา การฟังอย่างลึกซึ้ง การตั้งคำถามที่กระตุ้นการคิด การเสริมสร้างกำลังใจ การให้ข้อมูลย้อนกลับอย่างสร้างสรรค์ การสังเกตพฤติกรรม และผลการปฏิบัติงาน การอบรมและพัฒนาทักษะโค้ชจึงควรเน้นการพัฒนาทั้งทักษะทางสังคม (soft skills) และทักษะทางวิชาชีพ เพื่อให้ครูสามารถทำหน้าที่โค้ชได้อย่างมีประสิทธิภาพ และส่งเสริมการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง รวมถึงการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกับเพื่อนร่วมงานในทีมโค้ช เพื่อสร้างวัฒนธรรมการพัฒนาวิชาชีพ การเป็นโค้ชในการอบรมและพัฒนาวิชาชีพอย่างต่อเนื่องเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยให้ครูพัฒนาตนเองอย่างยั่งยืน มีทักษะและสมรรถนะที่เหมาะสมกับความต้องการของศตวรรษที่ 21 และสามารถส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียน (สมาพร มณีอ่อน, 2560: 69-71)

การสร้างเครือข่ายครูหรือชุมชนแห่งการเรียนรู้ (Professional Learning Community: PLC) เป็นกระบวนการที่ส่งเสริมให้ครูทำงานและเรียนรู้ร่วมกันเป็นทีม ผ่านการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การร่วมมือพัฒนานวัตกรรมการเรียนรู้ และการสะท้อนผลการปฏิบัติงานอย่างต่อเนื่อง โดยมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้ของผู้เรียนอย่างองค์รวม ลักษณะสำคัญของเครือข่ายครูหรือ PLC ได้แก่ ทุกฝ่ายมีความตั้งใจและตั้งเป้าหมายร่วมกันในการพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียน มีกิจกรรมการเรียนรู้และพัฒนาต่อเนื่องอย่างเป็นระบบ มีการนิเทศติดตามผลด้วยบทบาทของพี่เลี้ยงและโค้ช เพื่อสนับสนุนและกระตุ้นการพัฒนาของสมาชิกเครือข่าย ส่งเสริมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การวิพากษ์วิจารณ์ และการร่วมมือกันอย่างจริงจัง จัดสรรทรัพยากรโอกาส และพื้นที่ให้สมาชิกได้เรียนรู้จากการปฏิบัติจริงและสะท้อนผลการทำงาน การพัฒนาเครือข่ายครูควรเน้นการสร้างคามเข้มแข็งของเครือข่ายผ่านปัจจัยบริบท เช่น การเลือกสถานศึกษาที่มีความพร้อมและความตั้งใจเข้าร่วม การมีแผนปฏิบัติงานที่ชัดเจน การจัดการความรู้อย่างเป็นระบบ และการส่งเสริมสมรรถนะทางเทคโนโลยีและการใช้เครือข่ายทางสังคมเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้และสร้างความรู้ร่วมกัน บทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาในฐานะผู้อำนวยการความสะอาด และศึกษานิเทศก์ในฐานะโค้ช รวมถึงอาจารย์มหาวิทยาลัยในฐานะเมนเทอร์ เป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยขับเคลื่อนและสนับสนุนการดำเนินงานเครือข่ายครูให้ประสบความสำเร็จ การสร้างเครือข่ายยังช่วยส่งเสริมความร่วมมือระหว่างโรงเรียน ชุมชน และท้องถิ่น เพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีและสนับสนุนการพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียนในบริบทที่หลากหลาย การสร้างเครือข่ายครูหรือชุมชนแห่งการเรียนรู้ (PLC) เป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาวิชาชีพครูและยกระดับคุณภาพการเรียนรู้ของผู้เรียน ผ่านการทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการสนับสนุนซึ่งกันและกันในเครือข่ายที่เข้มแข็งและมีเป้าหมายร่วมกัน (วาริรัตน์ แก้วอุไร, 2563: 247)

การใช้เทคโนโลยีเพื่อเสริมการโค้ชและการเรียนรู้ของผู้เรียนมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาศักยภาพและส่งเสริมการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพในยุคดิจิทัล โดยเทคโนโลยีช่วยอำนวยความสะดวกในหลายด้าน ดังนี้

- 1) การเข้าถึงข้อมูลและสื่อการเรียนรู้ที่หลากหลาย เทคโนโลยีช่วยให้ครูโค้ชและผู้เรียนสามารถเข้าถึงแหล่งความรู้และสื่อการเรียนรู้ออนไลน์ได้อย่างรวดเร็วและสะดวก ส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยตนเองและการค้นคว้า

เพิ่มเติมตามความสนใจของผู้เรียน 2) การใช้เครื่องมือดิจิทัลในการโค้ช เช่น การตั้งคำถามผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ การติดตามพัฒนาการผู้เรียนผ่านระบบดิจิทัล ช่วยให้ครูโค้ชสามารถให้คำแนะนำและติดตามผลได้อย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ 3) การประยุกต์ใช้ AI ในการโค้ช AI สามารถช่วยรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์แนวโน้ม และจัดทำแผนพัฒนาที่เหมาะสมกับผู้เรียนแต่ละคน ทำให้โค้ชมีข้อมูลสนับสนุนในการตัดสินใจและออกแบบกระบวนการโค้ชได้ดียิ่งขึ้น อย่างไรก็ตาม โค้ชยังต้องใช้ความรู้ลึกและประสบการณ์ร่วมกับ AI เพื่อให้เกิดการโค้ชที่มีประสิทธิภาพและเหมาะสมกับบริบท 4) การจัดการเรียนรู้ผ่านช่องทางออนไลน์ ช่วยสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การทำงานร่วมกัน และการเรียนรู้เชิงลึก (Deep Learning) รวมถึงการพัฒนานวัตกรรมและทักษะสร้างสรรค์ของผู้เรียน 5) การพัฒนาทักษะเทคโนโลยีของครูโค้ช เป็นสิ่งจำเป็นเพื่อให้ครูสามารถนำเทคโนโลยีมาใช้นับสนับสนุนการโค้ชและการจัดการเรียนรู้ได้อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ การใช้เทคโนโลยีในการโค้ชและการเรียนรู้ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการพัฒนาผู้เรียน โดยสนับสนุนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ส่งเสริมการคิดวิเคราะห์ การสะท้อนคิด และการสร้างนวัตกรรม พร้อมทั้งช่วยให้ครูโค้ชสามารถติดตามและปรับกระบวนการโค้ชได้อย่างมีประสิทธิภาพในยุคดิจิทัล

7. สรุป

บทบาทของครูในการเป็นโค้ชทางการเรียนรู้ (Learning Coach) ถือเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยยกระดับสมรรถนะและศักยภาพของครูให้สอดคล้องกับความต้องการของศตวรรษที่ 21 โดยการโค้ชเป็นกระบวนการที่เน้นความร่วมมือระหว่างครูด้วยกันเอง ซึ่งมีความรู้หรือประสบการณ์ในระดับที่ใกล้เคียงกัน เพื่อช่วยกันพัฒนาการจัดการเรียนรู้และการปฏิบัติงานในหน้าที่ กระบวนการโค้ชมีลำดับขั้นที่สำคัญ ได้แก่ การวางแผน การสังเกต การปฏิบัติ การวิเคราะห์ การประเมินผล และการสะท้อนผล ซึ่งแต่ละขั้นช่วยส่งเสริมให้การพัฒนาวิชาชีพของครูเป็นไปอย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ ครูในฐานะโค้ชยังต้องมีทักษะที่หลากหลาย อาทิ การสร้างความไว้วางใจ การฟังอย่างลึกซึ้ง การตั้งคำถามที่ชวนคิด การให้กำลังใจ การสังเกตพฤติกรรม และการให้ข้อมูลย้อนกลับอย่างสร้างสรรค์ ทั้งหมดนี้ล้วนเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ช่วยส่งเสริมให้การโค้ชเป็นไปอย่างมีคุณภาพ การสร้างเครือข่ายครูหรือชุมชนแห่งการเรียนรู้ (Professional Learning Community: PLC) เป็นกระบวนการที่ทรงพลังในการพัฒนาวิชาชีพครูและยกระดับคุณภาพการเรียนรู้ของผู้เรียน ลักษณะสำคัญของ PLC คือ การมีเป้าหมายร่วมกันของสมาชิกในเครือข่าย มีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องเป็นระบบ มีการนิเทศติดตามผลผ่านบทบาทของพี่เลี้ยงหรือโค้ช รวมถึงการส่งเสริมให้เกิดวัฒนธรรมแห่งการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การวิพากษ์วิจารณ์เชิงสร้างสรรค์ และการทำงานเป็นทีมอย่างจริงจัง นอกจากนี้ การสนับสนุนด้านทรัพยากร โอกาส และพื้นที่ให้สมาชิกได้เรียนรู้จากการปฏิบัติจริงและสะท้อนผลการทำงานก็เป็นปัจจัยหนึ่ง que ช่วยให้เกิดการเรียนรู้ที่เข้มข้นยิ่งขึ้น การใช้เทคโนโลยีเพื่อเสริมการโค้ชและการเรียนรู้ของผู้เรียน มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในยุคดิจิทัล ที่การเปลี่ยนแปลงของโลกต้องการการเรียนรู้ที่

ยืดหยุ่น เข้าถึงง่าย และตอบโจทย์ความต้องการเฉพาะบุคคล การเข้าถึงแหล่งข้อมูลและสื่อการเรียนรู้ เทคโนโลยีเปิดโลกของการศึกษาผ่านระบบออนไลน์ที่ครูโค้ชและผู้เรียนสามารถสืบค้นข้อมูลหรือเรียนรู้เพิ่มเติมได้อย่างอิสระและรวดเร็ว สนับสนุนการเรียนรู้แบบเฉพาะตัวและการค้นคว้าตามความสนใจ กระบวนการ โค้ชครูและผู้เรียน ไม่ว่าจะเป็นแพลตฟอร์มสำหรับตั้งคำถาม การประชุมเชิงปฏิบัติการออนไลน์ การติดตามความก้าวหน้าของผู้เรียน หรือการจัดเก็บข้อมูลการเรียนรู้ ทำให้โค้ชสามารถวางแผน ติดตาม และปรับปรุงการพัฒนาได้อย่างต่อเนื่อง มีประสิทธิภาพ และชัดเจนยิ่งขึ้น

8. เอกสารอ้างอิง

- กมลวรรณ คารมปราษฎ์ คล้ายแก้ว. (2564). การโค้ชเพื่อสร้างแรงบันดาลใจให้ผู้เรียนในการดำเนินโครงการจิตอาสาทำความดีเพื่อสังคม. วารสารวิชาการศึกษาศาสตร์. ปีที่ 22 ฉบับที่ 1 (มกราคม – มิถุนายน). ฦๅฦๅฦๅ ฦๅฦๅ. (2565). การพัฒนาการบริหารทรัพยากรมนุษย์ด้วยทักษะการโค้ช. วารสารนวัตกรรมการศึกษาและการวิจัย. ปีที่ 6 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม - สิงหาคม).
- ลักษณะ จันธิมา. ความเป็นอิสระของครู: สู่ความสำเร็จในการสอน. วารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม. ปีที่ 8 ฉบับที่ 2 (กุมภาพันธ์ 2567): 52-53.
- วาริรัตน์ แก้ววโร. (2563). การพัฒนาเครือข่ายครูในการพัฒนานวัตกรรมการเรียนรู้ที่พัฒนาผู้เรียนแบบองค์รวม. วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร. ปีที่ 22 ฉบับที่ 4 (ตุลาคม - ธันวาคม).
- วิชัย วงษ์ใหญ่. รศ.ดร. (2557). การโค้ชเพื่อพัฒนาศักยภาพผู้เรียน. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: พิมพ์ที่ บริษัท จรัสสินทวงค์การพิมพ์ จำกัด.
- _____. (2557). การโค้ชเพื่อการรู้คิด (Cognitive Coaching). พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: พิมพ์ที่ บริษัท จรัสสินทวงค์การพิมพ์ จำกัด.
- วิสุทธิศักดิ์ หวานพร้อม. (2564). การพัฒนาการโค้ชเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะครูในการจัดการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์เพื่อพัฒนาการคิดวิเคราะห์สำหรับนักเรียน. วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ. ปีที่ 6 ฉบับที่ 12 (ธันวาคม).
- สมาพร มณีอ่อน. (2560). การพัฒนาครูในศตวรรษที่ 21 โดยใช้เทคนิคการโค้ช. วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร. ปีที่ 15 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม).
- สุภาณี สิ้นไชย. (2565). กระบวนการพัฒนาครูโค้ชสู่วิถีชีวิตด้วยหลักปัญญา 3 ฐาน. วารสารครุศาสตร์ปริทรรศน์. ปีที่ 9 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม-สิงหาคม).
- อาณัติวงศ์ จำปา. (2561). การเรียนรู้โดยยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง : บริบทการจัดการเรียนการสอนเน้นทางด้านคณิตศาสตร์วิทยาศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์. วารสารวิจัยและพัฒนา วไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์. ปีที่ 13 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม – สิงหาคม).

~ AA 58 ~

เอกภูมิ จันทรขันตี. (2557). การพัฒนาทัศนคติเกี่ยวกับคุณลักษณะความเป็นครูของนิสิตครูวิทยาศาสตร์ โดยใช้กรณีตัวอย่างจากหนังสือเรื่อง “ครูสมพรคนสอนลิง”. วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร ฉบับภาษาไทย. ปีที่ 34 ฉบับที่ 1 (2557).

สมาธิในฐานะกลไกเชื่อมโยงแห่งไตรสิกขา: แนวทางปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม
ในบริบทสังคมไทยร่วมสมัย

Mindfulness as in an Integrative Mechanism of a Tri-Sikha: A Moral
Cultivation Approach in the Context of Contemporary Thai Society

ปุณณภา บุญฤทธิ์

ดุชฎีบัณฑิต สาขาวิชาการสอนสังคมศึกษา คณะครุศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Punnapha Boonrit

Ph.d Student for Department Teaching Social Studies, Faculty of Education

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

E-mail: patcharakitb@gmail.com.

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์บทบาทของสมาธิในบริบทของไตรสิกขา ซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาจิตใจและคุณธรรมจริยธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา รวมทั้งศึกษาวิธีการประยุกต์ใช้สมาธิเพื่อส่งเสริมคุณธรรมในสังคมไทยร่วมสมัย โดยเน้นการทบทวนวรรณกรรมอย่างเป็นระบบ การวิเคราะห์เอกสารทางพระพุทธศาสนา และการสังเคราะห์องค์ความรู้จากงานวิจัยทั้งในและต่างประเทศ ซึ่งผลการศึกษานี้ชี้ให้เห็นว่าสมาธิเป็นกลไกสำคัญที่เชื่อมโยงศีล สมาธิ และปัญญา เข้าด้วยกันเป็นองค์รวมเดียวกันในกระบวนการพัฒนามนุษย์อย่างสมบูรณ์แบบ โดยในมิติของพระพุทธศาสนา ศีลเป็นฐานรากของจิตใจที่สงบและเสริมสร้างความพร้อมต่อการฝึกสมาธิ ซึ่งเป็นกระบวนการที่ช่วยให้จิตใจเกิดความมั่นคงและสมาธิที่เข้มแข็งขึ้น ส่งผลให้เกิดปัญญาที่แท้จริงซึ่งเป็นความเข้าใจลึกซึ้งในธรรมะและคุณค่าของศีลธรรมในชีวิตประจำวัน ปัญญานี้จะเป็นตัวช่วยให้บุคคลสามารถเข้าใจและปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนของศีลธรรมได้อย่างลึกซึ้งยิ่งขึ้น

ในบริบทของสังคมไทยร่วมสมัยซึ่งกำลังเผชิญกับปัญหาการเสื่อมถอยทางคุณธรรมและจริยธรรม งานวิจัยจึงชี้ให้เห็นว่าการประยุกต์ใช้หลักไตรสิกขาโดยการเน้นพัฒนาสมาธิสามารถเป็นแนวทางที่มีประสิทธิภาพในการฟื้นฟูและปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมในกลุ่มเป้าหมายต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นในระบบการศึกษา การบริหารงานภาครัฐ หรือชุมชนท้องถิ่น การเสริมสร้างสมาธิอย่างเป็นระบบและต่อเนื่องสามารถช่วยให้บุคคลมีจิตใจที่สงบและเข้มแข็ง สามารถตัดสินใจและปฏิบัติหน้าที่ในชีวิตประจำวันด้วยความมีจิตสำนึกและความรับผิดชอบสูงขึ้น นอกจากนี้งานวิจัยยังเสนอกรอบแนวคิดบูรณาการที่ผสมผสานภูมิปัญญาพุทธธรรมเข้ากับแนวทางการพัฒนาจิตใจสมัยใหม่ ซึ่งเป็นแนวทางที่สามารถปรับใช้ในสภาพสังคมไทยในปัจจุบันได้อย่าง

เหมาะสมและยั่งยืน โดยเน้นการสร้างแนวปฏิบัติที่สอดคล้องกับบริบททางวัฒนธรรมและสังคมไทย เพื่อให้เกิดผลลัพธ์ที่เป็นรูปธรรมในระดับบุคคล สังคม และองค์กรต่าง ๆ

ดังนั้น ผลงานวิจัยนี้จึงไม่เพียงแต่เป็นการศึกษาทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับสมาธิและไตรสิกขาเท่านั้น แต่ยังเป็นแนวทางในการสร้างแนวปฏิบัติที่สามารถนำไปใช้จริงในชีวิตประจำวัน เพื่อเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรมในสังคมไทยร่วมสมัยอย่างยั่งยืนและเป็นรูปธรรม พร้อมทั้งเสนอแนวทางการพัฒนาศักยภาพของบุคคลและชุมชนด้วยแนวคิดบูรณาการระหว่างภูมิปัญญาพุทธและแนวคิดสมัยใหม่เพื่อสนับสนุนการสร้างสังคมที่มีจริยธรรมและคุณธรรมสูงในอนาคต

คำสำคัญ: สมาธิ, ไตรสิกขา, คุณธรรมจริยธรรม, สังคมไทยร่วมสมัย, การพัฒนาจิตใจ

Abstract

This research aims to analyze the role of meditation as a key mechanism linking A Tri-Sikha; comprising morality (Sila), meditation (Samadhi), and wisdom (Panna) and to explore approaches for applying meditation to cultivate moral and ethical virtues within the context of contemporary Thai society. Through systematic literature review, analysis of Buddhist scriptures, and synthesis of research findings from both domestic and international sources, the study highlights the significant function of meditation in integrating the components of A Tri-Sikha (Sila, Samadhi, Panna) into a holistic process of human development. The findings indicate that Sila serves as the foundation that calms and prepares the mind for meditation practice, which, when stabilized, leads to the emergence of genuine wisdom. This wisdom deepens the understanding of moral values and ethical principles, promoting their practical application in daily life.

In the context of contemporary Thai society, which faces challenges related to moral and ethical decline, applying the principles of the Tri-Sikha through meditation development offers an effective approach to fostering moral virtues. This is particularly relevant within educational systems, government administration, and community development initiatives. The study proposes an integrated framework that combines Buddhist wisdom with modern mental development practices, aiming to create culturally appropriate and sustainable practices aligned with current social realities. Such an approach can enhance individual consciousness, foster ethical behavior, and promote social harmony.

The research emphasizes that the integration of Buddhist spiritual practices with contemporary psychological methods provides a viable pathway for moral and ethical development, contributing to the creation of a more virtuous and ethically grounded society. The proposed model offers practical strategies for implementing mindfulness and meditation techniques to strengthen moral virtues, ultimately supporting the sustainable moral upliftment of Thai society.

Keywords: Meditation, Mindfulness, Tri-Sikha, Moral Virtue, Contemporary Thai Society and Mental Development

1. บทนำ

ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา สังคมไทยต้องเผชิญกับสภาวะวิกฤติทางคุณธรรมและจริยธรรมที่ทวีความรุนแรงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ ทั้งในมิติของบุคคลและสถาบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความอ่อนแอของจิตสำนึกสาธารณะ (civic consciousness) และความล้มเหลวในการถ่ายทอดค่านิยมร่วม (shared values) ส่งผลให้พฤติกรรมทางสังคมของบุคคลจำนวนมากเบี่ยงเบนจากกรอบจริยธรรมที่พึงประสงค์ดังปรากฏในสื่ออาทิ การทุจริตคอร์รัปชันในระบบราชการและการเมือง การใช้ความรุนแรงในครอบครัว การขาดความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมไปจนถึงการเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนโดยปราศจากการพิจารณาผลกระทบต่อส่วนรวมล้วนสะท้อนถึงปัญหาเชิงโครงสร้างที่หยั่งรากลึกในวัฒนธรรมและระบบสังคม

เมื่อพิจารณาจากกรอบวิธีคิดของพระพุทธศาสนา ภาวะวิกฤติดังกล่าวมิใช่เพียงผลสะท้อนของความเสื่อมถอยทางศีลธรรมเท่านั้น หากยังเป็นผลของการขาดการพัฒนาภายในอย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะการละเลยกระบวนการกล่อมเกล่าจิตใจซึ่งเป็นรากฐานของจริยธรรมที่แท้จริงหลัก “ไตรสิกขา” อันประกอบด้วย ศีล สมาธิ และปัญญา ซึ่งถือเป็นกระบวนการพัฒนาตนเองเป็นองค์รวมในพุทธธรรม จึงได้รับการทบทวนและให้ความสำคัญใหม่ในฐานะเครื่องมือฟื้นฟูคุณธรรมเชิงลึกที่ไม่เพียงจำกัดอยู่ในขอบเขตศาสนา แต่ยังคงครอบคลุมการพัฒนาเชิงระบบของมนุษย์และสังคม

โครงสร้างของไตรสิกขา “สมาธิ (Samadhi)” ดำรงบทบาทสำคัญในฐานะกลไกกลางที่เชื่อมโยงระหว่างการปฏิบัติด้านศีล (ซึ่งเป็นกรอบพฤติกรรมภายนอก) กับการเจริญปัญญา (ซึ่งเป็นการพัฒนาความรู้ภายใน) สมาธิจึงมิใช่เพียงการทำจิตใจให้สงบชั่วขณะ แต่เป็นภาวะของการตั้งมั่นแห่งจิตที่ก่อให้เกิดความสว่างแห่งปัญญาอันสามารถเห็นโลกและตนเองได้ตามความเป็นจริง การฝึกสมาธิอย่างถูกวิธีจึงเปรียบเสมือนการตั้งระบบภายในที่มีผลต่อทัศนคติ ความคิด และพฤติกรรมในระยะยาว

บทความวิชาการฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์บทบาทของสมาธิในฐานะกลไกเชื่อมโยงภายใน ไตรสิกขา และเสนอแนวทางการบูรณาการสมาธิเข้ากับกระบวนการสร้างเสริมคุณธรรมจริยธรรมในสังคมไทย ร่วมสมัยอันเป็นสังคมที่กำลังเผชิญความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในหลายมิติทั้งทางเศรษฐกิจ เทคโนโลยี และค่านิยม บทความนี้มุ่งเน้นการศึกษาทั้งในเชิงแนวคิด หลักธรรม และงานวิจัยเชิงประจักษ์ เพื่อเสนอแนวทางการประยุกต์ใช้สมาธิอย่างเป็นระบบในการพัฒนาทั้งระดับบุคคล สถาบัน และโครงสร้างสังคม อันจะนำไปสู่การฟื้นฟูจิตใจของคนในชาติและการพัฒนาที่ยั่งยืนภายใต้บริบทวัฒนธรรมไทยร่วมสมัย

2. เนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับหลักไตรสิกขา

1) แนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับไตรสิกขาและสมาธิ การทำความเข้าใจบทบาทของสมาธิในการปลูกฝัง คุณธรรมจริยธรรม จำเป็นต้องเริ่มต้นจากการทำความเข้าใจแนวคิดพื้นฐานของไตรสิกขาและลักษณะของ สมาธิในพระพุทธศาสนาอย่างถ่องแท้

(1) ไตรสิกขา: รากฐานแห่งการพัฒนาตนในพระพุทธศาสนา

ไตรสิกขา (TRI-SIKHA) เป็นหลักการฝึกฝนอบรมตนเองที่ครอบคลุมและเป็นระบบใน พระพุทธศาสนา ซึ่งเปรียบเสมือนบันไดสามขั้นที่นำไปสู่ความบริสุทธิ์แห่งจิตและการหลุดพ้น หลักการทั้งสาม นี้มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดและส่งเสริมซึ่งกันและกันอย่างเป็นองค์รวม ไม่สามารถแยกออกจากกันได้โดย เด็ดขาด

ศีล (Sila): การฝึกฝนทางกายและวาจา

ศีลหมายถึง การควบคุมพฤติกรรมทางกายและวาจาให้ถูกต้องดีงาม ไม่เบียดเบียนตนเองและ ผู้อื่น รวมถึงการงดเว้นจากอกุศลกรรมบถ 10 (การฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม การพูดเท็จ พูด ส่อเสียด พูดคำหยาบ พูดเพ้อเจ้อ) และการกระทำที่เป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่สังคม ศีลเป็นจุดเริ่มต้นของการ ฝึกฝนตนเอง เป็นพื้นฐานสำคัญในการสร้างความสงบเรียบร้อยทั้งภายในจิตใจของบุคคลและภายนอกในสังคม การรักษาศีลที่บริสุทธิ์ย่อมนำมาซึ่งความไม่เดือดร้อนใจ (อวิปปปฏิสาร) ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่เอื้อให้เกิดสมาธิใน ลำดับต่อไป ศีลจึงเป็นเสมือนรากฐานที่มั่นคงสำหรับอาคารแห่งการพัฒนาจิต

สมาธิ (Samadhi): การฝึกฝนทางจิตใจ

สมาธิหมายถึง ความตั้งมั่นของจิตใจ การฝึกฝนจิตให้สงบ แน่วแน่ และรวมศูนย์อยู่กับอารมณ์ ใดอารมณ์หนึ่งเดียวอย่างต่อเนื่อง (เอกัคคตารมณ์) สมาธิเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาจิตให้มีพลัง มีความ ตระหนักรู้ และเป็นฐานในการเกิดปัญญา สมาธิหรือกรรมฐานในพระพุทธศาสนาแบ่งตามการปฏิบัติมีสอง ประเภทหลัก ได้แก่:

สมถกรรมฐาน: สมาธิเพื่อความสงบ เป็นการฝึกจิตให้สงบระงับจากนิเวศ (กิเลสเครื่องกั้น จิต) เพื่อให้จิตตั้งมั่นเป็นสมาธิอันเป็นบาทฐานแห่งการเจริญวิปัสสนา

วิปัสสนากรรมฐาน: สมาธิเพื่อความเห็นแจ้ง เป็นการใช้สมาธิที่ได้จากการทำสมาธิมาพิจารณาไตรลักษณ์ (อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา) เพื่อให้เกิดปัญญาเห็นแจ้งตามความเป็นจริง ทั้งนี้สมาธิยังแบ่งได้เป็นสองแบบคือ 1. สมาธิแบบธรรมชาติ ได้จากธรรมชาติการพักผ่อน นอนหลับ จดจ่อกับสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นต้น และ 2. สมาธิที่สร้างขึ้นด้วยการตั้งใจหรือมุ่งเน้นไปที่สิ่งใดสิ่งหนึ่งเพื่อให้เกิดสมาธิ

ปัญญา (Pañña): การฝึกฝนทางปัญญา

ปัญญาหมายถึง ความรู้แจ้งเห็นจริงตามสภาพธรรมดาของสิ่งต่างๆ การเข้าใจถึงเหตุปัจจัย การเห็นแจ้งในไตรลักษณ์ และการรู้เท่าทันกิเลส ปัญญาที่แท้จริงในพระพุทธศาสนาไม่ใช่เพียงความรู้ทางโลกหรือความฉลาดทางสติปัญญา แต่เป็นความรู้ที่นำไปสู่การดับทุกข์และการหลุดพ้น ปัญญาเกิดจากการฝึกฝนสมาธิที่ทำให้จิตใจสงบและมีพลังสามารถพิจารณาสิ่งต่างๆ ได้อย่างลึกซึ้งและเข้าใจถึงเหตุปัจจัยอันซับซ้อน ปัญญาจึงเป็นผลลัพธ์สูงสุดของการฝึกฝนไตรสิกขา

(2) สมาธิในฐานะกลไกเชื่อมโยง

สมาธิมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการเชื่อมโยงศีลและปัญญาเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบและเป็นเหตุเป็นผล สมาธิเป็นผลจากศีลและเป็นบาทฐานของปัญญา: การรักษาศีลที่บริสุทธิ์เป็นเงื่อนไขเบื้องต้นที่เอื้อให้เกิดสมาธิที่มั่นคง เมื่อบุคคลมีศีลบริสุทธิ์ จิตใจจะปราศจากความกังวล ความรู้สึกผิด และนิเวศต่างๆ เช่น ความฟุ้งซ่าน ความง่วงเหงาหาวนอน ซึ่งเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการเจริญสมาธิ ความสงบทางกายและวาจาที่เกิดจากศีลย่อมนำมาซึ่งความสงบทางใจ อันเป็นภาวะที่เอื้อต่อการทำสมาธิได้อย่างลึกซึ้งและต่อเนื่อง

สมาธิส่งเสริมการรักษาศีล: ในทางกลับกัน สมาธิที่มั่นคงจะช่วยส่งเสริมให้การรักษาศีลเป็นไปอย่างง่ายดายและเป็นธรรมชาติมากขึ้นโดยไม่ต้องอาศัยการบังคับจากภายนอก เมื่อจิตมีสมาธิมีความตั้งมั่นและมีพลัง ผู้ปฏิบัติจะสามารถควบคุมตนเองได้ดีขึ้น สามารถยับยั้งชั่งใจจากสิ่งยั่วยุต่างๆ และเลือกที่จะกระทำในสิ่งที่ถูกต้องตามหลักศีลธรรมได้อย่างมีสติและเจตนาที่บริสุทธิ์ สมาธิทำให้เกิด "หิริโอตตปปะ" (ความละอายและเกรงกลัวต่อบาป) ที่มาจากภายในอย่างแท้จริง

สมาธิเป็นประตูสู่ปัญญา: สมาธิเป็นประตูที่เปิดไปสู่การเกิดปัญญา เมื่อจิตตั้งมั่นอยู่ในสมาธิ ความคิดจะสงบและรวมศูนย์ ไม่กระจัดกระจาย ทำให้สามารถพิจารณาสิ่งต่างๆ ได้อย่างแจ่มแจ้งและลึกซึ้งยิ่งขึ้น สมาธิช่วยให้ผู้ปฏิบัติมีสติรู้ตัวอยู่กับปัจจุบัน (สัมปชัญญะ) ซึ่งเป็นภาวะที่จิตสามารถรับรู้และเข้าใจสภาวะธรรมตามความเป็นจริงได้อย่างตรงไปตรงมา ปราศจากอคติหรือความเข้าใจผิด การเห็นแจ้งในไตรลักษณ์ (อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา) ซึ่งเป็นหัวใจของการดำเนินวิปัสสนาปัญญา จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อจิตมีสมาธิที่เพียงพอที่จะรวมกำลังและเพ่งพิจารณาสภาวะธรรมได้อย่างต่อเนื่องและละเอียดอ่อน

นี่คือกระบวนการที่สมาธิทำหน้าที่เป็นกลไกสำคัญในการหล่อหลอมพฤติกรรมและความคิดของบุคคลให้ตั้งมั่นอยู่ในกรอบศีลธรรม โดยการเจริญสมาธิอย่างถูกต้องช่วยส่งเสริมความตระหนักรู้ (สติ) ความ

เข้าใจในเหตุปัจจัย (ปัญญา) และการควบคุมตน (วินัย) ซึ่งล้วนเป็นรากฐานของคุณธรรมและจริยธรรมที่มั่นคงและยั่งยืน

2) ศักยภาพของสมาธิในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม สมาธิมีศักยภาพสูงในการปลูกฝังและพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมในบุคคล ซึ่งสามารถอธิบายได้ในมิติทางจิตวิทยาและพฤติกรรมดังนี้

2.1) การส่งเสริมสติและความตระหนักรู้ (Mindfulness and Awareness)

การฝึกสมาธิโดยเฉพาะอย่างยิ่งวิปัสสนาสมาธิ ช่วยพัฒนาสติให้แข็งแกร่งขึ้นอย่างเป็นระบบ สติคือความระลึกรู้ในสิ่งที่กำลังกระทำ กำลังคิด กำลังรู้สึก และกำลังรับรู้ในขณะปัจจุบัน โดยปราศจากการตัดสินหรือการปรุงแต่ง เมื่อสติมีกำลัง บุคคลจะมีความตระหนักรู้ในตนเองมากขึ้น สามารถรับรู้ถึงแรงกระตุ้นภายใน ความคิด อารมณ์ และปฏิกิริยาของร่างกายได้อย่างชัดเจนและรวดเร็ว ความตระหนักรู้นี้เป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งในการควบคุมตนเองและตัดสินใจเลือกการกระทำที่ถูกต้องตามหลักจริยธรรม ตัวอย่างเช่น หากมีความโกรธเกิดขึ้น สติจะช่วยให้บุคคลรับรู้ถึงอารมณ์นั้นในขณะที่ยังไม่เกิดขึ้น โดยไม่เข้าไปยึดติดหรือถูกครอบงำ ทำให้มีช่องว่างในการพิจารณาและเลือกที่จะไม่แสดงออกด้วยพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมหรือก้าวร้าว นอกจากนี้ สติยังช่วยให้บุคคลตระหนักถึงผลกระทบของการกระทำของตนเองต่อผู้อื่นและสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาความรับผิดชอบและจริยธรรมเชิงสังคม

2.2) การพัฒนาปัญญาและการเห็นแจ้ง (Wisdom and Insight)

สมาธิเป็นฐานของการเกิดปัญญาที่แท้จริง เมื่อจิตสงบและตั้งมั่นอยู่ในสมาธิ บุคคลจะสามารถพิจารณาสิ่งต่างๆ ได้อย่างเป็นกลางและรอบด้าน ปราศจากอคติหรือกิเลสที่บดบัง ทำให้สามารถเห็นถึงความจริงของโลกและชีวิตตามหลักไตรลักษณ์ (อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา) ได้อย่างลึกซึ้ง ปัญญาที่เกิดจากการเจริญสมาธิ (ภาวนามยปัญญา) แตกต่างจากความรู้จากการฟัง (สุตมยปัญญา) หรือการคิดพิจารณา (จินตามยปัญญา) ตรงที่เป็นความรู้ที่เกิดจากการประจักษ์แจ้งด้วยตนเอง

การเห็นแจ้งในอนิจจัง (ความไม่เที่ยง) ทำให้บุคคลตระหนักว่าสรรพสิ่งล้วนเปลี่ยนแปลง ไม่คงที่ไม่ควรยึดมั่นถือมั่น การเห็นแจ้งในทุกขัง (ความทุกข์) ทำให้เข้าใจถึงสภาพที่ทนไต่ยากของสังขาร และการเห็นแจ้งในอนัตตา (ความไม่ใช่ตัวตน) ทำให้ลดความยึดมั่นในอัตตาตัวตน ซึ่งเป็นต้นเหตุของความเห็นแก่ตัวและความขัดแย้งต่างๆ ปัญญาที่เกิดจากการเจริญสมาธิช่วยให้บุคคลเข้าใจถึงผลของการกระทำทั้งดีและชั่ว (กรรมและผลของกรรม) ตลอดจนตระหนักถึงความไม่เที่ยงแท้ของสิ่งต่างๆ ซึ่งนำไปสู่การลดละความยึดมั่นถือมั่น ความโลภ ความโกรธ และความหลง การเข้าใจเหตุปัจจัยอย่างลึกซึ้งนี้ทำให้บุคคลมีแรงจูงใจที่จะกระทำแต่สิ่งที่เป็นกุศล เป็นประโยชน์ต่อตนเองและส่วนรวม และพัฒนาคุณธรรมระดับสูง เช่น เมตตา (ความปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุข) กรุณา (ความปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์) มุทิตา (ความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี) และอุเบกขา (ความวางใจเป็นกลาง) ซึ่งเป็นรากฐานของพฤติกรรมทางจริยธรรมที่บริสุทธิ์

2.3) การสร้างวินัยและการควบคุมตนเอง (Discipline and Self-Control)

การฝึกสมาธิจำเป็นต้องอาศัยวินัยและความเพียรพยายามอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง การควบคุมจิตให้อยู่กับอารมณ์เดียว ไม่ให้ฟุ้งซ่านหรือหลุด เป็นการใช้ฝึกฝนการควบคุมตนเองในระดับลึกซึ่งทางจิตวิทยา กระบวนการนี้ช่วยเสริมสร้าง "พลังใจ" หรือ "พลังจิต" (Willpower) ทำให้บุคคลมีความสามารถในการยับยั้งชั่งใจ (Impulse Control) และสามารถปฏิเสธสิ่งยั่วยุหรือแรงกระตุ้นที่ไม่พึงประสงค์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ เมื่อบุคคลสามารถควบคุมจิตใจตนเองได้ ย่อมสามารถควบคุมพฤติกรรมทางกายและวาจาได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น วินัยที่เกิดจากการฝึกสมาธินี้จะช่วยให้บุคคลสามารถยับยั้งชั่งใจ ไม่ประพฤตินิสัยที่ไม่ดี ไม่หลงไปกับกิเลส และมีความรับผิดชอบต่อน้ำที่และสังคม ความสามารถในการควบคุมตนเองนี้เป็นรากฐานสำคัญของการมีจริยธรรมที่มั่นคงและยั่งยืน เพราะช่วยให้บุคคลสามารถปฏิบัติตามหลักการทางจริยธรรมได้ แม้ในสถานการณ์ที่ยากลำบากหรือมีสิ่งยั่วยุ

2.4) การลดความเห็นแก่ตัวและส่งเสริมจิตสำนึกสาธารณะ (Reducing Selfishness and Fostering Public Consciousness)

การฝึกสมาธิช่วยให้จิตใจสงบและบริสุทธิ์ ลดอิทธิพลของกิเลสที่บดบังจิตใจ เช่น โลภะ (ความโลภ) โทสะ (ความโกรธ) โมหะ (ความหลง) เมื่อกิเลสเหล่านี้ลดลง ความเห็นแก่ตัวและความยึดมั่นในอัตตา (Ego-centrism) ก็จะลดลงตามไปด้วย การมีสมาธิยังช่วยให้บุคคลเปิดใจกว้างขึ้น มีความเข้าอกเข้าใจผู้อื่นมากขึ้น และตระหนักถึงการเชื่อมโยงกับสรรพสิ่งในฐานะส่วนหนึ่งของระบบนิเวศทางสังคมและธรรมชาติ สิ่งนี้ส่งเสริมการพัฒนาเมตตา กรุณา และจิตสำนึกสาธารณะ ซึ่งเป็นคุณธรรมสำคัญในการสร้างสังคมที่อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และมีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม การมองเห็นความเชื่อมโยงนี้จะนำไปสู่พฤติกรรมที่คำนึงถึงผลประโยชน์ของส่วนรวมมากกว่าผลประโยชน์ส่วนตนเพียงอย่างเดียว

3) แนวทางการบูรณาการสมาธิในบริบทสังคมไทยร่วมสมัย

เพื่อให้สมาธิสามารถเป็นกลไกสำคัญในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมในสังคมไทยได้อย่างเป็นรูปธรรม และยั่งยืน จึงควรมีการบูรณาการสมาธิเข้ากับระบบและวิถีชีวิตในด้านต่างๆ อย่างเป็นองค์รวมและมีกลยุทธ์ เช่น

3.1) การบูรณาการสมาธิในระบบการศึกษา

การนำสมาธิมาใช้ในสถานศึกษาเป็นแนวทางที่มีประสิทธิภาพอย่างยิ่งในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้แก่เด็กนักเรียนตั้งแต่เยาว์วัย ซึ่งเป็นวัยที่กำลังพัฒนาทั้งด้านร่างกาย จิตใจ และสติปัญญา: การจัดกิจกรรมสมาธิในชั้นเรียนและนอกหลักสูตร: ครูสามารถนำกิจกรรมสมาธิแบบสั้นๆ และง่ายๆ เช่น การฝึกหายใจอย่างมีสติ (Mindful Breathing) การกำหนดลมหายใจเข้าออก หรือการเดินจงกรมอย่างมีสติ มาใช้ในช่วงเริ่มต้นหรือระหว่างการเรียนรู้การสอน เพื่อช่วยให้นักเรียนมีสมาธิ จดจ่อกับการเรียน ลดความเครียดและความวิตกกังวล และเพิ่มความสามารถในการควบคุมอารมณ์ นอกจากนี้ควรส่งเสริมกิจกรรมนอกหลักสูตร

เช่น ชมรมสมาธิ การเข้าค่ายคุณธรรม หรือการเยี่ยมชมนิเวศและศูนย์ปฏิบัติธรรมเพื่อให้นักเรียนได้สัมผัสประสบการณ์จริงและเรียนรู้จากผู้มีประสบการณ์

การบรรจุวิชาสมาธิศึกษาหรือสอดแทรกในหลักสูตร: ควรพิจารณาบรรจุวิชาสมาธิศึกษาเป็นรายวิชาบังคับหรือเลือกในระดับชั้นที่เหมาะสม หรือสอดแทรกเนื้อหาและกิจกรรมการฝึกสมาธิเข้าไปในรายวิชาต่างๆ เช่น สุขศึกษา พระพุทธศาสนา หน้าที่พลเมือง หรือกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน โดยเน้นการฝึกปฏิบัติจริงควบคู่ไปกับความรู้ทางทฤษฎีและหลักธรรมที่เกี่ยวข้อง การออกแบบหลักสูตรควรคำนึงถึงพัฒนาการทางสติปัญญาและอารมณ์ของนักเรียนแต่ละช่วงวัย

การอบรมครูอาจารย์และบุคลากรทางการศึกษา: จัดอบรมให้ครูอาจารย์และบุคลากรทางการศึกษาทุกคนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการปฏิบัติสมาธิและหลักพุทธจิตวิทยาอย่างลึกซึ้ง และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอน การให้คำปรึกษา และการเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่นักเรียนได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม การพัฒนาศักยภาพของครูเป็นหัวใจสำคัญในการขับเคลื่อนการบูรณาการสมาธิในสถานศึกษาซึ่งสอดคล้องกับจรรยาบรรณวิชาชีพครู

การสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการปฏิบัติสมาธิ: โรงเรียนควรจัดให้มีพื้นที่สำหรับให้นักเรียนได้ฝึกสมาธิ เช่น ห้องปฏิบัติธรรม มุมสงบในห้องเรียน หรือสวนหย่อมสำหรับเดินจงกรม เพื่อให้นักเรียนสามารถฝึกสมาธิได้สะดวกและเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวันในโรงเรียน นอกจากนี้ บรรยากาศของโรงเรียนควรส่งเสริมความสงบ สันติ และการเคารพซึ่งกันและกัน

3.2) การบูรณาการสมาธิในการพัฒนานักวิชาชีพและองค์กร

การส่งเสริมการฝึกสมาธิในสถานประกอบการและองค์กรต่างๆ สามารถช่วยพัฒนาบุคลากรให้มีคุณภาพ มีประสิทธิภาพ และมีจริยธรรมในการทำงาน ซึ่งส่งผลดีต่อองค์กรโดยรวม การจัดกิจกรรมสมาธิในที่ทำงาน: จัดให้มีช่วงเวลาสั้นๆ สำหรับพนักงานได้ทำสมาธิ เช่น การทำสมาธิก่อนเริ่มงาน หรือในช่วงพักกลางวัน หรือจัดมุมสงบสำหรับปฏิบัติสมาธิในที่ทำงาน เพื่อช่วยลดความเครียด ความเหนื่อยล้า เพิ่มสมาธิและความสามารถในการตัดสินใจ และส่งเสริมการทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ

การจัดอบรมและสัมมนาด้านสมาธิและจริยธรรม: จัดอบรมและสัมมนาด้านสมาธิและการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมให้แก่พนักงานและผู้บริหารอย่างสม่ำเสมอ โดยอาจเชิญผู้เชี่ยวชาญด้านสมาธิหรือพระสงฆ์มาให้ความรู้และนำไปปฏิบัติ เพื่อส่งเสริมให้เกิดความตระหนักรู้และนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ในการทำงาน การแก้ปัญหา และการดำเนินชีวิตประจำวัน

การสร้างวัฒนธรรมองค์กรเชิงพุทธ: ผู้บริหารควรเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติธรรมและส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมในองค์กรอย่างจริงจัง โดยการกำหนดค่านิยมองค์กรที่ยึดหลักความซื่อสัตย์สุจริต ความโปร่งใส ความรับผิดชอบ และความเมตตา การสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่ส่งเสริมการมีสติและ จริยธรรมจะช่วยลดปัญหาการทุจริต ความขัดแย้ง และเพิ่มความผูกพันในการทำงาน

3.3) การบูรณาการสมาธิในชีวิตประจำวันและชุมชน

การนำสมาธิมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันของปัจเจกบุคคลและในระดับชุมชน จะช่วยเสริมสร้างรากฐานทางจิตใจที่มั่นคงและสร้างสังคมที่เข้มแข็ง: การปฏิบัติธรรมในครอบครัว: ส่งเสริมให้สมาชิกในครอบครัวร่วมกันฝึกสมาธิ สวดมนต์ หรือทำกิจกรรมทางศาสนาและคุณธรรมร่วมกันอย่างสม่ำเสมอ เพื่อสร้างความผูกพันในครอบครัว ปลูกฝังคุณธรรมให้แก่บุตรหลาน และสร้างบรรยากาศที่สงบสุขในบ้าน

การจัดตั้งและส่งเสริมศูนย์ปฏิบัติธรรมในชุมชน: สนับสนุนการจัดตั้งและส่งเสริมบทบาทของศูนย์ปฏิบัติธรรม วัด หรือกลุ่มปฏิบัติธรรมในชุมชน เพื่อให้เป็นสถานที่สำหรับประชาชนได้มาศึกษาและปฏิบัติธรรมร่วมกัน แลกเปลี่ยนประสบการณ์ และรับคำแนะนำจากผู้เชี่ยวชาญ

การรณรงค์และประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อสมัยใหม่: จัดกิจกรรมรณรงค์และประชาสัมพันธ์ให้ความรู้เกี่ยวกับประโยชน์ของสมาธิและการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมผ่านสื่อต่างๆ เช่น โทรทัศน์ วิทยุ สื่อสังคมออนไลน์ หรือแพลตฟอร์มดิจิทัล เพื่อให้ประชาชนทั่วไปตระหนักถึงความสำคัญและหันมาฝึกฝนตนเองในชีวิตประจำวัน

การนำหลักสมาธิมาใช้ในการแก้ปัญหาสังคม: ประยุกต์ใช้หลักสมาธิและพุทธจิตวิทยาในการบำบัดฟื้นฟูผู้กระทำผิด ผู้ติดสารเสพติด หรือผู้ที่เผชิญกับปัญหาทางจิตใจและสังคม เพื่อช่วยให้บุคคลเหล่านั้นสามารถพัฒนาสติ การควบคุมตนเอง และกลับมาใช้ชีวิตในสังคมได้อย่างปกติสุขและเป็นประโยชน์

4) งานวิจัยและหลักฐานเชิงประจักษ์ที่สนับสนุนบทบาทของสมาธิ

งานวิจัยจำนวนมากทั้งในและต่างประเทศได้ยืนยันถึงประโยชน์ของการฝึกสมาธิในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมและส่งเสริมสุขภาวะทางจิตใจอย่างมีนัยสำคัญ หลักฐานเชิงประจักษ์เหล่านี้มาจากหลากหลายสาขาวิชา อาทิ จิตวิทยา ประสาทวิทยา การศึกษา และสังคมวิทยา

การลดความเครียด ความวิตกกังวล และภาวะซึมเศร้า: งานวิจัยทางจิตวิทยาและประสาทวิทยาหลายชิ้นพบว่า การฝึกสมาธิ (โดยเฉพาะ Mindfulness-Based Stress Reduction: MBSR และ Mindfulness-Based Cognitive Therapy: MBCT) ช่วยลดระดับฮอร์โมนความเครียด (Cortisol) ลดกิจกรรมในสมองส่วนที่เกี่ยวข้องกับความกลัว (Amygdala) และเพิ่มกิจกรรมในสมองส่วนที่เกี่ยวข้องกับการควบคุมอารมณ์ (Prefrontal Cortex) ซึ่งนำไปสู่การลดความเครียด ความวิตกกังวล และภาวะซึมเศร้าได้อย่างมีนัยสำคัญ

การเพิ่มสมาธิ ความสามารถในการจดจ่อ และความจำ: การศึกษาด้านประสาทวิทยาแสดงให้เห็นว่าการฝึกสมาธิเป็นประจำสามารถเพิ่มความหนาแน่นของเนื้อเยื่อสมองในบริเวณที่เกี่ยวข้องกับการจดจ่อ การควบคุมความสนใจ และความจำ (เช่น Hippocampus และ Prefrontal Cortex) ซึ่งส่งผลดีต่อประสิทธิภาพในการเรียน การทำงาน และการตัดสินใจ

การส่งเสริมพฤติกรรมทางจริยธรรมและคุณธรรม: การศึกษาบางชิ้นชี้ให้เห็นว่าผู้ที่ฝึกสมาธิเป็นประจำมีแนวโน้มที่จะมีพฤติกรรมที่เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีความเมตตา และมีความรับผิดชอบต่องสังคมมากขึ้น การพัฒนา

สติและความตระหนักรู้ที่เกิดจากสมาธิช่วยให้บุคคลสามารถตัดสินใจเลือกการกระทำที่ถูกต้องตามหลักจริยธรรมได้ดีขึ้น โดยลดอิทธิพลของอคติและความเห็นแก่ตัว

การพัฒนาความเห็นอกเห็นใจและเมตตา: งานวิจัยเกี่ยวกับการฝึกเมตตาภาวนา (Loving-Kindness Meditation) พบว่าสามารถเพิ่มความรู้สึกเห็นอกเห็นใจผู้อื่น (Empathy) และความปรารถนาดีต่อสรรพสัตว์ ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของพฤติกรรมเชิงจริยธรรมและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

การประยุกต์ใช้ในสถานศึกษา: งานวิจัยเกี่ยวกับการนำสมาธิไปประยุกต์ใช้ในโรงเรียน (เช่น Mindfulness in Schools Project) แสดงให้เห็นว่านักเรียนที่ได้รับการฝึกสมาธิมีพฤติกรรมที่ดีขึ้น มีความรุนแรงลดลง มีความสามารถในการจัดการอารมณ์ได้ดีขึ้น และมีผลการเรียนที่ดีขึ้น

การประยุกต์ใช้ในการบำบัดและฟื้นฟู: สมาธิบำบัดถูกนำมาใช้ในการรักษาผู้ป่วยที่มีปัญหาสุขภาพจิต เช่น โรควิตกกังวล โรควิตกกังวล การติดสารเสพติด และภาวะบาดแผลทางจิตใจ (PTSD) โดยพบว่าช่วยให้ผู้ป่วยมีอาการดีขึ้น ลดการกลับไปติดซ้ำ และสามารถกลับมาใช้ชีวิตในสังคมได้อย่างปกติสุขและมีคุณภาพ

หลักฐานเชิงประจักษ์เหล่านี้ตอกย้ำถึงศักยภาพของสมาธิในการเป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพและได้รับการยอมรับในระดับสากลในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม สุขภาวะทางจิตใจ และคุณภาพชีวิตทั้งในระดับบุคคลและระดับสังคม

5) อุปสรรคและความท้าทายในการบูรณาการสมาธิ

แม้ว่าสมาธิจะมีศักยภาพสูงในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม แต่การบูรณาการสมาธิเข้ากับบริบทสังคมไทยร่วมสมัยยังคงเผชิญกับอุปสรรคและความท้าทายหลายประการ ซึ่งจำเป็นต้องได้รับการพิจารณาและแก้ไขอย่างรอบคอบดังนี้

ความเข้าใจผิดและทัศนคติที่ไม่ถูกต้องเกี่ยวกับสมาธิ: ประชาชนบางส่วนยังคงมีความเข้าใจผิดว่าสมาธิเป็นเรื่องของศาสนาเท่านั้น เป็นเรื่องลึกลับ ซับซ้อน หรือเป็นเรื่องที่ยากเกินไปสำหรับบุคคลทั่วไปที่จะปฏิบัติ ทำให้ขาดแรงจูงใจในการฝึกฝน นอกจากนี้ บางคนอาจมองว่าสมาธิเป็นการหลีกเลี่ยงปัญหาหรือเป็นเพียงการพักผ่อนชั่วคราว ไม่ได้ตระหนักถึงศักยภาพในการพัฒนาตนเองอย่างแท้จริง

การขาดบุคลากรที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญและมาตรฐาน: การขาดแคลนครูอาจารย์หรือผู้ฝึกสอนสมาธิที่มีความรู้ความเข้าใจอย่างลึกซึ้งในหลักการและวิธีการปฏิบัติที่ถูกต้อง รวมถึงขาดมาตรฐานในการฝึกอบรมและรับรองผู้สอน เป็นอุปสรรคสำคัญในการขยายผลการปฏิบัติสมาธิอย่างมีคุณภาพ การสอนที่ผิดพลาดหรือไม่เหมาะสมอาจนำไปสู่ผลลัพธ์ที่ไม่พึงประสงค์

ความเร่งรีบและวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไป: วิถีชีวิตที่เร่งรีบในสังคมสมัยใหม่ การแข่งขันที่สูงขึ้น และการพึ่งพาเทคโนโลยีอย่างหนัก ทำให้ผู้คนมีเวลาน้อยลงในการให้ความสำคัญกับการพัฒนาจิตใจและการฝึกสมาธิ หลายคนรู้สึกว่ามีไม่เวลาหรือไม่มีพื้นที่ส่วนตัวสำหรับการปฏิบัติ

การขาดการสนับสนุนด้านนโยบายและทรัพยากรจากภาครัฐและเอกชน: แม้จะมีการตระหนักถึงความสำคัญ แต่การสนับสนุนด้านนโยบาย งบประมาณ และทรัพยากรสำหรับการส่งเสริมการฝึกสมาธิและการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมในวงกว้างยังไม่เพียงพอ ทำให้โครงการต่างๆ ขาดความต่อเนื่องและไม่สามารถเข้าถึงประชาชนได้อย่างทั่วถึง

ความท้าทายในการวัดผลและการประเมินผล: การวัดผลและประเมินผลลัพธ์ของการฝึกสมาธิในเชิงคุณธรรมจริยธรรมยังคงเป็นเรื่องที่ท้าทาย เนื่องจากเป็นสิ่งที่จับต้องได้ยาก เป็นนามธรรม และต้องใช้ระยะเวลาในการเห็นผลลัพธ์ที่ชัดเจน การขาดเครื่องมือและวิธีการประเมินที่แม่นยำและเป็นที่ยอมรับ ทำให้ยากต่อการแสดงให้เห็นถึงประสิทธิผลและสร้างความเชื่อมั่นในการลงทุน

การประยุกต์ใช้ที่ไม่เหมาะสมกับบริบท: การนำหลักสมาธิไปประยุกต์ใช้โดยไม่คำนึงถึงบริบททางวัฒนธรรม สังคม และความเชื่อของแต่ละกลุ่มเป้าหมาย อาจทำให้เกิดความไม่เข้าใจหรือไม่ยอมรับ ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการขยายผลในวงกว้าง

การแก้ไขอุปสรรคเหล่านี้จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วน ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน สถาบันการศึกษา องค์กรศาสนา และภาคประชาสังคม ในการสร้างความเข้าใจที่ถูกต้อง จัดหาบุคลากรที่มีคุณภาพ สนับสนุนทรัพยากร และพัฒนารูปแบบการนำสมาธิไปประยุกต์ใช้ที่เหมาะสมกับบริบทสังคมไทยอย่างยั่งยืนและมีประสิทธิภาพ

6) ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและการปฏิบัติ

เพื่อให้การบูรณาการสมาธิเพื่อปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมในสังคมไทยเป็นไปอย่างยั่งยืนมีประสิทธิภาพ และเข้าถึงประชาชนทุกภาคส่วน ควรมีข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและการปฏิบัติดังนี้

6.1) ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย: กำหนดให้สมาธิเป็นวาระแห่งชาติและนโยบายสาธารณะ: รัฐบาลควรกำหนดให้การส่งเสริมการฝึกสมาธิและการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมเป็นวาระแห่งชาติที่สำคัญ โดยมีแผนยุทธศาสตร์ที่ชัดเจน และจัดสรรงบประมาณสนับสนุนอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรม เพื่อขับเคลื่อนโครงการและกิจกรรมต่างๆ ในระดับประเทศอย่างต่อเนื่อง

บรรจุสมาธิศึกษาในหลักสูตรการศึกษาของชาติอย่างเป็นระบบ: กระทรวงศึกษาธิการควรพิจารณาบรรจุเนื้อหาและกิจกรรมการฝึกสมาธิในทุกระดับการศึกษา ตั้งแต่ปฐมวัย ประถมศึกษา มัธยมศึกษา จนถึงอุดมศึกษา โดยออกแบบหลักสูตรที่เหมาะสมกับพัฒนาการของแต่ละช่วงวัย และเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาบุคลากรภาครัฐและเอกชนอย่างต่อเนื่อง

ส่งเสริมการวิจัยและพัฒนาองค์ความรู้: สนับสนุนทุนวิจัยและพัฒนาารูปแบบการฝึกสมาธิที่หลากหลายและเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายที่แตกต่างกัน (เช่น เด็ก เยาวชน ผู้สูงอายุ ผู้ป่วย หรือผู้ต้องขัง) รวมถึงการวิจัยผลกระทบของการฝึกสมาธิที่มีต่อคุณธรรมจริยธรรม สุขภาพจิต และประสิทธิภาพการทำงานในบริบทไทย โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยที่เข้มแข็งและเป็นที่ยอมรับในระดับสากล

สร้างเครือข่ายความร่วมมือและบูรณาการการทำงาน: ส่งเสริมความร่วมมือระหว่างภาครัฐ (เช่น กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงวัฒนธรรม) องค์กรศาสนา สถาบันการศึกษา ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม ในการจัดกิจกรรม โครงการ และศูนย์กลางการเรียนรู้ด้านสมาธิและคุณธรรม จริยธรรม เพื่อให้เกิดการทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพ

กำหนดมาตรฐานและการรับรองผู้สอนและสถาบันฝึกอบรม: พิจารณากำหนดมาตรฐานและแนวปฏิบัติสำหรับการฝึกสมาธิและผู้สอน รวมถึงการรับรองสถาบันฝึกอบรม เพื่อให้เกิดความน่าเชื่อถือ มั่นใจในคุณภาพของการจัดกิจกรรม และป้องกันการสอนที่ผิดพลาดหรือไม่เหมาะสม

6.2 ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ:

พัฒนาหลักสูตรและสื่อการเรียนรู้ที่หลากหลายและเข้าถึงง่าย: สร้างสรรค์หลักสูตรและสื่อการเรียนรู้เกี่ยวกับการฝึกสมาธิที่เข้าใจง่าย น่าสนใจ และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้จริง โดยใช้รูปแบบที่หลากหลาย เช่น หนังสือ คู่มือ แอปพลิเคชันบนสมาร์ทโฟน พอดแคสต์ วิดีโอ หรือเกมเพื่อการเรียนรู้

จัดฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการสำหรับกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ: จัดฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการให้แก่ครูอาจารย์ บุคลากรสาธารณสุข ผู้นำชุมชน ผู้นำองค์กร และผู้สนใจทั่วไป เพื่อให้มีความรู้และทักษะในการนำสมาธิไปถ่ายทอดและประยุกต์ใช้ในบทบาทหน้าที่ของตนเองได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม

ใช้เทคโนโลยีและสื่อสมัยใหม่ในการเผยแพร่: ประยุกต์ใช้เทคโนโลยีและสื่อสมัยใหม่ เช่น แพลตฟอร์มออนไลน์ สื่อสังคมออนไลน์ หรือแอปพลิเคชันสำหรับฝึกสมาธิ ในการเผยแพร่ความรู้และส่งเสริมการฝึกสมาธิให้เข้าถึงประชาชนในวงกว้าง โดยเฉพาะกลุ่มคนรุ่นใหม่

สร้างต้นแบบและชุมชนตัวอย่าง: ส่งเสริมและประชาสัมพันธ์ชุมชน องค์กร หรือบุคคลที่เป็นต้นแบบในการนำสมาธิไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันหรือในการทำงานจนประสบผลสำเร็จ เพื่อเป็นแรงบันดาลใจและเป็นกรณีศึกษาให้ผู้อื่นนำไปปรับใช้

ส่งเสริมการปฏิบัติสมาธิอย่างต่อเนื่องและเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต: เน้นย้ำความสำคัญของการปฏิบัติสมาธิอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่องในชีวิตประจำวัน มิใช่เพียงแค่การเข้าร่วมกิจกรรมเป็นครั้งคราว โดยอาจส่งเสริมการสร้างกลุ่มปฏิบัติธรรมขนาดเล็กในชุมชนหรือองค์กร เพื่อให้เกิดการสนับสนุนและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างกัน

3. สรุป

สมาธิในฐานะกลไกกลางและหัวใจสำคัญของไตรสิกขา มีบทบาทเชิงรุกในการยกระดับจิตใจของมนุษย์จากการควบคุมจากภายนอก ไปสู่การกระทำด้วยความเข้าใจ ตระหนักรู้ และเจตนาที่บริสุทธิ์จากภายใน การฝึกสมาธิอย่างถูกต้องและต่อเนื่องช่วยส่งเสริมให้เกิดสติที่มั่นคง ปัญญาที่เห็นแจ้งในสภาวะธรรมและความสามารถในการควบคุมจิตใจตนเอง ซึ่งเป็นแก่นแท้ของคุณธรรมจริยธรรมที่ยั่งยืน

การนำสมาธิมาบูรณาการเข้ากับวิถีชีวิตในทุกระดับของสังคมไทย ไม่ว่าจะเป็นในระบบการศึกษา การพัฒนาวิชาชีพและองค์กร หรือในชีวิตประจำวันของปัจเจกบุคคลและชุมชน จึงเป็นแนวทางที่มีศักยภาพสูง และมีความจำเป็นอย่างยิ่งในการฟื้นฟูจิตใจของคนในชาติ และพัฒนาสังคมไทยให้มีรากฐานแห่งคุณธรรม จริยธรรมที่มั่นคงและมีคุณภาพอย่างยั่งยืนในระยะยาว

การขับเคลื่อนวิสัยทัศน์นี้จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วน ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน สถาบันการศึกษา องค์กรศาสนา และภาคประชาสังคม ในการสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับสมาธิ สนับสนุนการวิจัยและพัฒนาองค์ความรู้ จัดหาบุคลากรที่มีคุณภาพ และสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการฝึกฝนจิตใจอย่างต่อเนื่อง หากมีการส่งเสริมและบูรณาการสมาธิเข้ากับวิถีชีวิตในทุกระดับอย่างเป็นรูปธรรม และมีกลยุทธ์ จะสามารถสร้างสังคมไทยที่มีรากฐานทางจิตใจที่มั่นคง มีความสงบสุข และเป็นแบบอย่างที่ดีในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมในระดับสากล

4) เอกสารอ้างอิง

- พระธรรมมงคลญาณ (หลวงพ่อวิริยังค์ สิรินฺธโร). (2023). *หลักสูตรครูสมาธิ*. กรุงเทพฯ: หจก. พิษณิ.
- พระอธิการธรรมวิโรจน์ สุริโย และคณะ. (2566). *การส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย*. วารสารครุศาสตร์ปริทรรศน์ฯ ปีที่ 10 ฉบับที่ 1.
- พลภัทร์ โล่เสถียรกิจ. (2568). *บทความฟื้นฟูวิชาการจิตบำบัดด้วยสติ ในผู้ป่วยซึมเศร้า*. วารสารสถาบันจิตเวชศาสตร์สมเด็จเจ้าพระยา ปีที่ 9 ฉบับที่ 1.
- พิมพ์นิภา วงศ์คำจันทร์. (2563). *การพัฒนานักเรียนตามแนวพระพุทธศาสนา (ไตรสิกขา) ด้วยกิจกรรมวิถีพุทธ โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยรามคำแหง (ฝ่ายมัธยม)*. Journal of Modern Learning Development.
- พิงเนตร สถุขดีนิรันดร์. (2563). *สมาธิบำบัดทางการแพทย์*. วารสารสรรพสิทธิเวชสาร ปีที่ 41 ฉบับที่ 1.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สุจิตรา ทิพย์บุรี และคณะ. (2565). *ไตรสิกขา : กระบวนการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีในสังคม*. รายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ 4 “พุทธศาสนาและปรัชญา : แนวคิด มุมมอง สู่สันติภาพ”.
- Alyssa A. Green, BSN, RN and Group. (2021). *The Effects of Mindfulness Meditation on Stress and Burnout in Nurses*. American Holistic Nurses Assosiation. Vol. 39, May.
- Andreas Michalsen and Group. (2016). *Effectiveness of focused meditation for patients with chronic low back pain—A randomized controlled clinical trial*. Complementary Therapies in Medicine. Vol. 26, June.

Volume 5 No 3 (September – December 2025)

ปีที่ 5 ฉบับที่ 3 (กันยายน – ธันวาคม 2568)

~ AA 72 ~

Wishing Journal Review.

วารสารภาวนาสารปริทัศน์

Pamela van der Riet and Group. (2018). *The effectiveness of mindfulness meditation for nurses and nursing students: An integrated literature review*. Nurse Education Today. Vol. 65, June.

Singchai Sayasouk. (2023). *Vihara Dharma in Daily Life*. BUDDHO (October-December 2023) Vol. 2 No. 4.

หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวกับการพัฒนาภาวะผู้นำสำหรับการสอนสังคมศึกษา

Buddhist Principles Related to Leadership Development for Social Studies Teaching

พระสมุห์สมพร ตีส์สวโร (สุรสีห์)

ดุขฎีบัณฑิต สาขาวิชาการสอนสังคมศึกษา คณะครุศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Phra Samu Somporn Tissavaro (Surasit)

Ph.d Student for Department Teaching Social Studies, Faculty of Education

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

E-mail: 2021samaporn@gmail.com.

บทคัดย่อ

หลักพุทธธรรมกับการพัฒนาภาวะผู้นำสำหรับการสอนสังคมศึกษา เป็นสิ่งที่สร้างพลังในการทำงานให้ประสบความสำเร็จและพัฒนา คุณภาพงานให้ดียิ่งขึ้นไป จงหมั่นเรียนรู้งานตลอดเวลา มีความพยายามและอดทนในการทำงานที่ไม่ย่อท้อกลัวปัญหาอุปสรรคใด ๆ เป็นคนรอบคอบในการทำงาน มั่นตรวจตราพิจารณาในสิ่งที่ทำ ไม่ประมาทมีการ วางแผนวิเคราะห์ผลดีและผลเสียเพื่อนำมาปรับปรุง อีกทั้งจะเป็นเครื่องมือชีวิตที่สำคัญในการทำงานของผู้นำ ไม่ว่าจะแสดงออกมาใน รูปแบบใด พุทธธรรมในที่นี่จึงหมายถึง คุณธรรมที่เป็นตัวกลางสำคัญของทั้ง “ผู้นำที่ดี (มีคุณธรรม) จึงสามารถนำพา บริหารหมู่คณะ หรือองค์กรให้เจริญรุ่งเรือง” ผู้นำต้องมีลักษณะเฉพาะตัวในการทำงาน ให้เกิดผลประโยชน์สูงสุดในองค์กรที่รับผิดชอบ สามารถกำหนดการบทบาทการทำงานตามแนวหลักธรรม ได้แสดงออกมาหลาย รูปแบบไม่ตายตัว แต่ได้อาศัยหลักสำคัญเสมือนเป็น เป้าหมายโดยรวมนำหลักธรรม บางประการมาพิจารณา เปรียบเทียบทางวิชาการที่ได้ศึกษาในพระพุทธศาสนา

คำสำคัญ: หลักพุทธธรรม, การพัฒนาภาวะผู้นำ, การสอนสังคมศึกษา

Abstract

Buddhist principles play a vital role in empowering individuals to achieve success in their work and improve its quality. Continuous learning, perseverance, and resilience in the face of challenges are essential traits for effective leadership. Leaders should approach their tasks with diligence, paying close attention to details and regularly evaluating their work. By avoiding complacency and engaging in thoughtful planning and analysis of both benefits and drawbacks, they can make meaningful improvements. These principles serve as key indicators

of effective leadership, regardless of how they are expressed. In this context, Buddhist principles refer to the virtues that underpin ethical and moral leadership. A virtuous leader is capable of guiding and managing a team or organization toward growth and prosperity. Leadership involves unique traits that maximize the benefits for the organization under their care. Leaders can adapt their roles and actions in alignment with Buddhist principles, which offer flexible but foundational guidance. By incorporating select principles, leaders can compare and apply these teachings academically within the framework of Buddhist studies.

Keyword: Buddhist Principles, Leadership Development, Social Studies Teaching

1. บทนำ

การศึกษาเกี่ยวกับภาวะผู้นำตามหลักพุทธธรรม ในทัศนะของพระพุทธศาสนา มีนักวิชาการพุทธศาสนาเป็นที่เคารพกับบุคคลทั่วไป ได้ให้ความหมายภาวะผู้นำในทางพระพุทธศาสนาดังต่อไปนี้

ทางพระพุทธศาสนานักวิชาการได้ให้ความหมายของผู้นำและภาวะผู้นำตามหลักพุทธธรรม เป็นที่ยอมรับและนักวิจัยหลาย ๆ ท่านได้เสนอไว้ดังนี้พุทธทาสภิกขุ กล่าวว่า ผู้นำ คือ คำว่า ประมุข มาจากคำว่า ปะ แปลว่า ทั้งหมดทั้งสิ้น และมุข แปลว่า หน้า รวมเป็น ปมุข มีความหมายว่า หน่วยออก หน้าทั้งหมดทั้งสิ้น คือลักษณะแห่งผู้นำนั่นเอง เป็นการนำอย่างสัตบุรุษ นอกจากนี้ พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ให้ความหมายว่า ผู้นำ คือผู้ชักพาให้คนอื่นเคลื่อนไหวหรือกระทำการทิศทางที่ผู้นำ กำหนดเป้าหมายไว้ หลายคนมีบทบาทเป็นผู้นำกันอยู่แล้ว เช่นเป็นผู้นำองค์กร ผู้นำสมาคม ผู้นำวัดและ แม้กระทั่งหัวหน้าครอบครัวก็จัดว่าเป็นผู้นำ (พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2548: 34) นำไปสู่สิ่งที่ตั้งงามเป็นประโยชน์แก่มหาชน ส่วนการนำไปในทางชั่ว ต่ำ เสียหาย เช่น เป็นหัวหน้าโจร พาลูกน้องไปปล้นหรือลักขโมย หรือการตั้งตนเป็นหัวหน้าไปพาดคนค้ายาเสพติด ก็คงไม่นับว่าเป็นผู้นำหรือมีภาวะผู้นำ เพราะไม่สัมพันธ์ กับเป้าหมายที่ตั้งงาม และมีได้ตั้งอยู่บนฐานแห่งศีลธรรม คุณธรรม และสติปัญญา (พระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุสลจิตฺโต), 2548: 53) จากการให้ความหมายของคำว่า ผู้นำ ตามพระพุทธศาสนาที่กล่าวมานี้

การที่พระพุทธศาสนาเน้นคุณธรรมเป็นสำคัญเพราะถือว่าเมื่อผู้มีความดีแล้วประชาชน ย่อมอยู่เป็นสุข คุณธรรมของการเป็นผู้นำนั้นเป็นหลักของการบริหารที่ดี เรียกว่าธรรมาธิปไตย หมายถึง การบริหารโดยถือธรรมเป็นใหญ่ กล่าวคือ ยึดหลักบรรทัดฐาน (norm) หลักการ (principle) และ คุณธรรม (virtue) เป็นแนวทางในการบริหารจัดการ และการบริหารกิจการงานคณะสงฆ์นั้นต้องใช้ทั้ง พระเดชและพระคุณหรือใช้อำนาจและคุณธรรมซึ่งจะทำให้ได้ทั้งน้ำใจและผลของงาน (พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2536: 17 – 18) ในหลักธรรม ทางพระพุทธศาสนา ได้กล่าวถึงภาวะผู้นำว่า มีลักษณะใช้ทั้งพระเดชและพระคุณ ตีเตียน หรือชี้ผิดถูกที่ควรติ หรือชี้ข้อผิดข้อถูก ซึ่งหลักธรรมต่าง ๆ ทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏใน

พระไตรปิฎก ผู้นำคณะสงฆ์ ในทุกระดับสามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับยุคปัจจุบันได้เป็นอย่างดี โดยใช้ควบคู่กับกฎหมาย รัฐธรรมนูญ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎมหาเถรสมาคม และระเบียบข้อบังคับ ก็จะสามารถทำให้ระบบการพัฒนาภาวะผู้นำสังคมของพระสงฆ์ตามแผนปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนาในเขตการปกครองคณะสงฆ์ จังหวัดสิงห์บุรี ให้บรรลุวัตถุประสงค์และมีประสิทธิภาพ

2. พระสูตรที่สนับสนุนเกี่ยวกับการพัฒนาภาวะผู้นำ

ในทศตปิณฑกสูตรว่า อธิบายไว้ว่า ผู้นำจะต้องประกอบด้วยลักษณะ ดังนี้

1) จักขุมา คือ เป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกลสามารถมองสภาพเหตุการณ์ออก และจะ วางแผนเตรียมรับ หรือรุกได้อย่างไร เช่น ถ้าเป็นพ่อค้าหรือนักบริหารธุรกิจ ต้องรู้ว่าสินค้าที่ไหนได้ราคา ถูก แล้วนำไปขายที่ไหนจึงได้ราคาแพง ต้องสามารถวางแผนและฉลาดในการใช้คน คุณลักษณะข้อนี้ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Conceptual Skill คือ ชำนาญในการใช้ความคิด

2) วิจูโร คือเป็นผู้ชำนาญในงาน สามารถรู้จักวิธีการไม่บกพร่องในหน้าที่ที่ตนได้รับผิดชอบ จัดการธุระได้ดี มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน เช่น พ่อค้าเพชรต้องดูออกว่าเป็นเพชรแท้หรือเพชรเทียม แพทย์หัวหน้าคณะผ่าตัดต้องเชี่ยวชาญการผ่าตัด คุณลักษณะข้อนี้ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Technical Skill คือ ความชำนาญด้านเทคนิค

3) นิสสยสัมปันโน คือ ฟังพวาอาศัยคนอื่นได้ เป็นผู้ที่มีมนุษยสัมพันธ์ดี ได้รับความเชื่อถือจาก ผู้อื่น เช่นพ่อค้าเดินทางไปค้าขายต่างเมืองก็มีพ่อค้าในเมืองนั้นๆให้ที่พักอาศัยหรือให้กู้ยืมเงินเพราะมี เครดิตดี นักบริหารที่ดีต้องผูกใจคนไว้ได้ คุณลักษณะข้อนี้ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Human Relation Skill คือ ความชำนาญด้านมนุษยสัมพันธ์

ในสังฆโสภณสูตร อธิบายไว้ว่าผู้นำจะต้องประกอบด้วยคุณธรรมจะต้องวางตัวในกฎระเบียบ อย่างเคร่งครัด พระพุทธองค์ได้แสดงถึงลักษณะคุณสมบัติของผู้นำหรือผู้บริหารไว้ว่า

1) วิยตโต เป็นผู้ที่มีปัญญาสามารถใช้หลักในทางพระพุทธศาสนาผู้มีปัญญา ต้อง ประกอบด้วยปัญญาทางธรรม และทางโลก เปรียบได้กับปัจจุบันคือ เชี่ยวชาญทั้งทฤษฎี และการปฏิบัติ

2) วินีโต เป็นผู้มีระเบียบวินัยดี กล่าวคือ เป็นผู้นำเป็นแบบ แบบในที่นี่คือแบบอย่าง เช่น การรักษาระเบียบ วินัย ยึดถือปฏิบัติให้เป็นแบบอย่าง

3) วิสารโท เป็นผู้แก่กล้ากล้า กล้าหาญ เป็นบุคคลที่มีความกล้าหาญมีพลังสองอย่างในตัว คือ พลังกาย และพลังใจที่เข้มแข็ง เมื่อมีพลังดังกล่าว ย่อมสามารถแสดงออกให้เห็นว่า บุคคลผู้นั้นมีความ กล้าหาญ

4) พหุสุโต เป็นผู้มีความรู้ สามารถมีความจำมาก เช่น พระอานนท เป็นผู้ที่ได้รับการยก ย่องว่าเป็นผู้มีความจำดีมาก หากพระพุทธเจ้าแสดงธรรมเรื่องใด หรือตรัสเรื่องใด กับผู้ใด พระอานนทนั้น สามารถจำรายละเอียดได้ครบทั้งหมด

5) อัมมานุอัมมปฏิปันโน เป็นผู้ปฏิบัติธรรม เป็นผู้มีความคุณธรรม รักษาความถูกต้องในสิ่งที่ถูกที่ ควรหลักสัปปริสธรรม ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการ มี 7 ประการ (อง.จตุกก. (ไทย) 21/7/9-10) คือ

1) อัมมัญญา หมายถึง “ความเป็นผู้รู้จักเหตุ” เป็นผู้รู้จักเหตุ เช่น รู้จักว่าสิ่งนี้เป็นเหตุแห่ง สุขสิ่งนี้เป็นเหตุแห่งทุกข์ คือ เห็นเหตุหรือการกระทำเกิดขึ้นในปัจจุบัน แล้วรู้ว่า จะส่งผลในอนาคตอย่างไร เพื่อเป็นข้อมูลเตือนภัย

2) อตถัญญา หมายถึง “ความเป็นผู้รู้จักผล” เป็นผู้รู้ว่าสุขเป็นผลแห่งเหตุอันนี้ทุกข์เป็นผล แห่งเหตุอันนี้คือ เห็นผลที่เกิดขึ้นในปัจจุบันแล้วรู้ว่าเกิดจากสาเหตุอะไร ในอดีตเพื่อเป็นข้อมูลในการแก้ไข ปัญหา หรือใช้ประโยชน์ในปัจจุบันและอนาคต

3) อตถัญญา หมายถึง “ความเป็นผู้รู้จักตน” เป็นผู้รู้ว่าโดยชาติตระกูลยศศักดิ์สมบัติ บริวาร ความรู้และคุณธรรมเพียงเท่านี้ ๆ แล้ว ประพฤติตนให้สมควรแก่ที่เป็นอยู่อย่างไรคือมองตัวเองหรือ องค์กร แล้วทบทวนดูว่าสถานะที่ตัวเองเป็นและ ฐานะที่ตัวเองมีเป็นอย่างไรเพื่อเป็นข้อมูลในการบริหาร ตน บริหารงานอย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

4) มัตถัญญา “ความเป็นผู้รู้จักประมาณ” เป็นผู้รู้ในการแสวงหาเครื่องเลี้ยงชีวิตแต่โดย ทางที่ ชอบและรู้จักประมาณในการ บริโภคแต่พอควรคือ มองงานที่ตนเองทำอยู่แล้วพิจารณาวิเคราะห์ด้วย ปัญญา ว่าความพอเหมาะความพอดี ความพอเพียงอยู่ที่ไหนเท่าไรเพื่อจะได้กำหนดแผนการปฏิบัติได้ เหมาะสมอันมุ่ง ไปสู่ผลลัพธ์อย่างดีเลิศ

5) กาลัญญา หมายถึง “ความเป็นผู้รู้จักกาลเวลา” เป็นผู้รู้ว่าเวลานี้เป็นเวลาอันสมควรใน อัน ประกอบกิจนั้น ๆ คือ มองงานที่จะทำแล้วพิจารณาบริหารเวลาโดยดำเนินการปฏิบัติว่าควรจะทำให้ทันเวลา กำหนดทำให้ถูกเวลาที่ ต้องทำและทำตามเวลาที่กำหนดและทำให้เริ่มและเสร็จตามเวลาที่วางแผนโดย คำนึงถึงวิธีที่ก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด

6) ปริสัญญา หมายถึง “ความเป็นผู้รู้จักชุมชน” เป็นผู้รู้ว่ากิจการที่จะต้องประพฤติดต่อ ชุมชนนั้น ๆ ว่าชุมชนหมู่นี้เมื่อเข้าไปหาจะต้องประพฤติดต่อชุมชนนั้น ๆ ว่าชุมชนหมู่นี้เมื่อเข้าไปหาจะต้องทำ กิริยาอย่าง นี้จะต้องพูดอย่างนี้ คือ มองงานของตัวเองว่าต้องเกี่ยวข้องกับชุมชนอะไรบ้างในเชิงธุรกิจและมีผลกระทบ สิ่งแวดล้อมอย่างไรแล้วชุมชนนั้นคิดอย่างไรเดือร่อนอย่างไรเชื่ออย่างไรเพื่อเราจะได้ปฏิบัติเข้า กับสังคมได้ อย่างถูกต้อง

7) บุคคลัญญา หมายถึง “ความเป็นผู้รู้จักบุคคล” เป็นผู้รู้วิธีเลือกบุคคลว่าผู้นี้เป็นคนดี ควรคบผู้ นี้เป็นคนไม่ดีไม่ควรคบ คือการวางแผนการบริหารงานต้องใช้คนทำงานและจำเป็นต้องติดต่อกับ บุคคลใน ชุมชนการจัดหาคนเข้าทำงานต้องสอบถามสัมภาษณ์คนเข้าเป็นพนักงานต้องเลือกให้ถูกต้องกับ ความรู้ ความสามารถและต้องเป็นคนดีด้วยงานจึงจะบรรลุความสำเร็จ

3. คุณสมบัติกับระดับเกี่ยวกับการพัฒนาภาวะผู้นำ

คุณสมบัติของผู้นำมีความสำคัญขึ้นอยู่กับระดับของความแตกต่างของตัวผู้นำ ถ้าเป็นผู้นำระดับสูงรับผิดชอบในการวางแผนและดูแลคนจำนวนมาก ข้อที่

1. และข้อที่ 3 มีความสำคัญมาก ข้อที่ 2 มีความสำคัญน้อยเพราะสามารถใช้ผู้ใต้บังคับบัญชาที่มีความรู้ความชำนาญเฉพาะด้านได้ สำหรับผู้นำ ระดับกลางทั้งสามข้อมีความสำคัญพอ ๆ กัน คือ มีความเฉพาะด้าน มีมนุษยสัมพันธ์เพื่อนร่วมงานที่ มองเห็นการณ์ไกล ด้วยคุณธรรมของผู้นำเป็นผู้ทำหมูให้งามมีความกล้าหาญแกล้วกล้า เรียกว่าเวสารัชชกรณธรรม 5 ดังนี้ คือ

1.1 เป็นผู้มี (ศรัทธา) มีเหตุผล มั่นใจในหลักการและในการทำดี

1.2 เป็นผู้มี (ศีล) มีระเบียบวินัยดีความประพฤติถูกต้องดีงาม ไม่ผิดศีลธรรม

1.3 เป็นผู้มี (พาหุสัจจะ) ความเป็นผู้ได้ศึกษาเล่าเรียนมาก

1.4 เป็นผู้มี (วิริยารัมภะ) มีความเพียรมั่นคงจริงจังในกิจการนั้น ๆ

1.5 เป็นผู้มี (ปัญญา) ความรอบรู้เข้าใจเหตุผล ดี ชั่ว รู้คิด รู้วินิจฉัย รู้หลักการ (พระราชวรมณี (ประยูร ธาดา, 2528: 206) คุณสมบัติที่กล่าวมาข้างต้นทำให้ผู้นำเป็นคนประพฤตินดีมีความกล้าหาญไปอยู่ในสถานที่ใดเป็นที่เคารพนับถือของผู้ใต้บังคับบัญชาตรงกับจุดหมายที่ว่า “ผู้นำที่ดีไม่มีเสื่อม” ของผู้นำประชาย เปี่ยม สมบูรณ์ ได้นำเสนอผู้นำทางการเมือง และผู้นำทางการทหาร แต่รวมไปถึงผู้นำทางวิชาการ ผู้นำทางศาสนาและผู้นำคนพิการด้วยกล่าวโดยรวมบุคคลสำคัญมีคุณสมบัติสรุปได้ 4 ประการ ดังนี้

1) แรงบันดาลใจ คือพลังปรารถนาอย่างแรงกล้าที่ส่งเสริมผลักดันให้บุคคลทำงานเชิงรุกเข้า สู่เป้าหมายชีวิต กล่าวได้ว่า แรงบันดาลใจเป็นพลังแรงที่ก่อให้เกิดความมุ่งมั่นทุ่มเทเพื่อให้บุคคลบรรลุถึงเป้าหมายปลายทางในชีวิต เมื่อบุคคลมีแรงบันดาลใจให้กระทำในเรื่องใด ความมีสมาธิและความมีปัญญา ที่จะไปสู่หนทางของความสำเร็จก็จะตามมา แรงบันดาลใจจึงมีส่วนสำคัญในการสร้างความเข้มแข็งทาง จิตใจให้บุคคลที่จะก้าวไปข้างหน้าโดยไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคข้อขัดข้องแต่กลับเข้าฝ่าฟันเครื่องกีดขวาง เพื่อให้เขาถึงผลสัมฤทธิ์ บุคคลสำคัญทั้ง 7 ท่านต่างมีแรงบันดาลใจอย่างเปี่ยมล้น

2) ทศนคติเชิงบวก หรือทศนคติเชิงสร้างคือการมองโลกในแง่ดี และหลีกเลี่ยงการมองโลกในแง่ร้ายที่อาจทำลายขวัญกำลังใจของตนเองและผู้อื่น การมีทศนคติเชิงบวกจึงไม่ใช่ความประมาท แต่เป็นการทำความเข้าใจกับปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น ไม่ว่าจะพึงประสงค์หรือไม่พึงประสงค์ ด้วยความปล่อยวาง ไม่เครียดไม่ทับถมให้สถานการณ์ที่เสียหายต้องหนักหนาสาหัสยิ่งขึ้นไปอีก เอดิสันคือแบบอย่างที่ดีงามของ การมองโลกในแง่บวก โดยไม่ว่าผลการทดลองจะสำเร็จหรือล้มเหลว เอดิสันก็มองว่าเป็น การได้เรียนรู้ ปรากฏการณ์อย่างสำคัญ

3) ความเป็นนักสู้ผู้เสียสละ คือการทำหน้าที่ในลักษณะที่ภาษาอังกฤษใช้คำว่า “Service above self” หรืออาจแปลว่า “ให้บริการเหนือตนเอง” ถ้าจะขยายความก็คือ นักสู้ผู้เสียสละคือ นักสู้ แบบ

ถวายหัว หรือถวายชีวิตเพื่อผู้อื่น เพื่อประเทศชาติ และเพื่อมวลมนุษยชาติ การสู้เพื่อผู้อื่นเป็น คุณธรรมที่สะท้อนความเสียสละ ริชโธเฟน, ไอเซนฮาวร์, แมกไซไซ ต่างเป็นแบบอย่างของการสู้รบใน สงคราม เคลเลอร์สู้เพื่อคนพิการ เอดิสันสู้เพื่อพัฒนาเทคโนโลยี มาเธอร์เทเรซา เคลเลอร์สู้เพื่อคนพิการ เอดิสันสู้เพื่อพัฒนาเทคโนโลยี มาเธอร์เทซาและพุทธทาสภิกขุ สู้เพื่อยกระดับจิตใจของมนุษย์

4) ความมีภาวะผู้นำ ซึ่งหมายถึงความสามารถในการจูงใจโน้มน้าวให้บุคคลอื่นประพฤติ ปฏิบัติตามในสิ่งที่ผู้นำวางวัตถุประสงค์ไว้ ภาวะผู้นำจึงเกี่ยวข้องโดยตรงกับความกล้าคิด กล้าริเริ่ม กล้า ตัดสินใจ กล้าทำ และกล้ารับผิดชอบ บุคคลผู้มีภาวะผู้นำ จึงมีพลังความสามารถในการสร้างศรัทธาบารมี ให้บุคคลอื่นมีความคิดเห็นคล้อยตามหรือเกิดความยอดตามด้วยความสมัครใจและเต็มใจ ไม่ใช่ด้วยการบังคับข่มขู่หรือใช้อำนาจ

สรุปได้ว่า ความเป็นภาวะผู้นำที่ยึดหลักธรรมมีเหตุผลในการปฏิบัติหน้าที่ที่มีความเข้มแข็ง ทางจิตใจมองโลกในแง่ดีอยู่เสมอเป็นผู้เสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อส่วนรวมมีความริเริ่มงานใหม่ ๆ โดยมุ่งที่จะให้เกิดผลแก่มวลชน สังคม และประเทศชาติอย่างมั่นคงและยั่งยืนตลอดไป

4. หลักพุทธธรรมของผู้นำกับการบริหารปกครอง

การบริหารปกครองทุกระบบถ้าหากว่าได้ผู้นำผู้ปกครองที่ขาดคุณธรรมแล้วไม่ว่าระบบการ บริหาร การปกครองนั้นจะดีเพียงไรก็ตาม ก็จะเป็นการปกครองแบบนำความเดือดร้อนมาสู่ประชาชน และก่อให้เกิดความเสียหายแก่ประเทศชาติได้อย่างมากมาย เพราะจะใช้อำนาจหน้าที่ไปในทางที่ทุจริต แสวงหาผลประโยชน์ให้แก่ตัวเองและพวกพ้อง เกิดมีการทุจริตคดโกงกันอย่างมากมาย เพราะอำนาจนั้นเป็นสิ่งที่ยั่ววนจิตใจและสามารถเปลี่ยนแปลงอุปนิสัยใจคอของมนุษย์ได้รวดเร็วที่สุด ผู้มีส่วนร่วมในการปกครอง โดยปฏิบัติตามหลักการร่วมรับผิดชอบที่จะช่วยป้องกันความเสื่อมนำไปสู่ความ เจริญรุ่งเรืองโดยส่วนรวมคือการนำหลักธรรมมาทำหน้าที่ เช่น ทศพิธราชธรรม พรหมวิหาร 4 ราชสังคหวัตถุ 4 สัมปยุตธรรม 7 ฆราวาสธรรม 4 อิทธิบาท 4 และนาถกรณธรรม 10 เป็นต้น ผู้นำหรือผู้ปกครองนำหลักธรรมเหล่านี้มาประพฤติปฏิบัติในการประยุกต์ใช้กับชุมชนของผู้นำจะทำให้ชุมชนอยู่กันอย่างสันติสุข ดังนี้

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) (2545: 3) กล่าวไว้ว่า ภาวะผู้นำ คือ คุณสมบัติ เช่น สติ ปัญญา ความดี งาม ความรู้ ความสามารถของบุคคล ที่ชักนำให้มาประสานกัน และพากันไปสู่จุดหมายที่ดีงาม และได้เสนอหลักธรรมในพุทธศาสนาที่มีประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตโดยทั่วไป ซึ่งมีอยู่หลายหมวด แต่ในที่นี้จะเน้นเฉพาะหลักธรรมอันเป็นสภาวะธรรมที่ผู้นำควรยึดถือ หรืออาจเรียกว่าเป็นธรรมที่เกี่ยวข้องกับผู้นำ หรือสัตตบุรุษ ดังนี้

1) **กัลยาณมิตตา** คือความมีกัลยาณมิตร ผู้นำควรรู้จักเลือกคบเพื่อน หรือบุคคลผู้แวดล้อมดี คบหากับผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้มีความสามารถ ซึ่งจะช่วย สนับสนุน ชื่นนำ เป็นแบบอย่างในทางที่ดีนอกจากนี้ ยังจะเป็นเครื่องอุดหนุนเกื้อกูลกัน ให้เกิด ความก้าวหน้า ในการครองชีวิต การศึกษาอบรม การประกอบกิจการ การปฏิบัติศาสนกิจ มีสิ่งแวดล้อม ทางสังคมที่ดี

ธรรมคัมภีร์โลก 2 ธรรมที่ช่วยให้โลกมีความเป็น ระเบียบประกอบด้วย

2.1) ทิริ เป็นการที่ผู้นำละอายบาป ละอายใจต่อการ ทำความชั่ว หมายความว่ารู้สึกรังเกียจทุจริต มีกายทุจริต เป็นต้น เหมือนคนเกลียดสิ่งโสโครกมีอุจจาระ เป็นต้น ไม่อยากจับ

2.2) โอดตัปปะ เป็นการเกรงกลัวต่อบาปหรือเกรงกลัวต่อการกระทำ ความชั่วของผู้นำ หมายความว่า สะดุ้งกลัวต่อทุจริตมีกายทุจริต เป็นต้นเหมือนคนกลัวความร้อนของไฟ ไม่กล้าไปจับไฟ

พรหมวิหาร 4 เป็นธรรมประจำใจของผู้ ประเสริฐ ผู้นำ ผู้บริหาร ใช้เป็นหลักในการควบคุมความ ประพฤติเชื่อว่าดำเนินชีวิตได้อย่างราบรื่น และปฏิบัติต่อมนุษย์และสัตว์ได้อย่างเหมาะสม ประกอบด้วย

- 1) เมตตา คือความรักความ ปราบณาติ ต้องการช่วยเหลือ คนให้มีความสุข สำเร็จ สมหวัง
- 2) กรุณา คือความสงสาร ที่อยากให้คนอื่นพ้นทุกข์สนใจที่จะปลด เปลื้อง บำบัดความสุข ความ เดือดร้อนให้กับทั้งมนุษย์และสัตว์
- 3) มุทิตา คือความเบิกบานทางจิต พลอยยินดีเมื่อ เห็นคนอื่น ได้ดี มีความสุข ไม่อิจฉา ริษยา
- 4) อุเบกขา คือความวางใจเป็นกลาง ไม่เอนเอียง และปฏิบัติไปด้วยความเที่ยงธรรม พรหมวิหาร 4 ประการเป็นคุณธรรมพื้นฐานที่จะต้องให้มีอยู่ประจำใน จิตใจ และเป็นท่าทีของจิตใจที่จะทำให้แสดงออก หรือปฏิบัติต่อผู้อื่นอย่างถูกต้องโดยสอดคล้องกับ สถานการณ์ทั้ง 4 ที่ประสบ กล่าวคือ

ก. ในสถานการณ์ที่เขาอยู่เป็นปกติ เราก็มีเมตตา คือ ความเป็นมิตรไมตรี ความมี น้ำใจ ปราบณาติ ต้องการให้เขามีความสุข ซึ่งหมายถึงความปราณาติต่อผู้อื่น ทั้งแต่ละคนที่เราเกี่ยวข้อง ขยาย ออกไปจนถึงความปราณาติต่อเพื่อนมนุษย์หรือต่อสังคมทั้งหมดทั่วทั้งโลก เมตตานี้เป็น คุณธรรมพื้นฐาน ประการแรกที่ต้องมี ซึ่งใช้ในยามปกติ คือ เมื่อคนอื่นเขาอยู่กันเป็นปกติ เราก็มีเมตตา ปราบณาติ คิดหาทาง สร้างสรรค์ความสุขความเจริญให้เขาเรื่อยไป

ข. ในสถานการณ์ที่เขาตกต่ำเดือดร้อน เราก็มี กรุณา คือ ความพลอยรู้สึกโหวตตาม ความทุกข์ ความเดือดร้อน หรือปัญหาของเขา และต้องการช่วยเหลือปลดเปลื้องให้เขาพ้นจากความทุกข์ ความเดือดร้อน นั้น กรุณานี้ต่างไปจากเมตตา คือเมตตาใช้ในยามปกติ แต่เมื่อเขาตกต่ำลงไปกลายเป็น เดือดร้อนเป็นทุกข์ เรา ก็มีกรุณา ใฝ่ใจช่วยบำบัดทุกข์ให้

ค. ในสถานการณ์ที่เขาขยับสูงขึ้นไปในความดีงาม ความสุขความสำเร็จ เราก็มีมุทิตา หมายความว่า เมื่อเขาเปลี่ยนไปในทางขั้นสูง ได้ดีมีสุข ทำสิ่งที่ถูกต้องดีงาม ประสบความสำเร็จ เรา ก็ย้ายไป เป็นมุทิตา คือพลอยยินดีด้วย ช่วยส่งเสริมสนับสนุนในวงการทำงานตลอดจนการเป็นผู้นำทั่วไบนั้น เรื่องที่สำคัญ มากก็คือ เมื่อคนมีปัญหา มีทุกข์เดือดร้อน เช่น เจ็บไข้ได้ป่วย หรือยากไร้ขาดแคลน ก็ต้องมี กรุณาที่จะเอาใจ ใส่แก้ปัญหา เมื่อมีคนประสบผลสำเร็จในการทำสิ่งดีงาม ทำให้อะไรต่ออะไรพัฒนา ก้าวหน้าไป ก็ต้องมีมุทิตา ช่วยส่งเสริมสนับสนุนแต่ในยามปกติก็ต้องไม่ปล่อยปละละเลย ต้องเอาใจใส่ต่อ การที่จะให้เขาอยู่ดีมีสุข เช่น มี สุขภาพดี อยู่ในวิถีทางของความสุขความเจริญ และการพัฒนาสืบต่อไป คือ ต้องมีเมตตาปราณาติ ถ้าปฏิบัติ

ได้อย่างนี้ก็จะทำให้กิจการงาน และประโยชน์สุขที่มุ่งหมายพร้อมที่ จะสำเร็จผลหนึ่งก็จะเกิดขึ้นในตัวผู้นำ คือ “ปิโย” แปลว่า “ผู้เป็นที่รัก” กล่าวคือผู้ร่วมงานหรือผู้ร่วมไป ด้วยกัน หรือจะเรียกผู้ตามก็แล้วแต่ ก็จะมีความรัก มีความรู้สึกสนิทสนม สบายใจต่อผู้นำนั้น เสริมความรู้สึกอยากร่วมไปด้วยให้หนักแน่นมากขึ้น ทั้งร่วมใจ และร่วมมือ ปิโยเท่านั้นไม่พอ ปิโย นั้นได้มาจากเมตตา กรุณา มุทิตา แต่ยังคงมีอีกข้อหนึ่ง คือ อุเบกขา

ง. ในสถานการณ์ที่เขาทำผิดพลาดหรือละเมิดธรรม เราก็มี อุเบกขา หมายความว่า เมื่อใดเขาทำอะไรไม่ถูกต้อง โดยละเมิดธรรม คือ ละเมิดต่อหลักการ หรือละเมิดต่อความถูกต้องทำให้เสีย หลัก เสีย กฎเกณฑ์ เสียความเป็นธรรม เสียความชอบธรรม ทำลายกติกา เป็นต้นผู้นำจะต้องอยู่ในหลักที่ เรียกว่า อุเบกขา อุเบกขาก็คือรักษาความเป็นกลาง ไม่ลำเอียง ไม่เข้าข้างหยุดการชวนชวาย ไม่ให้เกินขอบเขตไปจน กลายเป็นเสียธรรม คือการปฏิบัติต่อคนหรือช่วยเหลือคน จะต้องไม่ทำให้เสีย ความเป็นธรรม ไม่ให้เป็นการทำลายหลักการ ไม่ให้เป็นการละเมิดต่อกฎเกณฑ์กติกาที่ชอบธรรม (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2544: 4)

เมื่อผู้นำ มีคุณธรรมสมบูรณ์ การทำงานจะถูกต้องเป็นประโยชน์ยิ่งขึ้น ก็ด้วยการละ อกติ 4 ความลำเอียง ซึ่งเป็นสาเหตุ สำคัญที่ทำให้เกิดความวุ่นวายในสังคมเพราะสร้างความแตกแยกจนเกิดไร้ความ สามัคคีกันได้ง่าย ผู้ทำหน้าที่รับผิดชอบต่อสังคมจักต้องไม่เป็นผู้มีความเอียงโดยเด็ดขาด

ผู้นำควรจะทราบถึงธรรมที่เป็นส่วนหลักธรรม อุกุศล คือเป็นศัตรูกับพรหมวิหาร 4 มีดังนี้ คือ

1. ปฏิปักษ์ของความเมตตา ได้แก่ภัยบาป คือความปองร้ายผู้อื่น เพราะถ้าใจเรามี เมตตาอยู่ เวลาใด ตัวพญาบาปเข้าไม่ได้ ตัวเมตตาจึงชำระล้างตัวอกุศล

2. ปฏิปักษ์ของกรุณา คือตัววิหิงสา ความคิดเบียดเบียนผู้อื่น เพราะกรุณาเป็นกุศลธรรม มีความ สงสารคิดช่วยเหลือผู้อื่น วิหิงสาเบียดเบียนผู้อื่น เช่นทรมาณคนและสัตว์ให้ได้รับความลำบาก มี ความกรุณาอยู่ トラบใด วิหิงสาไม่มีสลักกันอยู่ อย่างนี้ตลอดไป

3. ปฏิปักษ์ของมุทิตา คือตัวอิจฉา ริษยา สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรง แปลว่า เห็นเขาได้ดีทนอยู่ไม่ได้ เช่น เป็นต้นว่าเห็นเขาได้ดี เห็นเขาดีกว่าตัวทนไม่ได้ เกิดความงุ่นง่าน เรียกว่า ริษยา ริษยาตรงกันข้ามกับมุทิตา

4. ปฏิปักษ์ของอุเบกขา คือความยินดี ยินร้าย เกิดยินดีก็ทำให้ใจชอบ ถ้าเกิดยินร้ายก็ ทำให้ชัง ขาดความเป็นกลาง มีอคติเป็นตัวเข้าแทรกแซงอัน

สรุปได้ว่า หลักธรรมพรหมวิหารคือธรรมอันเป็นเครื่องอยู่ของผู้ใหญ่ อยู่ในผู้นำคนใด ก็จะมีแต่ ความสุข ความเจริญไปทั้ง 4 ทิศ ได้รับความเคารพเกรงกลัวในความดีปราศจากศัตรู งานการ และทุกสิ่งทุกอย่างจะบรรลุผลสำเร็จ ก็จะต้องเป็นไปอย่างถูกต้องตามหลักการ คือตามเหตุปัจจัยของมัน ซึ่งพูดสั้น ๆ ว่าตาม ธรรมนั่นเอง เพราะฉะนั้น ธรรมหรือหลักความจริงและหลักการจึงเป็นตัวตัดสินขั้น สุดท้าย ด้วยเหตุนี้ ผู้นำจึง ต้องเป็นผู้ตั้งมั่นอยู่ในธรรม เป็นผู้ถือหลักการเป็นใหญ่ และเข้าใจชัดเจนใน หลักการนั้น

มีการนำหลัก โทศัลละ 3 ประการที่กล่าวไปแล้วมาใช้ในการปกครอง อีกทั้งได้ประยุกต์ใช้ หลักธรรมที่ทำให้ไม่เลือกที่รักมักที่ชังนั้น คือ อุเบกขา ธรรมที่จะทำให้วางใจเป็นกลาง มีความยุติธรรม สม่าเสมอ ไม่เอนเอียงเพราะชอบหรือไม่ชอบ จากหลักภาวะผู้นำในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองของเจ้าคณะพระสังฆาธิการจังหวัดสิงห์บุรี มีรูปแบบการนำการบริหารแบบสอนงานผู้ใต้บังคับบัญชา ซึ่งหลักการนี้พระพุทธรองค์ได้ทรงแสดงไว้ 5 วิธีด้วยกัน (ที.ปา. (ไทย) 11/274/218) คือ

- 1) สอนด้วยเมตตา
- 2) สอนสิ่งที่เป็นจริงและเป็นประโยชน์
- 3) สอนชัดเจนแจ่มแจ้ง
- 4) สอนโดยยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง
- 5) สอนโดยทำตนเป็นแบบอย่าง หลักพหุสูตร 5 ซึ่งเป็นคุณสมบัติของผู้นำเองมี 5 ประการ (อง.ปญจก.(ไทย) 22/87/155) ประกอบด้วย

- 1) เป็นผู้ได้ฟังมาก (พหุสสุตา) คือ ได้ฟัง และสั่งสมการฟังมาก หมายรวมถึงการได้ ศึกษาเล่าเรียนมาก
- 2) จำได้ (ธตา) คือ เมื่อได้ฟัง หรือเรียนแล้ว สามารถจำได้แม่นยำ
- 3) คล่องปาก (วจสา ปริจิตา) คือ สามารถกล่าวถึงสิ่งที่ได้ฟังหรือเรียนแล้วจำได้นั้นอย่าง คล่องแคล่ว
- 4) ชื่นใจ (มนसानุเปกขิตา) คือ สามารถนึกถึงสิ่งที่ได้ฟัง หรือเรียนแล้วจำได้นั้นอย่างชื่นใจ
- 5) แทะตลอดดีด้วยทวิญญู (ทวิญญูยา สุปปฏิวิทธา) คือ สามารถเข้าใจได้ลึกซึ้งหลักตามที่ กล่าว คือ เป็นผู้ที่ไม่หยุดนิ่งในการแสวงหาความรู้ เมื่อศึกษาอยู่เป็นประจำจะมีข้อมูลมาก และทำให้ สามารถอบรมสั่งสอนได้ชัดเจนและมีประสิทธิภาพ

หลักธรรม จักร 4 (ที.ปา.(ไทย) 11/355) ซึ่งเป็นธรรมนำชีวิตไปสู่ความเจริญประกอบด้วย

- 1) การอยู่ในถิ่นที่ดี(ปฏิรูปเทสวาสะ) คือ การได้อยู่ในสถานที่ที่ดี มีสิ่งแวดล้อมที่ เหมาะสม
- 2) การคบหาสัตบุรุษ (สัปปุริสสังเสวะ) คือ การคบหาสมาคมกับคนดี
- 3) การตั้งตนไว้ที่ชอบ (อัทธสัมมาปณิธิ) คือการตั้งใจที่มุ่งนาตนไปในทางที่ถูกต้อง
- 4) ความเป็นผู้ได้ทำความดีไว้ก่อนแล้ว (บุพเพกตบุญฤตา) คือ การได้สร้างสมคุณงาม ความดีเตรียมพร้อมไว้ก่อน

จักร 4 นี้เป็นธรรมที่มีอุปการะมาก เป็นเครื่องให้สามารถสร้างความสำเร็จอื่น ๆ เพิ่มเติมทำให้ ชีวิตประสบความสุขและความเจริญก้าวหน้า ในการเผยแผ่หลักพุทธธรรมอันดีงาม

หลักธรรมสัปปุริสธรรม 7 มีส่วนการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ จะมีความเหมาะสมกับความ เป็นภาวะผู้นำปรากฏพุทธโอวาทเรื่องธรรมของคนดี (สัตบุรุษ) คนที่สมบูรณ์แบบ หรือมนุษย์ โดยสมบูรณ์ ซึ่งถือว่าเป็นสมาชิกที่ดีมีคุณค่า ที่แท้จริงของมนุษยชาติ มีธรรมะหรือคุณสมบัติที่เรียกว่าสัปปุริส ธรรม 7 ประการ คือ

1. หลักธัมมัญญตา รู้หลักและรู้จักเหตุ คือรู้หลักการและกฎเกณฑ์ของสิ่งทั้งหลาย ที่ตนเข้าไปเกี่ยวข้องกับตำแหน่งฐานะ อาชีพ การงานของตน มีหน้าที่และความรับผิดชอบอย่างไร มีอะไร เป็นหลักการ จะต้องทำอะไรอย่างไรจึงจะเป็นเหตุให้บรรลุถึงผลสำเร็จที่เป็นไปตามหน้าที่และความ รับผิดชอบนั้น ๆ ดังนี้ เป็นต้น ตลอดจนขั้นสูงสุดคือรู้เท่าทันกฎธรรมดาหรือหลักความจริงของธรรมชาติ เพื่อปฏิบัติต่อโลก และชีวิต อย่างถูกต้อง มีจิตใจเป็นอิสระ ไม่ตกเป็นทาสของโลกและชีวิตนั้น ดังนั้นเมื่อนำ หลักธรรมศึกษาสามารถที่จะ พิจารณาคุณสมบัติและบทบาทของผู้นำได้ดังนี้

คุณสมบัติของผู้นำ

- 1) เป็นผู้วิสัยทัศน์กว้างไกลและมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์
- 2) เป็นผู้มีความรู้ความสามารถในระบบการบริหารอย่างดี
- 3) มีความกล้าในการตัดสินใจอย่างรอบคอบและถูกต้อง
- 4) เป็นผู้มีความรับผิดชอบสูง

บทบาทผู้นำ

- 1) กำหนดเป้าหมายและวัตถุประสงค์ขององค์กร
- 2) วางนโยบายควบคุมสั่งการให้กิจการงานต่างๆบรรลุเป้าหมายตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้
- 3) มุ่งพัฒนาองค์กรให้มีคุณภาพ มีความก้าวหน้าสม่ำเสมอ เพื่อให้องค์กรสามารถดำรง อยู่ได้

ตลอดไปในยุคโลกาภิวัตน์

2. อัตถัญญตา รู้ความหมายและรู้จักผล คือรู้ความหมายและความมุ่งหมายของหลักการที่ตน ปฏิบัติ เข้าใจวัตถุประสงค์ของกิจการที่ตนกระทำ รู้ว่าหลักการนั้น ๆ มีความมุ่งหมายอย่างไร รู้ว่าที่ตนทำอยู่อย่างนั้น ดำเนินชีวิตอย่างนั้น เพื่อประสงค์ประโยชน์ หรือควรจะได้บรรลุถึงผลอะไรที่ไม่มีหน้าที่ตำแหน่ง หรือควรจะได้ บรรลุถึงผลอะไร ที่ให้มีหน้าที่ ตำแหน่ง ฐานะการงานอย่างนั้น ๆ เขากำหนดวางกันไว้ เพื่อความมุ่งหมายอะไร กิจการที่ตนทำอยู่ขณะนี้ เมื่อทำไปแล้วจะบังเกิดผลอะไรบ้าง

คุณสมบัติของผู้นำ

- 1) เป็นผู้วิสัยทัศน์กว้างไกลและมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์
- 2) เป็นผู้มีความรู้ความสามารถในระบบการบริหารอย่างดี
- 3) มีความกล้าในการตัดสินใจอย่างรอบคอบและถูกต้อง
- 4) เป็นผู้มีความรับผิดชอบสูง

บทบาทผู้นำ

- 1) กำหนดเป้าหมายและวัตถุประสงค์ขององค์กร
- 2) วางนโยบายควบคุม สั่งการ ให้กิจการงานต่าง ๆ บรรลุเป้าหมายตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้

3) มุ่งพัฒนาองค์กรให้มีคุณภาพ มีความก้าวหน้าสม่ำเสมอ เพื่อให้องค์กรสามารถดำรง อยู่ได้ตลอดไปในยุคโลกาภิวัตน์ (นันทวรรณ อิศรานุวัฒน์ชัย, 2550)

3. อุตตัญญูตา รู้จักตน คือ รู้ตามเป็นจริงว่า ตัวเรานั้นว่าโดยฐานะ ภาวะ เพศ กำลังความรู้ ความถนัด ความสามารถและคุณธรรมเป็นต้น เท่าไรอย่างไร แล้วประพฤติปฏิบัติให้เหมาะสม และรู้จัก แก้ไข ปรับปรุง ส่งเสริมทำการต่าง ๆ ให้สอดคล้องถูกต้อง ตรงทางที่จะให้เจริญงอกงามบังเกิดผลดีเมื่อนำ หลักธรรม ศึกษาสามารถที่จะพิจารณาคุณสมบัติและบทบาทของผู้มาได้ดังนี้

คุณสมบัติผู้นำ

1) เป็นผู้รู้จักความพอดี รู้ธรรมแห่งมัชฌิมาปฏิปทา คือ เดินทางสายกลาง และหลัก สันโดษอย่างถูกต้อง

2) เป็นผู้มีความรอบคอบในการกระทำกิจกรรมอย่างพอเหมาะพอดี

3) กำหนดเป้าหมาย วัตถุประสงค์ของกิจการงานทุกอย่างด้วยความรอบคอบและพอเหมาะ

4. มัตตัญญูตา รู้จักประมาณ คือ รู้จักพอดี เช่นประมาณในการบริโภค รู้จักประมาณในการ ใช้จ่ายทรัพย์ รู้จักความพอดี ในการพูด การปฏิบัติกิจและทำการต่างๆ ตลอดจนการพักผ่อนหลับนอน และการ สนุกสนานรื่นเริงต่าง ๆ เมื่อเมื่อนำ หลักธรรมศึกษาสามารถที่จะพิจารณาคุณสมบัติและบทบาท ของผู้มาได้ ดังนี้

คุณสมบัติของผู้นำ

เป็นผู้สามารถบริหารเวลาได้อย่างถูกต้องเหมาะสม

บทบาทผู้นำ

วางแผนงานทุกอย่างได้อย่างเหมาะสม ทันทต่อเหตุการณ์

5. กาลัญญูตา รู้จักกาล คือ รู้กาลเวลาอันเหมาะสม และระยะเวลาที่พึงได้ใช้ในการประกอบ กิจกระทำหน้าที่การงานปฏิบัติการต่าง ๆ และเกี่ยวข้องกับผู้อื่น เช่น รู้ว่าเวลาไหนควรทำอะไร และทำให้ตรง เวลา ให้เป็นเวลา ให้ทันเวลาให้พอเวลา ให้เหมาะสม ให้ถูกเวลา เป็นต้นเมื่อนำหลักธรรมข้อดีมาพิจารณาแล้ว ย่อมสามารถสรุปสมบัติและบทบาทหน้าที่ของผู้ทำได้ดังนี้

คุณสมบัติของผู้นำ

1) เป็นผู้มีความสามารถในการสื่อสารและมีมนุษยสัมพันธ์อย่างดีในทุกสังคม

2) มีความรอบรู้ในสถานการณ์โลกอย่างดี

บทบาทผู้นำ

1) ควบคุมความสัมพันธ์ในกลุ่มและสร้างความสัมพันธ์ที่ดี

2) แก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้ถูกต้องตามสถานการณ์อย่างเหมาะสม

6. ปริสัจญ์ตา รู้จักชุมชน คือ รู้จักถิ่น รู้จักที่ชุมชนและชุมชน รู้การอันควรประพฤติปฏิบัติ ในถิ่นที่ชุมชน และต่อชุมชนนั้นว่า ชุมชนนี้เมื่อไปหา ควรต้องทำกิจอย่างนี้ควรต้องทำกิจอย่างนี้ควร ต้องพูดอย่างนี้ ชุมชนนี้มีระเบียบวินัยอย่างนี้ มีวัฒนธรรมประเพณีอย่างนี้ มีความต้องการอย่างนี้ ควร เกี่ยวข้อง ควร ต้องสงเคราะห์ ควรรับใช้ ควรบำเพ็ญประโยชน์ให้อย่างนี้ ๆ เป็นต้น เมื่อเมื่อนำหลักธรรม ศึกษาสามารถที่จะพิจารณาคุณสมบัติและบทบาทของผู้ นำได้ดังนี้

คุณสมบัติของผู้ นำ

- 1) เป็นผู้มีความสามารถในการสื่อสารและมีมนุษยสัมพันธ์อย่างดีในทุกสังคม
- 2) มีความรอบรู้ในสถานการณ์โลกอย่างดี

บทบาทผู้ นำ

- 1) ควบคุมความสัมพันธ์ในกลุ่มและสร้างความสัมพันธ์ที่ดี
- 2) แก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้ถูกต้องตามสถานการณ์อย่างเหมาะสม

7. บุคคลัญญาตา รู้จักบุคคล คือ รู้จักและเข้าใจความแตกต่างแห่งบุคคลว่า โดยอรรถาศัย ความสามารถ และคุณธรรมเป็นต้น ใคร ๆ ยิงหรือหย่อนอย่างไร และรู้จักที่จะปฏิบัติต่อบุคคลอื่น ด้วยดีว่า ควรจะคบหรือไม่ ได้คิดอะไร จะสัมพันธ์เกี่ยวข้อง จะใช้ จะยกย่อง จะตำหนิหรือจะแนะนำสั่งสอนอย่างไร จึงจะได้ผลดี (พระราชวรมุณี (ประยูรธ ปยุตโต), 2527, หน้า 1 – 3)

คุณสมบัติของผู้ นำ

- 1) เป็นผู้มีความสามารถในการสื่อสารประสานงานทุกอย่างในองค์กรและสังคมได้อย่างดี
- 2) มอบหมายงานได้อย่างถูกต้องเหมาะสม

บทบาทผู้ นำ

- 1) มอบหมายงานได้อย่างถูกต้องเหมาะสม
- 2) การพัฒนาบุคลากรอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ
- 3) การพัฒนาบุคลากรให้ทำงานเป็นทีม

ข้อที่ควรศึกษาหลักสัปปุริสธรรม 7 ประการ ซึ่งจัดลำดับข้อตามที่แสดงไว้นี้ พระพุทธเจ้า ตรัสไว้ในกรณีที่เป็นคุณสมบัติสำหรับสัปปุริสชนหรือบัณฑิตชนอย่างเป็นกลาง ๆ แต่ในกรณีที่ตรัสให้เป็น คุณสมบัติของผู้ นำโดยตรงเช่น เป็นพระพุทธเจ้า หรือเป็นนักปกครองที่ยิ่งใหญ่ ทรงเปลี่ยนลำดับข้อ 1 กับข้อ 2 ใหม่ กล่าวคือ พระพุทธเจ้าตรัสข้อรู้หลักการตามด้วยข้อรู้ความมุ่งหมายแต่ในกรณีของผู้ นำ โดยตรงตรัสข้อรู้จุดหมายเป็นข้อแรกแล้วจึงตามด้วยรู้หลักการเป็นการเน้นที่ความมีจุดหมายและกำหนด จุดหมายหรือตั้งจุดหมายเจาะลงไปให้ชัดแล้วจึงวางหลักการและหาวิธีการที่จะทำให้สำเร็จบรรลุเป้าหมาย

สรุปได้ว่า หลักธรรมเกี่ยวกับข้างต้นคุณสมบัติและคุณธรรมที่ดีตามแนวพุทธต้องเป็นผู้นำที่ยึดหลักธรรมอย่างสม่ำเสมอ ย่อมสั่งสมบารมีอันอยากแก่คนพาลทั่วไปจักทำลายล้างได้ ทรงแสดงให้เห็นว่าหลักธรรมเป็นเกราะคุ้มครองประพฤติปฏิบัติและนำ ประโยชน์มาสู่ผู้ที่อยู่ภายใต้การปกครองโดยธรรมเป็นหลักยึดเหนี่ยว

นาถกรณธรรม (องทสก. (ไทย) 24/27/279) คือหลักธรรมในพุทธธรรมที่เป็นหลักยึดเหนี่ยวให้กับผู้นำคือธรรมที่พึง 10 อย่าง

- 1) คีล รักษากาย วาจา ใจให้เรียบร้อย
- 2) พาหุสัจจะ ความเป็นผู้สดับตรับฟังมาก
- 3) กัลยาณมิตรตา ความเป็นผู้มีเพื่อนดีงาม
- 4) โสวจัสสตา ความเป็นผู้ว่านอนสอนง่าย
- 5) กิงกรณียเอสู ทักขตา ความขยันช่วยเอาใจใส่ในธุรกิจของเพื่อน
- 6) อัมมกามตา ความใคร่ในธรรมที่ชอบ
- 7) วิริยารัมภะ ความเพียรเพื่อละความชั่ว
- 8) สันตุภฺฐิ ยินดีด้วยผ้านุ่มผ้าห่ม อาหารที่นอน ที่นั่ง และยา
- 9) สติ ความมีสติ รู้จักกำหนดจดจำ ระลึกคำที่พูดไว้ได้
- 10) ปัญญา รอบรู้ในกองทัพสังขารตามเป็นจริงอย่างไร

หลักราชสังคัตถ 4 (ทีสี. (ไทย) 12/206/43-48) ประการคือผู้นำต้องช่วยเหลือสงเคราะห์ประชาชนให้อยู่ดีมีสุขพ้น จากความทุกข์ยากลำบาก

- 1) สัสสมะระ คือความฉลาดในการบำรุงพืชพันธุ์ธัญญาหาร ส่งเสริมเกษตร
- 2) ปุริสมะระ คือความฉลาดบำรุงข้าราชการ รู้จักส่งเสริมคนมีความสามารถ
- 3) สัมมาปาสะ คือความรู้จักผสมผสานรวมใจประชาชนด้วยการส่งเสริมอาชีพ เช่น ให้คน จนกู้ยืมทุนไปสร้างตัวในพาณิชย์กรรม เป็นต้น

4) วาขไปยะ หรือ วาจาเปยยะ ความมีวาจาอันดูดีมีน้ำใจ น้ำคำควรต็ม คือรู้จักพูด รู้จัก ปราศรัยไพเราะ สุภาพนุ่มนวล ประกอบด้วยเหตุผล มีประโยชน์เป็นทางแห่งสามัคคี ทำให้เกิดความ เข้าใจอันดี และความนิยมเชื่อถือ กล่าวโดยสรุปหลักธรรมธรรมข้างต้นการสงเคราะห์ด้วยอามิสและสงเคราะห์ด้วยธรรมยิ่งในสังคมจะดำรงอยู่ได้อย่างสันติสุขต้องมีความเข้าใจซึ่งกันและกัน ไม่เอาเปรียบแบ่งบันจนเจือในสิ่งที่ตนมี ให้กับคนอื่นที่ด้อยกว่า

หลักอิทธิบาท 4 คุณเครื่องให้ถึงความสำเร็จ คุณธรรมที่นำไปสู่ความหมายสำเร็จแห่งผลที่ มุ่งหมาย

- 1) ฉันทะ ความพอใจที่ต้องการ คือ ความต้องการที่จะทำ ใฝ่ใจรักจะทำสิ่งนั้นอยู่เสมอและ ปราศรณาจะทำให้ได้ผลดียิ่ง ๆ ขึ้นไป

2) วิริยะ ความเพียร คือความขยันหมั่นประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็งอดทน เอาธุระไม่ทอดอย

3) จิตตะ ความคิด คือตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำและทำสิ่งนั้นด้วยความคิด เอาจิตฝึกฝนไม่ปล่อย ใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอยไป

4) วิมังสาความไตร่ตรอง หรือทดลอง คือหมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจตราหา เหตุผลและตรวจสอบข้อที่ยังห้อยในสิ่งที่ทำนั้น มีการวางแผนวัดผล คิดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุง เป็นต้น

5. การพิจารณาเปรียบเทียบทางวิชาการของผู้นำที่ได้ศึกษาในพระพุทธศาสนา

1. ความไม่เห็นแก่ตัว (Unselfishness) คือการไม่ ฉวยโอกาสเอาเปรียบเพื่อความสุข ผลประโยชน์ หรือความปลอดภัยเฉพาะส่วนตัว ซึ่งตรงกับหลักธรรมทางพุทธศาสนา คือ ทาน การให้ หรือการเสียสละเพื่อส่วนรวม

2. ลักษณะท่าทาง (Bearing) คือการวางตัวเหมาะสม ทั้งในด้านการปกครองและในด้าน ความประพฤติ ตลอดจนมีความสงบเสงี่ยม (Humility) คือการไม่อวดดี ไม่หยิ่ง ตรงกับมททว คือ สุภาพ อ่อนโยน ทั้งกายและวาจาไม่แข็งกระด้าง

3. ความซื่อสัตย์สุจริต (Integrity) คือการซื่อตรง มั่นคงอยู่ในศีลธรรม รักษาสัจจะและ เกียรติยศ ตลอดจนเป็นที่เชื่อถือ ไว้วางใจได้ (Dependability) ในเรื่องการทำงานและมีความภักดี (Loyalty) ตรงกับอาชชว คือความซื่อตรงต่อตนเอง ต่อการงาน และต่อบุคคลอื่น

4. ความอดทน (Endurance) คือทนต่อความเคร่งเครียดต่าง ๆ ทั้งกายและใจ เช่นความ อดทนต่อความเจ็บปวด เหนื่อยอ่อน ทนต่อความทุกข์ เดือดร้อนไม่ยอมแพ้ รวมทั้งความกล้าหาญ (Courage) ทั้งกายและทางใจ คือตระหนักถึงความกลัวแต่ก็ยังสามารถเผชิญกับอันตรายได้ด้วยตนเอง มั่นคง ควบคุมตัวเองได้ ทั้งยังสำนึกในความรับผิดชอบที่ต้องทำการในเหตุการณ์นั้นด้วย ตรงกับหลักขณติ คือความอดทนอดกลั้นรู้จักข่มใจและห้ามใจตนเอง ทนทานต่อกิเลสและความทุกข์ มีสติ ควบคุมจิตใจให้ คงที่อยู่ตามปกติ

5. ความเด็ดขาด (Decisiveness) มีความสามารถในการตัดสินใจอย่างมั่นคงและ รวดเร็ว ไม่ลังเล และมีอำนาจในตัว (Force) คือความสามารถที่จะบังคับผู้อื่นปฏิบัติตามความตั้งใจของ ตน ตรงกับ ตป คือการมีอำนาจ หรือธรรมที่ทำลายหรือขจัดความชั่ว

6. ความเห็นอกเห็นใจ (Sympathy) คือรู้จักแบ่งเบาความรู้สึกของผู้อื่นที่อยู่ร่วมกันรู้จักเอา ใจเขามาใส่ใจเรา ตรงกับ อุกโกธ ความไม่โกรธโดยใจวิสัย มีความเมตตา รัก และปรารถนาดีต่อผู้อื่น

7. ความยุติธรรม (Justice) คือมีความเสมอภาค ไม่ลำเอียงในการปฏิบัติต่อ ผู้ใต้บังคับบัญชา เช่น การให้รางวัลหรือการลงโทษ

8. ความรู้ (Knowledge) คือมีความรอบรู้ในวิชาชีพและความรู้ทั่วไป รู้จักงานของตน มี ความรู้ความเข้าใจบุคคลอื่น รวมทั้งมีความฉลาด (Intelligence) มีสติปัญญาจัดการกับปัญหาต่าง ๆ และ มีความ

แบบเนียน มีกาลเทศะ (properness) คือมีปฏิภาณไหวพริบสามารถปฏิบัติต่อบุคคลโดยวิธีอัน เหมาะสม ปราศจากข้อขุ่นเคืองหรือขัดขืน ซึ่งตรงกับสัปปุริสธรรม 7

9. ความกระตือรือร้น (Enthusiasm) คือมีความใจใส่ จดจ่อ หรือสนใจอย่างจริงจังทำงาน ที่ทำและ การปฏิบัติต่าง ๆ ตลอดเวลา รวมทั้งมีความคิดริเริ่ม (Initiative) คือคุณลักษณะที่เล็งเห็นเองว่า สิ่งใดควรทำ ขึ้น หรือต้องทำ แล้วทำในสิ่งนั้น ซึ่งตรงกับหลักอิทธิบาท 4 วิธีการทำงานของผู้นำต้องมี

ลักษณะเฉพาะตัวในการทำงานให้เกิดผลประโยชน์สูงสุดในองค์กรที่รับผิดชอบ สามารถกำหนด บทบาท การทำงานตามแนวหลักธรรมได้แสดงออกมาหลายรูปแบบไม่ตายตัว แต่ได้อาศัยหลักสำคัญเสมือน เป็น เป้าหมายโดยรวมนำหลักธรรมบางประการมาปฏิบัติใช้งานให้เกิดประโยชน์กับองค์กร

การละบาปทั้ง 10 ประการนั้นที่กล่าวข้างต้น สามารถละได้ด้วยหลักธรรมฆราวาสธรรม 4 ประชาชน นั้นต้องมีธรรมะประจำจิตใจของผู้นำในการปกครองดูแลประชาชน 4 ประการ คือ

1. สัจจะ คือ ความซื่อตรง เป็นการผ่อนบาปกรรมภายในใจเมื่อมีความจริงใจตั้งใจตรง อุกุศลใด ๆ ก็ จะตั้งอยู่ไม่ได้ เสมือนเหล็กขดงอที่สนิมเกาะอยู่ ถ้านำมาตัด จัดให้ตรง สนิมก็จะล่อนกระเด็น ออกไปฉับใด เมื่อ บุคคลตั้งใจไว้ต้องตรงสัจจะ อุกุศลทั้งหลายก็จะลายตัวไปในที่สุด

2. ทมะ คือ การฝึกฝน เป็นกุศโลบายสำคัญที่จะให้สามารถละบาปอกุศลได้การฝึกฝน อบรมจิตใจ รู้จักประคับประคองตนเมื่อมีอกุศลเกิดขึ้นภายในต้องข่มใจไว้ก่อน ไม่ล่วงบาปอกุศลและค่อย ๆ พัฒนาตนเอง ในทางกุศล ยังความเจริญให้เกิดขึ้น ด้วยการฝึกฝนอบรม

3. ขนติ คือ ความอดทน เป็นปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่ง ที่จะทำให้การรักษาความ ซื่อตรงตามสัจจะ และการฝึกฝน ข่ม ประคองตน ไม่ให้กุศลธรรมกำเริบ นำพาตนเองและหมู่คณะให้รอด พ้นจากอุปสรรคต่าง ๆ ดำเนินไปสู่จุดหมายคือ ความสำเร็จ

4. จาคะ คือ การสละ ในที่สุดการละบาปอกุศล คือการสละสิ่งใดที่เป็นมูลเหตุแห่งอกุศล ก็ต้องละให้ สิ้น บาปนั้นก็เลยไม่เลิกอีกถือเป็นการถอนรากถอนโคนโดยสิ้นเชิงการสละนี้สามารถเริ่มต้นได้ จากจุดเล็ก ๆ ใน สังคม คือสละความชั่วในตัวบุคคล การสละนี้ยังครอบคลุมถึง การสร้างความร่วมมือใน กิจกรรมต่าง ๆ ของ สมาชิกภายในกลุ่ม เริ่มจากทุกคนต้องละอำนาจการตัดสินใจบางส่วนให้แก่ผู้นำ เพื่อจะยังประโยชน์ส่วนรวม ให้เกิดขึ้น

6. บทสรุป

ผู้นำตามหลักพุทธธรรม เมื่อพิจารณาตามนัยแห่งความหมายของผู้นำ “ผู้นำ” ที่ ปรากฏใน พระพุทธศาสนา มีฐานะและสิทธิมีบทบาทอำนาจสูงกว่าบุคคลทั่วไป แต่ภาวะดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงความมี บทบาทอำนาจ อิทธิพล และความสามารถ ในการชักจูงใจและนำพาให้เคารพใน พระพุทธเจ้า สมาชิกหรือผู้ อยู่ภายใต้ปฏิบัติตามความคิดความต้องการ ภาวะที่มีอิทธิพลมีอำนาจเหนือ ความคิดและพฤติกรรมของผู้อื่น

นั้น แสดงความเป็นผู้นำ ซึ่งหลักพุทธธรรมได้อธิบายไว้ด้วยหลักคุณธรรม หรือพุทธธรรมเรียกโดยทั่วไปว่า “ธรรม”

7. เอกสารอ้างอิง

นันทวรรณ อิศรานูวัฒน์ชัย. (2550). *ภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ในยุคโลกาภิวัตน์ : ศึกษาจากหลักพุทธธรรม*.

วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2550). *ภาวะผู้นำ*. กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ.

พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2548). *พุทธวิธีบริหาร*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์วินดาต้าโปรดักส์.

พระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุสลจิตฺโต). (2548). *พุทธศาสนาประยุกต์ สงฆ์ ผู้นำสังคม*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) และ เสฐียรพงษ์ วรรณปก. (2536). *มณีแห่งปัญญา*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ธรรมสภา.

พระราชวรมณี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2528.

_____. (2527). *ธรรมนุญชีวิต*. กรุงเทพฯ: ห.จ.ก. สันประสิทธิ์การพิมพ์.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2545). *ภาวะผู้นำ : ความสำคัญต่อการพัฒนาคนพัฒนาประเทศ*. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2544). *ผู้นำ*. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มติชน.

พระมหาเสริมชัย ชยมงคล. (2541). *การบริหารวัด*. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธภาวนาวิชาธรรมกาย.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

การพัฒนาสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา

Social Development of Personnel Administration

พระจिराय อุตตโม (มุลมาก)

ดุขฎฐิบัณฑิต สาขาวิชาการสอนสังคมศึกษา คณะครุศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Phra Chirayu Uttamo (Mul Mak)

Ph.d Student for Department Teaching Social Studies, Faculty of Education

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

E-mail: gjirayu13@gmail.com.

บทคัดย่อ

การพัฒนาสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา ไม่ว่าจะเป็นภาคธุรกิจเอกชน หรือภาคราชการ การบริหารงานบุคคลมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง ทรัพยากรพื้นฐานในการบริหารงาน มีองค์ประกอบหลัก 4 อย่าง ได้แก่ บุคลากร เงิน วัสดุสิ่งของ และการจัดการ บุคลากรถือเป็นทรัพยากรที่สำคัญที่สุด เพราะบุคลากรเป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดประสิทธิภาพ และประสิทธิผลในการบริหาร และถือว่าเป็นทรัพยากรที่มีประโยชน์อย่างมหาศาลในกระบวนการผลิตตัวบ่อนทั้ง 4 อย่างนั้น ปัจจัยทุกตัวต้องมีบุคลากร เป็นผู้ใช้ทรัพยากรอื่นเพื่อให้ได้ผลผลิตที่มีคุณภาพ ดังนั้น จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่องค์กรต้องพัฒนาบุคลากรให้มีความรู้ความสามารถ มีแรงจูงใจในการปฏิบัติงาน ซึ่งจะส่งผลให้การปฏิบัติงานบรรลุวัตถุประสงค์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ: การพัฒนา, สังคม, พระพุทธศาสนา

Abstract

Social Development of Personnel Administration According to Buddhist Principle both private or government and then personnel administration have very important and for administrator as consist of 4 items as namely man money material and management. Persons were the most important resource, because man was an effective factor and the have an effectiveness to administrative. Because they were good effective useful for process from 4 matters. The all factor must be persons who used another factor for good effective product. So, there were an important organization for using person's development to be knowledge ability motivation for works service. Therefore, they will be given result to succeed with an effectively.

Keywords: Development, Social, Buddhist Principle

1. บทนำ

การศึกษาเป็นรากฐานอันสำคัญยิ่งในการสร้างความมั่นคง และความเจริญก้าวหน้าของชาติ ถ้าการจัดการศึกษาของชาติมีคุณภาพก็หมายถึง ประชาชนในชาติมีคุณภาพตามไปด้วย ดังนั้น สถาบันทางการศึกษาจึงสำคัญที่สุด และผู้บริหารก็มีความสำคัญอย่างยิ่ง การที่ผู้บริหารใด ๆ จะบริหารงานบุคคลให้ได้ดีตามเกณฑ์และมีประสิทธิภาพนั้น ผู้บริหารจะต้องมีความสามารถในการบริหารงานบุคคล มีการดำเนินงานในการจัดการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ การที่ผู้บริหารจะบริหารงานบุคคลให้มีประสิทธิภาพได้นั้น ผู้บริหารจะต้องเป็นบุคคลที่มีศักยภาพ โดยเฉพาะต้องเป็นบุคคลที่มีความรู้ความสามารถ มีทักษะ วิสัยทัศน์ ที่สำคัญต้องยึดหลักธรรมาภิบาลตามแนวทางพระพุทธศาสนาจึงจะทำให้การบริหารงานบุคคลนั้น ๆ เกิดความสำเร็จตลอดจนมีผลสัมฤทธิ์สูง

ผู้บริหารเป็นบุคคลที่มีความสำคัญยิ่ง จึงจำเป็นอย่างยิ่งจะต้องตระหนักในหน้าที่ที่จะต้องบริหารงานบุคคลให้ประสบความสำเร็จให้จงได้ ฉะนั้นการบริหารงานบุคคลทางการศึกษาต้องถือเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง เพราะมีองค์ประกอบอยู่ 2 ประการ คือ คนและงาน (Man and Works) นั้นหมายความว่า การบริหารคนอย่างไรจะได้อะไร ซึ่งความสำเร็จของงานอย่างมีประสิทธิภาพ คนถือว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ เพราะคนเป็นผู้กระทำให้เกิดปัจจัยอื่น ๆ โดยเฉพาะงานก็คนเป็นผู้ทำให้เกิดความสำเร็จตามเป้าหมาย จากสภาพสังคมไทยในปัจจุบัน ได้มีการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความเจริญก้าวหน้าทั้งทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีอย่างไม่หยุดยั้งทำให้เกิดผลกระทบทางเศรษฐกิจ วัฒนธรรม และอื่น ๆ อีกนานัปการ เมื่อวัตถุและวัฒนธรรมทางสังคมได้เปลี่ยนแปลงไป คนไทยในสังคมจึงต้องมีความจำเป็นที่จะต้องได้รับการพัฒนา และได้รับการเปลี่ยนแปลงเช่นกัน เพราะจะทำให้เกิดความสมดุลในสิ่งที่เปลี่ยนแปลงไป ถ้าหากสิ่งหนึ่งเปลี่ยนแปลงไป แต่อีกสิ่งหนึ่งหยุดอยู่กับที่ย่อมไม่เกิดผลดีแน่นอน ดังนั้นการศึกษาจึงมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาคนในระดับรากหญ้า ให้มีความเจริญก้าวหน้าในทุก ๆ ด้านต่อไป

2. ความหมายของการบริหารงานบุคคล

การบริหารงานบุคคล หมายถึง การวางนโยบาย การกำหนดแผนงาน การเลือกสรร การฝึกอบรม การกำหนดค่าตอบแทน การจัดอัตราค่าจ้าง การเสริมสร้าง แรงจูงใจ การเสริมสร้างมนุษยสัมพันธ์ และบรรยากาศที่ดีในการปฏิบัติงานของบุคคลเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลในหน่วยงาน สำหรับการบริหารจัดการครั้งนี้ มุ่งศึกษาการบริหารงานบุคคลในโรงเรียน ทั้ง 5 ข้อ ได้แก่ 1) ด้านการวางแผนอัตราค่าจ้างและการกำหนดตำแหน่ง 2) ด้านการสรรหาและการบรรจุแต่งตั้ง 3) ด้านการเสริมสร้างประสิทธิภาพในการปฏิบัติราชการ 4) ด้านวินัยและการรักษาวินัย 5) ด้านการออกจากราชการ

การบริหารงานบุคคลทางการศึกษา ตามแนวทางการปฏิรูปการศึกษามุ่งให้บุคลากรปฏิบัติงานเพื่อตอบสนองภารกิจของหน่วยงาน โดยยึดหลักการกระจายอำนาจระบบคุณธรรมและหลักธรรมาภิบาลเพื่อให้การบริหารจัดการมีความคล่องตัว ในการปฏิบัติงานภายใต้กฎหมาย ระเบียบปฏิบัติ ผู้ปฏิบัติงานได้รับการ

พัฒนา มีความรู้ความสามารถ มีกำลังใจนำไปสู่การบริการครูและบุคลากรทางการศึกษา ตามหลักบริหารแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์ ซึ่งจะส่งผลต่อคุณภาพการศึกษาของผู้เรียน เพื่อสนองนโยบายการปฏิรูปการศึกษา ซึ่งในการบริหารงานให้ประสบผลสำเร็จต้องอาศัยทรัพยากรในการบริหาร โดยการบริหารงานบุคลากรเพื่อนำความรู้ความสามารถไปพัฒนาผู้เรียนไปสู่เป้าหมาย ของการปฏิรูปการศึกษาคือคุณภาพของการเรียนการสอนเพื่อให้เด็กมีศักยภาพและมาตรฐานสูงขึ้น นอกจากนี้การบริหารงานบุคลากรเป็นภารกิจอย่างหนึ่งของสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามี องค์ประกอบตามพระราชบัญญัติข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา (กระทรวงศึกษาธิการ, 2547: 30-36) กำหนดไว้ 5 ประการคือ การวางแผนอัตรากำลังและการกำหนดตำแหน่งสรรหา และการบรรจุแต่งตั้ง การเสริมสร้างประสิทธิภาพในการปฏิบัติราชการ วินัยและการรักษาวินัย การออกจากราชการแต่ละองค์ประกอบเป็นงานที่ซับซ้อนยุ่งยากเพราะเกี่ยวข้องกับคนการบริหารงานในปัจจุบันผู้ที่มีความรู้ ความซื่อสัตย์ สุจริต เป็นอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้บริหารในระดับต่าง ๆ ย่อมต้องการผู้ที่มีคุณธรรม จริยธรรม มีความซื่อสัตย์ สุจริต เป็นทุนเดิมนั้นหมายความว่าบุคคลนั้น ๆ เป็นคนที่ยึดมั่นถือมั่นในสิ่งที่ถูกต้อง ซื่อสัตย์สุจริต ปฏิบัติหน้าที่ด้วยจิตสำนึกมุ่งมั่นในการเสริมสร้างคุณงามความดี มีความรับผิดชอบ ที่จะนำพาองค์กรไปสู่ความสำเร็จตามเจตนารมณ์วัตถุประสงค์ขององค์กรนั้น ๆ อีกทั้งรวมไปถึงทำให้เกิดความรัก ความสามัคคีในหมู่คณะผู้ปฏิบัติตามในองค์กร หรือผู้ได้บังคับบัญชา

ผู้บริหารสถานศึกษาเป็นบุคคลสำคัญของสถานศึกษา เพราะมีหน้าที่และความรับผิดชอบในการเป็นผู้นำให้บุคลากรในสถานศึกษาร่วมมือกันปฏิบัติงานให้บรรลุตามจุดหมายของการจัดการศึกษา ภายใต้บทบัญญัติของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ที่มีความมุ่งหมายเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจสติปัญญา ความรู้และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิตและอยู่ในสังคม ได้อย่างมีความสุข ทั้งนี้ ผู้บริหารเปรียบเหมือนผู้นำในครอบครัว การบริหารจัดการในครอบครัวโดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งในอันที่จะส่งผลให้ครูผู้สอน พัฒนาการจัดการเรียนการสอนให้ผู้เรียนมีโอกาที่จะเรียนรู้เต็มศักยภาพ ทั้งนี้ต้องมุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนดี มีปัญญา มีความสุข และมีความเป็นไทย ในทางพระพุทธศาสนาพระพุทธเจ้าได้ทรงตรัสหลักธรรมอันจะเป็นแนวทางในการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ในการบริหารงานบุคคล เช่น หลักพรหมวิหาร 4 จึงเป็นหลักธรรมที่เหมาะสมอย่างยิ่งในการประยุกต์ใช้ในการบริหารโรงเรียน ในการหล่อหลอมความเป็นมนุษย์ให้แก่แก่นักเรียนทุกคน ในการครองใจคนประยุกต์ใช้กับทักษะภาวะผู้นำและการติดต่อสื่อสารสอดคล้องกับ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) กล่าวว่า คนมีคุณแก่ส่วนรวม (สมาชิกที่ดีของสังคม) มีธรรมคือหลักความประพฤติดังนี้ มีพรหมวิหาร คือธรรมประจำใจของผู้ประเสริฐ หรือผู้ที่มีจิตใจยิ่งใหญ่กว้างขวางดุจ พระพรหม 4 อย่างดังต่อไปนี้ เมตตา ความรัก กรุณา ความสงสาร มุทิตา ความเบิกบานพลอยยินดี อุเบกขา ความมีใจเป็นกลาง บำเพ็ญการสงเคราะห์ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2547: 20)

3. แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรมนุษย์

การศึกษาด้านการบริหารธุรกิจจะกล่าวถึงทรัพยากรพื้นฐานที่มีความสำคัญต่อการจัดการ หรือที่เรียกว่า “4 Ms” ได้แก่ บุคคล (Man) เงินทุน (Money) วัสดุดิบ (Material) และ วิธีการ (Method) โดยที่ทรัพยากรมนุษย์เหล่านี้จะมีอยู่ในแต่ละองค์การในปริมาณที่จำกัด และแตกต่างกัน ดังนั้น ผู้บริหารที่มีศักยภาพจะต้องสามารถจัดสรรทรัพยากรที่มีอยู่ขององค์การในอัตราส่วนที่เหมาะสมได้ เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพ ประสิทธิภาพ และประโยชน์สูงสุดแก่องค์การ โดยทรัพยากรที่มีความสำคัญทั้งสิ้น คือ “คนหรือทรัพยากรมนุษย์” ถึงแม้ว่าองค์การจะมีเงินทุนมาก มีวัสดุดิบที่ดีและมีราคาถูกกว่าคู่แข่ง มีวิธีการผลิตและเทคโนโลยีที่ทันสมัยเพียงใด ถ้าองค์การขาดบุคลากรที่มีความรู้ ทักษะ ความสามารถ และทัศนคติเหมาะสมเข้ามาทำหน้าที่เป็นผู้ใช้และบริหารทรัพยากรที่มีอยู่อย่างมีประสิทธิภาพแล้ว ก็อาจส่งผลให้องค์การขาดประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน ขาดศักยภาพในการแข่งขันและการพัฒนา และอาจส่งผลถึงความล้มเหลวในการดำเนินงานขององค์การในระยะยาว

งานทรัพยากรมนุษย์จะมีส่วนสำคัญในการผลักดันให้องค์การมีพัฒนาการอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง ตลอดจนส่งเสริมให้องค์การประสบความสำเร็จในการดำเนินงานในอนาคตโดยเฉพาะสถานการณ์ปัจจุบันที่แต่ละองค์กรต่างก็ให้ความสำคัญต่องานทรัพยากรมนุษย์เพิ่มขึ้นเนื่องจากได้ตระหนักถึงความสำคัญว่างานนี้จะต้องแทรกอยู่ในแทบทุกกิจกรรมขององค์การ เพื่อส่งเสริมและเป็นหลักประกันว่าทุกกิจกรรมขององค์การจะสามารถดำเนินงานอย่างมีประสิทธิภาพ ส่งผลให้ผู้จัดการทุกคนต้องให้ความสำคัญต่อทรัพยากรมนุษย์ภายใต้การดูแลของตน ดังคำที่กล่าวที่ว่า “ผู้จัดการทุกคนเป็นผู้จัดการทรัพยากรมนุษย์ (Every Manager is Human Resource Manager)” เนื่องจากทรัพยากรมนุษย์ไม่เพียงแต่เป็นทรัพยากรพื้นฐานการจัดการเท่านั้น แต่ยังเป็นทรัพยากรที่มีค่าสูงที่สุดขององค์การ หรือที่เรียกว่า “ทุนมนุษย์” และเป็นปัจจัยสำคัญที่จะบ่งชี้ถึงความสำเร็จหรือความล้มเหลวในการดำเนินธุรกิจในอนาคต ดังนั้นผู้จัดการทุกคนสมควรต้องมีความรู้และความเข้าใจอย่างลึกซึ้งถึงหลักการจัดการทรัพยากรมนุษย์ เพื่อให้สามารถบริหารทรัพยากรมนุษย์ให้เกิดประโยชน์ได้อย่างเต็มที่แก่องค์การ (ณัฐพันธ์ เจริญนันท์, ผศ.ดร, 2545: 14)

4. ความหมายของการจัดการทรัพยากรมนุษย์

การจัดการทรัพยากรมนุษย์ (Human Resource Management) มีผู้ให้ความหมายไว้มากมาย ทั้งนักวิชาการชาวต่างชาติและชาวไทย ในส่วนของนักวิชาการต่างประเทศได้ให้ความหมาย ของการจัดการทรัพยากรมนุษย์ไว้ดังนี้ การจัดการทรัพยากรมนุษย์ หมายถึง การวางแผน การพัฒนา และการควบคุมกระบวนการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันเชิงระบบ มีผลต่อสมาชิกทุกคนในองค์การ กระบวนการต่าง ๆ ได้แก่ การวางแผนทรัพยากรมนุษย์ การออกแบบงาน การจัดบุคลากรเข้าทำงาน การพัฒนา และการฝึกอบรม การประเมินผลการปฏิบัติงาน การจ่ายค่าตอบแทน และการให้รางวัล การธำรงรักษาและการคุ้มครองบุคลากร ตลอดจนรวมถึงการพัฒนาปรับปรุงองค์การ การใช้ทรัพยากรบุคคลอันทรงคุณค่าขององค์การ ให้ปฏิบัติงาน

ได้สำเร็จตามวัตถุประสงค์ขององค์การ โดยมีภารกิจหลัก 6 ด้าน ได้แก่ การวางแผน การสรรหาและการคัดเลือกทรัพยากรมนุษย์ การพัฒนา การจ่ายค่าตอบแทนและผลประโยชน์ พนักงานสัมพันธ์และแรงงานสัมพันธ์ และการวิจัยด้านทรัพยากรมนุษย์ (R. Wayne Mondy, and Robert M. Noe, 1996: 4-6) การกำหนดนโยบายและแนวปฏิบัติที่ต้อง ดำเนินการเกี่ยวกับพนักงานในองค์การ ซึ่งครอบคลุมภารกิจต่าง ๆ ได้แก่ การสรรหา การกลั่นกรอง การฝึกอบรม การให้รางวัล และผลประโยชน์เกื้อกูล การประเมินผล และแรงงานสัมพันธ์ (Gary Dessler, 1997: 2) การบริหารกิจการที่ดำเนินการเพื่อดึงดูด การพัฒนา และการธำรงรักษา กำลังคนให้ปฏิบัติงานได้ผลสูง รวมไปถึงการมุ่งไปสู่ความเป็นเลิศขององค์การ โดยผสมผสานความต้องการความเจริญรุ่งเรือง และการพัฒนาของบุคคลตามเป้าหมายขององค์การ

การใช้ทรัพยากรมนุษย์เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์การ ผู้บริหารทรัพยากรมนุษย์จะทำหน้าที่ด้านทรัพยากรมนุษย์ร่วมกับผู้บริหารฝ่ายอื่น โดยผู้บริหารทรัพยากรมนุษย์เป็นผู้รับผิดชอบประสานความร่วมมือในการจัดการทรัพยากรมนุษย์ให้เป็นระบบ และ ประสบผลสำเร็จ หน้าที่การจัดการทรัพยากรมนุษย์ในระบบการจัดการทรัพยากรมนุษย์มี 6 ประการ คือ การวางแผนทรัพยากรมนุษย์ การสรรหาและการคัดเลือก การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ การจ่าย ค่าตอบแทน และการให้ประโยชน์เกื้อกูล ความปลอดภัยและสุขภาพของทรัพยากรมนุษย์ พนักงาน และแรงงานสัมพันธ์ หน้าที่ประการสุดท้ายคือการวิจัยทรัพยากรมนุษย์ การจัดการทรัพยากรมนุษย์ หมายถึง การวางแผน การจัดองค์การ การอำนวยการ และการควบคุมเกี่ยวกับการสรรหา การพัฒนา การจ่ายค่าตอบแทน การประสานประโยชน์ การธำรงรักษา และการพ้นจากงานของทรัพยากรมนุษย์ โดยมีจุดหมายให้บรรลุ วัตถุประสงค์ของทั้งส่วนบุคคล องค์การ และสังคมโดยรวม หลักการที่สำคัญของการบริหารทรัพยากรมนุษย์ คือ การจัดบุคลากรเข้าทำงานให้เหมาะสมกับงาน โดยมุ่งตอบสนองวัตถุประสงค์หลัก คือ การใช้ทรัพยากรมนุษย์ที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด (พุทธทาสภิกขุ, 2549: 1817) กระบวนการที่ผู้บริหารได้คัดเลือกและกลยุทธ์ ดำเนินการสรรหา คัดเลือก และบรรจุบุคลากรที่มีคุณสมบัติเหมาะสมให้ปฏิบัติงานในองค์การ พร้อมทั้งส่งเสริมเพื่อพัฒนาและธำรงรักษาให้ผู้ปฏิบัติงานได้เพิ่มพูนความรู้ความสามารถ มีสุขภาพดีทั้งร่างกายและจิต พร้อมทั้งจะทำงาน และยังรวมถึงการแสวงหาวิธีการที่ช่วยให้สมาชิกผู้พ้นจากงาน ด้วยเหตุสุขภาพ เกษียณอายุหรือเหตุอื่นใดที่เกี่ยวข้องงานให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข (พระไพศาล วิสาโล, 2542: 5)

การจัดการทรัพยากรมนุษย์ เป็นกระบวนการตัดสินใจและการปฏิบัติการที่ เกี่ยวข้องกับบุคลากรทุกระดับในหน่วยงานเพื่อให้เป็นทรัพยากรบุคคลที่มีประสิทธิภาพสูงสุด ที่จะส่งผลสำเร็จต่อเป้าหมายขององค์การ กระบวนการต่าง ๆ ที่สัมพันธ์เกี่ยวข้อง ได้แก่ การวางแผนทรัพยากรมนุษย์ การวิเคราะห์งาน การสรรหา การคัดเลือก การฝึกอบรมและการพัฒนา การประเมินผลการปฏิบัติงาน การจ่ายค่าตอบแทน สวัสดิการและผลประโยชน์เกื้อกูล สุขภาพและความปลอดภัย พนักงานและแรงงานสัมพันธ์ การพัฒนาองค์การตลอดจนการวิจัยด้านทรัพยากรมนุษย์ (สุนันทา เลานันท์, รศ.ดร., 2546: 5) กระบวนการที่ผู้บริหาร ผู้มีหน้าที่เกี่ยวกับ

งานบุคลากรหรือบุคคลที่ต้องปฏิบัติงานเกี่ยวข้องกับบุคลากรขององค์การ ร่วมใช้ความรู้ ทักษะ และประสบการณ์ในการสรรหา คัดเลือก และบรรจุบุคคลที่มีคุณสมบัติเหมาะสมให้เข้ากับการปฏิบัติงาน ในองค์การพร้อมทั้งดำเนินการธำรงรักษา และพัฒนาให้บุคลากรขององค์การมีศักยภาพที่เหมาะสมในการปฏิบัติงาน และมีคุณภาพชีวิตการทำงานที่เหมาะสม ตลอดจนเสริมสร้างหลักประกันแก่สมาชิกที่ ต้องพ้นจากการร่วมงานกับองค์การให้สามารถดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุขในอนาคต

5. กระบวนการจัดการทรัพยากรมนุษย์

กระบวนการจัดการทรัพยากรมนุษย์ หมายถึง กระบวนการที่ผู้บริหาร ผู้มีหน้าที่เกี่ยวกับงานบุคคล และหรือบุคคลที่เกี่ยวข้องกับบุคลากรขององค์การร่วมกันใช้ความรู้ ทักษะ และประสบการณ์ในการสรรหา การคัดเลือกและบรรจุบุคคลที่มีคุณสมบัติเหมาะสมให้เข้าปฏิบัติงานในองค์การนั้นพร้อมทั้งดำเนินการรักษาและพัฒนาให้บุคลากรขององค์การมีคุณภาพชีวิตการทำงานที่เหมาะสมตลอดจนเสริมสร้างลักษณะให้แก่สมาชิกที่ต้องพ้นจากการร่วมงานกับองค์การ ให้สามารถดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุขในอนาคต (เกรียงศักดิ์ เขียวยิ่ง, รศ., 2550: 42) เป็นกระบวนการดำเนินงานที่เกี่ยวกับบุคลากรขององค์การอันประกอบไปด้วยภารกิจหลัก 4 ด้าน คือ การจัดหา การพัฒนา การใช้ประโยชน์และการเก็บรักษาบุคลากร เพื่อให้องค์การได้รับประโยชน์สูงสุดจากคุณค่าของบุคลากร ซึ่งจะส่งผลสำเร็จต่อเป้าหมายขององค์การ ขณะเดียวกันบุคลากรก็มีความพึงพอใจในปฏิบัติงานและมีความเจริญก้าวหน้าตามความมุ่งหวังของแต่ละบุคคล (พิมลพรรณ เขียวแก้ว, 2550: 5-6) การจัดการทรัพยากรมนุษย์เป็นกระบวนการหนึ่งที่จะช่วยให้องค์การได้บุคลากรที่มีความรู้ความสามารถเข้ามาปฏิบัติงาน เพื่อสร้างความเจริญเติบโตก้าวหน้าให้แก่องค์การและพร้อมจะรองรับการเปลี่ยนแปลงของโลกธุรกิจยุคปัจจุบันได้ ดังจะเห็นได้จากขอบข่ายของการจัดการทรัพยากรมนุษย์ที่กว้างครอบคลุมกิจกรรมต่าง ๆ ในองค์การและจะต้องมีความเกี่ยวข้องผูกพันทุกขั้นตอนของการบริหารงาน นับตั้งแต่การวางแผนเพื่อสรรหาบุคลากรเข้ามาปฏิบัติงาน การดูแลบำรุงรักษา จนกระทั่งบุคลากรพ้นไปจากการปฏิบัติงาน (วิลาวรรณ รพีพิศาล, 2554: 3) โดยรวมถึงนโยบายวิธีปฏิบัติงานและระบบการบริหารงานด้านทรัพยากรมนุษย์ขององค์การซึ่งเปรียบเสมือนตัวแปรต้นอันจะมีอิทธิพลที่ส่งผลกระทบต่อพฤติกรรม ทักษะ และผลการดำเนินงานของพนักงานในองค์การซึ่งเป็นตัวแปรตามและหากพฤติกรรม ทักษะ และผลการดำเนินงานของพนักงานเป็นไปตามที่องค์การพึงประสงค์แล้ว ย่อมส่งผลให้การบริหารงานขององค์การบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้อย่างมีประสิทธิภาพ (สัมฤทธิ์ ยศสมศักดิ์, 2549: 19) การได้มาซึ่งคนดี คนเด่น คนเก่ง คนดังที่มีความรู้ ความสามารถเหมาะสมตามความต้องการขององค์การ โดยสามารถสร้างความพึงพอใจให้แก่ผู้ปฏิบัติงานจนทำให้เกิดความจงรักภักดีต่อองค์การ เพื่อให้องค์การสามารถปฏิบัติภารกิจได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลสมดังความมุ่งหมายขององค์การ (นิเวศน์ วงศ์สุวรรณ, 2555) กระบวนการที่ผู้บริหาร หรือผู้มีหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับงานบุคคลที่ต้องใช้ทั้งศาสตร์และศิลป์อย่างเป็นระบบในการดำเนินการเกี่ยวกับบุคลากรขององค์การเพื่อให้ปัจจัยด้านบุคคลขององค์การเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีประสิทธิภาพ

สามารถใช้ประโยชน์ให้เกิดมีประสิทธิผลขึ้นสูงสุด ที่จะส่งผลสำเร็จต่อเป้าหมายขององค์กรนั้นได้ โดยการวางแผนกำลังคน การสรรหา คัดเลือก การบรรจุบุคคลที่มีคุณสมบัติเหมาะสมกับตำแหน่งงาน พร้อมทั้งได้มีการธำรงรักษาสมาชิกขององค์กรให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีมีการให้ผลตอบแทนที่ยุติธรรมและเหมาะสม จัดการฝึกอบรมและพัฒนาการอย่างต่อเนื่องเพื่อความก้าวหน้าในอาชีพ จัดสรรสวัสดิการ และเสริมสร้างสุขอนามัยทั้งด้านร่างกายและจิตใจเพื่อมีความพร้อมในการทำงาน ตลอดจนการแสวงหาวิธีการ หรือหลักประกันในอันที่จะทำให้บุคลากรเหล่านี้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมนั้นอย่างมีความสุข ถึงแม้ว่าจะพ้นจากการทำงานร่วมกับองค์กร เนื่องด้วยเหตุครบเกษียณอายุ ทูพลาภาพ หรือด้วยเหตุผลความจำเป็นบางประการที่มีใช้กระทำผิดที่ร้ายแรง (ชัยธนต์ถ์กร ภาวิศพิริยะภฤติ, 2553: 3)

จากการให้ความหมายการจัดการทรัพยากรมนุษย์ของนักวิชาการดังกล่าว สามารถสรุปได้ว่า การจัดการทรัพยากรมนุษย์ หมายถึง กระบวนการที่ผู้บริหารต้องใช้ศิลปะในการ กำหนดนโยบาย การปฏิบัติและการตัดสินใจ เกี่ยวกับบุคคลในองค์กร ซึ่งครอบคลุมภารกิจต่าง ๆ ได้แก่ การวางแผนทรัพยากรมนุษย์ การวิเคราะห์งาน การสรรหา การคัดเลือก การฝึกอบรมและการพัฒนา การประเมินผลการปฏิบัติงาน การจ่ายค่าตอบแทน สวัสดิการและผลประโยชน์เกื้อกูล สุขภาพ และความปลอดภัย พนักงานและแรงงานสัมพันธ์ การวิจัยด้านทรัพยากรมนุษย์ ตลอดจนการธำรงรักษาทรัพยากรมนุษย์ เพื่อให้องค์กรได้มาซึ่งบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถมีคุณภาพ คุณธรรม จริยธรรม สามารถปฏิบัติงานในองค์กรร่วมกับบุคคลอื่นได้ อย่างมีความสุข อันจะนำไปสู่ความสำเร็จ การบรรลุตามเป้าหมายขององค์กร อย่างมีประสิทธิภาพ ประสิทธิผล

6. วัตถุประสงค์ของการจัดการทรัพยากรมนุษย์

การจัดการทรัพยากรมนุษย์มีจุดมุ่งหมายสำคัญ คือ การเพิ่มประสิทธิภาพการ ปฏิบัติงานของบุคลากรในองค์กร เพื่อสนองต่อความสำเร็จขององค์กร แต่การบริหารทรัพยากร มนุษย์จะสามารถบรรลุจุดมุ่งหมายนี้ได้ ก็ต้องอาศัยวัตถุประสงค์ของการจัดการทรัพยากรมนุษย์ (Human Resource Management of Objective) เป็นแนวทางในการปฏิบัติ ซึ่งในปัจจุบันกาล สามารถตอบสนองความต้องการในหลาย ระดับดังนี้ (1) วัตถุประสงค์ที่ตอบสนองความต้องการของสังคม (2) วัตถุประสงค์ที่สามารถบรรลุจุดมุ่งหมายขององค์กร (3) วัตถุประสงค์ที่ตอบสนองความต้องการของบุคคล (4) วัตถุประสงค์ด้านหน้าที่ วัตถุประสงค์ของการจัดการทรัพยากรมนุษย์ 4 ประการ คือ วัตถุประสงค์ทางสังคม วัตถุประสงค์ทางด้านองค์กร วัตถุประสงค์ทางด้านหน้าที่ และวัตถุประสงค์ทางด้านบุคคลซึ่ง รศ. เกรียงศักดิ์ เขียวยิ่ง ก็ได้กล่าวไว้ในลักษณะเดียวกันนี้ นอกจากนี้ วัตถุประสงค์ที่กล่าวมาแล้ว การจัดการทรัพยากรมนุษย์ ก็ยังกระทำขึ้นเพื่อสรรหาและคัดเลือกบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถเข้ามาทำงานในองค์กร ใช้คนให้เกิดประโยชน์สูงสุด บำรุงรักษาพนักงานที่มีความสามารถให้อยู่กับองค์กรนาน ๆ และพัฒนาให้มีความรู้ความสามารถ ซึ่งอาจารย์ ดร.วันชัย สุขตาม ก็ได้กล่าวไว้ในลักษณะเดียวกันนี้ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. การสรรหา (Recruitment) หมายถึง การเสาะแสวงหาเพื่อเลือกสรรให้ได้คนที่มี ความรู้ ความสามารถเหมาะสมกับงาน และที่สำคัญที่สุดก็คือ สามารถปรับตัวเองเข้ากับวัฒนธรรม ของบริษัท หรือ ขององค์การ

2. การพัฒนา (Development) หมายถึง การดำเนินการที่จะส่งเสริมให้พนักงานมี ความรู้ ความสามารถ ทักษะและประสบการณ์เพิ่มขึ้นในรูปแบบของการฝึกอบรม การศึกษาของพนักงาน การพัฒนาพนักงาน เพื่อให้พนักงานสามารถปฏิบัติงานในตำแหน่งปัจจุบันได้อย่างมีประสิทธิภาพ ขณะเดียวกันก็ ดำเนินการพัฒนาอาชีพพนักงานให้พร้อมที่จะรับผิดชอบหรือเติบโตใน ตำแหน่งสูงขึ้นรวมถึงการปรับหรือ พัฒนาองค์การ ให้เป็นองค์การที่ ชนะในการแข่งขันได้ในที่สุด

3. การรักษาพนักงาน (Retention) หมายถึง ความพยายามที่จะทำให้พนักงานพึงพอใจ ในการ ปฏิบัติงานด้วยการสร้างบรรยากาศให้ผู้ปฏิบัติงานมีขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงาน มีโอกาสเติบโตก้าวหน้า ในหน้าที่การงานด้านตำแหน่ง และมีรายได้พอเพียงกับความเป็นอยู่ ทั้งนี้ เป็นความพยายามของบริษัทในการ บริหาร เพื่อสนองความต้องการของพนักงานให้ได้มากที่สุดภายใต้ ภาวะเยียบและหลักเกณฑ์ที่จะอำนวยความสะดวกให้สิ่ง ตอบแทนและบริการต่าง ๆ ที่หน่วยงานจัดให้พนักงานซึ่ง เป็นสิ่งจูงใจในการปฏิบัติงานอย่างหนึ่ง

4. การใช้ประโยชน์ (Utilization) หมายถึง การใช้คนให้ได้ประโยชน์สูงสุดตามแนวทางในการจัดแผน กำลังคน การขยายขอบเขตงานหรือการปรับปรุงงาน การตรวจสอบหรือวินิจฉัยด้านทรัพยากรมนุษย์ ทั้งนี้ก็ เพื่อจัดคนหรือใช้คนให้ตรงกับงานให้ปฏิบัติให้เหมาะสมกับความรู้ ความสามารถ และทำหายคน รวมถึงการ ไม่ให้คนต้องอยู่ว่างเปล่าโดยไม่มีหน้าที่ความรับผิดชอบจะทำ

สรุปได้ว่า วัตถุประสงค์ของการจัดการทรัพยากรมนุษย์ มีอยู่ 4 ประการ คือ เพื่อ ตอบสนองความ ต้องการของสังคม ความต้องการขององค์การ ความต้องการของบุคคลในองค์การ และเพื่อความชัดเจนและ ความก้าวหน้าในหน้าที่ของบุคลากร ซึ่งการจะตอบสนองในวัตถุประสงค์ ดังกล่าวต้องมีกระบวนการสรรหา การพัฒนาให้ได้บุคลากรที่มีคุณภาพ มีความรู้ ทักษะ ความสามารถ การใช้ประโยชน์จากบุคลากรให้ได้มากที่สุด ตามแนวทางการจัดการกำลังคน เพื่อการ บรรลุเป้าหมายขององค์การ ตลอดถึงการธำรงรักษาบุคลากรที่มีคุณภาพไว้ปฏิบัติงานในองค์การ เพื่อ ช่วยขับเคลื่อนองค์การไปสู่เป้าหมายที่กำหนดไว้

7. ความสำคัญของการจัดการทรัพยากรมนุษย์

ทรัพยากรมนุษย์เป็นทรัพยากรที่มีความสำคัญ ที่จะช่วยให้องค์การประสบผลสำเร็จ ตามวัตถุประสงค์ หรือเป้าหมายขององค์การ เพราะทรัพยากรมนุษย์ที่ดีมีคุณภาพ จะช่วยสร้างมูลค่าเพิ่ม ให้กับทรัพยากรการบริหาร อื่น ๆ เช่น ทรัพยากรมนุษย์ที่ดี มีคุณภาพนั้น จะใช้คน (Man) เงิน (Money) วัสดุอุปกรณ์ (Materials) อย่างมีประสิทธิภาพ ประสิทธิภาพ เกิดประโยชน์กับองค์การอย่าง คุ่มค่า โดยการมีวิธีการจัดการ (Management) ที่ดี

มีนักวิชาการด้านการจัดการทรัพยากรมนุษย์หลายท่านได้กล่าวถึงความสำคัญของการบริหาร ทรัพยากรมนุษย์ว่าการจัดการทรัพยากรมนุษย์ที่ดีจะช่วยให้องค์การเจริญเติบโต ซึ่งเป็นผลมาจากการได้

บุคคลที่มีคุณสมบัติเหมาะสมเข้ามาทำงานกับองค์กร ช่วยเหลือบุคคลที่ปฏิบัติงานในองค์กรมีขวัญและ กำลังใจ ที่ดี เกิดความจงรักภักดีในองค์กรและลดความขัดแย้งระหว่างผู้ปฏิบัติงานกับองค์กร ส่งผล ให้สังคมส่วนรวม มีความสุข อย่างไรก็ตาม การจัดการทรัพยากรมนุษย์ที่มีประสิทธิภาพนั้น จะต้อง สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ที่สำคัญ 2 ประการต่อไปนี้

1. ความต้องการขององค์กร โดยมีส่วนทำให้องค์กรเติบโตก้าวหน้ามีการทำงานที่มี ประสิทธิภาพ ทั้งนี้ โดยอาศัยกลไกวิเคราะห์งาน การวางแผนทรัพยากรมนุษย์ การสรรหา การ คัดเลือก การบรรจุ การ ปฐมนิเทศ การฝึกอบรม การประเมิน และการจ่ายค่าตอบแทน ทั้งนี้เพื่อให้ องค์กรได้คนที่ดีที่สุดเข้ามา ทำงาน

2. ความต้องการของผู้ปฏิบัติงาน โดยการจัดการทรัพยากรมนุษย์ต้องสามารถ ตอบสนองความ ต้องการต่าง ๆ ของผู้ปฏิบัติงานในเรื่องของการดำรงชีวิต การมีความมั่นคง ความรู้สึก ปลอดภัย การได้รับการ ยอมรับ และการประสบความสำเร็จโดยใช้กลไก การขึ้นค่าจ้าง การให้ ตำแหน่ง การแก้ไขปัญหาข้อร้องทุกข์ การจัดการกิจกรรมสังคม และการทำงานร่วมกันเป็นทีม (ศิริวรรณ เสรีรัตน์และคณะ, 2538: 11)

องค์กรจะประสบผลสำเร็จหรือล้มเหลวในส่วนหนึ่งมาจากการจัดการทรัพยากรมนุษย์ เนื่องจาก มนุษย์เป็นศูนย์กลางการพัฒนาขององค์กร ดังนั้นการจัดการทรัพยากรมนุษย์จึงมี ความสำคัญดังนี้

1. ช่วยพัฒนาให้องค์กรเจริญเติบโตเพราะการจัดการทรัพยากรมนุษย์เป็นสื่อกลางในการ ประสานงานกับแผนกต่าง ๆ เพื่อแสวงหาวิธีการให้ได้บุคคลที่มีคุณสมบัติเหมาะสมเข้ามาทำงานใน องค์กร เมื่อองค์กรได้บุคคลที่มีคุณสมบัติดังกล่าวย่อมทำให้องค์กรเจริญเติบโตและพัฒนายิ่งขึ้น

2. ช่วยเหลือบุคคลที่ปฏิบัติงานในองค์กรมีขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานเกิดความ จงรักภักดีต่อ องค์กรที่ตนปฏิบัติงาน ซึ่งจะส่งผลโดยตรงต่อผลผลิตขององค์กร

3. ช่วยเสริมสร้างความมั่นคงแก่สังคมและประเทศชาติ ถ้าการจัดการทรัพยากรมนุษย์ ดำเนินการ อย่างมีประสิทธิภาพแล้วย่อมไม่ก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างองค์กรและผู้ปฏิบัติงานทำให้สภาพสังคม โดยรวมมีความเข้าใจที่ดีต่อกัน

นอกจากนั้นการจัดการทรัพยากรมนุษย์ที่ดียังมีประโยชน์ต่อทั้งองค์กร บุคลากรใน องค์กร ทั้งใน ด้านความรู้ ความสามารถ ศักยภาพ เพื่อขับเคลื่อนงานอย่างมีประสิทธิภาพ ประสิทธิภาพ สู่เป้าหมายที่กำหนด ไว้ การจัดการทรัพยากรมนุษย์ที่ดีมีประโยชน์ดังนี้

1. ช่วยพัฒนาศักยภาพและขีดความสามารถในการวางแผนงาน เพื่อจัดหาคู่มือการที่ดี มีคุณภาพเข้า มาเป็นบุคลากรที่ดีให้แก่องค์กร เนื่องจากมีการแข่งขันกันเป็นจำนวนมากอันสูงในการจ้างแรงงานที่ดีในภาค ธุรกิจอุตสาหกรรมทั้งของเอกชนและรัฐบาล

2. ช่วยจัดสรรบุคลากรให้เหมาะสมกับประเภทและชนิดของงานที่ต้องทำและปฏิบัติงาน ให้ตรงกับความรู้อุบัติการณ์และความถนัด ตลอดจนช่วยประเมินผลประสิทธิภาพการทำงานของ บุคลากรเพื่อสร้างผลสำเร็จในการดำเนินงานให้บรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่องค์กรกำหนดไว้

3. ช่วยพัฒนาบุคลากรให้มีความรู้ความสามารถและประสบการณ์ในการทำงานโดยวิธีการ ฝึกอบรมทางด้านวิชาการเทคโนโลยีสมัยใหม่ เพื่อให้บุคลากรมีความเชื่อมั่นในการทำงานเพิ่มขึ้น

4. ช่วยสร้างขวัญและกำลังใจในการทำงานให้แก่บุคลากรทุกระดับภายในองค์กรอย่างทั่วถึง โดยอาศัยกลยุทธ์และศิลป์แห่งการจัดการ

5. ช่วยพัฒนาสังคมภายในองค์กรให้เกิดความร่วมมือร่วมใจในการทำงาน ก่อให้เกิดความรัก ความสามัคคี ขจัดปัญหาการทะเลาะวิวาท การเอาใจเอียงเอียง ความเห็นแก่ตัวและ ความขัดแย้งให้ลดน้อยลง ซึ่งจะทำให้องค์กรเป็นสังคมที่มีความสงบสุข บุคลากรมีคุณภาพชีวิตสูงขึ้น สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขโดยทั่วกัน

การเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมจะมีอยู่ตลอดเวลา ทำให้องค์กรต่าง ๆ ได้รับ อิทธิพลดังกล่าวนี้ โดยเฉพาะทางด้านการจัดการทรัพยากรมนุษย์ที่จะมีความยุ่งยาก ซับซ้อนและทำ ทายมากกว่าสมัยก่อน เนื่องจากการบริหารในยุคที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ทั้งนี้การ เปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมที่มีผลให้เกิดความสนใจ เล็งเห็นความสำคัญและความจำเป็นของการบริหารทรัพยากรมนุษย์

องค์กรได้ถูกออกแบบมาเพื่อให้บรรลุความมุ่งหมายบางประการหรือให้บรรลุ ความสำเร็จตามหน้าที่ และให้สามารถดำเนินต่อไปอีกนานเท่าที่จะเป็นไปได้ เมื่อเป็นเช่นนี้องค์กรก็ ไม่จำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลง แต่โดยความเป็นจริงแล้วองค์กรต้องมีการเปลี่ยนแปลง ความจำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลงย่อมมีผลต่อ องค์กร ไม่ว่าจะเป็องค์กรขนาดใหญ่หรือขนาดเล็ก ไม่มี องค์กรใดหลีกเลี่ยงความเปลี่ยนแปลงได้ ด้วยเหตุนี้เองผู้บริหารจึงต้องมีทักษะในเทคนิคการบริหาร ทรัพยากรมนุษย์ มีเหตุผลหลายประการที่ทำให้การจัดการ ทรัพยากรมนุษย์จึงมีความสำคัญมากขึ้น

การได้มาซึ่งบุคลากรที่ดีมีคุณภาพ มีทักษะ ความรู้ความสามารถอยู่ในองค์กร จึงถือเป็นความโชคดี ขององค์กร การได้บุคลากรที่มีคุณภาพ มีคุณธรรม จริยธรรม มีทักษะ ความรู้ความสามารถ อาจหมายถึงการ อยู่รอดขององค์กรด้วย เพราะจะช่วยลดภาระด้านค่าใช้จ่าย ด้านเวลา ลงอย่างมาก เช่น ค่าใช้จ่ายและเวลา ในการสรรหา การคัดเลือกบุคลากรใหม่ การพัฒนาอบรม ค่าใช้จ่ายการซ่อมแซม หรือจัดซื้อทดแทนเครื่องมือ วัสดุ อุปกรณ์ที่เกิดความเสียหายจากการ ปฏิบัติงานที่ขาดทักษะ ความรู้ ความสามารถของบุคลากร เป็นต้น

8. หลักธรรมเพื่อเสริมบทบาทของผู้บริหารทรัพยากรมนุษย์

หลักธรรมเพื่อเสริมบทบาทของผู้บริหารทรัพยากรมนุษย์ สารานุกรมธรรม คือ คำสอนของพระพุทธเจ้า ที่ว่าด้วยแนวทางปฏิบัติของผู้ที่อยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม ตั้งแต่ขนาดเล็ก เช่น ครอบครัวไปจนถึงระดับประเทศ หรือ แม้กระทั่งในระดับโลกมีอยู่ 6 ประการ พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต) (2546: 15) (ราชทินนามปัจจุบัน คือ

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์) ได้นำมารวบรวม และอธิบายความไว้ในหนังสือพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรมดังต่อไปนี้

1. เมตตากายกรรม ตั้งเมตตากายกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ ทั้งต่อหน้า และลับหลังคือ ช่วยเหลือกิจธุระของผู้ร่วมหมู่คณะด้วยความเต็มใจ แสดงกิริยาอาการสุภาพ เคารพนับถือกันทั้งต่อหน้า และลับหลัง
2. เมตตาวจีกรรม ตั้งเมตตาวจีกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ ทั้งต่อหน้าและลับหลังคือ ช่วยบอกแจ้งสิ่งที่เป็นประโยชน์ สั่งสอน แนะนำตักเตือน ด้วยความหวังดี กล่าววาจาสุภาพ แสดงความเคารพนับถือทั้งต่อหน้า และลับหลัง

3. เมตตามโนกรรม ตั้งเมตตามโนกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ ตั้งจิตปรารถนาดี คิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ แก่กัน มองกันในแง่ดี มีหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใสต่อกัน

4. สาธารณโภคิตา ได้สิ่งของใดมาก็แบ่งปัน คือ เมื่อได้สิ่งใดมา แม้เป็นของเล็กน้อย ก็ไม่หวงไว้ผู้เดียว นำมาแบ่งปันเฉลี่ยแจกจ่ายให้ได้มีส่วนร่วมใช้สอยบริโภคทั่วกัน

5. สีสสามัญญตา มีศีลบริสุทธิเสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ มีความประพฤติสุจริตดีงาม ถูกต้องตามระเบียบวินัย ไม่ทำตนให้เป็นที่รังเกียจของหมู่คณะ

6. ทิฎฐิสามัญญตา มีทิฎฐิตีงามเสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ เห็นชอบร่วมกันในข้อที่เป็นหลักการ อันจะนำไปสู่ความหลุดพ้น สิ้นทุกข์ ขจัดปัญหา

โดยนัยแห่งสาราณียธรรม 6 ประการข้างต้น จะเห็นได้ว่า พระพุทธเจ้าทรงเน้นให้ผู้ที่อยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะ หรือทำงานร่วมกัน จะต้องมีความเมตตา คือ ความหวังดีต่อกัน ไม่ริษยากัน ไม่ชิงดี ชิงเด่นต่อกันและกัน ไม่ว่าจะด้วยการกระทำหรือจะด้วยการพูด หรือแม้กระทั่งการคิดใน 3 ประการแรก ส่วน 3 ประการหลัง เป็นการวางเงื่อนไขหรือกติกาในการอยู่ร่วมกัน โดยกำหนดให้ผู้ที่อยู่ร่วมกันต้องรู้จักการแบ่งปัน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และจะต้องมีความประพฤติอันดีงามเสมอกัน และที่สำคัญที่สุดคือ จะต้องมีความคิดเห็นถูกต้อง และเป็นไปในแนวทางเดียวกันกับผู้อื่น

อนึ่ง การจัดการทรัพยากรมนุษย์ให้มีประสิทธิภาพ ประสิทธิผล เป็นหน้าที่ของผู้บริหาร ซึ่ง ผู้บริหารทรัพยากรมนุษย์ควรมีบทบาทในการทำงานใน 4 ด้าน คือ

1. การวางแผน (Planning) โดยมีการร่วมมือกับหน่วยงานต่าง ๆ ในการวางแผนกำลังคน เพื่อป้องกันปัญหาคนล้นงานหรือการขาดแคลนคนที่ต้องการในอนาคต

2. การจัดองค์การ (Organizing) เป็นการกำหนดโครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างงาน บุคคลและวัสดุเครื่องมือต่าง ๆ โดยโครงสร้างนี้ต้องเหมาะสมกับลักษณะธุรกิจและสามารถทำงาน ร่วมกับหน่วยงานอื่นในองค์การได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3. การอำนวยการหรือการสั่งการ (Directing) เป็นการดำเนินการให้เป็นไปตามแผนงานและมีการกระตุ้นให้สมาชิกในองค์การตั้งใจทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ

4. การควบคุม (Controlling) เป็นการควบคุมดูแลว่าฝ่ายต่าง ๆ ได้ทำงานตาม เป้าหมายและนโยบายที่กำหนดไว้หรือไม่

ขอบเขตของงานบริหารทรัพยากรมนุษย์ มีดังนี้

1. หน้าที่ระดับองค์การ หน้าที่ระดับองค์การ หมายถึง งานที่ทำหน้าที่ช่วยเหลือหน่วยงานต่าง ๆ ภายในองค์การ ให้ทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพในฐานะที่เป็นผู้นำหรือผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน ซึ่งมี 4 ลักษณะ คือ 1) การริเริ่มและการกำหนดนโยบายทางด้านบุคคล 2) การให้คำปรึกษา 3) การให้บริการ 4) การควบคุม

2. หน้าที่ระดับปัจเจกบุคคล หน้าที่ระดับปัจเจกบุคคล หมายถึง หน้าที่ที่ฝ่ายงานบริหารทรัพยากรมนุษย์ดำเนินการ ในฐานะตัวแทนองค์การ แล้วมีผลกระทบต่อตัวบุคคลเป็นรายบุคคล นับตั้งแต่การเริ่มรับ สมัครบุคคลเข้าทำงาน ดูแลระหว่างที่เขาทำงานในห้องค์การอย่างมีความสุขและมีประสิทธิภาพ จนกระทั่งออกจากองค์การโดยฝ่ายงานบริหารทรัพยากรมนุษย์ที่จะทำหน้าที่ กำหนดวิธีการ กระบวนการและระเบียบกฎเกณฑ์ต่าง ๆ สำหรับการปฏิบัติงาน เป็นแนวทางให้ได้บุคคลที่มี คุณภาพ เข้ามาทำงานตามความจำเป็นขององค์การ

บุคลิกลักษณะที่แสดงถึงความมีประสิทธิภาพของนักบริหารทรัพยากรมนุษย์

1. มีทัศนคติที่กว้างไกล คือ รู้จักมองการณ์ไกล หรือที่เรียกว่ามีวิสัยทัศน์ (Vision) ที่ดีและเหมาะสม
2. รู้จักการวางแผน คือ มีการรวบรวม ประเมิน วิเคราะห์ข้อมูล คาดการณ์ ตัดสินใจ และกำหนดขอบข่ายของงานได้อย่างชัดเจน
3. มีความรู้สึกไวต่อสิ่งแวดล้อม คือ ตระหนักถึงความสำคัญของหน่วยงานและ สิ่งแวดล้อม รวมทั้งปัจจัยอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับการทำงาน
4. มีความเป็นผู้นำ มีความยืดหยุ่น คือ เต็มใจที่จะยอมรับในสิ่งใหม่ๆอดทนต่อความไม่ชัดเจนและมีความคิดริเริ่ม
5. เป็นนักปฏิบัติ มีความเป็นตัวของตัวเอง กระตือรือร้นและริเริ่มสิ่งใหม่ๆอยู่เสมอ กล้าเสี่ยง มีความรับผิดชอบและการตัดสินใจที่ดี
6. เน้นผลงาน คือ ทำงานเพื่อมุ่งให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ โดยมีการติดตามผลของงานโดยสม่ำเสมอ
7. มีความสามารถในการสื่อสารความหมาย คือ พูดเก่ง เขียนเก่ง และเป็นนักฟังที่ดี
8. มีความสามารถในเชิงเทคนิค คือ มีความเชี่ยวชาญเป็นพิเศษเฉพาะด้าน

สรุปได้ว่า บทบาทของผู้บริหารทรัพยากรมนุษย์ มี 2 ระดับ คือ บทบาทหน้าที่ ระดับองค์การและ บทบาทหน้าที่ระดับปัจเจกบุคคล ในระดับองค์การคือ การวางแผน การจัดองค์การ การอำนวยการหรือการสั่งการ การควบคุม การให้คำปรึกษาและการให้บริการ ส่วนระดับปัจเจกบุคคล คือ การวิเคราะห์งาน การ

วางแผนกำลังคน การสรรหา การคัดเลือกและบรรจุพนักงาน การพัฒนาและฝึกอบรม การบริหารค่าตอบแทน สุขภาพและความปลอดภัยในการทำงาน การรักษาระเบียบวินัย แรงงานสัมพันธ์ การวางแผนจัดองค์การและการวิจัยงานบุคคล ผู้บริหารทรัพยากรมนุษย์จะต้องเป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์ มีภาวะผู้นำ ทนต่อการเปลี่ยนแปลงและมีทักษะในการ สื่อสาร

9. สรุป

สรุปได้ว่า การพัฒนาสังคมกับการบริหารงานบุคคลตามแนวพระพุทธศาสนา เช่น พรหมวิหาร 4, และสาราณียธรรม 6, เกิดจากการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกองค์การ การแข่งขันมีมากขึ้นจนทำให้มีการทำธุรกิจไปสู่ระดับโลก การนำเทคโนโลยีใหม่ๆ มาใช้ ความต้องการลดต้นทุน การเปลี่ยนแปลงทางด้านประชากรศาสตร์ การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมในที่ทำงาน การควบคุมโดยกฎเกณฑ์และข้อกำหนดของรัฐ เกิดพลังของ สถาบันสหภาพแรงงานและการเปลี่ยนแปลงของความรู้ทางด้านพฤติกรรมศาสตร์ที่ก้าวหน้ามากขึ้น เป็นต้น และการจัดการทรัพยากรมนุษย์มีความสำคัญต่อการได้มาซึ่งทรัพยากรมนุษย์ที่ดี มีคุณภาพ มีความรู้ ความสามารถ ทักษะและประสบการณ์ ซึ่งจะช่วยพัฒนาศักยภาพและขีดความสามารถในการ วางแผนงาน ให้องค์การเจริญเติบโต บุคลากรที่ปฏิบัติงานในองค์การมีขวัญและกำลังใจในการ ปฏิบัติงาน เกิดความจงรักภักดีต่อองค์การและทุ่มเทในการปฏิบัติงานสุดความสามารถ ซึ่งจะส่งผลให้องค์การประสบผลสำเร็จ บรรลุเป้าหมายขององค์การรวมถึงช่วยเสริมสร้างความมั่นคงแก่สังคมและประเทศชาติ

10. เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2547). *พระราชบัญญัติข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา พ.ศ. 2547 สำนักงานการศึกษาขั้นพื้นฐาน*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา.
- เกรียงศักดิ์ เขียวยิ่ง. รศ. (2550). *การบริหารทรัพยากรมนุษย์*. กรุงเทพฯ: บริษัท รุ่งเรืองรัตน์ พรินต์ติ้ง จำกัด.
- ชัยรัตน์ถิร ภูวิศพิริยะภคติ. (2553). *การบริหารทรัพยากรมนุษย์*. กรุงเทพฯ: ราชภัฏสวนสุนันทา.
- ณัฐพันธ์ เขจรนนท์. ผศ.ดร. (2545). *การจัดการทรัพยากรมนุษย์*. กรุงเทพฯ: ซีเอ็ดดูเคชั่น จำกัด (มหาชน).
- นิเวศน์ วงศ์สุวรรณ. (2555). *จริยศาสตร์*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ศูนย์ส่งเสริมวิชาการ.
- พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2546). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 12. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2547). *ธรรมนุญชีวิต*. พิมพ์ครั้งที่ 12, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา.
- พระไพศาล วิสาโล. (2542). *การศึกษาเพื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์*. คณะครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏเชียงราย.
- พะยอม วงศ์สารศรี. (2538). *การบริหารทรัพยากรมนุษย์*. พิมพ์ครั้งที่ 5, กรุงเทพฯ: คณะวิชาวิทยาการการจัดการ. สถาบันราชภัฏสวนดุสิต.

พิมลพรรณ เชื้อบางแก้ว. (2550). การบริหารทรัพยากรมนุษย์. พิมพ์ครั้งที่ 6, ปทุมธานี : สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยกรุงเทพ.

พุทธทาสภิกขุ. (2549). การศึกษาสมบูรณ์แบบ : คือวงกลมที่คุ้มครองโลกถึงที่สุด. กรุงเทพฯ: อูษาการพิมพ์.

วิลาวรรณ รพีพิศาล. (2554). การบริหารทรัพยากรมนุษย์. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์วิจิตรหัตถกร.

ศิริวรรณ เสรีรัตน์และคณะ. (2538). นโยบายธุรกิจและการบริหารเชิงกลยุทธ์. กรุงเทพฯ: ดวงกลมสมัย.

Gary Dessler. (1997). *Human Resources Management*. 7thed, Upper Saddle River. New Jersey: Prentice-Hall.

R. Wayne Mondy and Robert M. Noe. (1996). *Human Resources Management*. 6th ed. Upper Saddle River, New Jersey: Prentice-Hall.

รูปแบบของการจัดการเรียนการสอนสมาธิภาวนาในยุคสมัยใหม่

ของสถาบันพลังจิตตานุภาพ

Modern Approaches to Meditation Teaching Management

at the Willpower Institute

ศักดิ์ ประสานดี

ดุขภูมิตต สาขาวิชาการสอนสังคมศึกษา คณะครุศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Sak Prasandee

Ph.d Student for Department Teaching Social Studies, Faculty of Education

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

E-mail: Sakprasandee3@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิชาการเรื่องนี้ มุ่งศึกษารูปแบบการจัดการเรียนการสอนสมาธิภาวนาในยุคสมัยใหม่ ของสถาบันพลังจิตตานุภาพ ซึ่งก่อตั้งโดยสมเด็จพระญาณวชิโรดม (หลวงพ่อวิริยงค์ สิรินุจโร) ในปี พ.ศ. 2540 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์การปรับตัวของสถาบันในการเผยแผ่หลักธรรม และ การสอนสมาธิให้สอดคล้องกับบริบทสังคมปัจจุบัน รวมถึงประสิทธิภาพและผลกระทบของรูปแบบการสอนที่มีต่อผู้เรียนและสังคม

การศึกษาพบว่า สถาบันพลังจิตตานุภาพได้พัฒนาหลักสูตรที่หลากหลาย ครอบคลุมผู้เรียนทุกระดับ ตั้งแต่ผู้เริ่มต้นจนถึงระดับครูผู้สอน โดยแบ่งเป็นสามระดับหลัก ได้แก่ ระดับต้น ระดับกลาง และระดับสูง แต่ละระดับมีการออกแบบเนื้อหาและวิธีการสอนที่เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย เช่น หลักสูตรสำหรับเยาวชน ผู้สูงอายุ และกลุ่มวิชาชีพเฉพาะ นอกจากนี้ ยังมีการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการเรียนการสอน อาทิ การเรียนออนไลน์ผ่านแพลตฟอร์มต่างๆ การใช้สื่อมัลติมีเดียประกอบการสอน และการพัฒนาแอปพลิเคชัน สำหรับการฝึกสมาธิด้วยตนเอง

สถาบันพลังจิตตานุภาพ ได้ปรับรูปแบบการสอนและการปฏิบัติธรรม ให้เข้ากับวิถีชีวิตของคนยุคใหม่ โดยจัดคอร์สระยะสั้นสำหรับผู้ที่มีเวลาจำกัด และออกแบบวิธีการฝึกปฏิบัติที่สามารถทำได้ในชีวิตประจำวัน เช่น การทำสมาธิในที่ทำงานหรือระหว่างเดินทาง นอกจากนี้ ยังมีการผสมผสานการสอนสมาธิเข้ากับศาสตร์สมัยใหม่ เช่น จิตวิทยา และการพัฒนาตนเอง เพื่อให้ผู้เรียนเห็นประโยชน์ของการปฏิบัติสมาธิในมิติที่กว้างขึ้น

รูปแบบการสอนของสถาบันฯ ส่งผลดีต่อผู้เรียนในหลายด้าน ทั้งการลดความเครียด การเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานและการเรียน และการพัฒนาคุณภาพชีวิตโดยรวม ผู้เรียนกล่าวว่าสามารถนำทักษะที่ได้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้จริง ซึ่งสอดคล้องกับเป้าหมายของสถาบันในการเผยแผ่หลักธรรมที่สามารถนำไปใช้ได้เป็นอย่างดีเป็นรูปธรรม

สรุปได้ว่า ความสำเร็จของสถาบันพลังจิตตานุภาพในการจัดการเรียนการสอนสมาธิภาวนาในยุคสมัยใหม่ เกิดจากความสามารถในการผสมผสานหลักธรรมดั้งเดิมกับวิธีการสอนสมัยใหม่ได้อย่างลงตัว การปรับตัวให้เข้ากับความต้องการของผู้เรียนที่หลากหลาย และการใช้เทคโนโลยีเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการเรียนรู้ ซึ่งอาจเป็นต้นแบบสำหรับสถาบันอื่นๆ ในการพัฒนาการเรียนการสอนสมาธิภาวนาให้สอดคล้องกับบริบทสังคมปัจจุบัน อย่างไรก็ตาม การศึกษาครั้งนี้ ยังชี้ให้เห็นถึงความท้าทายบางประการ เช่น การรักษาแก่นแท้ของหลักธรรมในขณะที่ปรับตัวให้เข้ากับยุคสมัย และการรักษาคุณภาพการสอนในการขยายตัวอย่างรวดเร็วของสถาบัน ซึ่งเป็นประเด็นที่ควรมีการศึกษาเพิ่มเติมในอนาคต

คำสำคัญ : สถาบันพลังจิตตานุภาพ, การปฏิบัติสมาธิภาวนา, หลวงพ่อวิริยงค์, สมาธิภาวนาในยุคใหม่

Abstract

This paper aims to study the modern approaches to meditation teaching management at the WillPower Institute, founded by Somdet Phra Yanawachirodom (Luang Por Viriyang Sirintharo) in 1997. The objectives are to analyze the institute's adaptation in disseminating Buddhist principles and teaching meditation in alignment with the current social context, as well as to evaluate the effectiveness and impact of these teaching methods on students and society.

The study employs qualitative research methods, including document analysis, in-depth interviews with administrators, teachers, and students of the institute, and participant observation in various courses. The collected data was subjected to content analysis and interpretation to generate theoretical conclusions.

The findings reveal that the Power of Mind Institute has developed a diverse range of courses catering to learners at all levels, from beginners to teacher training. These courses are categorized into three main levels: basic, intermediate, and advanced. Each level is designed with content and teaching methods appropriate for its target group, such as courses for youth, the elderly, and specific professional groups. Moreover, the institute has incorporated modern

technology into its teaching methods, including online learning through various platforms, the use of multimedia in instruction, and the development of meditation apps for self-practice.

The institute has adapted its teaching format to suit the lifestyle of modern individuals by offering short-term courses for those with limited time and designing practical meditation techniques that can be integrated into daily life, such as meditation at work or while commuting. Furthermore, the institute has combined meditation teaching with modern sciences like psychology and personal development, allowing students to see the benefits of meditation practice in a broader perspective.

The research also indicates that the institute's teaching methods have positively impacted students in various aspects, including stress reduction, improved work and study efficiency, and overall quality of life enhancement. Students report being able to apply the skills learned in their daily lives, which aligns with the institute's goal of disseminating practical Buddhist teachings.

This study concludes that the success of the Power of Mind Institute in managing meditation teaching in the modern era stems from its ability to seamlessly blend traditional Buddhist principles with contemporary teaching methods, adapt to the diverse needs of learners, and utilize technology to enhance learning effectiveness. This approach could serve as a model for other institutions in developing meditation teaching methods that align with the current social context. However, the research also highlights certain challenges, such as maintaining the essence of Buddhist teachings while adapting to modern times and preserving the quality of instruction amid the institute's rapid expansion. These issues warrant further study in the future.

Keywords: WillPower Institute, Meditation Practice, Viriyang Bhikkhu, Modern Meditation

1. บทนำ

ในยุคปัจจุบันที่สังคมมีความซับซ้อนและเต็มไปด้วยความเร่งรีบ การพัฒนาจิตใจและการฝึกสมาธิกลายเป็นเรื่องที่ได้รับคามสนใจอย่างมากในวงกว้าง ทั้งในแง่ของการลดความเครียด การเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน และการพัฒนาคุณภาพชีวิต สถาบันพลังจิตตานุภาพ ซึ่งก่อตั้งโดยสมเด็จพระญาณวชิโรดม (หลวงพ่อวิริยงค์ สิรินุสโร) ในปี พ.ศ. 2540 ได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของการเผยแผ่หลักธรรมและการสอนสมาธิภาวนาที่สามารถตอบสนองต่อความต้องการของคนในสังคมสมัยใหม่

บทความวิชาการนี้มุ่งนำเสนอรูปแบบการจัดการเรียนการสอนสมาธิภาวนาของสถาบันพลังจิตตานุภาพ ซึ่งได้พัฒนาและปรับเปลี่ยนให้เข้ากับบริบทของสังคมในยุคปัจจุบัน โดยยังคงรักษาแก่นแท้ของหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา การศึกษาครั้งนี้จะช่วยให้เข้าใจถึงแนวทางการประยุกต์ใช้หลักธรรมและการปฏิบัติสมาธิภาวนาให้เข้ากับวิถีชีวิตของคนยุคใหม่ ซึ่งมีความท้าทายทั้งในด้านเวลา สถานที่ และรูปแบบการเรียนรู้ที่หลากหลาย

สถาบันพลังจิตตานุภาพได้พัฒนาหลักสูตรที่ครอบคลุมตั้งแต่ระดับพื้นฐาน ไปจนถึงระดับสูง โดยมีการออกแบบให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายที่แตกต่างกัน ไม่ว่าจะเป็นเยาวชน ผู้ใหญ่วัยทำงาน ผู้สูงอายุ หรือแม้แต่กลุ่มเฉพาะอย่างเช่นผู้ต้องขังและทหาร นอกจากนี้ ยังมีการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้ในการเรียนการสอน เช่น การเรียนออนไลน์ การใช้สื่อมัลติมีเดีย และการสร้างแอปพลิเคชันสำหรับการฝึกสมาธิ ซึ่งช่วยให้ผู้เรียนสามารถเข้าถึงการเรียนรู้ได้สะดวกและยืดหยุ่นมากขึ้น

การศึกษารูปแบบการจัดการเรียนการสอนของสถาบันพลังจิตตานุภาพจะช่วยให้เราเห็นถึงแนวทางในการปรับตัวของสถาบันทางพระพุทธศาสนา เพื่อให้สามารถเข้าถึงและตอบสนองความต้องการของคนในยุคปัจจุบันได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งยังเป็นตัวอย่างที่ดีในการผสมผสานระหว่างหลักธรรมดั้งเดิมกับวิธีการสอนสมัยใหม่ ซึ่งอาจเป็นแนวทางสำหรับสถาบันอื่นๆ ในการพัฒนารูปแบบการเผยแผ่ธรรมะและการสอนสมาธิภาวนาต่อไป

บทความนี้จะนำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา โครงสร้างหลักสูตร รูปแบบการสอน เทคนิค และวิธีการที่ใช้ในการถ่ายทอดความรู้ ตลอดจนการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีในการเรียนการสอนของสถาบันพลังจิตตานุภาพ นอกจากนี้ ยังจะวิเคราะห์ถึงผลกระทบและประสิทธิภาพของรูปแบบการสอนดังกล่าวที่มีต่อผู้เรียนและสังคมในวงกว้าง โดยหวังว่าการศึกษานี้จะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาการเรียนการสอนสมาธิภาวนาในประเทศไทยและเป็นแนวทางในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้เข้าถึงคนรุ่นใหม่ ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

2. ความสำคัญของการเรียนและการฝึกปฏิบัติสมาธิภาวนาตามหลักพระพุทธศาสนา

การเรียนและฝึกปฏิบัติสมาธิภาวนาตามหลักพระพุทธศาสนามีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาจิตใจ และปัญญาของมนุษย์ โดยเป็นหนทางสู่การบรรลุเป้าหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนา คือ การหลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวง สมาธิภาวนาเป็นการฝึกจิตให้มีสมาธิ ตั้งมั่น และเป็นสะพานเชื่อมไปสู่การเจริญปัญญา ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญในหลักไตรสิกขา อันได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา การฝึกสมาธิช่วยให้จิตใจสงบ มีพลัง และมีประสิทธิภาพในการทำงานมากขึ้น

นอกจากนี้ การเรียนและฝึกปฏิบัติสมาธิภาวนายังมีประโยชน์ในชีวิตประจำวัน ดังนี้:

1. ลดความเครียดและความวิตกกังวล
2. เพิ่มสมาธิและความจดจ่อในการทำงานหรือการเรียน

3. พัฒนาสติและการรู้เท่าทันอารมณ์
4. ส่งเสริมสุขภาพกายและสุขภาพจิต
5. เสริมสร้างความเมตตากรุณาต่อตนเองและผู้อื่น

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวว่า การเจริญสมาธิภาวนาเป็นการฝึกจิตให้มีคุณภาพและสมรรถภาพสูงขึ้น ทำให้จิตใจผ่องใส สะอาด สว่าง สงบ และเป็นสุข

การเรียนรู้ทฤษฎีควบคู่กับการฝึกปฏิบัติจริงมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะช่วยให้ผู้ปฏิบัติเข้าใจหลักการและวิธีการที่ถูกต้อง สามารถแก้ไขปัญหาที่อาจเกิดขึ้นระหว่างการปฏิบัติได้ และเห็นผลของการปฏิบัติที่ชัดเจนขึ้น

ในสังคมปัจจุบันที่เต็มไปด้วยความวุ่นวายและความเร่งรีบ การเรียนและฝึกปฏิบัติสมาธิภาวนาจึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิต ช่วยให้เราสามารถเผชิญกับความท้าทายต่างๆ ได้อย่างมีสติและปัญญา นำไปสู่ชีวิตที่สมดุลและมีความสุขมากขึ้น

2. สำนักที่จัดการเรียนการสอนด้านวิปัสสนาในประเทศไทย

ประเทศไทยมีวัดและสำนักวิปัสสนาที่มีชื่อเสียงหลายแห่ง ซึ่งเปิดสอนการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามแนวทางของพระพุทธศาสนา ต่อไปนี้เป็นตัวอย่างของวัดและสำนักที่มีชื่อเสียงในการสอนวิปัสสนา:

1. วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ (วัดมหาธาตุฯ) กรุงเทพมหานคร

วัดมหาธาตุฯ เป็นศูนย์กลางการเผยแผ่และปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานที่สำคัญแห่งหนึ่งของประเทศไทย โดยเฉพาะการสอนวิปัสสนาตามแนวสติปัฏฐาน 4 หรือบางที่เรียกว่า สายยุบ-พอง โดยได้รับแนวทางสำคัญของประเทศเมียนมา วัดนี้ได้รับการยอมรับในระดับนานาชาติ และมีชาวต่างชาติเข้ามาศึกษาและปฏิบัติธรรมเป็นจำนวนมาก หลักสูตรการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานทั้งแบบระยะสั้นและระยะยาว โดยมีพระวิปัสสนาจารย์ที่มีประสบการณ์คอยให้คำแนะนำ นอกจากนี้ ยังมีการจัดอบรมภาคภาษาอังกฤษสำหรับชาวต่างชาติด้วย

2. วัดป่านานาชาติ จังหวัดอุบลราชธานี วัดป่านานาชาติก่อตั้งโดยหลวงพ่อชา สุภทฺโท เป็นวัดป่าที่มีชื่อเสียงในการสอนวิปัสสนากรรมฐานแนวป่า โดยเน้นการปฏิบัติธรรมในป่า และการดำเนินชีวิตอย่างเรียบง่าย วัดนี้เป็นที่รู้จักในหมู่ชาวต่างชาติเป็นอย่างดี และมีพระภิกษุชาวต่างชาติจำพรรษาอยู่เป็นจำนวนมาก วัดป่านานาชาติเน้นการปฏิบัติธรรมอย่างเข้มข้น โดยผู้ปฏิบัติจะต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบของวัดอย่างเคร่งครัด

3. ยุวพุทธิกสมาคมแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์ กรุงเทพมหานคร ยุวพุทธิกสมาคมฯ เป็นองค์กรที่มีบทบาทสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และการสอนวิปัสสนากรรมฐานให้แก่พุทธศาสนิกชนทั่วไป โดยเฉพาะกลุ่มคนรุ่นใหม่ สมาคมจัดหลักสูตรการปฏิบัติธรรมที่หลากหลาย ทั้งแบบระยะสั้นและระยะยาว ยุวพุทธิกสมาคมฯ มีศูนย์ปฏิบัติธรรมเป็นของตนเอง ซึ่งมีสิ่งอำนวยความสะดวกครบครัน และมีวิทยากรที่มีความรู้ความสามารถมาให้การอบรม นอกจากนี้ ยังมีการจัดกิจกรรมและโครงการต่างๆ เพื่อส่งเสริมการปฏิบัติธรรมในชีวิตประจำวัน

4. สวนโมกขพลาราม จังหวัดสุราษฎร์ธานี สวนโมกขพลารามก่อตั้งโดยท่านพุทธทาสภิกขุ เป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมที่มีชื่อเสียงในการนำเสนอพุทธศาสนาในแง่มุมที่ทันสมัยและเข้าใจง่าย สวนโมกข์เน้นการสอนธรรมะที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ สวนโมกข์จัดหลักสูตรการปฏิบัติธรรมทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ โดยเน้นการศึกษาและปฏิบัติธรรมควบคู่กันไป นอกจากนี้ ยังมีพิพิธภัณฑ์ธรรมะและสถานที่สำคัญต่างๆ ที่ช่วยให้ผู้มาเยือนได้เรียนรู้เกี่ยวกับพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้ง

5. วัดพระธาตุศรีจอมทองวรวิหารจังหวัดเชียงใหม่ วัดพระธาตุศรีจอมทองวรวิหารเป็นศูนย์กลางการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานที่สำคัญในภาคเหนือของประเทศไทย วัดนี้มีชื่อเสียงในการสอนวิปัสสนาตามแนวทางของหลวงปู่เทียมน จิตตสุโภ ซึ่งเน้นการเจริญสติด้วยการเคลื่อนไหว วัดจัดหลักสูตรการปฏิบัติธรรมทั้งระยะสั้นและระยะยาว โดยมีพระวิปัสสนาจารย์ที่สืบทอดแนวทางการสอนของหลวงปู่เทียมนคอยให้คำแนะนำวิธีการปฏิบัติของที่นี่เป็นที่นิยมทั้งในหมู่ชาวไทยและชาวต่างชาติ เนื่องจากสามารถเข้าใจและปฏิบัติได้ง่าย

6. สถาบันพลังจิตตานุภาพ วัดธรรมมงคล กรุงเทพมหานคร สถาบันพลังจิตตานุภาพ ก่อตั้งโดยหลวงพ่อวิริยังค์ สิรินฺธโร เป็นสถาบันที่มีชื่อเสียงในการสอนวิปัสสนากรรมฐานควบคู่ไปกับการพัฒนาจิต สถาบันนี้เน้นการสอนวิธีการปฏิบัติที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างมีประสิทธิภาพ สถาบันจัดหลักสูตรการอบรมที่หลากหลาย ตั้งแต่หลักสูตรพื้นฐานไปจนถึงหลักสูตรขั้นสูง โดยมีการสอนทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ นอกจากนี้ ยังมีการจัดอบรมนอกสถานที่และการอบรมออนไลน์เพื่อให้ผู้สนใจสามารถเข้าถึงการปฏิบัติธรรมได้ง่ายขึ้น

7. การปฏิบัติธรรมแนวเคลื่อนไหวของหลวงปู่เทียมน จิตตสุโภ วัดป่าสุคโต จังหวัดชัยภูมิ เป็นวิธีการเจริญสติที่เน้นการเคลื่อนไหวร่างกายอย่างมีสติ โดยใช้การเคลื่อนไหวมือเป็นหลัก วิธีนี้มี 14 จังหวะ ซึ่งเป็นการเคลื่อนไหวมือและแขนอย่างช้าๆ พร้อมกับรู้ตัวทั่วพร้อมในทุกอิริยาบถ จุดสำคัญของการปฏิบัตินี้คือการมีสติรู้ตัวอยู่กับปัจจุบันขณะตลอดเวลา ไม่ว่าจะอยู่ในอิริยาบถใด โดยการใช้การเคลื่อนไหวเป็นจุดตั้งต้นในการฝึกสติ วิธีนี้ช่วยให้ผู้ปฏิบัติเห็นความคิดและอารมณ์ที่เกิดขึ้นโดยไม่ยึดติด นำไปสู่การเข้าใจธรรมชาติของจิตและการปล่อยวางวิธีการนี้ได้รับความนิยมในกลุ่มคนรุ่นใหม่ เนื่องจากเป็นวิธีที่เข้าใจง่าย ปฏิบัติได้ทุกที่ทุกเวลา และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างดี

8. การปฏิบัติภาวนา ตามแนวทางของวัดพระธรรมกาย ซึ่งใช้แนวของหลวงปู่สด วัดปากน้ำภาษีเจริญ แล้วจึงนำมาพัฒนาได้อย่างลึกซึ้ง มีพลัง และมีประสิทธิภาพในการเรียนการสอน

วิธีการนี้เน้นการทำใจให้หยุดนิ่งที่ศูนย์กลางกาย โดยใช้นึกถึงดวงแก้วใสเป็นอุบายให้จิตรวม การปฏิบัติแบบนี้มีจุดมุ่งหมายให้ผู้ปฏิบัติเข้าถึงความสงบภายในและพัฒนาปัญญาเพื่อเข้าใจสัจธรรม วิธีการสำคัญ คือ การนั่งสมาธิ: นั่งขัดสมาธิ หลังตรง มือขวาทับมือซ้าย วางบนตัก นิ้วชี้ขวาจรดนิ้วหัวแม่มือซ้าย การกำหนดบริกรรมภาวนา: ใช้คำบริกรรม "สัมมา อะระหัง" โดยภาวนาในใจ การเข้าถึงธรรมกาย: เมื่อจิตรวมลึกเข้าไป จะเห็นความสว่างและอาจเห็นกายละเอียดภายใน หรือที่เรียกว่า "ธรรมกาย"

วัดพระธรรมกายได้พัฒนาวิธีการสอนให้เข้าใจง่าย มีระบบการเรียนการสอนที่เป็นขั้นตอน และใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการเผยแพร่ ทำให้การปฏิบัติแนวนี้ได้รับความนิยมอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะในกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่สนใจการพัฒนาจิตใจควบคู่ไปกับการดำเนินชีวิตในสังคมปัจจุบัน

โดยสรุป วัดและสำนักวิปัสสนาที่กล่าวมาข้างต้นเป็นเพียงส่วนหนึ่งของสถานที่ปฏิบัติธรรมที่มีชื่อเสียงในประเทศไทย แต่ละแห่งมีเอกลักษณ์และจุดเด่นในการสอนวิปัสสนากรรมฐานที่แตกต่างกันไป ผู้สนใจสามารถเลือกสถานที่ปฏิบัติธรรมที่เหมาะสมกับตนเอง โดยพิจารณาจากรูปแบบการสอน ระยะเวลา และสภาพแวดล้อมที่ตรงกับความต้องการของตน

3. ความเป็นมาของสถาบันพลังจิตตานุภาพ

ผู้เขียนมีความสนใจการปฏิบัติธรรม ตามแนวของสถาบันพลังจิตตานุภาพ ซึ่งใช้การบริการมพุทธโธตามแบบของหลวงปู่มั่น ภูริทัตโต ซึ่งถือเป็นอาจารย์ใหญ่ฝ่ายวิปัสสนาธุระ ของฝ่ายคณะสงฆ์ธรรมยุติที่มีชื่อเสียงมากที่สุด จึงขอนำเสนอเป็นประเด็นหลักของบทความนี้

ประวัติความเป็นมาของสถาบันพลังจิตตานุภาพ

สถาบันพลังจิตตานุภาพ เป็นสถาบันที่ก่อตั้งขึ้นโดยสมเด็จพระญาณวชิโรดม หรือที่รู้จักกันในนาม หลวงพ่อวิริยงค์ สิริธโร เจ้าอาวาสวัดธรรมมงคล กรุงเทพมหานคร โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อเผยแพร่หลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาและวิธีการพัฒนาจิตใจตามแนวทางของท่าน จุดเริ่มต้นของสถาบันมาจากการที่ หลวงพ่อวิริยงค์ได้ศึกษาและปฏิบัติธรรมอย่างเข้มข้นมาตั้งแต่วัยหนุ่ม โดยท่านได้บวชเป็นพระภิกษุตั้งแต่อายุ 21 ปี และได้ศึกษาพระไตรปิฎกอย่างลึกซึ้ง รวมทั้งได้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานกับพระอาจารย์หลายรูป จนกระทั่งท่านได้ค้นพบวิธีการพัฒนาจิตใจที่เรียกว่า "พลังจิตตานุภาพ" ซึ่งเป็นการผสมผสานระหว่างหลักธรรมในพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่

ในปี พ.ศ. 2529 หลวงพ่อวิริยงค์ได้เริ่มเปิดสอนหลักสูตรพัฒนาจิตใจตามแนวทางพลังจิตตานุภาพเป็นครั้งแรกที่วัดธรรมมงคล โดยมีผู้สนใจเข้าร่วมเป็นจำนวนมาก จากนั้นท่านได้เผยแพร่วิธีการนี้ไปยังสถานที่ต่างๆ ทั่วประเทศ และได้รับความนิยมอย่างกว้างขวาง ด้วยความต้องการที่จะให้การเผยแพร่หลักธรรมและวิธีการพัฒนาจิตใจเป็นไปอย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพมากขึ้น ในปี พ.ศ. 2534 หลวงพ่อวิริยงค์จึงได้ก่อตั้ง "สถาบันพลังจิตตานุภาพ" ขึ้นอย่างเป็นทางการ โดยมีสำนักงานใหญ่อยู่ที่วัดธรรมมงคล และมีสาขาย่อยกระจายอยู่ทั่วประเทศ

สถาบันพลังจิตตานุภาพได้พัฒนาหลักสูตรการอบรมที่หลากหลาย ครอบคลุมตั้งแต่ระดับพื้นฐานไปจนถึงระดับสูง โดยมีการผสมผสานระหว่างภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ หลักสูตรของสถาบันได้รับการออกแบบให้เหมาะสมกับคนทุกเพศทุกวัย และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างเป็นรูปธรรม นอกจากการจัดอบรมที่สำนักงานใหญ่และสาขาต่างๆ แล้ว สถาบันยังได้ขยายการเผยแพร่ไปยังหน่วยงานภาครัฐ เอกชน

และสถาบันการศึกษาต่างๆ ทำให้แนวทางการพัฒนาจิตตามหลักพลังจิตตามภาพเป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวาง และได้รับการยอมรับว่าเป็นวิธีการที่มีประสิทธิภาพในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและจิตใจ

ในปัจจุบัน แม้ว่าหลวงพ่อวิริยงค์จะมรณภาพไปแล้วเมื่อปี พ.ศ. 2559 แต่สถาบันพลังจิตตานุภาพ ยังคงดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง โดยมีคณะศิษย์และผู้สืบทอดเจตนารมณ์ของท่านเป็นผู้ดำเนินการ สถาบันยังคงมุ่งมั่นในการเผยแผ่หลักธรรมและวิธีการพัฒนาจิตตามแนวทางของหลวงพ่อวิริยงค์ เพื่อช่วยให้ผู้คนที่สามารถพัฒนาตนเองและนำธรรมะมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างมีความสุข (พระมหาสมชาย ฐานวุฑโฒ, 2562)

4. การจัดการเรียนสอนของสถาบันพลังจิตตานุภาพ

การจัดการเรียนการสอนของสถาบันพลังจิตตานุภาพ มีรูปแบบการจัดการเรียนการสอนที่เป็นเอกลักษณ์ โดยผสมผสานระหว่างหลักธรรมในพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ เพื่อให้ผู้เรียนสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างมีประสิทธิภาพ

1. หลักสูตรการเรียนการสอน: สถาบันได้พัฒนาหลักสูตรที่หลากหลาย ครอบคลุมตั้งแต่ระดับพื้นฐานไปจนถึงระดับสูง โดยแบ่งเป็น 3 ระดับหลัก ได้แก่

- ระดับต้น: เน้นการฝึกสมาธิเบื้องต้นและการประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน
- ระดับกลาง: เน้นการพัฒนาจิตให้เข้มแข็งและการใช้พลังจิตในการแก้ปัญหา
- ระดับสูง: เน้นการพัฒนาปัญญาและการเข้าถึงสภาวะจิตระดับสูง

2. วิธีการสอน:

การเรียนการสอนของสถาบันเน้นการผสมผสานระหว่างภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ โดยใช้วิธีการสอนที่หลากหลาย เช่น การบรรยายธรรม , การฝึกปฏิบัติสมาธิและวิปัสสนา, การทำกิจกรรมกลุ่มเพื่อพัฒนาจิต, การใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ เช่น โปรแกรมคอมพิวเตอร์ช่วยในการฝึกสมาธิ

3. ระยะเวลาการเรียน: สถาบันจัดการเรียนการสอนในรูปแบบที่หลากหลายเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้เรียน ได้แก่:

- หลักสูตรระยะสั้น: 3-7 วัน
- หลักสูตรระยะกลาง: 1-3 เดือน
- หลักสูตรระยะยาว: 6 เดือน - 1 ปี
- การอบรมประจำสัปดาห์: จัดทุกวันอาทิตย์

4. สถานที่เรียน: การเรียนการสอนจัดขึ้นในหลายสถานที่ ได้แก่: สำนักงานใหญ่ที่วัดธรรมมงคล กรุงเทพฯ, สาขาย่อยในจังหวัดต่างๆ ทั่วประเทศ, หน่วยงานภาครัฐและเอกชนที่เชิญไปจัดอบรม, สถาบันการศึกษาที่ร่วมมือกับสถาบัน

5. ผู้สอน: สถาบันมีทีมผู้สอนที่มีความเชี่ยวชาญ ประกอบด้วย พระวิทยากรที่ผ่านการอบรมจากหลวงพ่อวิริยงค์โดยตรง, วิทยากรฆราวาสที่ได้รับการรับรองจากสถาบัน, ผู้เชี่ยวชาญในสาขาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น จิตแพทย์ นักจิตวิทยา

6. การประเมินผล: สถาบันมีการประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เข้าอบรมอย่างต่อเนื่อง โดยใช้วิธีการที่หลากหลาย เช่น การสอบภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ, การสัมภาษณ์เพื่อประเมินความก้าวหน้าทางจิตใจ, การให้ผู้เข้าอบรมทำรายงานประสบการณ์การปฏิบัติ

7. การติดตามผล: สถาบันให้ความสำคัญกับการติดตามผลหลังการอบรม โดยจัดให้มีกลุ่มสนทนาธรรมออนไลน์ การจัดกิจกรรมสำหรับศิษย์เก่า การให้คำปรึกษาส่วนตัวสำหรับผู้ที่ต้องการความช่วยเหลือเพิ่มเติม

การจัดการเรียนการสอนของสถาบันพลังจิตตานุภาพมุ่งเน้นให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาจิตใจและนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างเป็นรูปธรรม ด้วยวิธีการสอนที่หลากหลายและยืดหยุ่น ทำให้ผู้สนใจสามารถเลือกเรียนได้ตามความเหมาะสมกับตนเอง

5. รูปแบบของการจัดการเรียนการสอนของสถาบันพลังจิตตานุภาพ

สถาบันพลังจิตตานุภาพมีรูปแบบการจัดการเรียนการสอนที่หลากหลายและยืดหยุ่น เพื่อตอบสนองความต้องการของผู้เรียนที่แตกต่างกัน โดยมีรูปแบบหลักๆ ดังนี้:

1. **การอบรมระยะสั้น (Intensive Retreat)** ใช้ระยะเวลา: 3-7 วัน รูปแบบ: เน้นการปฏิบัติธรรมเข้มข้น โดยผู้เข้าอบรมจะพักค้างที่สถานที่จัดอบรม เนื้อหา: ครอบคลุมทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ เน้นการฝึกสมาธิและเจริญสติ กลุ่มเป้าหมาย: เหมาะสำหรับผู้ที่ต้องการฝึกปฏิบัติอย่างเข้มข้นในระยะเวลานี้ ๆ

2. **หลักสูตรระยะยาว (Long-term Course)** ใช้ระยะเวลา: 3-6 เดือน หรือ 1 ปี รูปแบบ: เรียนสัปดาห์ละ 1-2 ครั้ง หรือเรียนทุกวันในช่วงเวลาที่กำหนด เนื้อหา: ครอบคลุมทั้งทฤษฎีและปฏิบัติอย่างละเอียด มีการบ้านและโครงการให้ทำ กลุ่มเป้าหมาย: เหมาะสำหรับผู้ที่ต้องการศึกษาอย่างลึกซึ้งและต่อเนื่อง

3. **การอบรมรายสัปดาห์ (Weekly Class)** ใช้ระยะเวลา: จัดทุกวันอาทิตย์ หรือวันที่กำหนดในแต่ละสัปดาห์ รูปแบบ: บรรยายธรรมและฝึกปฏิบัติ ใช้เวลาประมาณ 2-3 ชั่วโมงต่อครั้ง เนื้อหา: หมุนเวียนหัวข้อไปเรื่อยๆ เน้นการนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน กลุ่มเป้าหมาย: เหมาะสำหรับผู้ที่ต้องการฝึกปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอแต่มีเวลาจำกัด

4. **การอบรมออนไลน์ (Online Course)** ใช้ระยะเวลา: ขึ้นอยู่กับหลักสูตร อาจเป็นคอร์สสั้น 1-2 สัปดาห์ หรือยาว 1-3 เดือน รูปแบบ: เรียนผ่านระบบออนไลน์ มีทั้งวิดีโอบรรยาย การถามตอบ และการฝึกปฏิบัติด้วยตนเอง เนื้อหา: ครอบคลุมทั้งทฤษฎีและวิธีการปฏิบัติ มีแบบฝึกหัดและการประเมินผลออนไลน์ กลุ่มเป้าหมาย: เหมาะสำหรับผู้ที่ไม่สะดวกเดินทางหรือต้องการเรียนรู้ด้วยตนเอง

5. การอบรมเฉพาะกลุ่ม (Customized Training) ระยะเวลา: ยืดหยุ่นตามความต้องการของกลุ่ม อาจเป็น 1-3 วัน หรือหลายสัปดาห์ รูปแบบ: ปรับให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย เช่น การอบรมในองค์กร โรงเรียน หรือหน่วยงานต่าง ๆ เนื้อหา: เน้นการประยุกต์ใช้หลักการพัฒนาจิตกับบริบทเฉพาะของกลุ่มเป้าหมาย: องค์กร สถาบันการศึกษา หรือกลุ่มบุคคลที่มีความต้องการเฉพาะ

6. การปฏิบัติธรรมตามอัธยาศัย (Self-paced Practice) ระยะเวลา: ไม่จำกัด ขึ้นอยู่กับความสะดวกของผู้ปฏิบัติ รูปแบบ: ผู้ปฏิบัติสามารถเข้ามาฝึกปฏิบัติที่สถาบันได้ตามวันและเวลาที่สะดวก เนื้อหา: มีพระวิทยากรคอยให้คำแนะนำ และมีตารางกิจกรรมให้เลือกเข้าร่วม กลุ่มเป้าหมาย: เหมาะสำหรับผู้ที่มิพื้นฐานการปฏิบัติแล้วและต้องการฝึกฝนเพิ่มเติม

รูปแบบการจัดการเรียนการสอนที่หลากหลายนี้ช่วยให้ผู้สนใจสามารถเลือกเรียนรู้และฝึกปฏิบัติได้ตามความเหมาะสมกับตนเอง ไม่ว่าจะเป็นด้านเวลา สถานที่ หรือระดับความเข้มข้นในการปฏิบัติ ทั้งนี้ ทุกแบบยังคงยึดหลักการพัฒนาจิตตามแนวทางของหลวงพ่อวิริยงค์ สิริธโร ผู้ก่อตั้งสถาบัน

6. การจัดหลักสูตรการเรียนการสอนของสถาบันพลังจิตตานุภาพ

สถาบันได้พัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอนที่หลากหลายเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้เรียนในทุกๆระดับ โดยแบ่งหลักสูตรออกเป็น 3 ระดับหลัก ดังนี้:

1. หลักสูตรระดับต้น

1.1 หลักสูตรชินนสาสมาธิ 1 (สมาธิเพื่อชนะใจตนเอง) วัตถุประสงค์ ให้ผู้เรียนรู้จักการทำสมาธิแบบง่ายๆ และนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน กลุ่มเป้าหมาย: ผู้ที่สนใจและยังไม่เคยอบรมสมาธิมาก่อน ระยะเวลา 2-6 ชั่วโมง เนื้อหา: การชมวิดิทัศน์, การบรรยาย, การฝึกปฏิบัติสมาธิในอิริยาบถต่าง ๆ

1.2 หลักสูตรชินนสาสมาธิ 2 (สมาธิเพื่อชนะใจตนเอง) ระยะเวลา: 3 วัน 2 คืน เนื้อหา: การปฏิบัติเดินจงกรม นั่งสมาธิ สวดมนต์ และรักษาศีล 8

หลักสูตรชินนสาสมาธิยังมีหลักสูตรย่อยสำหรับกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ เช่น:

- จุลลสาสมาธิ (สำหรับเด็กและเยาวชน)
- สัคคสาสมาธิ (สำหรับผู้ถูกคุมขังในเรือนจำ)
- ยุทธสาสมาธิ (สำหรับกองทัพ)
- ยุวสาสมาธิ (สำหรับเยาวชนในโรงเรียน)
- นิสสาสมาธิ (สำหรับผู้มาถือศีลอุโบสถ)

1.3 หลักสูตรวิหิตาสมาธิ (การฝึกฝนตนเองที่พิเศษ) ระยะเวลา: 3 เดือน รูปแบบ : เรียนทางไกล ปฏิบัติที่บ้าน เนื้อหา: ฝึกสมาธิแบบง่ายๆ วันละ 3 ครั้ง ครั้งละ 5 นาที

1.4 หลักสูตรอรรถสมาธิ (สมาธิควบคู่กับธรรมศึกษา) ระยะเวลา: ช่วงเช้าพรรษา กลุ่มเป้าหมาย: บุคคลทั่วไป หรือผู้ที่จบหลักสูตรครูสมาธิแล้ว เนื้อหา: ปฏิบัติสมาธิควบคู่กับการศึกษาธรรมศึกษา ตรี โท เอก

1.5 หลักสูตรคณสาสมาธิ (สมาธิสะสมพลังจิตเป็นหมู่คณะ) ระยะเวลา: 1 วัน รูปแบบ: การประชุมสัจจร เนื้อหา: สวดมนต์ เติมน้ำมัน นั่งสมาธิ ฟังธรรม และแลกเปลี่ยนประสบการณ์

2. หลักสูตรระดับกลาง

2.1 หลักสูตรครูสมาธิ ระยะเวลา: 6 เดือน (200 ชั่วโมง) เนื้อหา: ทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ 96 หัวข้อ การประเมิน: สอบภาคสนามที่ดอยอินทนนท์ 4 วัน 3 คืน

2.2 หลักสูตรครูสาสมาธิ กลุ่มเป้าหมาย: พระสงฆ์ ระยะเวลา: 90 วัน เนื้อหา: คล้ายกับหลักสูตรครูสมาธิ แต่มีความเข้มข้นมากกว่า

2.3 หลักสูตรวิทันตสาสมาธิ (การฝึกฝนตนเองที่วิเศษ) ระยะเวลา: 200 ชั่วโมง รูปแบบ เรียน 3 วันต่อสัปดาห์ (อังคาร พุธ พฤหัสบดี) เวลา 18.00-20.00 น. เนื้อหา: ทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ คล้ายหลักสูตรครูสมาธิ

3. หลักสูตรระดับสูง

3.1 หลักสูตรปฐกสมาธิ (สมาธิเข้ม) กลุ่มเป้าหมาย: ผู้จบหลักสูตรครูสมาธิ ระยะเวลา: 6 เดือน เนื้อหา: การปฏิบัติสมาธิอย่างต่อเนื่อง รวมถึงการปฏิบัตินิรสาสมาธิ (มินิรุคังค์)

3.2 หลักสูตรอาจารย์สาสมาธิ กลุ่มเป้าหมาย: ผู้ที่ต้องการเป็นอาจารย์สอนสมาธิ คุณสมบัติ: จบหลักสูตรครูสมาธิหรือวิทันตสาสมาธิ, ผ่านการเป็นพี่เลี้ยง, การศึกษาระดับปริญญาตรีหรือนักธรรมชั้นเอก เนื้อหา: การทบทวนและเพิ่มเติมความรู้เกี่ยวกับการสอนสมาธิ

3.3 หลักสูตรอุตมสาสมาธิ ระยะเวลา: 21 วัน (วันละ 2 ชั่วโมง) กลุ่มเป้าหมาย: ผู้จบหลักสูตรครูสมาธิหรือครูสาสมาธิ เนื้อหา: ฟังบรรยายธรรม เติมน้ำมัน นั่งสมาธิ

3.4 หลักสูตรสมาธิขั้นสูง กลุ่มเป้าหมาย: ผู้จบหลักสูตรครูสมาธิ ครูสาสมาธิ หรือวิทันตสาสมาธิ เนื้อหา: การบรรยายธรรมและการปฏิบัติธรรมขั้นสูง

3.5 หลักสูตรญาณสาสมาธิ (ความหยั่งรู้จากสมาธิ) ระยะเวลา: 21 วัน กลุ่มเป้าหมาย: ผู้จบหลักสูตรสมาธิใดๆ ของสถาบัน

4. การจัดทำคู่มือการศึกษา

สถาบันพลังจิตตานุภาพได้จัดทำคู่มือประกอบการศึกษาและคู่มือการดำเนินงานสำหรับแต่ละหลักสูตร โดยมีเนื้อหาครอบคลุมดังนี้:

1. บทนำ: วัตถุประสงค์ ขอบเขตงาน หน้าที่ความรับผิดชอบ
2. ระเบียบปฏิบัติและระบบการศึกษา
3. ภาพรวมในการดำเนินงาน
4. การดำเนินการก่อนการจัดหลักสูตร
5. การดำเนินการจัดหลักสูตร

6. บุคลากรที่เกี่ยวข้องและหน้าที่ความรับผิดชอบ
7. การดำเนินการหลังจัดหลักสูตร
8. รายละเอียดข้อมูลในภาคผนวก

กล่าวโดยสรุป สถาบันพลังจิตตานุภาพมีการวางหลักสูตรอย่างเป็นระบบ เป็นขั้นตอน มีการเตรียมครูผู้สอน การเตรียมเอกสารการสอน และการจัดเตรียมคู่มือการดำเนินงานอย่างละเอียด รัดกุม เพื่อให้การเรียนการสอนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและบรรลุวัตถุประสงค์ของแต่ละหลักสูตร หลักสูตรของสถาบันพลังจิตตานุภาพตามที่คุณต้องการแล้วครับ สรุปนี้ครอบคลุมทั้งหลักสูตรระดับต้น ระดับกลาง และระดับสูง รวมถึงการจัดทำคู่มือการศึกษา โดยมีรายละเอียดดังนี้: หลักสูตรระดับต้น: ประกอบด้วยหลักสูตรชินนสาสมาธิ 1 และ 2, วิทิสสมาธิ, อุตตสมาธิ, และคนสาสมาธิ หลักสูตรระดับกลาง: ประกอบด้วยหลักสูตรครูสมาธิ, ครูสาสมาธิ, และวิทันตสมาธิ หลักสูตรระดับสูง: ประกอบด้วยหลักสูตรปฐกสมาธิ, อาจารย์สาสมาธิ, อุตตสมาธิ, สมาธิขั้นสูง, และญาณสมาธิ

7. จุดเด่นของการจัดการเรียนการสอนของสถาบันพลังจิตตานุภาพ

สถาบันพลังจิตตานุภาพมีความโดดเด่นหลายประการที่ทำให้เป็นสถาบันการสอนสมาธิที่มีชื่อเสียงและได้รับความนิยมอย่างกว้างขวาง ดังนี้

1. ความเป็นระบบและมาตรฐานในการสอน: สถาบันมีการจัดหลักสูตรอย่างเป็นระบบ แบ่งเป็นระดับต้น กลาง และสูง ทำให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาทักษะการทำสมาธิได้อย่างต่อเนื่องและเป็นขั้นตอน นอกจากนี้ยังมีการจัดทำคู่มือการศึกษาและคู่มือการดำเนินงานอย่างละเอียด ซึ่งช่วยรักษามาตรฐานการสอนให้คงที่ไม่ว่าจะสอนที่สาขาใดก็ตาม
2. ความหลากหลายของหลักสูตร: สถาบันมีหลักสูตรที่หลากหลาย ครอบคลุมทุกกลุ่มเป้าหมาย ตั้งแต่ผู้เริ่มต้น เยาวชน ผู้ต้องขัง ทหาร ไปจนถึงพระสงฆ์ แสดงให้เห็นถึงความยืดหยุ่นและการปรับตัวให้เข้ากับความต้องการของสังคมที่หลากหลาย
3. การผสมผสานระหว่างทฤษฎีและปฏิบัติ: ทุกหลักสูตรของสถาบันมีการผสมผสานระหว่างภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติอย่างลงตัว ทำให้ผู้เรียนไม่เพียงแต่เข้าใจหลักการ แต่ยังสามารถนำไปปฏิบัติได้จริงในชีวิตประจำวัน
4. การสืบทอดและพัฒนาแนวทางการปฏิบัติ: สถาบันสืบทอดแนวทางการปฏิบัติสมาธิจากหลวงปู่มั่น ภูริทตโต ผ่านการพัฒนาโดยหลวงพ่อวิริยงค์ สิริธโร ทำให้มีรากฐานที่มั่นคงในพระพุทธศาสนา แต่ในขณะเดียวกันก็มีการปรับให้เข้ากับยุคสมัยปัจจุบัน
5. การขยายสาขาและเครือข่าย: สถาบันมีสาขาทั้งในประเทศและต่างประเทศรวมกว่า 323 สาขา แสดงให้เห็นถึงการเติบโตและการยอมรับอย่างกว้างขวาง ทำให้ผู้สนใจสามารถเข้าถึงการเรียนรู้ได้ง่ายขึ้น

6. การใช้เทคโนโลยีในการสอน: สถาบันมีการใช้สื่อการสอนที่ทันสมัย เช่น วิดีทัศน์ และมีหลักสูตรออนไลน์ ทำให้สามารถเข้าถึงผู้เรียนได้กว้างขวางมากขึ้น โดยเฉพาะในยุคดิจิทัล มีการสอนสมาธิในระบบทางไกล

7. การสร้างครูสมาธิ: สถาบันมีหลักสูตรเฉพาะสำหรับผลิตครูสมาธิ ทำให้สามารถขยายการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ และรักษามาตรฐานการสอนไว้ได้

8. การบูรณาการกับศาสตร์อื่นๆ: สถาบันไม่ได้สอนเฉพาะการทำสมาธิเท่านั้น แต่ยังมี การบูรณาการกับศาสตร์อื่นๆ เช่น การศึกษาธรรมะ การพัฒนาตนเอง ทำให้ผู้เรียนได้รับประโยชน์ที่หลากหลายมากขึ้น

9. ความต่อเนื่องและยั่งยืน: แม้ผู้ก่อตั้งจะมรณภาพไปแล้ว แต่สถาบันยังสามารถดำเนินการต่อไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ แสดงให้เห็นถึงความเข้มแข็งของระบบและการวางแผนการสืบทอดที่ดี

ความโดดเด่นเหล่านี้ทำให้สถาบันพลังจิตตานุภาพเป็นสถาบันการสอนสมาธิที่มีเอกลักษณ์ มีความน่าเชื่อถือ และสามารถตอบสนองความต้องการของผู้เรียนได้อย่างกว้างขวาง ทั้งในแง่ของเนื้อหา รูปแบบการสอน และการเข้าถึงผู้เรียน

8. สรุป

สถาบันพลังจิตตานุภาพ ก่อตั้งโดยสมเด็จพระญาณวชิโรดม (หลวงพ่อดวงษ์วิริย์ สิริธโร) ในปี 2540 มีจุดมุ่งหมายเพื่อเผยแผ่การสอนสมาธิตามแนวทางของหลวงปู่มั่น ภูริทัตโต สถาบันมีความโดดเด่นในการจัดการเรียนการสอนอย่างเป็นระบบ โดยแบ่งหลักสูตรเป็น 3 ระดับ คือ ระดับต้น กลาง และสูง ครอบคลุมกลุ่มเป้าหมายที่หลากหลาย ตั้งแต่ผู้เริ่มต้นไปจนถึงผู้ที่ต้องการเป็นครูสอนสมาธิ

รูปแบบการสอนมีความยืดหยุ่น ทั้งการอบรมระยะสั้น ระยะยาว รายสัปดาห์ และการเรียนออนไลน์ เนื้อหาการสอนผสมผสานทั้งภาคทฤษฎีและปฏิบัติ เน้นการนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน สถาบันมีการใช้เทคโนโลยีในการสอนและขยายสาขาทั้งในและต่างประเทศ ทำให้เข้าถึงผู้เรียนได้กว้างขวาง นอกจากนี้ ยังมีการจัดทำคู่มือการศึกษาและการดำเนินงานอย่างละเอียด ช่วยรักษามาตรฐานการสอนให้คงที่ในทุกสาขา ความโดดเด่นเหล่านี้ทำให้สถาบันพลังจิตตานุภาพเป็นที่ยอมรับและได้รับความนิยมอย่างกว้างขวางในการสอนสมาธิและพัฒนาจิตใจ

9. เอกสารอ้างอิง

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2546). *พุทธธรรม*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระเทพสิงหนุราชจารย์ (วิริย์ สิริธโร). (2558). *คู่มือการพัฒนาจิต*. กรุงเทพฯ: สถาบันพลังจิตตานุภาพ.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2551). *สมาธิ: ฐานสู่สุขภาพจิตและปัญญาภาวนา*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สุขภาพใจ.

สำนักพิมพ์สุขภาพใจ.

พระโพธิญาณเถร (ชา สุภัทโท). (2541). *อุปลมณี*. อุบลราชธานี: วัดหนองป่าพง.

~ AA 116 ~

พระมหาสมชาย ฐานวุฑฺโฒ. (2552). *มนต์พลังจิต*. กรุงเทพฯ: ชมรมพุทธศาสตร์สากล.

_____. (2562). *สืบสานปณิธานหลวงพ่อวิริยงค์*. กรุงเทพฯ: สถาบันพลังจิตตานุภาพ.

พระราชวรมุนี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2550). *คู่มือการศึกษาพระอภิธรรม*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย

พุทธทาสภิกขุ. (2552). *คู่มือมนุษย์*. กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ.

ยุวพุทธภิกษุสมาคมแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์. (2560). *คู่มือการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน*.
กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เลี้ยงช้าง.

วิริยงค์ สิรินุโร. (2545). *พลังจิต พลังธรรม*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์ธรรมะ.

สถาบันพลังจิตตานุภาพ. (2560). *แนวทางการจัดการเรียนการสอน*. กรุงเทพฯ: สถาบันพลังจิตตานุภาพ.

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก. (2556). *การปฏิบัติสมาธิเบื้องต้น*.
กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์เพื่อยกระดับคุณภาพของสถานศึกษาสังกัด
สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 3

Guidelines for developing strategic leadership to raise the quality of
educational institutions under the Suphanburi Primary Educational

Service Area Office Area 3

วิชญ์ เนียมปาน¹ ประทุมทอง ไตรรัตน์²

นักศึกษาระดับปริญญาโท สาขาวิชาบริหารการศึกษา วิทยาลัยเทคโนโลยีสยาม¹

อาจารย์ที่ปรึกษา หลักสูตรปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต²

สาขาวิชาบริหารการศึกษา วิทยาลัยเทคโนโลยีสยาม² นักวิชาการอิสระ³

Wisanu Niampan¹ Pratoomtong Tritat²

Master's degree students Department of Educational Administration

Siam Technology College¹

Advisor Master of Education Degree Program²

Department of Educational Administration Siam Technology College²

E-mail : 64008113008@siamtechno.ac.th

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อ 1) ศึกษาภาวะผู้นำ 2) ศึกษาความต้องการจำเป็น และ 3) เสนอแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำตามแนวคิดการบริหารเชิงกลยุทธ์เพื่อยกระดับคุณภาพของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา สุพรรณบุรี เขต 3 ตัวอย่าง ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษาและครู จำนวน 319 คน เครื่องมือที่ใช้ ได้แก่ แบบสอบถาม สถิติที่ใช้ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าดัชนี $PNI_{Modified}$ และการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า 1. ภาวะผู้นำตามแนวคิดการบริหารเชิงกลยุทธ์เพื่อยกระดับคุณภาพของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา สุพรรณบุรี เขต 3 ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.17$) 2. ความต้องการจำเป็นที่มีค่า $PNI_{modified} > 0.20$ ทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านการคิดวิเคราะห์เชิงปฏิบัติ $PNI_{modified} = .858$ 2) ด้านการวางแผนและควบคุมกลยุทธ์ $PNI_{modified} = .344$ 3) ด้านการยกระดับการปฏิบัติงานขององค์กรอย่างมีวิสัยทัศน์ $PNI_{modified} = .253$ 4) ด้านการกำหนดทิศทางการ $PNI_{modified} = .250$ 3. แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำตามแนวคิดการบริหารเชิงกลยุทธ์เพื่อยกระดับคุณภาพของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา สุพรรณบุรี เขต 3 มี 4 แนวทาง ได้แก่ 1) การพัฒนาภาวะผู้นำตาม

แนวคิดการบริหารเชิงกลยุทธ์ด้านการคิดวิเคราะห์เชิงปฏิวัติ 2) การพัฒนาภาวะผู้นำตามแนวคิดการบริหารเชิงกลยุทธ์ ด้านการวางแผนและควบคุมกลยุทธ์ 3) การพัฒนาภาวะผู้นำตามแนวคิดการบริหารเชิงกลยุทธ์ ด้านการยกระดับการปฏิบัติงานขององค์กรอย่างมีวิสัยทัศน์ และ 4. การพัฒนาภาวะผู้นำตามแนวคิดการบริหารเชิงกลยุทธ์ ด้านการกำหนดทิศทางองค์กร โดยในการพัฒนาต้องให้ความสำคัญกับการกำหนดวิสัยทัศน์ที่ชัดเจน

คำสำคัญ : การพัฒนาภาวะผู้นำ การบริหารเชิงกลยุทธ์ ระดับคุณภาพการศึกษา

Abstract

The objectives were to study 1) the leadership level, 2) the necessity, and 3) to propose the guideline for leadership development based on the strategic management concept to improve the quality of educational institutions under the Office of the Primary Educational Service Area, Suphan Buri Area 3. The sample includes 319 educational institution administrators and teachers. The tools include questionnaires. The statistics used are frequency, percentage, mean, standard deviation, $PNI_{Modified}$ index, and content analysis. The research results found that: 1. The level of leadership according to the strategic management concept to improve the quality of educational institutions under the Office of the Primary Educational Service Area, Suphan Buri Area 3 was overall at a moderate level ($\bar{X} = 3.17$). 2. The essential needs had a $PNI_{Modified} > 0.20$ in all 4 areas, namely 1) Revolutionary analytical thinking, $PNI_{Modified} = .858$, 2) Strategic planning and control, $PNI_{Modified} = .344$, 3) Visionary organizational performance improvement, $PNI_{Modified} = .253$, 4) Organizational direction determination, $PNI_{Modified} = .250$. 3. The guidelines for leadership development according to the strategic management concept to improve the quality of educational institutions under the Office of the Primary Educational Service Area, Suphan Buri Area 3 consist of 4 guidelines, namely 1) Leadership development according to the strategic management concept in the area of revolutionary analytical thinking, 2) Leadership development according to the strategic management concept in the area of strategic planning and control, 3) Leadership development according to the strategic management concept in the area of visionary organizational performance improvement, and 4. Leadership development according to the strategic management concept in the area of organizational direction determination. In development, importance must be given to setting a clear vision.

Keywords : Leadership development, strategic management, educational quality

1. บทนำ

การศึกษาเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้มีความพร้อมต่อการเปลี่ยนแปลงทาง ค่านิยม เจตคติและวัฒนธรรมในสังคม ผู้บริหารการศึกษาจึงต้องมีภาวะผู้นำและจำเป็นต้องพัฒนาตนเองและ องค์กรอย่างต่อเนื่องตลอดเวลาและมุ่งจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ อีกทั้ง พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 (แก้ไขเพิ่มเติม) ฉบับ พ.ศ. 2545 พ.ศ. 2553 และ พ.ศ. 2562 ซึ่งมีสาระสำคัญ คือ การจัดการศึกษาต้องจัดให้บุคคลมีสิทธิและโอกาสเสมอกันในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ไม่น้อยกว่าสิบสองปีที่รัฐต้องจัดให้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพ ประเด็นดังกล่าวนี้ถือเป็นการปฏิรูปการศึกษาของ ประเทศครั้งสำคัญ โดยมีสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาทำหน้าที่ในการกำกับ ดูแล สนับสนุน ส่งเสริมและ ประสานงานเชิงนโยบายในการจัดการศึกษาของเขตพื้นที่ให้มีคุณภาพ เพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ ซึ่งมี ปัจจัยที่สำคัญได้แก่ ผู้บริหารการศึกษา กระบวนการบริหารงาน บุคลากรทางการศึกษา บรรยากาศและ สภาพแวดล้อมตลอดทั้งชีวิตกำลังใจ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2554)

ระบบการศึกษาและการบริหารการศึกษาจึงมีความสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาและการ พัฒนาทรัพยากรมนุษย์ แต่อย่างไรก็ตามการบริหารสถานศึกษาให้เกิดประสิทธิผล บางครั้งอาจจะต้องพบกับ ปัญหาในหลายด้าน อาทิ ปัญหาเชิงนโยบาย หรือ ปัญหาเกี่ยวกับบุคลากร ดังนั้น การบริหารจัดการและการ ตัดสินใจของผู้บริหารจึงมีความสำคัญ เนื่องจากผู้บริหารสถานศึกษาซึ่งอยู่ในสถานะผู้นำองค์กรจะต้องมีภาวะ ผู้นำที่เหมาะสม และเป็นผู้นำในการบริหารที่ส่งผลต่อความสำเร็จขององค์กรในการบริหารงาน (สัมมา ธ นิธย์, 2554) สอดคล้องกับฉวีวรรณ ฉัตรวิไล (2560) กล่าวว่า การบริหารจัดการสถานศึกษาเป็นหน้าที่หลัก ของผู้บริหารสถานศึกษาที่ต้องใช้ภาวะผู้นำที่มีประสิทธิภาพในการดำเนินภารกิจบริหารสถานศึกษาให้ประสบ ความสำเร็จ นอกจากนี้แล้ว การจัดการศึกษาให้เป็นไปอย่างมีคุณภาพ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้น พื้นฐานได้กำหนดมาตรฐานสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเพื่อเป็นเครื่องมือในการติดตามและ ประเมินผลการดำเนินงาน ประกอบด้วยมาตรฐานที่ 1 คือ การบริหารจัดการองค์การสู่ความเป็นเลิศ มาตรฐานที่ 2 คือ การบริหารและการจัดการศึกษาที่มีประสิทธิภาพและมาตรฐานที่ 3 คือ ผลการบริหารและ การจัดการศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2557) โดย ที่การขับเคลื่อนนโยบายการจัดการศึกษาของประเทศ เขตพื้นที่การศึกษาและองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น รวมทั้งสถานศึกษานับว่าเป็นองค์กรที่สำคัญที่สุดในการนโยบายนโยบายไปสู่การปฏิบัติเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ หรือเป้าหมายที่กำหนดไว้ และการดำเนินงานเพื่อให้องค์กรประสบความสำเร็จและเกิดประสิทธิผลสูงสุดตาม นโยบายนั้น ขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการไม่ว่าจะเป็นภาวะผู้นำของผู้บริหารองค์กร การบริหารที่ดีของผู้นำ องค์กรและความสามารถในการจัดองค์กรและการใช้ทรัพยากรที่หามาได้อย่างคุ้มค่า (Steers, 1977) และจาก การศึกษางานวิจัย ภาวะผู้นำตามแนวคิดการบริหารเชิงกลยุทธ์ มีความสำคัญและมีผลต่อประสิทธิผลของการ บริหารสถานศึกษา ของมนสิชา ธรรมรักษ์ (2561) พบว่า ภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษากับการ

บริหารงานวิชาการของโรงเรียนในเครือสวนกุหลาบวิทยาลัยมีความสัมพันธ์กันในทิศทางบวกในระดับมาก อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ส่งผลให้การบริหารงานวิชาการโรงเรียนในเครือสวนกุหลาบวิทยาลัย โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับ ผลการวิจัยของ เยาวรินทร์ ยิ้มรอด (2559) พบว่า ภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดในภาคตะวันตก โดยภาพรวมและรายด้านอยู่ระดับมาก และความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษากับคุณภาพผู้เรียนของโรงเรียนมาตรฐานสากล สังกัดสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดในภาคตะวันตก โดยภาพรวมมีความสัมพันธ์กันในทิศทางบวกอยู่ในระดับปานกลางอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ซึ่งส่งผลให้คุณภาพผู้เรียนของโรงเรียนมาตรฐานสากลระดับมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดใน ภาคตะวันตก โดยภาพรวม และรายด้านอยู่ระดับมากเช่นกัน อย่างไรก็ตามถึงแม้ภาวะผู้นำตามแนวคิดการบริหารเชิงกลยุทธ์จะมีความสำคัญ และจากการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องซึ่งพบว่า งานวิจัยเกี่ยวกับภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์โดยมุ่งเน้นไปที่ผู้บริหารสถานศึกษาถึงจะมีอยู่มาก แต่ปัจจัยด้านบริบทของพื้นที่นั้นอาจมีผลทำให้ไม่สามารถนำผลการวิจัยที่มีอยู่ มาใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงศึกษาเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์เพื่อยกระดับคุณภาพของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา สุพรรณบุรี เขต 3 โดยผลการวิจัยนี้จะเป็นการต่อยอดองค์ความรู้ด้านภาวะผู้นำตามแนวคิดการบริหารเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษาที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการบริหารงานของสถานศึกษาของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 3 ในลำดับต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดวัตถุประสงค์ ไว้ดังนี้

1. เพื่อศึกษาระดับแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์เพื่อยกระดับคุณภาพของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 3
2. เพื่อศึกษาความต้องการจำเป็นในการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์เพื่อยกระดับคุณภาพของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 3
3. เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์เพื่อยกระดับคุณภาพของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 3

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์เพื่อยกระดับคุณภาพของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 3 การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ ผู้วิจัย กำหนดขั้นตอนการวิจัย ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาระดับการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์เพื่อยกระดับคุณภาพของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา สุพรรณบุรี เขต 3 โดยการเก็บข้อมูลภาคสนามโดยใช้แบบสอบถาม

ขั้นตอนที่ 2 ศึกษาความต้องการจำเป็นของการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์เพื่อยกระดับคุณภาพของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา สุพรรณบุรี เขต 3 โดยการรวบรวมจากแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ร่วมกับการเก็บข้อมูลภาคสนามโดยใช้แบบสอบถาม

ขั้นตอนที่ 3 ร่างแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์เพื่อยกระดับคุณภาพของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา สุพรรณบุรี เขต 3 ด้วยการจัดลำดับความต้องการจำเป็น

ขั้นตอนที่ 4 ตรวจสอบความเหมาะสม และความเป็นไปได้ของร่างแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์เพื่อยกระดับคุณภาพของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา สุพรรณบุรี เขต 3

ขั้นตอนที่ 5 พัฒนาแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์เพื่อยกระดับคุณภาพของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา สุพรรณบุรี เขต 3

4. ขอบเขตการวิจัย

4.1 ประชากร

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา และ ครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 3 ปีการศึกษา 2565 จำนวนทั้งสิ้น 1,674 คน แบ่งเป็นผู้บริหาร 92 คน ครู/บุคลากร 1,582 คน (ที่มา: สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 3)

4.2 ตัวอย่าง

ตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ ผู้บริหารสถานศึกษาและครูในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 3 319 คน ผู้บริหาร 31 คน ครู 288 คน กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตรคำนวณของ Taro Yamane จากนั้นใช้การสุ่มตัวอย่างง่าย (Simple Random Sampling)

4.3 ตัวแปรที่ศึกษา

4.3.1 ภาวะผู้นำตามแนวคิดการบริหารเชิงกลยุทธ์

- 1) การยกระดับการปฏิบัติงานขององค์กรอย่างมีวิสัยทัศน์
- 2) การคิดวิเคราะห์เชิงปฏิบัติ
- 3) การวางแผนและควบคุมกลยุทธ์
- 4) การกำหนดทิศทางองค์กร
- 5) การสร้างและบริหารความเปลี่ยนแปลง

4.3.2 การยกระดับคุณภาพของการบริหารสถานศึกษา

- 1) การจัดการจัดสรรทรัพยากร

- 2) กระบวนการภายในของสำนักงาน
- 3) ความสามารถในการบริหารจัดการ
- 4) การสร้างความพึงพอใจ
- 5) ผลลัพธ์การดำเนินงาน

5. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือในการวิจัยครั้งนี้คือแบบสอบถาม แบ่งเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 เป็นคำถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ อายุ ระดับการศึกษา ตำแหน่งงาน วิชยฐานะ แบบสอบถามเป็นแบบเลือกตอบ

ตอนที่ 2 เป็นคำถามเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์เพื่อยกระดับคุณภาพของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา สุพรรณบุรี เขต 3

ตอนที่ 3 เป็นข้อเสนอแนะทั่วไป เป็นคำถามปลายเปิด

ข้อคำถามตอนที่ 2 – 4 เป็นแบบมาตรวัดแบบประเมินค่า 5 ระดับ (Rating scale) โดยมีหลักเกณฑ์การให้คะแนน ดังนี้ (Best and Kahn, 1993)

5 หมายถึง	ระดับการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์เพื่อยกระดับคุณภาพของสถานศึกษา	มากที่สุด
4 หมายถึง	ระดับการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์เพื่อยกระดับคุณภาพของสถานศึกษา	มาก
3 หมายถึง	ระดับการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์เพื่อยกระดับคุณภาพของสถานศึกษา	ปานกลาง
2 หมายถึง	ระดับการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์เพื่อยกระดับคุณภาพของสถานศึกษา	น้อย
1 หมายถึง	ระดับการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์เพื่อยกระดับคุณภาพของสถานศึกษา	น้อยที่สุด

6. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติพื้นฐาน เช่น ความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) เพื่อบรรยายลักษณะของข้อมูลส่วนบุคคลของกลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถาม และดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) โดยการกำหนดเกณฑ์ของช่วงห่างในแต่ละช่วงชั้น ดังนี้ (บุญชม ศรีสะอาด, 2560)

$$\text{ช่วงห่างในแต่ละช่วงชั้น} = \frac{\text{ชั้นที่มีคะแนนสูงสุด} - \text{ชั้นที่มีคะแนนต่ำสุด}}{\text{จำนวนชั้น}} = \frac{5 - 1}{5} = 0.80$$

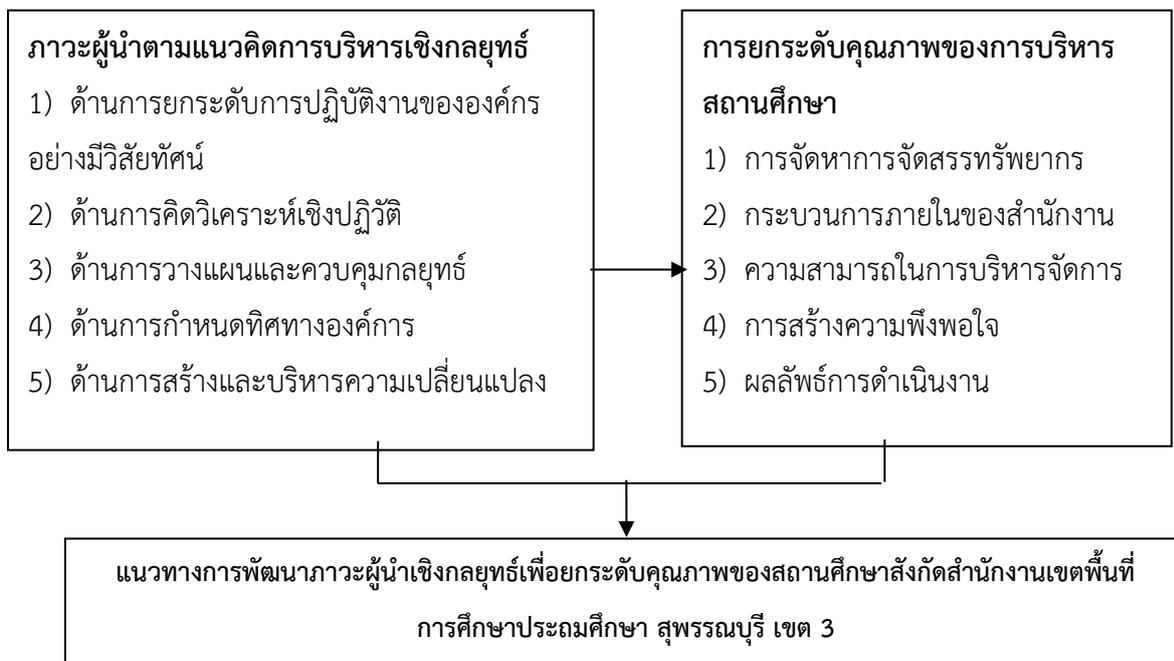
ผู้วิจัยจึงกำหนดเกณฑ์การให้คะแนนแต่ละช่วงชั้นและการแปลผล ดังนี้

4.21 – 5.00	หมายถึงมีระดับสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ มากที่สุด
3.41 – 4.20	หมายถึงมีระดับสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ มาก
2.61 – 3.40	หมายถึงมีระดับสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ ปานกลาง
1.81 – 2.60	หมายถึงมีระดับสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ น้อย
1.00 – 1.80	หมายถึงมีระดับสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ น้อยที่สุด

การวิเคราะห์ความต้องการจำเป็น ใช้วิธีการวิเคราะห์ดัชนี PNI จากสูตร

$PNI_{modified} = (I-D)/D$ โดย I (Importance) หมายถึง ระดับความสำคัญของข้อความนั้นเปรียบเสมือนค่าที่บอกระดับของ “What Should Be” และ D (Degree of Success) หมายถึง มาตรฐานที่แสดงระดับที่ข้อรายการนั้นได้รับการตอบสนองหรือระดับสัมฤทธิ์ผล (D = Degree of Success) ที่เป็นอยู่ในขณะนั้นเปรียบเสมือนค่าที่บอกระดับของ “What is” ซึ่งการวิจัยนี้กำหนดความคาดหวัง มีค่าสูงสุดเท่ากับ 5 ส่วนการจัดลำดับความสำคัญของความต้องการจำเป็นใช้การเรียงค่าดัชนีจากมากไปหาน้อย ดัชนีที่มีค่ามากกว่า 0.20 แปลว่า มีความต้องการจำเป็นสูงที่ต้องได้รับความสนใจต้องพัฒนามากกว่าดัชนีที่มีค่าน้อยกว่า (สุวิมล ว่องวานิช, 2550, น. 280)

7. กรอบแนวความคิดที่ใช้ในการวิจัย

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

8. สรุปผลการวิจัย

สรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

1. สรุปผลข้อมูลทั่วไป ผลการวิจัย พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีสถานภาพเป็น ครู มากที่สุด จำนวน 120 คน คิดเป็นร้อยละ 37.61 รองลงมา คือ หัวหน้าฝ่าย จำนวน 82 คน คิดเป็นร้อยละ 25.70 หัวหน้างานจำนวน 70 คน คิดเป็นร้อยละ 21.94 และมีจำนวนน้อยที่สุด คือหัวหน้ากลุ่มสาระฯ จำนวน 16 คน คิดเป็นร้อยละ 5.56 โดยส่วนใหญ่มีวุฒิการศึกษาสูงสุดในระดับปริญญาโทมากที่สุด จำนวน 168 คน คิดเป็นร้อยละ 52.66 และมีอายุระหว่าง 36 – 45 ปี มากที่สุด จำนวน 152 คน คิดเป็นร้อยละ 47.65 ซึ่งส่วนใหญ่มีระยะเวลาการปฏิบัติงานในโรงเรียนแห่งนี้ระหว่าง 11 – 15 ปี มากที่สุด จำนวน 142 คน คิดเป็นร้อยละ 44.51

2. สรุปผลสภาพปัจจุบัน สภาพพึงประสงค์ ระดับภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์เพื่อยกระดับคุณภาพของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 3

2.1 สภาพปัจจุบัน ระดับภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์เพื่อยกระดับคุณภาพของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 3 ผลการวิจัยพบว่า ในสภาพปัจจุบันระดับภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์เพื่อยกระดับคุณภาพของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 3 ภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.17$) และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า การสร้างและบริหารความเปลี่ยนแปลงมีค่าเฉลี่ยเป็นอันดับหนึ่ง ($\bar{X} = 3.64$) รองลงมาคือ การยกระดับการปฏิบัติงานขององค์กรอย่างมีวิสัยทัศน์ ($\bar{X} = 3.40$) และ การคิดวิเคราะห์เชิงปฎิบัติมีค่าเฉลี่ยเป็นลำดับสุดท้าย ($\bar{X} = 2.26$)

2.2 สรุปผลสภาพที่พึงประสงค์ ผลการวิจัยพบว่า ระดับภาวะผู้นำตามแนวคิดการบริหารเชิงกลยุทธ์เพื่อยกระดับคุณภาพของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 3 ภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.23$) และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการวางแผนและควบคุมกลยุทธ์ มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก เป็นค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X} = 4.30$) รองลงมาคือ ด้านการยกระดับการปฏิบัติงานขององค์กรอย่างมีวิสัยทัศน์ ($\bar{X} = 4.26$) และ ด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือ การคิดวิเคราะห์เชิงปฎิบัติ การสร้างและบริหารความเปลี่ยนแปลง การกำหนดทิศทางองค์กร มีค่าเฉลี่ย ($\bar{X} = 4.20$)

3. สรุปผลความต้องการจำเป็นในการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์เพื่อยกระดับคุณภาพของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา สุพรรณบุรี เขต 3 มีจำนวนทั้งสิ้น 4 ด้าน และเมื่อเรียงลำดับตามค่าดัชนี $PNI_{modified} > 0.20$ ได้ดังนี้

3.1 ด้านการคิดวิเคราะห์เชิงปฎิบัติ $PNI_{modified} = .858$

3.2 ด้านการวางแผนและควบคุมกลยุทธ์ $PNI_{modified} = .344$

3.3 ด้านการยกระดับการปฏิบัติงานขององค์กรอย่างมีวิสัยทัศน์ $PNI_{modified} = .253$

3.4 ด้านการกำหนดทิศทางองค์กร $PNI_{modified} = .250$

4. แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์เพื่อยกระดับคุณภาพของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา สุพรรณบุรี เขต 3 มีจำนวนทั้งสิ้น 4 ด้าน มี 4 แนวทาง ได้แก่ 1. แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำตามแนวคิดการบริหารเชิงกลยุทธ์เพื่อยกระดับคุณภาพของสถานศึกษา ด้านการคิดวิเคราะห์เชิงปฏิบัติ 2. แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์เพื่อยกระดับคุณภาพของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา สุพรรณบุรี เขต 3 ด้านการวางแผนและควบคุมกลยุทธ์ 3. แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์เพื่อยกระดับคุณภาพของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา สุพรรณบุรี เขต 3 ด้านการยกระดับการปฏิบัติงานขององค์กรอย่างมีวิสัยทัศน์ และ 4. แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์เพื่อยกระดับคุณภาพของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา สุพรรณบุรี เขต 3 ด้านการกำหนดทิศทางองค์กร ผลการประเมินร่างแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์เพื่อยกระดับคุณภาพของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา สุพรรณบุรี เขต 3 ทั้ง 4 แนวทาง มีความเหมาะสมในระดับมาก และมีความเป็นไปได้ในระดับมากเช่นกัน

9. อภิปรายผล

จากผลการวิจัย มีประเด็นนำมาสู่การอภิปรายได้ ดังนี้

1. ระดับภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์เพื่อยกระดับคุณภาพของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา สุพรรณบุรี เขต 3 ผลการวิจัยพบว่า ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง แตกต่างจากผลการวิจัยของ อารีญา จำนงยา (2557) วิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์สำหรับผู้บริหารวิทยาลัยอาชีวศึกษา เอกชน พบว่า ผู้บริหารวิทยาลัยอาชีวศึกษาเอกชนมีพฤติกรรมภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์โดยรวมและรายองค์ประกอบอยู่ในระดับมาก และยิ่งแตกต่างจากผลการวิจัยของ มนสิชา ธรรมรักษ์ (2561) วิจัยเรื่อง “ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษากับการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนในเครือสวนกุหลาบวิทยาลัย” พบว่า ภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนในเครือ สวนกุหลาบวิทยาลัย โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก สาเหตุที่เป็นเช่นนี้เนื่องจากมีความแตกต่างกันในบริบทของพื้นที่การวิจัย โดยเฉพาะเมื่อเปรียบเทียบกับผลการวิจัยของอารีญา จำนงยา (2557) พบว่า งานวิจัยนี้ศึกษาในบริบทของสถานศึกษาอาชีวศึกษา ซึ่งอาจจะมีความแตกต่างกันในด้านระเบียบและรูปแบบการบริหารงาน ระดับภาวะผู้นำของทั้ง 2 งานวิจัยจึงแตกต่างกัน ส่วนกรณีเมื่อเปรียบเทียบกับผลการวิจัยของมนสิชา ธรรมรักษ์ (2561) พบว่า มีความแตกต่างกันในด้านลักษณะทางภูมิศาสตร์ดังนั้นผลการวิเคราะห์ระดับภาวะผู้นำของทั้ง 2 งานวิจัยจึงอาจแตกต่างกันได้

2. ความต้องการจำเป็น ผลการวิจัยพบว่า ความต้องการจำเป็นในการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์เพื่อยกระดับคุณภาพของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา สุพรรณบุรี เขต 3 มี

จำนวนทั้งสิ้น 4 ด้าน ได้แก่ 1). ความต้องการจำเป็นด้านการคิดวิเคราะห์เชิงปฏิบัติ 2) ความต้องการจำเป็นด้านการวางแผนและควบคุมกลยุทธ์ 3). ความต้องการจำเป็นด้านการยกระดับการปฏิบัติงานขององค์กรอย่างมีวิสัยทัศน์ และ 4). ความต้องการจำเป็นด้านการกำหนดทิศทางองค์กร ซึ่งเป็นความต้องการที่ครอบคลุมความรู้ และทักษะการคิดรวมทั้งการปฏิบัติงาน สอดคล้องกับผลการวิจัยของศุภกร สุวรรณคาม (2566) พบว่า ความต้องการจำเป็นด้านภาวะผู้นำเชิง กลยุทธ์ในศตวรรษที่ 21 ของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษามหาสารคามเขต 2 มี 6 ด้าน ได้แก่ 1. ความสามารถในการนำปัจจัยต่าง ๆ เข้ามา กำหนดกลยุทธ์ 2. การมีความคิดความเข้าใจในระดับสูง 3. การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ 4 การคิดริเริ่ม สร้างสรรค์ 5. การส่งเสริมวัฒนธรรมองค์กร และ 6. การมีวิสัยทัศน์ร่วม และยังสอดคล้องกับผลการวิจัยของ ชาติพันธ์ แอหลัง (2561) พบว่า ภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ ประกอบด้วย การกำหนดแผนกลยุทธ์ที่สอดคล้องกับ วิสัยทัศน์ ซึ่งทั้ง 3 งานวิจัยแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของวิสัยทัศน์อย่างชัดเจน

3. แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์เพื่อยกระดับคุณภาพของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา สุพรรณบุรี เขต 3 มี 4 แนวทาง ได้แก่ 1. แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำตาม แนวคิดการบริหารเชิงกลยุทธ์เพื่อยกระดับคุณภาพของสถานศึกษา ด้านการคิดวิเคราะห์เชิงปฏิบัติ 2. แนว ทางการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์เพื่อยกระดับคุณภาพของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษา สุพรรณบุรี เขต 3 ด้านการวางแผนและควบคุมกลยุทธ์ 3. แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงกล ยุทธ์เพื่อยกระดับคุณภาพของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา สุพรรณบุรี เขต 3 ด้านการยกระดับการปฏิบัติงานขององค์กรอย่างมีวิสัยทัศน์ และ 4. แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ เพื่อยกระดับคุณภาพของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา สุพรรณบุรี เขต 3 ด้าน การกำหนดทิศทางองค์กร โดยแนวทางทั้งหมดมีจุดร่วมที่สำคัญคือต้องกำหนดวิสัยทัศน์ในการพัฒนาให้มี ความชัดเจน สอดคล้องกับผลการวิจัยของศุภกร สุวรรณคาม (2566) พบว่า แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำ เชิงกลยุทธ์ในศตวรรษที่ 21 ของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา มหาสารคามเขต 2 ดำเนินการโดยผู้บริหารสถานศึกษาต้องชี้แจงแนวนโยบายตามกรอบวิสัยทัศน์ของโรงเรียน และส่งเสริมสนับสนุนให้ครูปฏิบัติงานร่วมกันจนบรรลุผลสำเร็จตามกรอบวิสัยทัศน์ของโรงเรียน

10. ข้อเสนอแนะ

10.1 ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้

1) ด้านการวางแผนและควบคุมกลยุทธ์ ผู้บริหารสถานศึกษา ควรนำผลการวิจัยเกี่ยวกับระดับ ภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ไปใช้เป็นข้อมูลพื้นฐาน เพื่อประเมินและพัฒนา ด้านการวางแผนและควบคุมกลยุทธ์ ผู้บริหารควรนำแนวทางการการพัฒนาภาวะผู้นำตามแนวคิดการบริหารเชิงกลยุทธ์เพื่อยกระดับคุณภาพของ สถานศึกษาไปดำเนินการอย่างเร่งด่วน

2) ด้านการยกระดับการปฏิบัติงานขององค์กรอย่างมีวิสัยทัศน์ ผู้บริหารสถานศึกษา ควรนำผลการวิจัยเกี่ยวกับระดับภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ไปใช้เป็นข้อมูลพื้นฐาน เพื่อประเมินและพัฒนา ผู้บริหารควรนำแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำตามแนวคิดการบริหารเชิงกลยุทธ์เพื่อยกระดับคุณภาพของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 3 มีจำนวนทั้งสิ้น 4 แนวทางไปดำเนินการอย่างเร่งด่วนโดยตระหนักถึงความสำคัญของการกำหนดวิสัยทัศน์ที่ชัดเจน ก่อนการกำหนดแผนปฏิบัติต่าง ๆ

3) ด้านการคิดวิเคราะห์เชิงปฏิบัติ ผู้บริหารสถานศึกษา ควรนำผลการวิจัยเกี่ยวกับระดับภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ไปใช้เป็นข้อมูลพื้นฐาน เพื่อประเมินและพัฒนา ด้านการคิดวิเคราะห์เชิงปฏิบัติ ผู้บริหารควรนำแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำตามแนวคิดการบริหารเชิงกลยุทธ์เพื่อยกระดับคุณภาพของสถานศึกษา

4) ด้านการสร้างและบริหารความเปลี่ยนแปลง ผู้บริหารสถานศึกษา ควรนำผลการวิจัยเกี่ยวกับระดับภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ไปใช้เป็นข้อมูลพื้นฐาน เพื่อประเมินและพัฒนา ด้านการสร้างและบริหารความเปลี่ยนแปลง ผู้บริหารควรนำแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำตามแนวคิดการบริหารเชิงกลยุทธ์เพื่อยกระดับคุณภาพของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 3 มีจำนวนทั้งสิ้น 4 แนวทางไปดำเนินการอย่างเร่งด่วนโดยตระหนักถึงความสำคัญของการกำหนดวิสัยทัศน์ที่ชัดเจน ก่อนการกำหนดแผนปฏิบัติต่าง ๆ

5) ด้านการกำหนดทิศทางการองค์กร ผู้บริหารสถานศึกษา ควรนำผลการวิจัยเกี่ยวกับระดับภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ไปใช้เป็นข้อมูลพื้นฐาน เพื่อประเมินและพัฒนา ด้าน การกำหนดทิศทางการองค์กร ผู้บริหารควรนำแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำตามแนวคิดการบริหารเชิงกลยุทธ์เพื่อยกระดับคุณภาพของ สถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 3 มีจำนวนทั้งสิ้น 4 แนวทางไปดำเนินการอย่างเร่งด่วนโดยตระหนักถึงความสำคัญของการกำหนดวิสัยทัศน์ที่ชัดเจน ก่อนการกำหนดแผนปฏิบัติต่าง ๆ

10.2 ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

ควรใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed method Research) เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงคุณภาพในเชิงลึก ซึ่งอาจจะทำให้ผู้วิจัยค้นพบตัวแปรที่อยู่นอกเหนือจากแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่มีอยู่ในปัจจุบัน เช่นนี้ จะทำให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ด้านภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ที่เป็นคุณค่าในเชิงวิชาการในลำดับต่อไป

11. เอกสารอ้างอิง

เนตร์พัฒนา ยาวีราช. (2550). *การจัดการสมัยใหม่*. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ: ทริปเพิ้ล กรุ๊ป

บุญชม ศรีสะอาด. (2560). *การวิจัยเบื้องต้น*. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น.

มนสิชา ธรรมรักษ์. (2561). *ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริการสถานศึกษากับการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนในเครือสวนกุหลาบวิทยาลัย*. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี.

- เยาวรินทร์ ยี่มรอด. (2559). *ภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารกับคุณภาพผู้เรียนของโรงเรียนมาตรฐานสากลระดับมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดในภาคตะวันตก*. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สัมมา รณินธย์. (2554). *การวิเคราะห์องค์ประกอบภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารมหาวิทยาลัยราชภัฏที่มีผลต่อประสิทธิผลการบริหารมหาวิทยาลัย*. รายงานวิจัย. คณะครุศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.
- สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสุพรรณบุรีเขต 3. (2566). *สารสนเทศทางการศึกษาประจำปีการศึกษา 2565*. สืบค้นเมื่อ 14 ตุลาคม 2567. จาก https://spb3.go.th/spb3/banner2_detail_show.php?id=480
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2557). *การศึกษาด้วยตนเองหลักสูตรผู้ช่วยผู้บริหารสถานศึกษาและผู้บริหารสถานศึกษา ตามหลักเกณฑ์และวิธีการพัฒนาข้าราชการครูเพื่อเข้าสู่ตำแหน่งสายงานผู้บริหารในสถานศึกษา*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2553). *ข้อเสนอการปฏิรูปการศึกษา. ในทศวรรษที่สอง (พ.ศ. 2552 – 2561)*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: พริกหวานกราฟฟิค.
- สุวิมล ว่องวานิช. (2550). *การวิจัยประเมินความต้องการจำเป็น*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์. (2550). *ภาวะผู้นำ*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- อรรถเดช สรสุชาติ. (2563). *สถิติประยุกต์และระเบียบวิธีวิจัย*. ขอนแก่น: กรีนเนสไวด์.
- Halpin, A. W. (1996). *Theory and research in administration*. New York: Macmillan.
- Hansen, K. M. (2016). *Effective school leadership practices in school with positive climate in the age of high-stakes teacher evaluations*. (Master of Education Specialist). Retrieved from <https://commons.nmu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1126&context=theses>
- Hoy, W. K. & Miskel, C. G. (2001). *Educational Administration: Theory, Research, and Practice*. (6thed). New York: Random House.
- Sergiovanni, T. J. (2001). *Educational Administration*. (6thed). New York: McGraw-Hills.
- Steers, R. M. (1977). Antecedents and Outcomes of Organizational Commitment. *Administrative Science Quarterly*, 22(1977).
- Yukl, G. A. (1998). *Leadership in Organizational*. (4 ed.). New Jersey: Prentice Hall.

คำแนะนำสำหรับผู้นิพนธ์บทความ

1. สถานที่ติดต่อเกี่ยวกับบทความ

ที่อยู่สำนักงาน วัดถ้ำสิงโตทอง ตำบลปากช่อง อำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี 70150
โทร 032-206290

2. ประเภทของบทความวารสาร ภาวนาสารปริทัศน์

2.1 บทความวิชาการ (Article) ได้แก่ บทความที่เสนอเนื้อหาความรู้ วิชาการ มีกลุ่มเป้าหมายที่เป็นนิสิต นักศึกษาหรือประชาชนทั่วไป

2.2 บทความวิจัย (Research Article) ได้แก่ รายงานผลงานวิจัยใหม่ที่มีองค์ความรู้อันเป็นประโยชน์ ซึ่งไม่เคยตีพิมพ์ในวารสารใดๆ มาก่อน

3. การส่งบทความต้นฉบับ

การส่งบทความต้นฉบับ ต้องแนบไฟล์ (Word) ของบทความต้นฉบับ ผ่านระบบที่

<https://so01.tci-thaijo.org/index.php/WJR/about/submissions>

กรอกใบขอเสนอบทความเพื่อตีพิมพ์ในวารสารภาวนาสารปริทัศน์ ส่งมาที่ส่งมาที่ e-Mail : wjr.wishing@gmail.com

หลังจากได้รับการผ่านกระบวนการอ่านบทความ เพียร์รีวิว (Peer Review) แล้ว ดำเนินการชำระค่าลงบทความจำนวน 2,000 บาท (สองพันบาทถ้วน) โดยชำระผ่านบัญชี ธนาคารกรุงเทพ สาขาจอมบึง เลขที่บัญชี 364-0-68246-8 ชื่อบัญชี พระครูภาวนาโชติคุณ (ภาวนาสารปริทัศน์) และส่งหลักฐานการโอนเงินมาที่ e-Mail : wjr.wishing@gmail.com

4. รูปแบบการจัดเตรียมต้นฉบับบทความ

4.1 การจัดพิมพ์บทความ

(1) ความยาวของบทความวิชาการไม่เกิน 15 หน้า และบทความวิจัยไม่เกิน 20 หน้ากระดาษ A4 พิมพ์หน้าเดียว (นับรวมรูปภาพตารางอ้างอิงและภาคผนวก)

(2) รูปแบบอักษร ให้จัดพิมพ์ด้วยแบบอักษร TH Sarabun psk เท่านั้น

(3) ชื่อเรื่องบทความภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ขนาดตัวอักษร 20 pt. (ตัวหนา) จัดพิมพ์กึ่งกลางของกระดาษ

~ สอง ~

- (4) ชื่อผู้เขียนทุกคนต้องระบุหน่วยงานต้นสังกัด สำหรับที่อยู่ และอีเมลระบุเฉพาะผู้เขียนหลัก ขนาดตัวอักษร 16 pt. เว้นระยะหนึ่งบรรทัดจากชื่อเรื่อง
- (5) ชื่อบทความย่อ ขนาดตัวอักษร 16 pt. (ตัวหนา) จัดตรงกลางเว้นระยะบรรทัดหนึ่งบรรทัดจากอีเมล จัดพิมพ์กึ่งกลางของกระดาษ
- (6) บทคัดย่อ (Abstract) มีความยาวไม่เกินอย่างละ 200 คำ
- (7) เนื้อหาบทคัดย่อ ย่อหน้า 1.25 ซม. ให้พิมพ์ชิดขอบขวาซ้าย (กระจายแบบไทย) และคำสำคัญ จัดพิมพ์ต่อจากชื่อคำสำคัญขนาดตัวอักษรภาษาไทย 16 pt. ไม่เว้นระยะไม่บรรทัด
- (8) ในกรณีบทความภาษาไทยให้จัดพิมพ์ชื่อเรื่อง ชื่อผู้เขียน หน่วยงานที่สังกัด ที่อยู่ อีเมล บทคัดย่อ และคำสำคัญเป็นภาษาที่ใช้ในการเขียนบทความและต้องมีภาษาอังกฤษด้วย สำหรับบทความภาษาอังกฤษ มีแค่ภาษาเดียวคือภาษาอังกฤษ
- (9) ชื่อหัวข้อเรื่องใหญ่ ขนาดอักษร 18 pt. (ตัวหนา) จัดชิดซ้ายไม่ใส่เลขลำดับที่ เว้นระยะบรรทัด 1 บรรทัด จากเนื้อหาก่อนหน้านี้
- (10) ชื่อหัวเรื่องรอง ขนาดตัวอักษร 16 pt. ย่อหน้า 1.25 ซม. ไม่เว้นระยะบรรทัด
- (11) เนื้อหาบทความย่อหน้า 1.25 ซม. ให้พิมพ์ชิดซ้ายขวา (กระจายแบบไทย) ขนาดตัวอักษร 16 pt. เนื้อหาบทความเดียวกับหัวข้อใหญ่ไม่เว้นระยะบรรทัด
- (12) ชื่อและเลขกำกับตาราง ขนาดตัวอักษร 16 pt. (ตัวหนา) ให้ระบุไว้บนตารางจัดให้ตรงกึ่งกลางของตาราง เช่น ตารางที่ 1 ทฤษฎีพฤติกรรมมนุษย์ เว้นระยะบรรทัด 1 บรรทัด จากเนื้อหาก่อนตาราง และได้ตารางให้บอกแหล่งที่มา จัดชิดซ้าย ไม่เว้นระยะบรรทัด
- (13) การจัดพิมพ์ตารางตามรูปแบบ APA ไม่มีเส้นแนวตั้ง เส้นแนวนอน มีแค่หัวตาราง 2 เส้น คือ เหนือรายละเอียดตาราง 1 เส้น ใต้รายละเอียดตาราง 1 เส้น และเส้นปิดท้ายตาราง 1 เส้น ถ้าเป็นตารางต่อเนื่องหน้าถัดไปให้ใส่คำว่า (ต่อ) ที่หัวตาราง)
- (14) ชื่อและเลขกำกับภาพ แผนภูมิ ขนาดตัวอักษร 16 pt. (ตัวหนา) ให้ระบุไว้ใต้ภาพหรือแผนภูมิ จัดกึ่งกลางหน้ากระดาษ เช่น ภาพที่ 1 แสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย ใต้ภาพ แผนภาพให้ระบุแหล่งที่มาจัดไว้กึ่งกลางไม่เว้นระยะบรรทัด
- (15) ระยะขอบกระดาษ บน 2.54 ซม. ล่าง 2.54 ซม. ซ้าย 2.54 ซม. และขวา 2.54 ซม.
- (16) หมายเลขหน้าให้ใส่ไว้ตำแหน่งด้านบนขวาตั้งแต่ต้นจนจบบทความ
- (17) ชื่อรายการบรรณานุกรม ขนาดตัวอักษร 16 pt. (ตัวหนา) จัดชิดซ้าย
- (18) เนื้อหาบรรณานุกรม ขนาดตัวอักษร 16 pt. (ตามรูปแบบ APA)
- (19) การตัดสินของกองบรรณาธิการถือเป็นที่สุด

5. ส่วนประกอบของการเขียนบทความ

- (1) ชื่อบทความภาษาไทยต้องมีภาษาอังกฤษด้วย แต่บทความภาษาอังกฤษมีแค่ภาษาอังกฤษอย่างเดียว
- (2) ชื่อผู้เขียนทุกคนต้องระบุหน่วยงานต้นสังกัด สำหรับที่อยู่ทางไปรษณีย์และอีเมล ระบุเฉพาะผู้เขียนที่สามารถติดต่อได้ 1 คน (ชื่อผู้เขียนภาษาไทยต้องมีภาษาอังกฤษด้วย สำหรับบทความภาษาอังกฤษมีแค่ภาษาอังกฤษ)
- (3) บทคัดย่อ (Abstract) ในบทความวิชาการและบทความวิจัยมีความยาวไม่เกิน 200 คำ และคำสำคัญ (Keyword) 3-5 คำ (บทคัดย่อและคำสำคัญภาษาไทยต้องมีภาษาอังกฤษด้วย สำหรับบทความภาษาอังกฤษมีแค่ภาษาอังกฤษ)
- (4) เนื้อเรื่อง
 - ก. บทความวิชาการ ประกอบด้วย บทนำ เนื้อหา สรุป และวิเคราะห์
 - ข. บทความวิจัย ประกอบด้วย บทนำ วัตถุประสงค์การวิจัย วิธีการวิจัย กรอบแนวคิด ผลการวิจัย สรุปผลการวิจัย องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย (ถ้ามี) และข้อเสนอแนะ
- (5) การอ้างอิง
- (6) ถ้ามีรูปแผนภูมิ ตารางประกอบ หรืออื่น ๆ ต้องมีหมายเลขกำกับในบทความ อ้างอิงแหล่งที่มาของข้อมูลให้ถูกต้อง ชัดเจน และไม่ละเมิดลิขสิทธิ์ของผู้อื่น หากมีรูปภาพควรใช้รูปภาพสีหรือขาวดำที่มีความชัดเจน

6. รูปแบบการเอกสารอ้างอิง (References)

- (1) การอ้างอิงในเนื้อหาเพื่อบอกแหล่งที่มาของข้อความนั้น ให้ใช้วิธีการอ้างอิงแบบนาม-ปี โดยระบุชื่อผู้เขียน ปีพิมพ์ และเลขหน้าของเอกสาร ไว้ข้างหน้าหรือข้างหลังของข้อความที่ต้องการอ้างอิง เช่น นิเวศน์ วงศ์สุวรรณ (2555: 4) หรือ (David Sanford, 1972: 17-18) หรือ (ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ, 2546: 217-218)
- (2) การอ้างอิงบทความ ให้รวบรวมเอกสารที่ใช้อ้างอิงไว้ท้ายบทความเรียงตามลำดับอักษรชื่อผู้เขียน ให้เรียงรายการเอกสารภาษาไทยไว้ก่อนภาษาอังกฤษ โดยใช้รูปแบบการเขียน อ้างอิงตามระบบ APA (American Psychological Association) ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ก.วารสาร

รูปแบบ

ชื่อผู้แต่ง. (ปีที่พิมพ์). ชื่อเรื่อง. ชื่อวารสาร. ปีที่ (ฉบับที่), หน้าแรกถึงหน้าสุดท้าย

Author(s). (Year of publication). *Title of Article*. Title of periodical or Journal Volume (issue), first-last page.

ตัวอย่าง

สุพจน์ วังสินธุ์. (2543). *การบริหารโรงเรียนตามแนวทางปฏิรูปการศึกษา*. วารสารวิชาการ, 43(2), 9-15.

Koulouglioti. C. Cole., R. & Kitzman. H. (2009). *The role of children's routines of daily living, supervision, and maternal fatigue in preschool children's injury risk*. Research in Nursing & Health, (32), 517-529.

ข.หนังสือ

รูปแบบ

ชื่อผู้แต่ง. (ปีที่พิมพ์). *ชื่อหนังสือ*. เมืองที่พิมพ์: สำนักพิมพ์.

ตัวอย่าง

นิเวศน์ วงศ์สุวรรณ. (2555). *จริยศาสตร์*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ ศูนย์ส่งเสริมวิชาการ.

David Sanford. (1972). *Who Put the Con in Consumer?*. Now York: Liangcai and Liu.

ค.รายงานการประชุมหรือสัมมนาวิชาการ

รูปแบบ

ชื่อผู้แต่ง. (ปีที่พิมพ์). *ชื่อเรื่อง*. *ชื่อเอกสารรวบรวมเรื่องรายงานการประชุม*. วัน เดือน ปี. สถานที่จัด. เมืองที่พิมพ์: สำนักพิมพ์.

ตัวอย่าง

สภาวิชาชีพบัญชี ในพระบรมราชูปถัมภ์. (2557). *เอกสารประกอบการประชุมใหญ่สามัญประจำปี 2557*, วันที่ 17 พฤษภาคม 2557 ณ ศูนย์อบรมสัมมนาศาสตราจารย์เกียรติคุณเกษรี ณรงค์เดช ชั้น 6 อาคารสภาวิชาชีพบัญชี

ง.วิทยานิพนธ์

รูปแบบ

ชื่อผู้แต่ง. (ปีที่พิมพ์). *ชื่อวิทยานิพนธ์*. ชื่อปริญญา, สถาบันการศึกษา.

ตัวอย่าง

พระชัยสุภชาติ นริสสุโร (ไตรรัตน์). (2558). *การจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนมัธยมวัดดาวคนอง เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ง. สื่อบริการออนไลน์

รูปแบบ

ชื่อผู้เขียน. (ปีที่เผยแพร่ทางอินเทอร์เน็ต). ชื่อเรื่อง. ออนไลน์. สืบค้นเมื่อ...., จาก ชื่อเว็บไซต์

ตัวอย่าง

Arty Siriluck. (2564). พระเครื่อง วัดมุงคง. สืบค้นเมื่อ 14 เมษายน 2564, จาก

<https://positioningmag.com/>.

จ. การสัมภาษณ์

รูปแบบ

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์/เป็นผู้ให้สัมภาษณ์/ชื่อผู้สัมภาษณ์/เป็นผู้สัมภาษณ์/ที่มา (สถานที่สัมภาษณ์)/เมื่อ.. (วัน เดือน ปีที่ทำการสัมภาษณ์)

ตัวอย่าง

ผศ.ดร.นิเวศน์ วงศ์สุวรรณ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ ดร.ดลนพร วราโพธิ์ เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เมื่อวันที่ 28 กุมภาพันธ์ 2564.

7. ส่วนภาพประกอบ (Figure) และส่วนตาราง (Table)

ภาพประกอบและตารางควรมีเท่าที่จำเป็น โดยพิมพ์หน้าละ 1 ภาพ หรือ 1 ตาราง สำหรับ คำบรรยายภาพและตารางให้พิมพ์เหนือภาพหรือตาราง ส่วนคำอธิบายเพิ่มเติมให้ใส่ใต้ภาพหรือตาราง

8. การตรวจสอบบทความและพิสูจน์อักษร

ผู้พิมพ์ควรตระหนักถึงความสำคัญในการเตรียมบทความให้ถูกต้องตามรูปแบบของบทความที่วารสารกำหนด ตลอดจนตรวจสอบความถูกต้องแน่นอน พร้อมทั้งพิสูจน์อักษรก่อนที่จะส่งบทความนี้ให้กับกองบรรณาธิการ การเตรียมบทความให้ถูกต้องตามข้อกำหนดของวารสารจะทำให้การพิจารณา ตีพิมพ์มีความรวดเร็วมากยิ่งขึ้น และทางกองบรรณาธิการขอสงวนสิทธิ์ที่จะไม่พิจารณาบทความจนกว่าจะได้แก้ไขให้ถูกต้องตามข้อกำหนดของวารสาร

9. การพิจารณาและคัดเลือกบทความ

บทความแต่ละบทความจะได้รับพิจารณาจากคณะกรรมการกลั่นกรองบทความวารสาร (Peer Review) จำนวน 3 ท่าน ที่มีความเชี่ยวชาญในสาขาวิชาที่เกี่ยวข้อง และได้รับความเห็นชอบจากกองบรรณาธิการก่อนตีพิมพ์ โดยการพิจารณาบทความจะมีรูปแบบที่ผู้พิจารณาบทความไม่ทราบชื่อหรือข้อมูลของผู้เขียนบทความ และผู้เขียนบทความไม่ทราบชื่อผู้พิจารณาบทความ (Double – Blind Peer Review)

10. ลิขสิทธิ์

เพื่อให้เป็นไปตามกฎหมายลิขสิทธิ์ ผู้นิพนธ์ทุกท่านต้องลงลายมือชื่อในแบบฟอร์มใบมอบลิขสิทธิ์บทความให้แก่วารสารฯ พร้อมกับบทความต้นฉบับที่ได้แก้ไขครั้งสุดท้าย นอกจากนี้ ผู้นิพนธ์ทุกท่านต้องยืนยันว่าบทความต้นฉบับที่ส่งมาตีพิมพ์นั้น ได้ส่งมาตีพิมพ์เฉพาะในวารสาร ภาวนาสารปริทัศน์เพียงแห่งเดียวเท่านั้น หากมีการใช้ภาพหรือตารางหรือเนื้อหาอื่นๆ ของผู้นิพนธ์อื่นที่ปรากฏในสิ่งตีพิมพ์อื่นมาแล้ว ผู้นิพนธ์ต้องขออนุญาตเจ้าของลิขสิทธิ์ก่อน พร้อมทั้งแสดงหนังสือที่ได้รับการยินยอมต่อบรรณาธิการ ก่อนที่บทความจะได้รับการตีพิมพ์ หากไม่เป็นไปตามข้อกำหนดเบื้องต้น ทางวารสารจะถอดบทความของท่านออกโดยไม่มีข้อยกเว้นใดๆ ทั้งสิ้น

11. การเผยแพร่บทความวารสาร ภาวนาสารปริทัศน์

เมื่อบทความได้ผ่านการประเมินแล้วจะนำบทความไปเผยแพร่ ที่

<https://so01.tci-thaijo.org/index.php/WJR>

สอบถามข้อมูลได้ที่

E-mail : wjr.wishing@gmail.com

ผศ.ดร.นิเวศน์ วงศ์สุวรรณ ผู้ช่วยบรรณาธิการวารสารภาวนาสารปริทัศน์

Line Id : niwes2000 โทร 086-901-9253

ดร.ตลนพร วราโพธิ์ ผู้ช่วยบรรณาธิการวารสารภาวนาสารปริทัศน์

Line Id : tu.minny โทร 062-369-6642

Wishing Journal Review

แบบฟอร์มส่งบทความเพื่อพิจารณาลงในวารสาร

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

เรียน บรรณาธิการวารสาร

ข้าพเจ้า (ชื่อ/ฉายา/นามสกุล/นาย/นาง/นางสาว).....

นิสิตระดับ.....สาขาวิชา.....คณะ.....

มหาวิทยาลัย.....

อาจารย์ประจำสาขาวิชา/กลุ่มวิชา/ภาควิชา.....คณะ.....

มหาวิทยาลัย.....

ขอส่ง

บทความวิจัย

บทความวิชาการ

บทวิจารณ์หนังสือ (Book review)

บทความปริทัศน์ (Review article)

ชื่อเรื่อง(ภาษาไทย).....

ชื่อเรื่อง (ภาษาอังกฤษ).....

ชื่อผู้เขียนหลัก (ภาษาไทย).....

ชื่อผู้เขียนหลัก (ภาษาอังกฤษ).....

ชื่อผู้เขียนร่วม (ภาษาไทย).....

ชื่อผู้เขียนร่วม (ภาษาอังกฤษ).....

ที่อยู่ที่สามารถติดต่อได้สะดวก..... หมู่ที่..... ซอย..... ถนน.....

แขวง/ตำบล..... เขต/อำเภอ..... จังหวัด..... รหัสไปรษณีย์.....

โทรศัพท์..... E-mail.....

ข้าพเจ้าขอรับรองว่าบทความนี้ เป็นผลงานของข้าพเจ้าแต่เพียงผู้เดียว

เป็นผลงานของข้าพเจ้าและผู้ร่วมงานตามชื่อที่ระบุในบทความจริง

ข้าพเจ้าขอรับรองว่าบทความวิชาการ/บทความวิจัยนี้ ข้าพเจ้าเป็นผู้ประพันธ์เอง มิได้คัดลอกหรือสำเนาผลงานของบุคคลอื่นมาใช้ในการเขียนบทความนี้ ในกรณีที่ทางวารสารตรวจพบการคัดลอกหรือสำเนาผลงานของบุคคลอื่น ข้าพเจ้ายินยอมให้ทางวารสารยกเลิกเผยแพร่และถอดถอนบทความของข้าพเจ้าโดยไม่มีข้อโต้แย้งใด ๆ

บทความนี้ไม่เคยลงตีพิมพ์ในวารสารใดมาก่อน และจะไม่นำส่งไปเพื่อพิจารณาลงตีพิมพ์ในวารสารอื่น ๆ อีก นับจากวันที่ข้าพเจ้าได้ส่งบทความฉบับนี้มายังกองบรรณาธิการวารสาร

ลงนาม.....

(.....)

หมายเหตุ : ชำระค่าลงบทความจำนวน 2,000 บาท โดยชำระผ่านธนาคารกรุงเทพ สาขาจอมบึง

เลขที่บัญชี 364-0-68246-8 ชื่อบัญชี พระครูภาวนาโชติคุณ (ภาวนาสารปริทัศน์)

ส่งไฟล์บทความลงระบบที่ <https://so01.tci-thaijo.org/index.php/WJR/about/submissions>

และส่งแบบฟอร์มขอลงบทความฉบับนี้ พร้อมหลักฐานการโอนเงินไปที่ ไปที่ e-Mail : wjr.wishing@gmail.com.

Article Submission Form for Journal Consideration

Date: _____ Month: _____ Year: _____

To: Journal Editor

I, (Name/Nickname/Last Name/Mr./Mrs./Ms.) _____

Student at the level of Major Faculty
University

Lecturer in the Department/Division Faculty University
.....

I hereby submit:

Research Article Academic Article

Book Review Review Article

Title (in Thai): _____

Title (in English): _____

Primary Author (in Thai): _____

Primary Author (in English): _____

Co-Author(s) (in Thai): _____

Co-Author(s) (in English): _____

Contact Address: _____

House No. _____ Soi _____ Road _____

Sub-district/District _____ Province _____ Postal Code _____

Phone Number _____ Email _____

I hereby certify that this article:

Is solely my own work.

Is the work of myself and co-authors as specified in the article.

I certify that this academic/research article is my own work and has not been copied or plagiarized from anyone else's work. If the journal discovers any form of plagiarism, I agree to have my article withdrawn without dispute.

This article has not been previously published in any journal, and it will not be submitted for consideration in any other journal from the date I have submitted it to the journal editorial board.

(Signature) _____

(_____)

Note:

A submission fee of 2,000 THB should be paid via Bangkok Bank, Chom Bueng Branch, Account No. 364-0-68246-8, Account Name: Phra Khru Phawana Chotikoon (Phawana Journal).

Submit the article file through the system at <https://so01.tci-thaijo.org/index.php/WJR/about/submissions>

Please also send this submission form along with the payment proof to the email: wjr.wishing@gmail.com.